

WOJEWÓDZTWO
KUJAWSKO-POMORSKIE

Fundusze
Europejskie
Program Regionalny

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny 2014-2020

Projekt 2.0

Załącznik do Uchwały Nr 43/1600/13
Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego
z dnia 30 października 2013 r.

Toruń, październik 2013 r.

WPROWADZENIE	7
WYKAZ SKRÓTÓW	8
SEKCJA 1. WKŁAD PROGRAMU W REALIZACJĘ STRATEGII EUROPA 2020 ORAZ W OSIĄGNIĘCIE SPÓJNOŚCI GOSPODARCZO-SPOŁECZNEJ I TERYTORIALNEJ.	10
Sekcja 1.1. Wkład programu w realizację strategii Europa 2020 oraz w osiągnięcie spójności gospodarczo-społecznej i terytorialnej.	10
1.1.1. Diagnoza wyzwań, potrzeb i potencjałów obszarów/sektorów objętych programem	10
1.1.2. Uzasadnienie wyboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych	61
Sekcja 1.2. Rozkład środków finansowych	73
1.2.1. Uzasadnienie podziału środków między cele tematyczne i priorytety inwestycyjne	73
1.2.2. Strategia inwestycyjna programu	74
SEKCJA 2. OPIS UKŁADU OSI PRIORYTETOWYCH	91
Sekcja 2.1. Opis osi priorytetowych, w tym opis celów szczegółowych priorytetu inwestycyjnego, oczekiwanych rezultatów oraz wskaźników rezultatu, opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego oraz wskaźników produktu	91
Oś priorytetowa 1 Budowa innowacyjności regionu poprzez działalność B+R przedsiębiorstw	91
Oś priorytetowa 2 Cyfrowy region	98
Oś priorytetowa 3 Wzmocnienie konkurencyjności gospodarki regionu	105
Oś priorytetowa 4 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie	115
Oś priorytetowa 5 Dostosowanie do zmian klimatu	126
Oś priorytetowa 6 Region przyjazny środowisku	130
Oś priorytetowa 7 Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu	136
Oś priorytetowa 8 Aktywni na rynku pracy EFS	143
Oś priorytetowa 9 Solidarne społeczeństwo EFS	157
Oś priorytetowa 10 Innowacyjna edukacja EFS	165
Oś priorytetowa 11 Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry EFRR	172
Oś priorytetowa 12 Polityka terytorialna	182
Oś priorytetowa 13 Polityka terytorialna – Rozwój lokalny przyjazny rodzinie EFS	201
Oś priorytetowa 14 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność	211
Oś priorytetowa 15 <i>Pomoc techniczna EFS</i>	216
Sekcja 2.2. Opis kierunkowych zasad wyboru projektów	218
SEKCJA 3 PLAN FINANSOWY PROGRAMU	220
SEKCJA 4. ZINTEGROWANE PODEJŚCIE TERYTORIALNE	225
Sekcja 4.1. Ramy realizacji RLKS	225
Sekcja 4.2. Ramy realizacji przedsięwzięć z zakresu zrównoważonego Rozwoju obszarów miejskich (w tym ZIT), szacunkowa kwota wsparcia z EFRR oraz szacunkowa kwota alokacji z EFS	226
Sekcja 4.3. Ramy realizacji ZIT poza zintegrowanymi przedsięwzięciami z zakresu zrównoważonego Rozwoju obszarów miejskich oraz szacunkowa alokacja z poszczególnych osi priorytetowych	228
Sekcja 4.4. Komplementarność wsparcia ze Strategią UE dla Regionu Morza Bałtyckiego	229

SEKCJA 5. UKIERUNKOWANIE WSPARCIA NA ZJAWISKA UBÓSTWA, DYSKRYMINACJI ORAZ WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO	231
Sekcja 5.1. Wykaz obszarów najbardziej dotkniętych ubóstwem lub grup docelowych zagrożonych dyskryminacją	231
Sekcja 5.2. Wkład strategii określonej w programie operacyjnym na rzecz obszarów/grup najbardziej dotkniętych ubóstwem	231
SEKCJA 6. SZCZEGÓLNE POTRZEBY OBSZARÓW DOTKNIĘTYCH POWAŻNYMI I TRWALE NIEKORZYSTNYMI WARUNKAMI NATURALNYMI LUB DEMOGRAFICZNYMI	231
SEKCJA 7. SYSTEM INSTYTUCJONALNY	232
Sekcja 7.1. Instytucje zaangażowane w realizację programu	232
7.1.1. System monitorowania i sprawozdawczości	232
7.1.2. System ewaluacji	235
7.1.3. System kontroli	236
7.1.4. System informatyczny	237
7.1.5. System informacji i promocji	237
7.1.6. Zarządzanie finansowe	238
Sekcja 7.2. Działania angażujące stosownych partnerów w proces przygotowania programu oraz rola partnerów zaangażowanych we wdrażanie, monitorowanie, ewaluację programu	239
Sekcja 7.3. Granty globalne EFS dla partnerów społecznych i interesariuszy wdrażania programu	240
Sekcja 7.4. Earmarking środków EFS na wzmocnienie zdolności instytucjonalnych partnerów społecznych oraz na budowanie potencjału organizacji pozarządowych	241
SEKCJA 8. SYSTEM KOORDYNACJI	241
SEKCJA 9. WARUNKOWOŚĆ EX-ANTE	242
Sekcja 9.1. Identyfikacja warunków ex ante obowiązujących program oraz ocena ich spełnienia	242
Sekcja 9.2. Opis działań zmierzających do spełnienia warunków ex ante, wykaz instytucji odpowiedzialnych oraz harmonogram	243
SEKCJA 10. REDUKCJA OBCIĄŻEŃ ADMINISTRACYJNYCH Z PUNKTU WIDZENIA BENEFICJENTA	261
SEKCJA 11. ZASADY HORYZONTALNE	262
Sekcja 11.1. Zrównoważony rozwój	262
Sekcja 11.2. Równość szans i zapobieganie dyskryminacji	264
Sekcja 11.3. Równość płci	264
SEKCJA 12. ELEMENTY DODATKOWE	264

Sekcja 12.1. Wykaz dużych projektów	264
Sekcja 12.2. Ramy wykonania	264
Sekcja 12.3. Lista partnerów zaangażowanych w przygotowanie programu	264
ZAŁĄCZNIKI DO PROGRAMU WPROWADZANE DO SYSTEMU SFC2014	265
SUPLEMENT DO K-P RPO NA LATA 2014-2020 – DODATKOWE ELEMENTY WYKRACZAJĄCE POZA WZÓR DLA PROGRAMÓW OPERACYJNYCH	265
Wykaz warunków ex-ante obowiązujących program oraz ocena ich spełnienia	265
Analiza dokumentów strategicznych	265
Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	265
Ewaluacja ex-ante	265

Wprowadzenie

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 projekt 2.0 został przygotowany w oparciu o regulacje zawarte, w przedstawionym przez Komisję Europejską, tzw. „pakiecie legislacyjnym” dla polityki spójności na lata 2014-2020, z uwzględnieniem zmian wprowadzanych w trakcie kolejnych etapów negocjacyjnych. W pakiecie znalazły się szczegółowe regulacje odnoszące się do pięciu funduszy objętych Wspólnymi Ramami Strategicznymi na lata 2014-2020, w tym Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). W ramach przygotowań do przyszłej perspektywy finansowej Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego przyjął 29 maja 2013 r. „Wstępny zarys RPO 2014-2020. Propozycja układu osi RPO 2014-2020” na potrzeby zdefiniowania głównych kierunków wsparcia z EFRR oraz EFS. 19 czerwca 2013 r. przyjęta została wersja 1.0 projektu Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 (K-P RPO 2014-2020).

W niniejszym projekcie 2.0 K-P RPO 2014-2020 uwzględniono regulacje wynikające z projektu Umowy Partnerstwa, dokumentu przedstawionego przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 19 lipca 2013 r., który determinuje kształt przyszłej polityki spójności w Polsce w latach 2014-2020. Umowa Partnerstwa stanowi podstawę rozpoczęcia prac nad programami operacyjnymi na lata 2014-2020. Wskazane w dokumencie cele rozwojowe do 2020 roku, wskaźniki monitorujące ich realizację oraz zakres proponowanych interwencji stanowią punkt odniesienia do określenia szczegółowej zawartości programów operacyjnych. Przygotowując dokument brano również pod uwagę doświadczenia związane z wdrażaniem perspektywy 2004-2006 oraz 2007-2013.

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 projekt 2.0 będzie podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 – Plan modernizacji 2020+. Strategia programu jest w pełni spójna z celami krajowymi wskazanymi a Strategii Rozwoju Kraju do 2020 roku i jednocześnie zachowuje synergię z celami Strategii Europa 2020. Program zawiera streszczenie analizy społeczno-gospodarczej regionu wraz z wynikającymi z niej głównymi wyzwaniem rozwojowymi dla województwa, opis priorytetów wraz z uzasadnieniem, syntetyczny opis wdrażania, a także szacunkowy plan finansowy.

Przedstawiony projekt zostanie poddany konsultacjom społecznym.

WYKAZ SKRÓTÓW

B+R - badania i rozwój
B+R+I - badania, rozwój, innowacje
BRD – Bezpieczeństwo Ruchu Drogowego
COSME - Program na rzecz rozwoju konkurencyjności MŚP 2014-2020
CT - Cel Tematyczny
Eurostat - Europejski Urząd Statystyczny
EFMR – Europejski Fundusz Morski i Rybacki
EFRR - Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFRROW – Europejski Fundusz Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich
EFS - Europejski Fundusz Społeczny
FS – Fundusz Spójności
GJ - gigadzule
GUS - Główny Urząd Statystyczny
IA – Instytucja Audytowa
ICT - technologie informacyjno-komunikacyjne
IOB - instytucje otoczenia biznesu
ITS – Inteligentne Systemy Transportowe
IZ - Instytucja Zarządzająca
JST – jednostka samorządu terytorialnego
KE - Komisja Europejska
KM – Komitet Monitorujący
KPRES – Krajowy Program Ekonomii Społecznej
KPPUiWS 2020 – krajowy Program Przeciwdziałaniu Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020
KPR - Krajowy Program Reform
KP RPO – Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny
KT - kontrakt terytorialny
kWh/MWh/GWh - kilowatogodzina/megawatogodzina/gigawatogodzina
LGD - Lokalna Grupa Działania
LSI – Lokalny System Informatyczny
MOF - miejski obszar funkcjonalny
MRR - Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
MŚP - małe i średnie przedsiębiorstwa
MW - megawat
NCBiR - Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
NFOŚiGW - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
O/K/M - ogółem/kobiety/mężczyźni
BTOM - Bydgosko-Toruński Obszar Metropolitalny
OSI - Obszary Strategicznej Interwencji
OZE - odnawialne źródła energii
PARP - Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości
PFRON - Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
PGL Lasy Państwowe - Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe
PKB - produkt krajowy brutto
PKP PLK SA – Polskie Koleje Państwowe Polskie Linie Kolejowe Spółka Akcyjna
PI - Priorytet Inwestycyjny
PO IR - Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020
PO IŚ - Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020
PO KL - Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013
PO PC - Program Operacyjny Polska Cyfrowa 2014-2020

PO WER - Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020
PPWIS - Pomorski Państwowy Wojewódzki Inspektorat Sanitarny
RLKS - Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność
RLM - równoważna liczba mieszkańców
ROEFS - Regionalny Ośrodek Europejskiego Funduszu Społecznego
SRW - Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020
SUE RMB - Strategia UE dla Regionu Morza Bałtyckiego
TEN-T - Transeuropejska Sieć Transportowa
ZIT - Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
UE – Unia Europejska
UP - Umowa Partnerstwa
WFOŚiGW - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Gdańsku
WPMiR - Wspólna Polityka Morska i Rybacka
WPR - Wspólna Polityka Rolna
WRS – Wspólne Ramy Strategiczne
Zalecenia Rady UE - Zalecenia Rady UE z dnia 9 lipca 2013 roku w sprawie krajowego programu reform Polski z 2013 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na lata 2012–2016

Sekcja 1. Wkład programu w realizację strategii Europa 2020 oraz w osiągnięcie spójności gospodarczo-społecznej i terytorialnej.

Sekcja 1.1. Wkład programu w realizację strategii Europa 2020 oraz w osiągnięcie spójności gospodarczo-społecznej i terytorialnej.

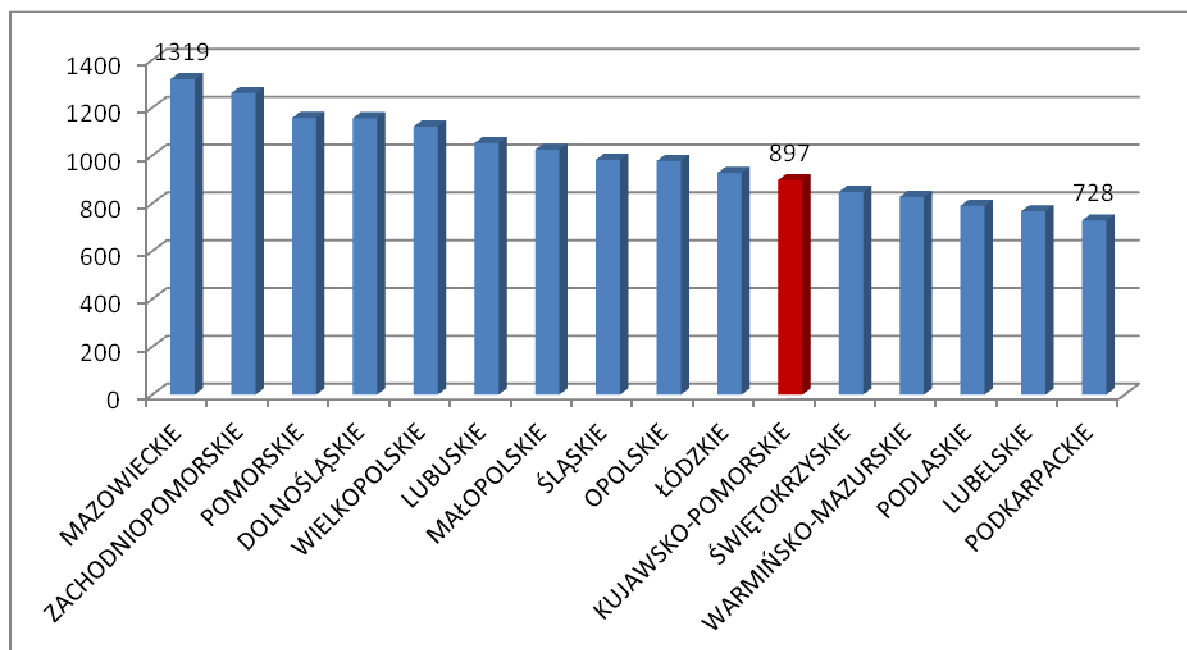
1.1.1. Diagnoza wyzwań, potrzeb i potencjałów obszarów/sektorów objętych programem

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wykonana została z wykorzystaniem aktualnych wniosków studiów diagnostycznych sporządzonych dla *Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020*, w której uwzględnione zostały najważniejsze wyzwania rozwojowe zawarte w dokumencie strategii Europa 2020.

Sfera gospodarcza

Podmioty gospodarcze

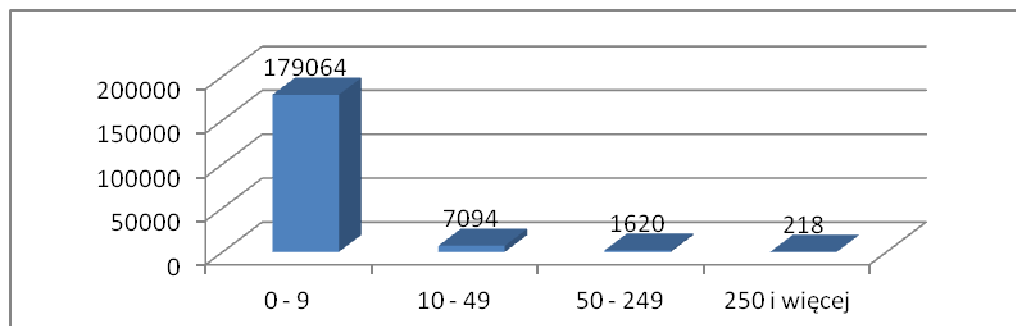
W województwie kujawsko-pomorskim na koniec 2012 r. w Krajowym Rejestrze Urzędowym Podmiotów Gospodarki Narodowej (REGON) zarejestrowanych było prawie 187 996 podmiotów gospodarki narodowej (bez osób fizycznych prowadzących wyłącznie gospodarstwo rolne). Województwo kujawsko-pomorskie, plasujące się na 10 pozycji w kraju zarówno pod względem liczby ludności jak i powierzchni, w kontekście stopnia rozwoju przedsiębiorczości zajmuje jednak jedną pozycję niżej. Liczba zarejestrowanych podmiotów na 10 tys. mieszkańców wynosi 897, a w odniesieniu do innych województw przedstawia się jak na wykresie poniżej.

Rysunek 1 Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności (31.12.2012 GUS)

Podmioty wg klas wielkości i sektora działalności

Ponad 95% przedsiębiorstw w regionie stanowią mikroprzedsiębiorstwa (mniej niż 10 pracowników), 3,7% to małe przedsiębiorstwa (od 10 do 49 pracowników), 0,86% średnie przedsiębiorstwa (od 50 do 249 pracowników), duże natomiast (zatrudniające powyżej 250 pracowników) to jedynie 0,12%. Wartości liczbowe przedstawia poniższy wykres.

Rysunek 2 Liczba podmiotów wg klas wielkości (31.12.2012 GUS)

75% zarejestrowanych przedsiębiorstw stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, a struktura taka jest charakterystyczna dla całej Polski.

Najwięcej, ponad 27% przedsiębiorstw działa w branży Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (Sekcja G według klasyfikacji PKD 2007), niecałe 18% w Budownictwie (Sekcja F), natomiast 9% przypada na Przetwórstwo przemysłowe (Sekcja C). Pełne zestawienie przedstawia poniższa tabela.

Klasyfikacja PKD 2007	Liczba podmiotów
Sekcja G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	51609
Sekcja F - Budownictwo	22108
Sekcja C - Przetwórstwo przemysłowe	17230
Sekcja M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	13730
Sekcja H - Transport i gospodarka magazynowa	12596
Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	12325
Sekcja S - Pozostała działalność usługowa	
Sekcja T - Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	11995
Sekcja L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	8269
Sekcja P - Edukacja	6792
Sekcja K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	6664
Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	5158
Sekcja N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	4763
Sekcja I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	4575
Sekcja J - Informacja i komunikacja	3834
Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	3557
Sekcja O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	1452
Sekcja E - dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	735
Sekcja D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną,	407

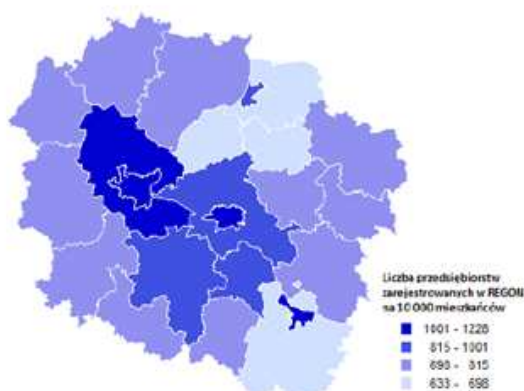
gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	
Sekcja B - Górnictwo i wydobywanie	193
Sekcja U - Organizacje i zespoły eksterytorialne	4

Tabela 1 Podmioty zarejestrowane wg sekcji i działów PKD 2007 (31.12.2012 GUS)

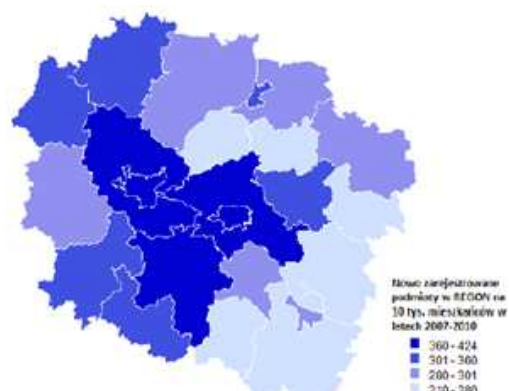
Rozkład przestrzenny podmiotów gospodarczych

Można zauważyć znaczne dysproporcje wewnątrzregionalne w podejmowaniu działalności gospodarczej przez mieszkańców województwa. Najwyższa liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON występuje w największych miastach regionu oraz w powiatach z jego centralnej części. Najniższe wartości wskaźnik osiągał w północno-wschodniej oraz południowo-wschodniej części województwa (Mapa 1), w szczególności w powiatach chełmińskim, grudziądzkim, wąbrzeskim oraz włocławskim. W przypadku dwóch ostatnich tak niski poziom przedsiębiorczości ludności można tłumaczyć bardzo wysokim współczynnikiem ruralizacji powiatu – przeciętnie na obszarach wiejskich zarejestrowanych jest znacznie mniej podmiotów gospodarczych niż w miastach.¹

Mapa 1. Liczba przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON na 10 000 mieszkańców w 2010 r. w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego

Mapa 2. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów w REGON na 10 tys. mieszkańców w latach 2007-2010 w powiatach województwa kujawsko-pomorskiego

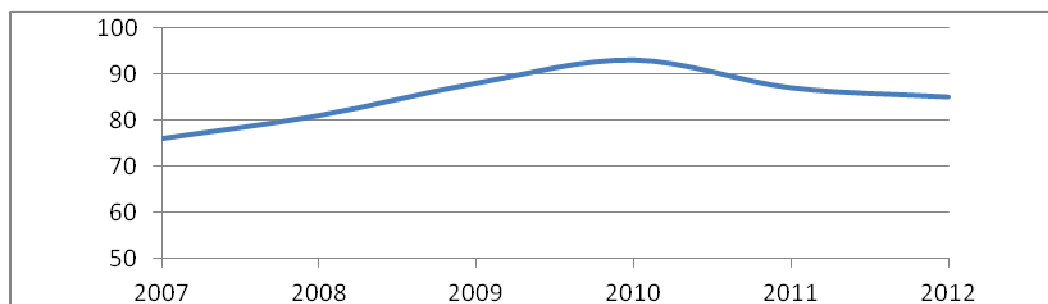

Źródło: Opracowanie własne IBS na podstawie BDL GUS. Pobrano: czerwiec 2012.

Dynamika tworzenia przedsiębiorstw

¹ Analiza potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-20

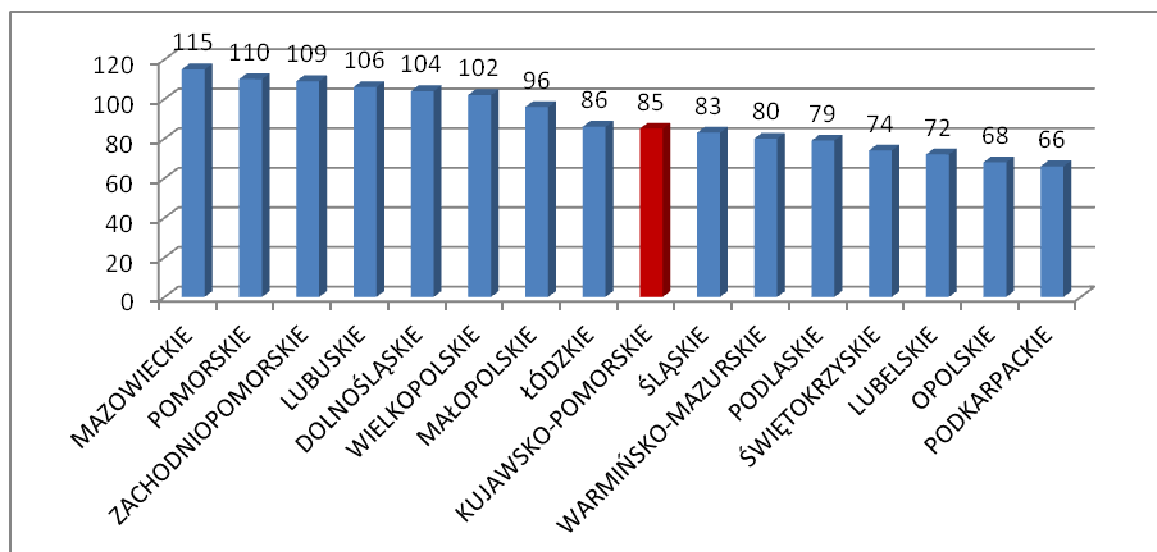
Szacuje się, iż rocznie (dane z ostatnich 4 lat) w regionie powstaje 80-90 nowych przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców (85 w 2012 roku).

Rysunek 3 Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności (województwo kujawsko-pomorskie 31.12.2012 GUS)

Analizując dynamikę powstawania przedsiębiorstw w regionie od 2007 roku można zauważyć trend wzrostowy do 2010 roku (17 punktów bazowych) i spadkowy od 2010 roku (8 punktów bazowych do 2012 roku).

Dynamika tworzenia nowych przedsiębiorstw na tle kraju plasuje województwo kujawsko – pomorskie na 9 pozycji i przedstawia się, jak w tabeli poniżej.

Rysunek 4 Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności (31.12.2012 GUS)

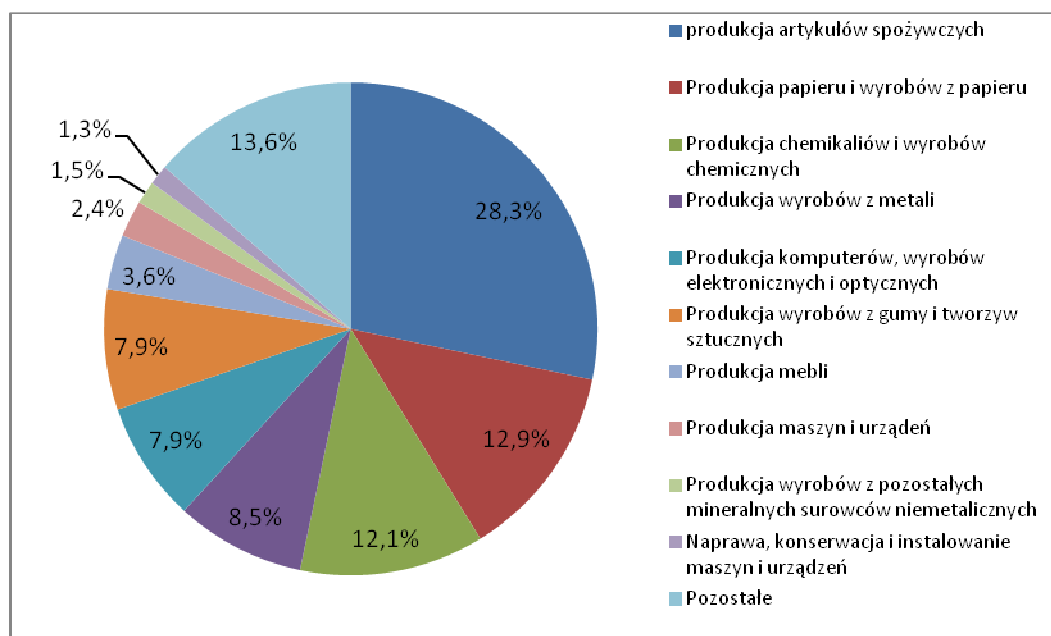
W okresie 2000-2011 liczba podmiotów gospodarczych na terenie województwa zwiększyła się zaledwie o 9% podczas gdy aż 12 regionów w kraju notowało dynamikę na poziomie powyżej 15%, a liderzy – ok. 30%.

W 2012 roku zarejestrowanych zostało 17 799 nowych przedsiębiorstw, w tym:
 26,9% w sekcji G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle,
 14,9% w sekcji F – Budownictwo,
 8,5% w sekcji P – Edukacja,
 7,1% w sekcji M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.

20 przedsiębiorstw z województwa kujawsko-pomorskiego znajduje się na liście 500 największych polskich firm².

Przemysł

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się szczególnie silnie rozwiniętą specjalizacją w zakresie produkcji przemysłowej. W wielu gałęziach, zakłady działające w kujawsko-pomorskim należą do krajowych liderów, generują znaczną część ogólnej produkcji krajowej, a bardzo często są liderami także w zakresie innowacyjności i rozwoju technologicznego, o czym świadczy wysoki eksport i/lub aktywne ich uczestnictwo w powiązaniach w ramach globalnych koncernów przemysłowych. Największy udział w przychodach z produkcji sprzedanej przetwórstwa przemysłowego miały działy zajmujące się produkcją: artykułów spożywczych, papieru i wyrobów z papieru, chemikaliów i wyrobów chemicznych, wyrobów z metali oraz wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych. Z tych pięciu działów pochodziło 67,0 % przychodów ze sprzedaży przetwórstwa przemysłowego. Obecny potencjał daje bardzo mocne podstawy do dalszego rozwoju województwa opartego na nowoczesnej i innowacyjnej gospodarce. W pierwszej kolejności dotyczy to ośrodków, gdzie funkcje te są obecnie już dobrze rozwinięte: Bydgoszcz, Włocławek, Toruń, Inowrocław, Janikowo, Świecie, Kruszwica, Grudziądz, Barcin (Piechcin). Niektóre gałęzie przemysłu są, ze względu na swą specyfikę – silnie rozdrobnione i na wysoką pozycję województwa składa się potencjał wielu małych lub średnich zakładów – bardzo dobrym przykładem są zakłady przetwórstwa mięsnego.

Rysunek 5 Struktura przychodów ze sprzedaży wyrobów i usług w przetwórstwie przemysłowym według działów PKD w 2011 r. w województwie kujawsko-pomorskim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS- Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa kujawsko-pomorskiego w 2011 r.

Województwo kujawsko-pomorskie jest szczególnie ważnym krajowym dostawcą produktów przemysłu **celulozowo-papierniczego**. W roku 2010 region dostarczył ponad 20% krajowej wartości produkcji sprzedanej przemysłu celulozowo-papierniczego. Na tak wysoką rangę województwa największy wpływ wywiera spółka akcyjna *Mondi Świecie*.³

² <http://www.lista500.polityka.pl/rankings/show>

³ Analiza atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną potencjału inwestycyjnego, Warszawa 2011 .

Drugą branżą o znaczeniu ponadregionalnym jest przemysł **chemiczny** (11% udziału w krajowej wartości produkcji sprzedanej). Tradycje przemysłowe oraz duże walory lokalizacyjne spowodowały, że województwo umacnia swoją pozycję **producenta tworzyw sztucznych** i produktów powstałych na ich bazie. Jest to możliwe dzięki powstaniu kolejnych przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego takich jak: *Nitrochem SA*, *Hanplast sp. z o.o.*, *Brüggmann sp. z o.o.*, *Plastica sp. z o.o.* Ta ostatnia jest jedynym w Polsce wytwórcą paro przepuszczalnych folii i laminatów, a także producentem bezpiecznych opakowań medycznych, odzieży ochronnej oraz opakowań giętkich. Powstały także nowe, innowacyjne przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją opakowań z tworzyw sztucznych (*Supravis Group Saw Bydgoszczy* oraz *WIP sp. z o.o. w Aleksandrowie Kujawskim*). Do największych w Polsce przedsiębiorstw przemysłu chemicznego z terenu województwa należą zakłady *Anwil SA we Włocławku*, produkujące polichlorek winylu, nawozy azotowe i wodorotlenek sodu, a także Zakłady Chemiczne Zachem w Bydgoszczy, specjalizujące się w produkcji materiałów do produkcji pianek poliuretanowych oraz żywic epoksydowych.

Województwo kujawsko-pomorskie to także ważny krajowy dostawca **żywności** (7% wartości krajowej produkcji sprzedanej). Przemysł spożywczy reprezentowany jest przez branże: mięsną, cukrowniczą, olejarską, mleczarską, zbożową, produkcję gotowych dań i posiłków oraz pozostałych produktów spożywczych. Największe przedsiębiorstwa to *Zakłady Tłuszczowe Kruszwica S.A.*, *Krajowa Spółka Cukrowa SA w Toruniu*, *Rieber Foods Polska we Włocławku*. Specjalizacja w produkcji zbóż zaowocowała lokalizacją takich wyróżniających się pod względem wielkości przedsiębiorstw jak: *Cereal Partners Poland Toruń-Pacific* oraz *Młyny Szczepanki Sp. z o.o.* Na Kujawach dzięki dobremu położeniu względem krajowego rynku zbytu i spełnieniu warunków technologicznych rozwinęła się także produkcja gotowych dań i posiłków, której liderem jest *Frosta Sp. z o.o. w Bydgoszczy*. Znaną są także w całej Polsce zakłady cukiernicze: *Jutrzenka Colian Sp. z o.o. - oddział w Bydgoszczy*, *Fabryka Cukiernicza Kopernik SA w Toruniu*. Do ważnych sektorów gospodarki województwa należy zaliczyć również **produkcję maszyn i urządzeń**. W skali całego kraju wyróżnia się przedsiębiorstwo *Pojazdy Szybowe PESA SA*.

W województwie kujawsko-pomorskim dobrze rozwija się także przemysł lekki reprezentowany przez spółki z ograniczoną odpowiedzialnością *Bella w Toruniu* i *Seni w Brodnicy*, które produkują artykuły higieniczne dla dorosłych i dzieci. Jest to kierunek produkcji o dużych perspektywach rozwojowych, zważywszy na łączenie produkcji z potrzebami prozdrowotnymi.

Do konkurencyjnych kierunków produkcji można także zaliczyć produkcję mebli. Ten rodzaj produkcji jest głównie reprezentowany przez spółkę *HF Helvetia Furniture Sp. z o.o. z Bydgoszczy*, *Adriana Furniture*, *Bydgoskie Fabryki Mebli* oraz *Fabrykę Mebli Gala Collezione*. W produkcji mebli medycznych przoduje przedsiębiorstwo *Stolter*, a mebli biurowych dostarczają przedsiębiorstwa *Wutech i Poltech*.

Dzięki bardzo korzystnemu położeniu i dostępowi do infrastruktury transportowej, województwo kujawsko-pomorskie jest także ważnym ogniwem wymiany handlowej. Handlem hurtowym zajmują się takie duże przedsiębiorstwa jak: *PSH Lewiatan z Włocławka*, *Neuca SA z Torunia*, specjalizująca się w sprzedaży hurtowej wyrobów farmaceutycznych i medycznych, *ThyssenKrupp Energostal SA z Torunia*, *Polomarket-Detak Sp. z o.o. z Inowrocławia* i wiele innych.

Eksport

Według danych Centrum Analitycznego Administracji Celnej w Warszawie, na terenie województwa kujawsko-pomorskiego funkcjonuje 1412 podmiotów prowadzących wymianę handlową z zagranicą (wg stanu na koniec sierpnia 2012 r.), co stanowi jedynie 0,75% przedsiębiorstw działających w województwie kujawsko-pomorskim.

Wartość obrotów podmiotów (zidentyfikowanych według numeru REGON) prowadzących działalność eksportową na terenie województwa wyniosła 4 185,5 mln EUR (dane za 2010 r.). Największa część tej sumy (2 511,1 mln EUR) przypada na podmioty o obrotach przekraczających 30 mln EUR (27 podmiotów). Najliczniejszą grupę stanowią przedsiębiorstwa o obrotach nie przekraczających 100 tys.

EUR (602 podmioty), jednak przypada na nie zaledwie 12,1 mln EUR. Z powyższego wynika iż, wśród przedsiębiorstw o obrotach przekraczających 30 mln EUR średnio 93 mln EURO pochodzi z eksportu, natomiast udział ten wśród grupy o obrotach nie przekraczających 100 tys. EUR wynosi około 20 tys. EURO.

Największą część sumy obrotów (2 351,6 mln EUR) wypracowały przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 250 osób, dalej uplasowały się podmioty znajdujące od 50 do 249 osób (1 128,1 mln EUR), a pozostała część sumy obrotów (758,9 mln EUR) przypada na firmy zatrudniające poniżej 50 pracowników.

Podobnie jak w przypadku całego kraju, najważniejszym odbiorcą produktów z województwa kujawsko-pomorskiego są kraje Unii Europejskiej. W 2011 r. w krajach tych sprzedano produkty z województwa kujawsko-pomorskiego za łączną kwotę 11,996 mld PLN, co stanowiło 69,80% eksportu całego województwa kujawsko-pomorskiego.

Najważniejsze grupy towarowo-usługowe⁴ województwa prowadzące działalność eksportową, których udział w eksporcie województwa przekracza poziom 5%. to:

- *Papier i tektura; artykuły z masy papierniczej, papieru lub tektury* (grupa 48), której udział wyniósł w 2011 r. aż 17,87% wartości eksportu całego województwa.

- *Tworzywa sztuczne i artykuły z nich* (grupa 39), której udział wyniósł 12,31%.

- *Maszyny i urządzenia elektryczne oraz ich części; rejestratory i odtwarzacze dźwięku, rejestratory i odtwarzacze obrazu i dźwięku oraz części i akcesoria do tych artykułów* (grupa 85), w przypadku której odnotowano udział na poziomie 9,35%.

- *Meble; pościel, materace, stelaże pod materace, poduszki i podobne artykuły wypchane; lampy i oprawy oświetleniowe, gdzie indziej niewymienione ani niewątczone; reklamy świetlne, podświetlane tablice i znaki informacyjne i podobne; budynki prefabrykowane* (grupa 94) z udziałem 6,27%

- *Żeliwo i stal* (grupa 72) o udziale 5,32%.

Pozostałe grupy cechowały się mniejszym znaczeniem dla eksportu województwa kujawsko-pomorskiego (udział poniżej 5% ogólnej wartości eksportu).

Badania i rozwój

Region kujawsko-pomorski należy do regionów o niskiej skali nakładów na działalność badawczo-rozwojową. W roku 2010 nakłady poniesione na ten cel w województwie wyniosły 204,2 mln zł i stanowiły zaledwie 2% sumy ogólnokrajowej, a wartość bezwzględna lokowała województwo na 10 pozycji w kraju. Analizując ostatnią dekadę, udziały województwa tylko raz – w roku 2009 – przekroczyły 2,4% (w roku 2009, wyjątkowym pod względem nakładów na tle całej dekady, było to 3,8%). Także pozycja kujawsko-pomorskiego na tle innych województw jest stabilna – najczęściej jest to 10 lub 9 lokata.

Bardzo niekorzystny jest fakt, że o ile w skali kraju nakłady na działalności badawczo-rozwojową sukcesywnie rosną, to w kujawsko-pomorskim notuje się coroczne wahania. Zmienności są dosyć duże, a w ostatnich latach kilkakrotnie zanotowano spadki nakładów na B&R w stosunku do roku poprzedzającego. Nakłady na B&R, w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2010 roku, lokowały kujawsko-pomorskie na 13 pozycji (niższe wartości notowały jedynie podlaskie, lubuskie i opolskie), przy czym w stosunku do mazowieckiego była to wartość ok. 8-krotnie niższa, a w stosunku do wielu regionów – ponad 2-krotnie niższa. Nawet w roku 2009, gdy nakłady były rekordowo wysokie, województwo zajmowało dopiero 8 pozycję – tak bezwzględnie, jak i w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

---

⁴ Wykaz odwołuje się do Zharmonizowanego Systemu Oznaczania i Kodowania Towarów ustanowionego w Międzynarodowej konwencji w sprawie zharmonizowanego systemu oznaczania i kodowania towarów Światowej Organizacji Celnej.

Bardzo niekorzystne zmiany zachodzą także pod względem udziału podmiotów gospodarczych ponoszących nakłady na działalność B+R w ogólnej liczbie podmiotów. O ile jeszcze na początku I dekady XXI wieku, udział ten przekraczał 40% (a w pewnych okresach sięgał niemal 60%), co lokowało województwo na 2 pozycji w kraju, to w 2010 było to zaledwie 19% (10 pozycja).

W Unijnym Rankingu Innowacyjności⁵ za 2012 r. Kujawsko-Pomorskie, podobnie jak pozostałe polskie regiony, za wyjątkiem Mazowsza, zakwalifikowane zostało do kategorii określanej jako „skromni innowatorzy”. Przy czym w 2011 r. zajmowało pozycję „umiarkowanego innowatora”⁶. Regional Innovation Scoreboard 2012 zalicza kujawsko-pomorskie do grupy 133 regionów having a significant strength In Outputs (and a significant weakness in Enablers).

Tabela 1. Liczba firm przypadająca na jeden park w Polsce (stan na koniec w 2011 r.)

Lp.		Liczba firm/na 1 park
1	Województwo mazowieckie	675099
2	Województwo łódzkie	114269
3	Województwo opolskie	97560
4	Województwo pomorskie	86066
5	Województwo małopolskie	82899
6	Województwo podkarpackie	75546
7	Województwo wielkopolskie	62747
8	Województwo kujawsko-pomorskie	61455
9	Województwo warmińsko-mazurskie	58586
10	Województwo śląskie	55428
11	Województwo dolnośląskie	54604
12	Województwo zachodniopomorskie	53646
13	Województwo lubuskie	52215
14	Województwo lubelskie	40524
15	Województwo świętokrzyskie	35302
16	Województwo podlaskie	30579

Źródło: Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, Raport 2012, pod redakcją A. Bąkowskiej i M. Mażewskiej, Warszawa 2012

Rolnictwo

Rolnictwo jest w Polsce ważnym działem gospodarki narodowej. Udział rolnictwa, leśnictwa i rybactwa w wartości dodanej brutto (ceny bieżące) w kraju wynosił w 2010 r. 3,7%, w województwie kujawsko-pomorskim 5,2%, natomiast w Niemczech nie przekracza 1%, we Francji 2%. W sektorze II (rolnictwo, łowiectwo i rybactwo) pracowało w Polsce w 2008 r. 14% ogółu pracujących, podczas gdy w UE niecałe 6%. W 2008 r. 25,5% ludności rolniczej UE mieszkało w Polsce (1 lokata w UE), użytki rolne Polski zajmowały 8,7% użytków rolnych UE (6 lokata w UE).

⁵ Innovation Union Scoreboard 2013, European Commission, 2013

⁶ Regional Innovation Scoreboard 2012, European Commission, 2012

Wysoki potencjał rolnictwa województwa kujawsko-pomorskiego wynika z dwóch głównych predyspozycji: dużych możliwości produkcyjnych rolnictwa wysokotowarowego, w szczególności na Kujawach, Ziemi Chełmińskiej, Pojezierzu Krajeńskim i w południowej części Wysoczyzny Świeckiej oraz dobrych warunków dla tworzenia gospodarstw ekologicznych w oparciu o system obszarów chronionych, w szczególności w powiatach brodnickim, świeckim, sępoleńskim i tucholskim. O wysokim potencjale rozwoju rolnictwa w województwie świadczy już dzisiaj skala i zróżnicowanie produkcji rolnej oraz pozycja województwa w gospodarce krajowej, jako regionu zapewniającego bezpieczeństwo żywnościowe Polski. Pod względem produkcji roślinnej udziały województwa w sumach ogólnokrajowych przekraczają często 8%, a nawet 10% (w przypadku buraków cukrowych i rzepaku wynoszą 15–17%), a pod względem pogłowia zwierząt gospodarskich sięgają 9%. Lokuje to kujawsko-pomorskie na 2–5 miejscu w kraju, mimo że jest województwem stosunkowo małym (pod względem powierzchni ogólnej lokuje się na 10 miejscu w kraju, a pod względem powierzchni użytków rolnych – na 8).

Najważniejsze trendy w rolnictwie w województwie kujawsko-pomorskim i kraju w okresie 2002 – 2010 (okres pomiędzy Powszechnymi Spisami Rolnymi) to:

- spadek powierzchni użytków rolnych o 1,8% w województwie i 8,3% w Polsce, co wynika z przeznaczania ich na cele nierolnicze, np. pod zabudowę, inwestycje drogowe itp.,
- zwiększenie się ogólnej powierzchni gruntów będących w użytkowaniu gospodarstw rolnych w województwie o 3,9% (w kraju spadek o 6,5%) przy jednoczesnym zmniejszeniu liczby gospodarstw rolnych o 23,6% (do wielkości 88,6 tys.),
- wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego w województwie z 9,53 ha do 12,25 ha, w Polsce z 6,59 ha do 7,93 ha,
- znaczny spadek liczby gospodarstw małych, tj. o powierzchni 1 ha i 1-5 ha odpowiednio o 43,3% i 21,9% w województwie oraz 26,9% i 24,8% w kraju przy jednoczesnym wzroście liczby gospodarstw dużych o powierzchni 50 ha i powyżej o 33,7% w województwie i 35% w kraju. Spowodowało to wzrost średniej wielkości gospodarstwa rolnego. Zmiany te wynikają z kumulacji gruntów w gospodarstwach dużych (powyżej 20 ha), choć należy zaznaczyć, iż zmiany te nie są dynamiczne i udział gospodarstw o powierzchni 50 ha i więcej w ogólnej liczbie wynosi 2,7% w województwie i 1,2% w kraju, podczas gdy gospodarstw małych do 1 ha powierzchni - 23,3% w województwie i 31,4% w kraju.
- wzrost udziału gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o blisko 3 punkty procentowe w ogólnej liczbie gospodarstw, co świadczy o wzroście efektywności ekonomicznej gospodarstw,
- wzrost powierzchni uprawy warzyw gruntowych o 46% w województwie, przy jednoczesnym spadku w kraju o 18,6% (jest to jeden z kluczowych polskich produktów eksportowych w rolnictwie; polskie warzywa i owoce mają w UE znakomitą renomę),
- zmiany w strukturze zasiewów, gdzie znacząco zmniejszyła się powierzchnia upraw zbóż ogółem o 12,7% w województwie i o 7,8% w kraju, ziemniaków o 51,4% w województwie i o 51,7% w kraju, buraków cukrowych o 28,9% w województwie i o 31,9% w kraju. Wzrosła natomiast powierzchnia upraw rzepaku i rzepiku o 145,6% w województwie i o 115,5% w kraju. Wzrost powierzchni upraw roślin zaliczanych do grupy przemysłowych wiąże się ściśle z dużą opłacalnością produkcji,
- wzrost pogłowia bydła ogółem o 12,2% w województwie i 4% w kraju spowodowany głównie przyrostem liczebności bydła rzeźnego – produkcja stała się opłacalna za sprawą wzrostu cen żywca wołowego po wstąpieniu Polski do UE. Wzrostowi podlegała również obsada bydła w przeliczeniu na 1 gospodarstwo z 10,3 szt. do 17,5 szt. w województwie i z 6 szt. do 11 szt. w kraju,
- spadek liczebności trzody chlewnej o 19,5% w województwie i 18,0% w kraju, związany z dużymi wahaniami opłacalności produkcji. Wzrostowi uległa natomiast obsada trzody

w przeliczeniu na 1 gospodarstwo z 46,3 szt. do 63,5 szt. w województwie i z 24 szt. do 38 szt. w kraju,

- spadek pogłowia owiec o 53,8% w województwie i o 22,5% w kraju związany z utrzymywaniem się przez wiele lat niskich cen żywca baraniego,
- wzrost liczby ciągników rolniczych o 7,8% w kraju i 7,5% w województwie, w tym o mocy powyżej 60KW o 45% w województwie (więcej gospodarstw dużych). Struktura zasiewów w województwie decydowała o liczbie poszczególnych typów sprzętu rolniczego, w związku z czym nastąpił znaczny wzrost kombajnów do zbioru zbóż i rzepaku (o 25,5%; w Polsce wzrost o 22,6%), przy nieznacznym wzroście kombajnów do zbioru buraków cukrowych o 0,8% (w Polsce spadek o 12,5%).

Istotne znaczenie w gospodarce kraju, w porównaniu z innymi krajami UE, zajmuje przemysł rolno-spożywczy. Województwo kujawsko-pomorskie odgrywa dużą rolę zarówno w produkcji rolnej (surowców) jak i w produkcji artykułów spożywczych. Przemysł rolno-spożywczy reprezentowany jest przez: zakłady przetwórstwa cukrowniczego, mięsnego, drobiowego, tłuszczowego, owocowo-warzywnego, zakłady piekarnicze, cukrownicze, mleczarskie. Udział województwa w produkcji przemysłu rolno-spożywczego na rynku krajowym jest stosunkowo wysoki i stanowi ok. 7% wartości krajowej produkcji sprzedanej żywności. Do głównych sektorów przemysłu rangi ponadregionalnej, tj. mającej wpływ i zakres wykraczający znacznie poza teren województwa, zaliczyć należy właśnie te związane z produkcją rolno-spożywczą, tj. uprawy rolne inne niż wieloletnie, chów i hodowlę zwierząt, wytwarzanie produktów przemiału zbóż, skrobi i wyrobów skrobiowych oraz produkcję maszyn dla rolnictwa i leśnictwa.⁷ Największe przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w województwie kujawsko-pomorskim w 2010 r. to:

- Zakłady Tłuszczowe Kruszwica SA
- Krajowa Spółka Cukrowa SA GK
- Cereal Partners Poland Toruń Pacific
- Drobex sp. z o.o

Obszary wiejskie w województwie stanowią 95,4% całkowitej jego powierzchni i obejmują 3625 miejscowości zamieszkałych przez 39,5% ogółu ludności, z czego w wieku produkcyjnym znajduje się 63,9%, w tym mobilnym 63,8%. Są to wielkości zbliżone do średnich krajowych.

Obszary te są zróżnicowane pod względem funkcji, a w wielu jednostkach wiejskich rolnictwo przestało mieć największe znaczenie dla lokalnej gospodarki. Sieć osadnicza jest stosunkowo rozproszona i wyraża się niskim wskaźnikiem gęstości zaludnienia wynoszącym 47,6 osób/1 km² (średnio dla kraju - 51 osób/1 km²). Ciekawym zjawiskiem jest nieznaczne (z punktu widzenia regionu), lecz stałe zjawisko wzrostu liczby ludności na wsi przy jednoczesnym spadku liczby ludności miejskiej (dla niektórych gmin oznacza to wzrost liczby mieszkańców o ponad 20%). Jest to związane z osiedlaniem się ludności w gminach wiejskich otaczających największe miasta (strefa podmiejska), kosztem ich własnej populacji.

Od 2002 roku na obszarach wiejskich wyraźnie zmniejszył się wskaźnik obciążenia ekonomicznego (ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym) z 68,4 do 56,4. Ten korzystny trend będzie się utrzymywał jeszcze kilka lat, jednak niż demograficzny niewątpliwie spowoduje ponowny wzrost tego wskaźnika, zarówno w miastach jak i na obszarach wiejskich.

W 2010 roku ok. 14% ogółu pracujących mieszkańców województwa zajmowało się rolnictwem, przy czym od 2002 obserwuje się stały trend malejący. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminach wiejskich wynosił w województwie w 2010 roku 11,5% i był wyższy o ok. 1% w porównaniu do województwa ogółem. Od 2002 roku obserwuje się trend

---

⁷ Analizy atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego”, Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych, Warszawa 2011- jako kryteria wzięto: udział województwa przekraczający 6,25 % krajowej wartości danego rynku, rentowność netto sprzedaży nie jest ujemna).

zmniejszania różnicy między udziałem bezrobotnych na wsi w porównaniu do wielkości w województwie ogółem. W przypadku udziału bezrobocia rejestrowanego w liczbie ludności w wieku produkcyjnym można obecnie stwierdzić brak większych różnic między obszarami wiejskimi w porównaniu ze średnią dla całego województwa. Należy jednak podkreślić, że problemem na obszarach wiejskich jest tzw. bezrobocie ukryte w rolnictwie (w indywidualnych gospodarstwach rolnych), z różnych względów nierejestrowane, które w skali kraju może sięgać nawet kilkuset tysięcy osób.

Spośród bezrobotnych powyżej 50 roku życia na obszarach wiejskich mieszkało 36%, w tym 41,0% pozostawało bez pracy dłużej niż 12 miesięcy (wg danych za 2009 rok). Najwyższy odsetek poszukujących pracy powyżej 12 miesięcy wśród osób zamieszkałych na wsi odnotowano w powiatach: radziejowskim, inowrocławskim oraz lipnowskim. Struktura bezrobotnych powyżej 50 roku życia zamieszkujących obszary wiejskie, ze względu na poziom wykształcenia, przedstawiała się mniej korzystnie niż średnia dla województwa. Zdecydowana większość (58,5% bezrobotnych w tej grupie) posiadała wykształcenie najniższe, tj. gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe.

W strukturze zatrudnienia na obszarach wiejskich szczególną rolę odgrywa rolnictwo będące zarówno podstawowym źródłem dochodów jak i absorbentem części bezrobocia ukrytego. Mały obecnie udział działalności pozarolniczej w kształtowaniu struktury zatrudnienia ludności wiejskiej jest pochodną wielu czynników, z których do najważniejszych zalicza się: brak pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich, brak elastycznych form pracy pozwalających na wykonywanie jej poza miejscem zatrudnienia, niską dostępność rynku pracy w mieście, małą dostępność transportową ośrodków miejskich i niski poziom mobilności zawodowej.

Poziom wykształcenia mieszkańców wsi ulega nieznacznej poprawie, jednak nadal poziom i strukturę wykształcenia ludności wiejskiej należy uznać za niekorzystną i będącą jedną z przyczyn wielu negatywnych zjawisk obserwowanych na obszarach wiejskich (negatywnie na jakość kapitału ludzkiego na wsi wpływa m.in. niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy). Należy jednak podkreślić, że w okresie 2-3 dekad nastąpi radykalna przebudowa struktury wykształcenia mieszkańców obszarów wiejskich. Wskutek procesów naturalnych znacznie zmniejszy się grupa osób z wykształceniem podstawowym, a nawet nieposiadająca wykształcenia – dziś w niektórych, zwłaszcza bardziej peryferyjnych rejonach, stanowi nawet 40-50% dorosłych mieszkańców, w większości w wieku powyżej 40 lat. Definiowany dziś, jako jeden z podstawowych problemów rozwoju obszarów wiejskich, niski poziom wykształcenia, przestanie być problemem. Ludność wiejska nie będzie odbiegała poziomem wykształcenia od ludności dużych miast, przy czym inną, lecz bardzo ważną kwestią będzie jakość uzyskanego wykształcenia (możliwości finansowe warunkujące dostęp do najlepszych renomowanych uczelni).

Mimo wzrostu dochodów ludności wiejskiej po wejściu Polski do UE nadal utrzymuje się znaczna różnica dochodów między gospodarstwami domowymi na wsi i w mieście. Niski poziom dochodów ludności wiejskiej oraz niedopasowanie rynku pracy i bariery komunikacyjne stanowią realne zagrożenie wzrostu poziomu ubóstwa i pogłębienia różnic rozwojowych wewnątrzregionalnych oraz na linii wieś-miasto. Bardzo niski poziom rozwoju infrastruktury transportowej na obszarach wiejskich jest poważną barierą w rozwoju przedsiębiorczości oraz mobilności pracujących. Dotyczy to zarówno poziomu nasycenia obszarów wiejskich infrastrukturą transportową, jak również odpowiedniej jakości infrastruktury komunikacyjnej. Rozwiązania w zakresie infrastruktury drogowej i komunikacyjnej powinny być rozwiązaniami systemowymi obejmującymi m.in. zintegrowanie różnych środków transportu i komunikacji.

Pomiędzy obszarami wiejskimi i lokalnymi ośrodkami miejskimi istnieją silne powiązania przestrzenne, które w istotnym stopniu oddziałują na kierunki rozwoju lokalnego. Znaczna liczba małych miast posiada naturalne predyspozycje do rozwoju gospodarki jako lokalne bieguny wzrostu dla otaczających je obszarów wiejskich. Spójny rozwój grup miejscowości wiejskich oraz małych miasteczek, posiadających wspólne problemy rozwojowe, wymaga szczególnej uwagi. Jednocześnie

wzajemne powiązania funkcyjne dużych ośrodków miejskich i wsi są obecnie w małym stopniu dostosowane do dyfuzji efektów rozwoju miast na obszary wiejskie (m.in. z powodu w/w słabej dostępności komunikacyjnej).

Obszary wiejskie w województwie, podobnie jak w kraju można podzielić pod względem charakterystyki podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych na trzy rodzaje:

- wsie położone w pobliżu dużych miast,
- wsie położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych,
- wsie położone peryferyjnie.

Wsie położone w pobliżu dużych miast odznaczają się relatywnie najlepszym poziomem rozwoju na obszarach wiejskich. Występuje w nich lepsza dywersyfikacja działalności gospodarczych oraz wyższy poziom aktywności społecznej i gospodarczej ludności, przy jednoczesnej utracie znaczenia rolnictwa i jego specjalizacji jako strefy żywicielskiej dla sąsiadującego miasta (produkcja warzyw i owoców). Ponadto rozwija się tam mieszkalnictwo (intensywny proces przeznaczania gruntów rolnych na cele nierolnicze), handel, różnorodne usługi, produkcja itd. Wsie te są miejscem osiedlania się ludności miejskiej, często o znacznych dochodach. W efekcie stają się one m.in. tzw. „sypialniami” dla miast, co powoduje polepszenie podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych, np. poziomu wykształcenia, aktywności zawodowej, bezrobocia, korzystania z pomocy społecznej, itp.

Wsie położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych odznaczają się również wyższym, niż średnio na obszarach wiejskich, poziomem rozwoju ze względu na częstsze funkcjonowanie działalności nierolniczej, głównie magazynowo-przemysłowej, której lokalizacja w mieście jest utrudniona ze względu, np. na deficyt wolnych terenów produkcyjnych, wyższe ceny oraz kwestię uciążliwości. Inwestycje te są alternatywnym źródłem utrzymania ludności wiejskiej, tak więc powodują polepszenie podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych.

Wsie położone peryferyjnie, znajdujące się daleko od dużych miast lub głównych ciągów komunikacyjnych, bez dobrej jakości gleb, są w perspektywie ok. dwudziestu lat zagrożone stagnacją. Ich sytuacja społeczno-gospodarcza jest bardzo trudna, ponieważ rolnictwo nie jest w stanie dostarczyć wystarczających środków na utrzymanie rodzin. Jednocześnie słaby popyt wewnętrzny (w tym usługi) uniemożliwia tworzenie nowych inwestycji pozarolniczych i wyjście siły roboczej z rolnictwa (często z wysokim udziałem ludności z wykształceniem podstawowym lub niepełnym podstawowym). Daje to w efekcie bardzo niekorzystne wskaźniki społeczno-gospodarcze.

Ogólnokrajowe analizy pokazują niestety, że opisane powyżej negatywne trendy mogą się pogłębiać i będzie następować coraz większe zróżnicowanie obszarów wiejskich województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście kondycji społecznej i gospodarczej (skok rozwojowy gmin podmiejskich przy jednoczesnej dalszej stagnacji obszarów peryferyjnych).

Rozwój wielofunkcyjny oznacza definitywne odejście od myślenia o wsi wyłącznie jako miejscu produkcji surowców rolniczych (co pozostanie domeną jedynie ok. 30% gmin wiejskich w województwie kujawsko-pomorskim) w kierunku określania jej jako środowiska życia i pracy mieszkańców, które stwarza im różnorodne możliwości życiowe. Z powodu niekorzystnych trendów demograficznych bardzo istotne jest otwarcie się władz lokalnych na młode pokolenie, któremu należy stworzyć na tyle atrakcyjne miejsca zamieszkania i pracy, aby chcieli pozostać w rodzinnych stronach.

Sfera społeczna

Demografia

Na koniec 2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim zamieszkiwało 2069,4 tys. osób, o 1966 mniej niż przed rokiem i o 2307 niż w 2010 r. Obszar województwa zamieszkuje 5,4% ogółu ludności Polski, a w rankingu województw pod względem liczby ludności plasuje się na 10-tym miejscu. Ponad połowę ludności województwa stanowiły kobiety, których udział w ogólnej liczbie ludności wyniósł 51,5 % (w miastach było to 52,6 %, na wsi 49,9%). Współczynnik feminizacji w wyniósł 106 – w miastach ukształtował się na poziomie 111, a na wsi 99⁸.

Zmiany demograficzne stanowią dziś jedno z największych wyzwań, z jakim musi się zmierzyć społeczeństwo, rynek i gospodarka. Występujące obecnie procesy ludnościowe określane są mianem drugiego przejścia demograficznego, które charakteryzuje się niską liczbą urodzeń, spadkiem liczby zawieranych małżeństw oraz przesuwaniem średniego wieku rozrodczego i zakładania rodzin. Tendencje tych zmian posiadają różne tempo i stopień występowania, jednak prognozy wskazują, że z upływem lat będą się nasilać.

W województwie kujawsko-pomorskim spodziewane jest sukcesywne zmniejszanie się liczby mieszkańców. Prognozowane zmiany liczby ludności wskazują, że w 2035 r. w porównaniu ze stanem z końca 2011 r. mieszkańców województwa będzie mniej o 8,5%, tj. o 177,8 tys. osób⁹.

Analiza danych prognostycznych pokazuje, że w 2035 r. przy jednoczesnej depopulacji ogólnej liczby mieszkańców województwa oraz spadku liczby ludności: w wieku 0-17 lat (o 22,2%) i wieku 18-64 lata (o 17,4%) liczba ludności w wieku 65 lat i więcej wzrośnie prawdopodobnie o 56,0%. Szacuje się, że udział osób starszych w strukturze ludności będzie systematycznie rósł – z 13,5% w 2012 r. do 23,0% w 2035 r.¹⁰

Niekorzystne zmiany demograficzne zauważalne są także w liczbie urodzeń. W 2012 r. w stosunku do 2002 r. mimo spadku liczby kobiet w wieku rozrodczym (w stosunku do 2002 r. liczba kobiet w wieku 15-49 lat w miastach spadła o 13,0%), nastąpił wzrost urodzeń żywych (o 3,1%). Jednakże mimo niewielkiego wzrostu urodzeń współczynnik ogólny dzietności w województwie kujawsko-pomorskim zarówno w 2002, jak i w 2012 r., nie zmienił się i wynosił 1,3. Świadczy to o występowaniu zjawiska reprodukcji zawężonej, którą obserwowano zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich. Podobnie jak w 2002 r., tak w 2012 r., współczynnik dzietności nie osiągnął poziomu gwarantującego reprodukcję prostą i wyniósł w miastach województwa 1,2 (w 2002 r. – 1,1) i na terenach wiejskich 1,5 (ten sam poziom w 2002 r.)¹¹. Dodatkowo warto podkreślić, iż od 2009 roku przyrost naturalny spada. W 2008 r. liczba urodzeń wynosiła 23 253, w 2009 r. 23 059, w 2010 r. 22 596, w 2011 r. 20 971, zaś w 2012 r. 20 764¹². Mniejsza liczba urodzeń staje się zagrożeniem dla całego społeczeństwa – liczba osób w wieku produkcyjnym będzie zmuszona do utrzymywania większej liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Także przesuwanie na później decyzji o posiadaniu dziecka (dzieci)¹³ wielu młodych kobiet niesie za sobą długofalowe i mierzalne skutki społeczne.

⁸ Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2011-2012, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.

⁹ Prognoza demograficzna w województwie kujawsko-pomorskim do 2035 r. dla ludności miejskiej i wiejskiej, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.

¹⁰ *Osoby starsze - sytuacja demograficzna i stacjonarna pomoc społeczna w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r.*, Główny Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, s. 4, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/bydgosz/ASSETS_sygnalna_osoby_starsze_w_2012.pdf.

¹¹ Kobiety w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r., Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013 r.

¹² Bank Danych Lokalnych http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

¹³ W 2012 r. przeważały urodzenia wśród matek w wieku 25-29 lat i 30-34 lat (stanowiły one odpowiednio 36,0% i 26,0% ogólnej liczby urodzeń), natomiast w 2002 r. urodzenia matek w wieku 20-24 lata i 25-29 lat (odpowiednio 32,3% i 35,3% ogólnej liczby urodzeń). Zmniejszył się udział urodzeń wśród kobiet w wieku 20-24 oraz 19 lat i mniej. W 2012 r. w stosunku do 2002 r. nastąpił spadek urodzeń w tych grupach wieku odpowiednio o 11,7 p.proc. i o 2,9 p.proc. W tym samym okresie wśród kobiet w wieku 30-34, 35-39 oraz 40-44 lat odnotowano ich wzrost (odpowiednio o 9,9 p.proc., o 3,8 p.proc. i o 0,3 p.proc.). Wzrosła także mediana wieku rodzenia dziecka oraz rodzenia pierwszego dziecka. Wiek środkowy matek wzrósł z 26,2 lat w 2002 r. do 28,5 lat w 2012 r., a wiek środkowy matek w chwili

W celu uatrakcyjnienia regionu należy zatem zadbać, aby osoby w wieku produkcyjnym nie były dodatkowo wykluczane z rynku pracy w związku z koniecznością opieki nad małym dzieckiem, dzieckiem niepełnosprawnym, starszym, schorowanym lub zniedołężniałym członkiem rodziny, gdyż brak satysfakcjonujących rozwiązań w zakresie zorganizowania opieki nad osobą zależną stanowi poważny problem oraz wpływa na decyzje prokreacyjne.

Spośród wszystkich dzieci w wieku do 3 lat w województwie w 2011 roku zaledwie 2,0% objętych zostało opieką żłobkową¹⁴. W największym stopniu z instytucjonalnych form opieki nad małymi dziećmi korzystały dzieci dwuletnie. W końcu 2011 r. omawianą formą opieki objęte było 2,9% z nich. Udział dzieci rocznych korzystających z placówek opieki wynosił 2,3%, 3latków – 0,9%, dzieci poniżej 1 roku życia – 0,7%, a 4latków – 0,1%. Dzieci niepełnosprawne stanowiły 1,7% ogólnej liczby dzieci przebywających w tych placówkach¹⁵. W 2012 r. liczba żłobków nieznacznie wzrosła (z 19 w 2011 r. do 24)¹⁶, jednak w żaden sposób nie zaspokaja to bieżących potrzeb.

W 2012 roku funkcjonowało w województwie 73 placówek stacjonarnej pomocy społecznej (w tym 49 domów pomocy społecznej), palcówki dysponowały 5161 miejscami, przebywało w nich 4970 mieszkańców; w 20 palcówkach opiekuńczo-leczniczych było 1794 pacjentów; w 10 placówkach pielęgnacyjno-opiekuńczych przebywało 1142 pacjentów; w trzech hospicjach opiekowano się 961 pacjentami¹⁷. Liczba tego rodzaju palcówek jest zdecydowanie zbyt mała w stosunku do potrzeb, a ich dostępność zdecydowanie niewystarczająca.

Problem pogodzenia życia zawodowego z rodzinnym dotyka coraz większej liczby osób, którzy obowiązki zawodowe łączyć muszą z opieką nad niesamodzielnym członkiem rodziny (małym dzieckiem, dzieckiem niepełnosprawnym, starszym, schorowanym lub zniedołężniałym bliskim). Osoby, które tymczasowo zrezygnowały z pracy zawodowej ze względu na opiekę nad osobą zależną¹⁸ podejmując decyzję o wejściu na rynek pracy napotykają na szczególne trudności. Wynika to z tego, iż aktywność zawodowa podlega wymogom rynkowym, którym nierzadko trudno jest sprostać osobom zajmującym się zależnymi bliskimi. Trudności pojawiające się przy powrocie na rynek pracy wynikają z braku bądź dezaktualizacji kwalifikacji oraz kompetencji zawodowych czy też braku doświadczenia zawodowego względem wymogów stawianych przez pracodawców. Istotnym problemem jest także brak satysfakcjonujących instytucjonalnych rozwiązań w zakresie zorganizowania opieki nad osobą zależną. Zatem pogodzenie życia rodzinnego z zawodowym bez wsparcia instytucjonalnego staje się bardzo trudne, często wręcz niemożliwe.

Grupą osób, która najczęściej jest obciążana obowiązkami z tytułu sprawowania osobistej opieki nad niesamodzielnym członkiem rodziny są kobiety¹⁹, które w największym stopniu napotykają na bariery utrudniające im powrót bądź utrzymanie się na rynku pracy w momencie pojawienia się dodatkowych obciążeń rodzinnych. Trudności łączenia pracy zawodowej z obowiązkami

---

rodzenia pierwszego dziecka z 23,9 lat w 2002 r. do 26,5 lat w 2012 r., w: *Kobiety w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013 r.

¹⁴ Warto podkreślić, iż zgodnie ze Średniookresową Strategią Rozwoju Kraju w 2020 r. opieką pozarodzinną powinno być objętych w Polsce 30 proc. dzieci w wieku do lat 3, w: *Dobry klimat dla rodziny Program polityki rodzinnej Prezydenta RP*, Warszawa 2013 r.

¹⁵ Placówki opieki nad dziećmi do lat 3 w woj. kujawsko-pomorskim w 2011 r., Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013 r.

¹⁶ Bank Danych Lokalnych http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

¹⁷ Bank Danych Lokalnych http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

¹⁸ W 2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim spośród 675 tys. osób biernych zawodowo 77 tys. osób nie pracowało ze względu na obowiązki domowe i związane z prowadzeniem domu (w 2007 r. takich osób było 85 tys., w 2008 r. 76 tys., w 2009 r. 86 tys., w 2010 r. 77 tys., w 2011 r. 79 tys.) – Bank Danych Lokalnych http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

¹⁹ Udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwie kujawsko-pomorskim, który w końcu 2012 r. wynosił 54,1%, w: *Sytuacja kobiet i mężczyzn na rynku pracy w 2012 roku*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2013 r.

opiekuńczymi przez kobiety ograniczają ich zaangażowanie na rynku pracy, część z nich nie wraca do pracy po przerwach związanych z macierzyństwem lub opieką.

Znacząca część kobiet po urodzeniu dziecka na trzy lata wycofuje się z rynku pracy. Zawodowo pracuje trzy piąte matek najmłodszych dzieci. Jednocześnie wychowywanie dzieci zwiększa zaangażowanie ojców na rynku pracy w porównaniu z mężczyznami i kobietami niemającymi dzieci. Luka między wskaźnikami zatrudnienia matek i ojców wynosi 10 p.p. przy jednym dziecku, wzrasta do 20 p.p. przy dwojce dzieci i prawie 30 p.p. dla przynajmniej trojga dzieci²⁰.

W 2012 roku w powiatowych urzędach pracy województwa kujawsko-pomorskiego zarejestrowało się 10 238 kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka (o 6,1% więcej niż w roku poprzednim). Stanowiły one 12,1% całego napływu kobiet do bezrobocia w województwie (wobec 11,6% w roku 2011)²¹.

W 2012 roku w powiatowych urzędach pracy zarejestrowało się 14 543 bezrobotnych samotnie wychowujących co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia (o 11,3% więcej niż w roku poprzednim). Stanowili oni 8,1 % całego napływu do bezrobocia w województwie (w roku poprzednim – 7,7%). Większość bezrobotnych samotnie wychowujących co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia to kobiety (82,9%, przed rokiem – 85,8%)²².

Edukacja i wykształcenie

Analiza wykształcenia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w okresie 2005-2010 wskazuje, iż społeczeństwo charakteryzuje się raczej niskim wykształceniem. Mieszkańcy z wykształceniem wyższym stanowią jedynie 13,8% (średnia dla Polski – 18,1%) mieszkańców naszego regionu (sytuacja ta jest niezmienna w analizowanym okresie), co lokuje województwo na ostatnim miejscu w kraju. Drugą najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (29,2% mieszkańców), a kolejną – z podstawowym, gimnazjalnym i niższym (25,2% osób).

Wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej w 2012 r. w województwie wyniósł 61,6% i należy do najniższych w kraju. W stosunku do roku poprzedniego upowszechnienie edukacji przedszkolnej w województwie zwiększyło się o 2,4 pkt. proc²³.

W 2012 r. liczba dzieci, którym nie przyznano miejsc w przedszkolu wg złożonych wniosków wynosiła 3 727 (w 2011 r. 7572, w 2010 r. 6526). W 2010 r. liczba dzieci w wieku 3-5 lat uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego do ogólnej liczby dzieci w tym wieku (w %) z podziałem na miasto/wieś wynosiła 54,2% ogółem, 71,8% miasto, 32,4% wieś²⁴. Problem niskiego tempa wzrostu liczby dzieci objętych edukacją przedszkolną jest dwojakiego rodzaju. Na terenach miejskich, szczególnie w dużych miastach, problem stanowi zbyt niski przyrost placówek przedszkolnych w stosunku do potrzeb. Na terenach wiejskich natomiast problemem jest przede wszystkim niskie zainteresowanie rodziców edukacją przedszkolną. Wynika to z jednej strony, ze zbyt dużych odległości od miejsca zamieszkania dziecka, z drugiej strony z braku możliwości finansowych rodziców. Drastycznie niski odsetek dzieci korzystających z opieki przedszkolnej są notuje się

²⁰ *Dobry klimat dla rodziny Program polityki rodzinnej Prezydenta RP*, Warszawa 2013 r

²¹ *Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu, Toruń 2013 r.

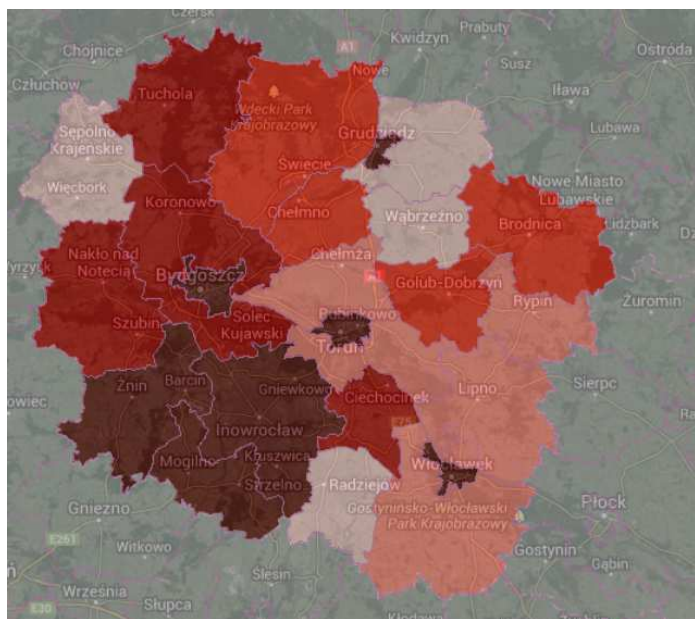
²² *Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu, Toruń 2013 r.

²³ Informacja o stanie realizacji Strategii rozwoju województwa na lata 2007-2020 z analizą diagnostyczną wybranych zagadnień, część IV, Toruń 2013

²⁴ Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za 2012 rok

w następujących powiatach: radziejowski, sępoleński, lipnowski, rypiński, wąbrzeski, toruński, grudziądzki (poniżej 50%) [oraz miasta Włocławek, Grudziądz]. W oddziałach prowadzonych w innej formie występuje niewystarczający poziom przygotowania nauczycieli a także brak doradztwa oraz nadzoru merytorycznego nad jakością pracy²⁵.

Rysunek 6 *Odsetek dzieci w przedszkolach w WKP*

Kolejnym istotnym dla rozwoju regionu problemem jest niska jakość edukacji przejawiająca się m.in. niskim poziomem wyników edukacyjnych uczniów, plasującym region w grupie województw osiagających niższe niż przeciętne w Polsce wyniki sprawdzianów w szkołach podstawowych i egzaminów gimnazjalnych.

Analiza wyników sprawdzianu w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2010-2012 (OKE w Gdańsku)²⁶ pokazuje, iż uczeń szkoły podstawowej w regionie uzyskał wynik niższy od swojego rówieśnika w kraju (o 2 pkt. procentowe). Niepokojąca tendencja dotyczy zauważalnego w porównaniu do 2011 roku wzrostu (o około 2 punkty procentowe) odsetka uczniów o wynikach niskich przy jednoczesnym spadku (o około 2 punkty procentowe) odsetka uczniów uzyskujących wyniki wysokie. Na podstawie analizy rozkładu wyników zdających z uwzględnieniem lokalizacji szkoły można stwierdzić, że najczęściej zdających ze szkół wiejskich i z miast nieprzekraczających 20 tysięcy mieszkańców uzyskuje niskie wyniki ze sprawdzianu. Im większa aglomeracja, tym bardziej wzrasta odsetek uczniów o wynikach wysokich. W każdej z wyróżnionych warstw obserwuje się w latach 2010-2012 wzrost odsetka uczniów o wynikach niskich.

Analiza wyników egzaminów gimnazjalnych w 2012 r. pokazuje, iż uczeń z województwa kujawsko-pomorskiego również i tu uzyskał wynik niższy od swojego rówieśnika w kraju we wszystkich częściach egzaminu: o 1 pkt. procentowy z zakresu języka polskiego, matematyki i przedmiotów przyrodniczych, o 2 pkt. procentowe z języka angielskiego na poziomie rozszerzonym oraz z zakresu

²⁵ Badania ewaluacyjnego pn. „Ocena ośrodków wychowania przedszkolnego, utworzonych lub wspartych ze środków finansowych EFS w ramach Poddziałania 9.1.1 PO KL” (przeprowadzonego przez Ośrodek Ewaluacji w roku 2012 na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego)

²⁶ OKE w Gdańsku

historii i wiedzy o społeczeństwie, o 3 pkt. procentowe z języka angielskiego na poziomie podstawowym. Analiza wyników potwierdza również występujące dysproporcje między wynikami gimnazjalistów ze szkół wiejskich a wynikami gimnazjalistów ze szkół wielkomiejskich.

Inaczej wygląda sytuacja w szkołach ponadgimnazjalnych. Spośród 16 772 absolwentów w 2012 r., którzy przystąpili do wszystkich egzaminów obowiązkowych, 80,5% z nich otrzymało świadectwa dojrzałości, czyli zdało egzamin maturalny (w kraju odsetek ten wyniósł 80,3%). Mimo, iż zdawalność egzaminów maturalnych plasuje region nieco powyżej średniej krajowej, niepokój mogą budzić duże różnice między zdawalnością matur na obszarach wiejskich i w większych miastach regionu. Najwyższy wskaźnik zdawalności uzyskali absolwenci szkół usytuowanych w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców (ok. 84%) i w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców (ok. 82%), a najniższy zdający ze szkół wiejskich (ok. 67²⁷).

Województwo kujawsko-pomorskie zajmuje drugie miejsce w kraju pod względem największego udziału uczniów zasadniczych szkół zawodowych w wieku 16-18 lat w ogólnej liczbie ludności w danym wieku – współczynnik solaryzacji netto w roku szkolnym 2011/2012 wyniósł 17,3 (najwięcej w woj. wielkopolskim 18,2), podczas gdy średnio dla kraju - 13,7. Stosunkowo duża popularność kształcenia zawodowego, nie przekłada się jednak na sytuację na rynku pracy. W czasach, kiedy zapotrzebowanie na konkretne kwalifikacje zawodowe wydaje się być duże, absolwenci szkół zawodowych stanowią w regionie największą grupę bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki średnio co trzeci absolwent w końcu 2011 r. pozostawał w ewidencji powiatowych urzędów pracy²⁸.

Przyczyny niedostosowania oferty kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy mają różne podłoże. Jednym z czynników negatywnie wpływających na system kształcenia zawodowego jest fakt, iż decyzje dotyczące kształcenia zawodowego podejmowane są w praktyce często ze względu na dostępną infrastrukturę czy też na profil kompetencji nauczycieli zatrudnionych w szkołach działających na terenie danego powiatu, a nie w oparciu o analizę rynku pracy i prognozy w zakresie jego rozwoju²⁹. W tym kontekście nie bez znaczenia jest również aspekt finansowy (prowadzenie szkół zawodowych wiąże się z większymi kosztami niż szkół ogólnokształcących). Ponadto wzrost konkurencji między szkołami spowodowany sytuacją demograficzną nie zachęca do otwierania nowych kierunków, lecz do doskonalenia oferty w ramach zawodów najbardziej popularnych. Wynika to z faktu, że kandydaci często w swoich wyborach kierują się popularnością zawodu w danym okresie, a poniesienie nakładów na przygotowanie nowej specjalistycznej pracowni i przeszkolenie nauczycieli kształcenia praktycznego nie gwarantują rozpoczęcia nauczania na nowym kierunku, ponieważ nie ma pewności, że zgłosi się wystarczająca liczba zainteresowanych osób.³⁰

Nie bez wpływu na nieadekwatną w stosunku do potrzeb rynku pracy ofertę kształcenia pozostaje niski poziom współpracy szkół zawodowych i pracodawców, czego przejawem jest m.in. duży rozdzźwięk między oczekiwaniami pracodawców względem kwalifikacji jakie ich zdaniem powinien posiadać absolwent szkoły zawodowej a realizowanymi w tych szkołach programami nauczania. Jak wynika z raportu *Badanie funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce. Raport z badania jakościowego wśród przedsiębiorców współpracujących ze szkołami*, MEN Warszawa 2011,

---

²⁷ Dane OKE w Gdańsku)

²⁸ Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012. Informacje i opracowania statystyczne, Warszawa 2012

²⁹ (Raport końcowy. Ocena barier i luk prawnych w kontekście efektywnej realizacji wsparcia w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego).

³⁰ (Raport o stanie edukacji 2011, W-wa 2012 r.).

program nauczania uznawany jest przez pracodawców za zbyt teoretyczny, oderwany od praktyki, a jakości kształcenia znacząco odbiega od oczekiwań. Z tego też względu konieczne jest włączenie pracodawców w proces modyfikacji programów nauczania i wprowadzenia nowych kierunków kształcenia.

Współpraca szkół i pracodawców w zakresie kształcenia praktycznego obejmuje także realizację praktycznych form nauczania. Zauważalny w ostatnich latach wzrost aktywności szkół i pracodawców w tym zakresie jest jednak w dalszym ciągu niewystarczający w stosunku do rosnących wymagań rynku pracy i zapotrzebowania pracodawców na wyższe kwalifikacje pracowników. Współpraca szkół z pracodawcami umożliwia szkołom prowadzącym kształcenie zawodowe lepsze dostosowanie edukacyjnych profili do wymogów rynku pracy, który stawia przed absolwentami szkół wymagania praktycznych umiejętności, a także ułatwia płynne przejście absolwentów do aktywności zawodowej i w pełniejszym zakresie sprostać zawodowym wymaganiom oraz standardom.

Z realizacją praktyk czy zajęć praktycznych nieodzownie związana jest kwestia odpowiedniego wyposażenia szkolnych pracowni, dostosowanego do potrzeb pracodawców. Niedostateczne wyposażenie szkolnych warsztatów i pracowni jest jedną z najpoważniejszych przeszkód w realizacji celów szkół w zakresie praktycznej nauki zawodu. Zgodnie z opiniami pracodawców pracownie szkolne wyposażone są w przestarzały sprzęt nieodpowiadający wyposażeniu z jakim uczniowie spotykają się w firmach w czasie odbywania praktyk czy staży. Zaznajomienie ucznia ze sprzętem wykorzystywanym przez pracodawców, to pierwszy krok do przygotowania go od strony praktycznej do wymagań jakie stawia rynek pracy.

Jedną z przyczyn trudnej sytuacji na rynku pracy, która dotyczy nie tylko absolwentów szkół zawodowych, jest niedostateczne przygotowanie do wejścia na rynek pracy, przejawiające się m.in. niskim poziomem umiejętności praktycznych ułatwiających znalezienie zatrudnienia czy też brakiem umiejętności interpersonalnych, umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie w miejscu pracy. Jak wskazują wyniki *Badania ankietowego pracodawców województwa kujawsko-pomorskiego. Diagnoza zapotrzebowania na pracowników w wymiarze kwalifikacyjno-zawodowym*, WUP Toruń, styczeń 2012 r., oczekiwania pracodawców wobec kandydatów na wolne stanowiska pracy dotyczyły przede wszystkim cech indywidualnych, takich staranność wykonywania pracy, obowiązkowość, umiejętność pracy zespołowej, samodzielność, szybkość uczenia się nowych obowiązków i radzenie sobie ze stresującymi sytuacjami. Powodzenie na rynku pracy nie zależy więc jedynie od posiadania ściśle zawodowych kwalifikacji, ale także od dodatkowych kompetencji, które mogą przyczynić się do lepszego kierowania karierą zawodową i wykorzystywania posiadanych umiejętności. Uświadomienie tego uczniom/osobom poszukującym pracy może mieć istotne znaczenie dla ich przyszłego rozwoju zawodowego. Dodatkowe kwalifikacje i rozwinięte umiejętności interpersonalne zwiększają konkurencyjność na rynku pracy i umożliwiają dostosowanie się do zmieniających potrzeb rynku pracy.

Elementem równie istotnym w procesie rozwoju zawodowego jest doradztwo edukacyjno-zawodowe, które właściwie prowadzone jest niezależnym narzędziem edukacji i wprowadzania ludzi na rynek pracy. Aktualnie jednak obszar ten w kontekście kształcenia zawodowego w Polsce jest problematyczny - brakuje skutecznego, systemowego funkcjonowania doradztwa zawodowego, właściwej diagnostyki predyspozycji zawodowych, a to przyczynia się do negatywnych zjawisk, takich jak niska świadomość zawodowa uczniów (i rodziców), błędne decyzje/ wybory kierunku kształcenia, brak umiejętności poruszania się młodzieży (i w konsekwencji absolwentów) po rynku pracy (*Raport*

z badania jakościowego wśród ekspertów, op.cit.). Równie istotne jest prowadzenie doradztwa dla osób dorosłych, szczególnie poszukujących pracy, dla których efektywna pomoc w zakresie wyboru dalszych kierunków kształcenia i diagnozy predyspozycji zawodowych, jest ważnym krokiem w kierunku powrotu lub utrzymania na rynku pracy. Jak wynika z cytowanych wyżej badań BKL, aż 96% pracujących, 86% bezrobotnych i 94% nieaktywnych zawodowo nigdy nie korzystało z pomocy doradcy zawodowego, co przy zestawieniu z najczęstszymi powodami niepodnoszenia kompetencji na kursach i szkoleniach: nieodczuwanie potrzeby podnoszenia swoich kompetencji dla celów zawodowych, brak czasu lub motywacji, nie rokuje pozytywnych zmian w przyszłości. Podjęcie działań zmierzających do wzrostu efektywności doradztwa edukacyjno-zawodowego i objęcia nim jak największej grupy osób, poprzez odpowiednie wsparcie szkół i placówek, jest zatem konieczne dla dopasowania systemu kształcenia do potrzeb rynku pracy oraz zwiększenia dostępności uczenia się przez całe życie.

Podobnie jak w przypadku szkół podstawowych, gimnazjalnych czy ponadgimnazjalnych prowadzących kształcenie ogólne, niezwykle istotną rolę w systemie kształcenia zawodowego odgrywa nauczyciel. W przypadku szkół zawodowych jego rola jest nawet bardziej znacząca. Jednym z problemów najczęściej wskazywanych przez pracodawców, jest brak właściwego przygotowania nauczycieli do prowadzenia zajęć praktycznych. Ich nastawienie na przekazywanie treści głównie teoretycznych i brak wiedzy na temat funkcjonowania w rzeczywistych warunkach pracy, jest czynnikiem negatywnie wpływającym na jakość kształcenia zawodowego. W obecnym kształcie przygotowanie do podjęcia zawodu nauczyciela (również w szkole zawodowej) realizowane jest w formie akademickich studiów wyższych, co z definicji nastawia proces kształcenia na teorię i wiedzę przy niewystarczającym odniesieniu do praktyki i umiejętności. System doskonalenia nauczycieli szkół zawodowych jest słabo rozwinięty, dlatego też konieczne jest podjęcie działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji nauczycieli, w szczególności w szkołach zawodowych i dostosowanie ich do tempa przemian technologicznych i na rynku pracy.

Nierozłącznym elementem związanym z zapewnieniem wysokiej jakości kształcenia są kwalifikacje nauczycieli. Określone w obowiązujących przepisach prawa oświatowego mechanizmy motywujące nauczycieli do podnoszenia jakości pracy nie są wystarczające do osiągnięcia celów stawianych przed współczesną szkołą. Awans zawodowy w obowiązującej formule przestaje mieć charakter motywacyjny, a system wynagradzania nauczycieli przewiduje wprawdzie element motywacyjny w postaci właściwego dodatku, jednak w praktyce takie rozwiązanie wydaje się niewystarczające. Dotychczasowy system podwyższania wynagrodzeń nauczycieli uzależnia wysokość podwyżki wyłącznie od stopnia awansu i gwarantuje tę podwyżkę każdemu nauczycielowi, niezależnie od jakości jego pracy. Uwarunkowania prawne i ekonomiczne, w sytuacji systematycznego zmniejszania się liczby uczniów i koniecznej w związku z tym redukcji liczby etatów nauczycielskich, zachęcają pracodawców do polityki kadrowej skutkującej utrudnieniem wejścia do zawodu młodym nauczycielom, zwalnianiem nauczycieli o najkrótszym stażu pracy i utrzymywaniem stosunku pracy z nauczycielami o długim stażu pracy.³¹ (*Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego –projekt, 2013 r.*).

Jak wynika z Systemu Informacji Oświatowej ze zorganizowanych form rozwoju zawodowego korzysta zaledwie 12% nauczycieli. Najbardziej wybierane są te formy, które uznane są za bardziej efektywne m.in.: udział w sieciach współpracy, mentoring lub coaching. Dodatkowo nie funkcjonuje

---

³¹ *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego –projekt, 2013 r.*

system kontroli jakości i efektywności szkoleń co powoduje, iż rozwój zawodowy nie przekłada się na wyniki uczniów.

Strategia „Europa 2020” uznaje uczenie się przez całe życie (od wieku przedszkolnego do okresu po przejściu na emeryturę, LLL – Long Life Learning) i rozwijanie umiejętności za kluczowe elementy odpowiedzi na obecny kryzys gospodarczy i starzenie się społeczeństwa oraz na szeroko pojętą gospodarczą i społeczną strategię Unii Europejskiej. Kryzys z jakim Europa boryka się od kilku lat, uwidocznił jak istotne znaczenie ma uczenie się dorosłych, które umożliwia, w szczególności pracownikom nisko wykwalifikowanym i starszym, poprawę umiejętności dostosowywania się do zmian na rynku pracy i w życiu społecznym. Uczenie się dorosłych daje osobom, które dotknęło bezrobocie czy restrukturyzacja lub które stanęły przed koniecznością transformacji zawodowej, możliwość podniesienia kwalifikacji lub przekwalifikowania; w istotny sposób przyczynia się też do włączenia społecznego, aktywności obywatelskiej i rozwoju osobistego (*Rezolucja Rady w sprawie odnowionej europejskiej agendy w zakresie uczenia się dorosłych*, 2011/C, 372/01).

Poziom kształcenia ustawicznego osób w wieku 25-64 lata w województwie kujawsko-pomorskim od 2006 r. kształtuje się znacznie poniżej średniej dla kraju. Co prawda w 2008 r. dystans dzielący region od kraju zmniejszył się (wzrost wskaźnika w regionie do 4,3% i spadek na poziomie kraju do 4,7%), jednak w 2009 r. poziom kształcenia ustawicznego w regionie zmniejszył się do 3,8% (Polska bez zmian – 4,7%). W 2010 r. odsetek osób w wieku 25-64 lata kształcących się lub doszkalających w Polsce znacząco wzrósł i wyniósł 5,3%. W regionie kujawsko-pomorskim również zwiększył się odsetek osób uczestniczących w kształceniu ustawicznym osiągając poziom 4,3%, co plasuje region na 13 pozycji w kraju.³²

Jak wynika z raportu nt. warunków i jakości życia Polaków *Diagnoza Społeczna 2011*, kształcenie ustawiczne osób dorosłych, uznawane za jeden z podstawowych warunków zwiększenia zdolności do zatrudnienia, ma w Polsce wciąż zakres marginalny, a pozytywne tendencje zaobserwowane w 2009 r. w tym zakresie uległy w roku 2011 w znacznej mierze odwróceniu. Zestawienie wyników dotyczących aktywności edukacyjnej dorosłej ludności Polski ze strukturą ludności według poziomu wykształcenia i umiejętnościami cywilizacyjnymi i miejscem zamieszkania, obrazuje dysproporcje dotyczące szans rozwojowych mieszkańców miast i wsi (niekorzystne dla tych drugich), a także generalnie osób w wieku 35 lat i więcej, a zwłaszcza osób w wieku niemobilnym. Różnice poziomu wykształcenia i znajomości języków czy obsługi komputera między osobami młodymi i osobami w wieku 35 lat i więcej wskazują na lukę kompetencyjną, która pogłębia się w miarę przechodzenia do starszych grup wieku. Słabe przygotowanie osób w wieku niemobilnym do funkcjonowania na współczesnym rynku pracy za względu na poziom ich kapitału ludzkiego, prowadzi do wniosku, iż zatrzymanie tej grupy osób na rynku pracy wymaga specjalnych działań skierowanych na zwiększenie ich zdolności do zatrudnienia. Polska ma najniższe w Unii Europejskiej wskaźniki zatrudnienia osób w wieku 55-64 lata. Bez wzrostu kapitału ludzkiego tych osób postulowany wzrost ich zatrudnienia jest nierealny, a zagrożenie bezrobociem i biernością będzie wzrastać, nawet w okresach stosunkowo dobrej koniunktury.

Wskaźnik komputeryzacji szkół regionu tj. udział % szkół wyposażonych w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu w 2012 r. wynosił: dla szkół podstawowych 96,60% (dla Polski 94,92%), dla szkół gimnazjalnych 81,26% (dla Polski 81,79%), a dla szkół ponadgimnazjalnych

---

³² Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie kujawsko-pomorskim, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Wyd. Warszawa, czerwiec 2011 r.

ogółem wynosi 56,40% (dla Polski 64,10%), w miastach 57,90% (dla Polski 64,70%), na obszarach wiejskich 47,50% (dla Polski 59,20%). Przy czym największe dysproporcje dotyczą techników (wraz z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe) i na poziomie regionu wskaźnik ten wynosi 56%, a na poziomie kraju 75%.

Rynek pracy

Bardzo dużym problemem województwa kujawsko-pomorskiego jest niski poziom zatrudnienia i niska aktywność zawodowa, które na przestrzeni ostatnich lat kształtują się poniżej średniej krajowej. Współczynnik aktywności zawodowej w województwie kujawsko-pomorskim wyniósł w 2012 roku 56,4%. Z kolei wskaźnik zatrudnienia w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2012 r. wyniósł 49,7% i był o 0,7 pkt. proc. niższy niż w Polsce. Niski wskaźnik zatrudnienia notowany jest w szczególności dla kobiet, osób młodych oraz starszych. O ile w przypadku osób młodych bierność zawodowa jest związana m.in. z wydłużeniem okresu kształcenia i tym samym opóźnieniem wejścia na rynek pracy, o tyle w przypadku osób starszych jest to spowodowane stanem zdrowia, pobieraniem świadczeń czy obowiązkami rodzinnymi. Problem dezaktywacji zawodowej osób starszych nabiera szczególnego znaczenia w kontekście zachodzących przemian demograficznych (starzejące się społeczeństwa)³³.

Województwo kujawsko-pomorskie od lat niezmiennie charakteryzuje wysoka stopa bezrobocia na tle kraju. Wskaźnik stopy bezrobocia rejestrowanego dla województwa kujawsko-pomorskiego wyniósł w grudniu 2012 roku 17,9% i był o 4,5 pkt. proc. wyższy niż średnio w kraju (13,4.) Według stanu w dniu 31 grudnia 2012 roku w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowanych pozostawało 148 839 bezrobotnych. Było to o 6,6% (9217 osób) więcej niż w końcu grudnia roku poprzedniego (w tym samym czasie w Polsce liczba bezrobotnych wzrosła o 7,8%).³⁴

Problem bezrobocia dotyka w znacznej mierze osób o niskim wykształceniu. Osoby bez wykształcenia średniego stanowiły 63,1% bezrobotnych zarejestrowanych w końcu grudnia 2012 r. Wysoki odsetek osób z wykształceniem zawodowym zasadniczym i średnim wśród zarejestrowanych bezrobotnych świadczy o niedopasowaniu zdobytego wykształcenia do potrzeb rynku pracy i implikuje konieczność uzupełniania i/lub zmiany zdobytych kwalifikacji, w tym w ramach kształcenia nieformalnego, dającego możliwość szybkiej reakcji na potrzeby pracodawców. Przeszkodą w podejmowaniu zatrudnienia jest również brak lub niewystarczające doświadczenie zawodowe. W końcu grudnia 2012 r. osoby z krótkim stażem pracy (tj. bez stażu i ze stażem do 1 roku) stanowiły 30,8% zarejestrowanych bezrobotnych. W sytuacji nierównomiernego rozłożenia na terenie województwa dostępnych miejsc pracy znaczenia nabiera konieczność podnoszenia mobilności geograficznej bezrobotnych, w szczególności zamieszkujących na terenach wiejskich. W końcu grudnia 2012 r. w powiatowych urzędach pracy (PUP) województwa kujawsko-pomorskiego zarejestrowanych pozostawało 54 226 bezrobotnych do 30 roku życia (36,43%). Pomimo, że osoby młode są generalnie lepiej wykształcone niż bezrobotni w innych grupach wiekowych, brak doświadczenia zawodowego stanowi dużą barierę w podejmowaniu zatrudnienia (pod względem stażu pracy największą grupą bezrobotnych do 30 roku życia były osoby, które nigdy wcześniej nie pracowały (44,1%). Utrudnia to odpływ osób młodych z bezrobocia.

---

³³ Por. OECD „Przemiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa: konsekwencje dla lokalnych rynków pracy w Polsce” (styczeń 2013 r.) oraz GUS „Aktywność ekonomiczna ludności w województwie kujawsko-pomorskim w IV kwartale 2012 r.” (marzec 2013 r.)

³⁴ Por. *Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 roku*, WUP w Toruniu, marzec 2013 r.

Problemem ostatnich lat jest również wzrost poziomu bezrobocia wśród osób starszych. Według stanu w dniu 31 grudnia 2012 r. roku w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowanych pozostawało 30 671 bezrobotnych powyżej 50 roku życia. Stanowili oni 20,6% ogółu bezrobotnych w województwie. Osoby po 50 roku życia doświadczają specyficznych problemów na rynku pracy, dotyczących przede wszystkim sytuacji w miejscu pracy, tj. wzrasta presja konkurencyjna w miejscu pracy ze względu na obecność osób młodszych i lepiej wykształconych, szersze zastosowanie nowych technologii, nową kulturę pracy i nowe wzorce zachowania.³⁵ Wszystkie te czynniki wpływają na niekorzystne warunki pracy dla osób starszych, w szczególności w przypadku braku instrumentów zarządzania wiekiem w przedsiębiorstwach. Należy podkreślić, iż zjawiska o charakterze demograficznym powodują, iż województwo kujawsko-pomorskie, tak jak i cała Polska, stoi przed wyzwaniem w obszarze aktywności społecznej i zawodowej osób starszych³⁶.

W strukturze bezrobotnych wg płci dominują kobiety (w końcu grudnia 2012 r. w ewidencji powiatowych urzędów pracy województwa kujawsko-pomorskiego pozostawało 80 499 bezrobotnych kobiet, tj. 54,1%). Przyczyną trudności w znalezieniu i utrzymaniu zatrudnienia jest konieczność wypełniania obowiązków rodzinnych. W województwie kujawsko-pomorskim w dniu 31 grudnia 2012 r. w rejestrach PUP pozostawało 18 596 kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka. W konsekwencji doświadczenie zawodowe kobiet jest mniejsze niż mężczyzn, co utrudnia im efektywne konkurowanie o miejsca pracy, a z czasem prowadzi do dezaktualizacji posiadanych kwalifikacji zawodowych.

Słabością regionu jest mała liczba miejsc pracy poza rolnictwem. Przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r. ukształtowało się na poziomie 244,7 tys. osób, co oznacza, że było o 1,0% niższe w stosunku do poprzedniego roku. W 2012 r. największe zatrudnienie w województwie kujawsko-pomorskim zanotowano w sekcji przetwórstwo przemysłowe – 116,8 tys. osób, tj. 47,7% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw oraz w handlu. Ponadto w ostatnich dwóch latach odnotowano spadek liczby osób zatrudnionych w przemyśle (z 32,2% w 2010 r. do poziomu 30,3% w 2012 r.). Jednocześnie wzrósł odsetek osób zatrudnionych w sektorze rolnym (do 16,6%), co nie pokrywa się z tendencją w Polsce, gdzie od blisko 10 lat obserwuje się stały spadek zatrudnienia w tym sektorze.³⁷

Ponad 95% przedsiębiorstw w regionie stanowią mikroprzedsiębiorstwa, w związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę na tę grupę przedsiębiorstw (szczególnie w pierwszej fazie do 24 m-cy). Poprzez umożliwienie im skorzystania ze wyspecjalizowanego wsparcia doradczego i szkoleniowego mającego na celu zwiększenie wiedzy w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem³⁸, funkcjonowania rynku oraz strategicznego myślenia, wskazanie nowych możliwości w zdobywaniu zleceń i klientów a także możliwości jakie płyną z kooperacji i współpracy z innymi podmiotami z branży. Ważnym aspektem rozwoju przedsiębiorstw jest zainteresowanie kadry zarządzającej wprowadzaniem rozwiązań z zakresu elastycznych form zatrudnienia pozwalających na godzenie życia zawodowego z prywatnym, zarządzania wiekiem czy społecznej odpowiedzialności biznesu.

Poziom adaptacyjności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim - zwłaszcza sektora MSP, wymaga działań prowadzących do ich rozwoju, w szczególności nakierowanych na

---

³⁵ Raport OECD „Przemiany demograficzne i starzenie się społeczeństwa: konsekwencje dla lokalnych rynków pracy w Polsce” (styczeń 2013 r.)

³⁶ Por. Rządowy Program na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013, Warszawa, sierpień 2012 r.

³⁷ Źródło: BDL GUS

³⁸ Brussa A., Tarnawa A. (red), Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, Warszawa 2011.

profesjonalizację ich kadr i dostarczenie kompleksowych usług, w tym szkoleniowych i doradztwa specjalistycznego oraz wsparcia outplacementowego w okresie przejściowych trudności, odpowiadających na potrzeby przedsiębiorstw. W długoterminowej perspektywie rozwoju województwa zapewnienie kompetentnych pracowników dla potrzeb nowoczesnej gospodarki stanowi jedno z głównych wyzwań regionu w obszarze kapitału ludzkiego. W szczególności ważne jest dostosowanie jakości szkoleń do potrzeb zarówno pracodawców i pracowników tak aby miały one realny wpływ na wzrost konkurencyjności i kompetencji. Ponadto istotnym problemem wpływającym na funkcjonowanie regionalnego rynku pracy jest utrzymujące się niedostosowanie struktury kształcenia zawodowego do potrzeb pracodawców. Szczęólnego znaczenia nabierają również działania związane z pomocą kierowaną do przedsiębiorców w zakresie wspierania rozwoju kwalifikacji zawodowych i doradztwa dla przedsiębiorstw, a także zwiększenia transferu wiedzy i wzmocnienie powiązań sfery B+R z przedsiębiorstwami.

Problemy przedsiębiorców z utrzymaniem skali i zakresu działalności w sposób bezpośredni przekładają się na malejącą liczbę miejsc pracy, a w konsekwencji wzrost liczby osób zarejestrowanych jako bezrobotne w urzędach pracy. Jednocześnie od 2007 r. w województwie kujawsko-pomorskim widoczny jest znaczny przyrost liczby osób tracących pracę z przyczyn dotyczących zakładu pracy. W końcu 2012 roku w rejestrach PUP pozostawało 4957 takich osób, co w odniesieniu do roku poprzedniego stanowiło wzrost o 63,5%.

O trudnej sytuacji przedsiębiorstw w regionie może również świadczyć obserwowany wzrost liczby wniosków o wypłaty świadczeń z Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych.³⁹

Pogarszająca się od kilku lat sytuacja na kujawsko-pomorskim rynku pracy oraz otwarcie zachodnich rynków pracy wpływa na emigrację zarobkową mieszkańców regionu. Pomimo spadku dynamiki migracji w ostatnich latach w województwie kujawsko-pomorskim wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 r. wskazują, iż liczba emigrantów z naszego regionu przebywających za granicą czasowo powyżej 3 miesięcy wyniosła 106 588.⁴⁰ Wg danych MPiPS w 2011 r. w skali rocznie dzięki EURES (European Employment Service) w całej Europie ponad 100 tys. osób otrzymuje propozycje pracy w różnych krajach EOG, a 50 tys. z nich uzyskuje ostatecznie zatrudnienie. Pobudzanie transnarodowej mobilności pracowników stanowi ważne wyzwanie dla służb EURES w regionie i szansę dla poprawy sytuacji na rynku pracy.

Wykluczenie i integracja społeczna

Na liście województw zagrożonych ubóstwem kujawsko-pomorskie zajmuje piątą lokatę, co oznacza, że aż 17,9% (w 2011 r.)⁴¹ społeczeństwa jest narażone na wystąpienie tego zjawiska.

W 2012 r. poszczególne wskaźniki zagrożenia ubóstwem kształtowały się następująco: 8,3% zagrożenie skrajnym ubóstwem, 8,4% ustawowa granica ubóstwa, 19,6% relatywne ubóstwo (poziom krajowy wynosił odpowiednio: 6,7%, 7,0%, 16,0%)⁴². Na podstawie danych Eurostat⁴³ w 2012 r. wskaźnik zagrożenia ubóstwem⁴⁴ lub wykluczeniem społecznym wynosił 24,0 (w 2011 r. – 25,7), zaś

³⁹ Por. Rynek pracy w województwie kujawsko-pomorskim w I półroczu 2013 roku, WUP w Toruniu, wrzesień 2013 r.

⁴⁰ http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14242_PLK_HTML.htm

⁴¹ Krajowy Program Przeciwdziałaniu Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020

⁴² Ubóstwo w Polsce w 2012 r. (na podstawie badań budżetów gospodarstw domowych), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013 r.

⁴³ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

⁴⁴ Za zagrożone ubóstwem uważa się osoby, których dochód jest mniejszy niż 60% mediany dla danego kraju. Jest to relatywna miara ubóstwa, powiązana z dystrybucją dochodu i uwzględniająca wszystkie źródła dochodów pieniężnych. Wobec tego zatrudnienie na poziomie kraju, edukacja i polityka społeczna ukierunkowane na zwalczanie ubóstwa mogą w znacznym stopniu wpływać na poziom zagrożenia., w: Społeczny Wymiar Strategii „Europa 2020”. Sprawozdanie Komitetu Ochrony Socjalnej (2011). Streszczenie,

wskaźnik zagrożenia ubóstwem 18,3 (w 2011 r. – 17,9). Liczba osób niemogących zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych nie maleje.

Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na 1 osobę w 2012 roku w osiągnęły wartość 941,69 zł (w 2011 r. 922,75 zł), zaś średni miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę wynosił 1095,37 zł (w 2011 r. 1073,11 zł)⁴⁵.

Najbardziej zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem są bezrobotni, osoby starsze, dzieci, samotne kobiety, samotni rodzice, osoby słabo wykwalifikowane, osoby w wieku produkcyjnym nieaktywne zawodowo, w tym niepełnosprawne, osoby zamieszkujące obszary wiejskie i migranci⁴⁶.

W 2012 r. powody przyznania pomocy były następujące:

- ubóstwo – 58 290 rodzin (157190 osób w rodzinach)
- sieroctwo – 86 rodzin (227 osoby w rodzinach)
- bezdomność – 2329 rodzin (2837 osób w rodzinach)
- potrzeba ochrony macierzyństwa – 8060 rodzin (39681 osób w rodzinie)
- wielodzietność – 4167 rodzin (24989 osób w rodzinach)
- bezrobocie – 56669 rodzin (162784 osoby w rodzinie)
- niepełnosprawność – 26009 rodzin (60463 osób w rodzinie)
- długotrwała lub ciężka choroba – 20210 rodzin (47472 osoby w rodzinie)
- bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego – 15950 rodzin (59680 osób w rodzinie)⁴⁷.

W województwie kujawsko-pomorskim w roku 2012 środowiskową pomocą społeczną objętych było 91 340 rodzin (244 570 osób w tych rodzinach) z czego 40 642 stanowiły rodziny zamieszkujące obszary wiejskie, zaś długotrwałe korzystanie ze wsparcia z pomocy społecznej dotyczy około 60% populacji klientów ops i pcpr⁴⁸. Na tle kraju, sytuacja ta wygląda bardzo niekorzystnie gdyż pod względem liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej znajdujemy się na drugim miejscu. Wśród klientów pomocy społecznej największą grupę stanowią osoby w wieku produkcyjnym (58%), zaś co trzecia osoba korzystająca ze świadczeń pomocy społecznej to dzieci i młodzież (34%). W najmniejszym stopniu z oferty ops/pcpr korzystają osoby starsze (stanowią zaledwie 8% ogółu klientów). Z pośród osób korzystających ze wsparcia instytucji pomocy społecznej dominują kobiety, które stanowią 57% osób korzystających ze świadczeń w wieku produkcyjnym oraz 69% osób w wieku emerytalnym⁴⁹.

Warto zwrócić uwagę, iż w województwie występuje wyraźne terytorialne zróżnicowanie w zakresie potrzeb w ramach pomocy społecznej. Zwiększonych nakładów na świadczenia pomocy społecznej wymagają gminy położone we wschodniej części naszego województwa ze względu na większą liczbę mieszkańców korzystających z tego rodzaju wsparcia. Na przestrzeni lat 2008 – 2010 najwyższy odsetek korzystających z zasiłków utrzymuje się w gminach z powiatów: lipnowskiego i rypińskiego.

Na przestrzeni lat 2008 – 2010 najniższy odsetek świadczeniobiorców pomocy społecznej występował w powiatach grodzkich, tj. w Toruniu i Bydgoszczy. W dziesiętce gmin, w których była najniższa

---

Luksemburg 2011 r.

⁴⁵ Bank Danych Lokalnych http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

⁴⁶ Społeczny Wymiar Strategii „Europa 2020”. Sprawozdanie Komitetu Ochrony Socjalnej (2011). Streszczenie,

Luksemburg 2011 r.

⁴⁷ <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spoecznej/statystyka-za-rok-2012/>

⁴⁸ Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za 2012 rok

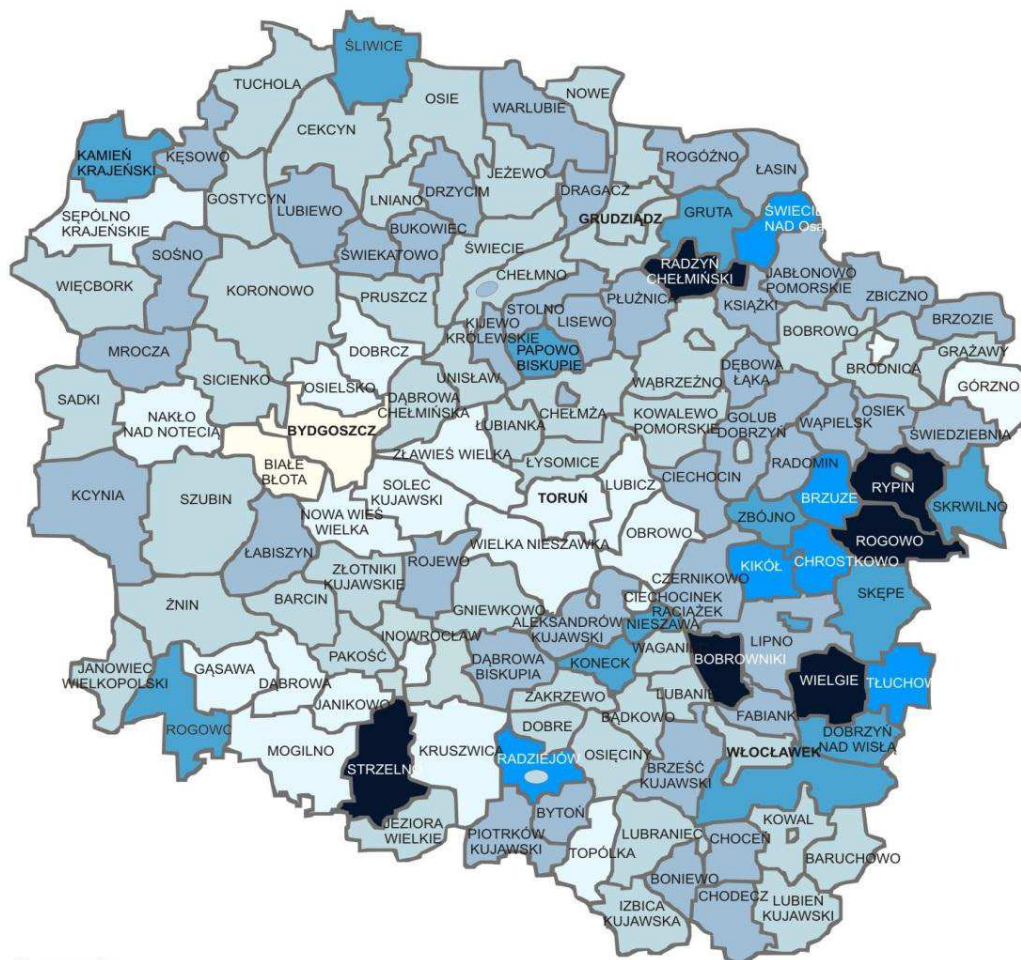
⁴⁹ Ibidem

średnia korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w tych latach utrzymywało się niezmiennie 5 gmin:

- Bydgoszcz,
- Toruń,
- Osielsko i Białe Błota (pow. Bydgoski),
- Ciechocinek.

W okresie od 2008 do 2010 r. w grupie 10 gmin, w których była najwyższa średnia świadczeniobiorców pomocy społecznej w przeliczeniu na 1000 mieszkańców klasyfikowało się niezmiennie 6 gmin:

- Bobrowniki, Wielgie, Chrostkowo (pow. Lipnowski),
- Radziejów – gmina,
- Kęsowo (pow. tucholski),
- Radzyń Chełmiński (pow. grudziądzki).

Legenda

- Do 50 korzystających na 1000 mieszkańców (2 gminy: Białe Błota – 48, Bydgoszcz – 50)
- Od 51 do 100 korzystających na 1000 mieszkańców (21 gmin)
- Od 101 do 150 korzystających na 1000 mieszkańców (53 gminy)
- Od 151 do 200 korzystających na 1000 mieszkańców (42 gminy)
- Od 201 do 250 korzystających na 1000 mieszkańców (14 gmin)
- Od 251 do 300 korzystających na 1000 mieszkańców (6 gmin)
- Powyżej 300 korzystających na 1000 mieszkańców (6 gmin: Bobrowniki – 310, Wielgie – 344, Strzelno – 348, Rogowo Ryp. – 368, Rypin g – 385, Radzyń Chełmiński - 619)

Rysunek 7 Natężenie pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2012

Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w Polsce wskazują, iż zagrożenie ubóstwem wzrasta wraz ze wzrostem liczebności gospodarstwa domowego, a najwyższe osiąga w **rodzinach wielodzietnych**⁵⁰. W województwie kujawsko-pomorskim w 2012 roku wśród rodzin korzystających z pomocy społecznej 18% stanowiły rodziny, dla których powodem sięgania po pomoc ops/pcpr była bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego (15 950 rodzin)⁵¹. Ważnym aspektem dla poprawy funkcjonowania rodziny staje się działalność ukierunkowana na odzyskanie lub wzmocnienie zdolności osób i rodzin do funkcjonowania w społeczeństwie oraz na tworzeniu warunków sprzyjających temu celowi (w tym: asystentura

⁵⁰ Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020

⁵¹ Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim za 2012 rok

rodzinna, dostępność do usług opiekuńczych poradnictwa specjalistycznego⁵² oraz wsparcie rodzin w zakresie świadomego rodzicielstwa).

Status materialny i niematerialny **dzieci i młodzieży** jest taki jak ich rodzin i społeczności, w których się wychowały co wpływa na ryzyko odtworzenia nierówności. Wykształcone w rodzinach niepożądane społecznie nawyki przekazywane są dzieciom, przez co współczesna bieda jest zjawiskiem nie tylko ciągłym, ale i przekazywanym z pokolenia na pokolenie, czyli społecznie „dziedzicznym”. Istotne zatem staje się niwelowanie w trakcie dzieciństwa nierówności startu, ograniczanie zjawiska dziedziczenia statusu po rodzicach do minimum.

W zakresie realizacji usług społecznych na rzecz **osób starszych** województwo kujawsko-pomorskie plasuje się zazwyczaj na krańcowych pozycjach na tle kraju. Zaniedbywanie problemów związanych z działaniami wobec starzenia się społeczeństwa czy też działaniami wobec osób starszych w regionie może skutkować negatywnymi konsekwencjami społecznymi nie tylko w wymiarze jednostkowym, rodzinnym ale także wpływać na funkcjonowanie całego społeczeństwa regionu. Stąd konieczność wsparcia osób starszych poprzez zwiększenie zasięgu i zakresu oferty skierowanej do tych osób (w tym dziennych i środowiskowych placówek oraz usług opiekuńczych).

Rosnąca populacja osób starszych i sędziwych oraz prognozy wskazujące na nieuchronne starzenie się społeczeństwa zwiększają zatem zapotrzebowanie na usługi medyczne i opiekę społeczną.

W 2012 r. funkcjonowało wśród 73 placówek pomocy społecznej 11 przeznaczonych było dla osób w podeszłym wieku. Stanowiły one 15,5% wszystkich placówek pomocy społecznej. W 2012 r. w placówkach dla osób w podeszłym wieku mieszkały 624 osoby w wieku 65 lat i więcej, w tym 97,4% mieszkańców w placówkach sektora publicznego i 2,6% mieszkańców w placówkach sektora prywatnego. W 2012 r. ze stacjonarnych zakładów opieki społecznej skorzystało 1819 osób starszych, czyli 0,6% osób w wieku 65 lat i więcej mieszkających w województwie. Stanowili oni 36,4% wszystkich mieszkańców zakładów opieki społecznej. Najwięcej osób starszych znajdowało się w placówkach dla osób w podeszłym wieku – 624 osoby i w placówkach dla przewlekle somatycznie chorych – 620 osób. Osoby w wieku 65 lat i więcej stanowiły odpowiednio 84,9% pensjonariuszy placówek dla osób w podeszłym wieku i 61,8% wszystkich mieszkańców placówek dla przewlekle somatycznie chorych⁵³.

Jednym z najczęstszych powodów korzystania ze świadczeń pomocy społecznej jest **niepełnosprawność**. Analizując dane zebrane przez Główny Urząd Statystyczny w Bydgoszczy liczba osób niepełnosprawnych w województwie kujawsko – pomorskim w roku 2011 wynosiła 264,4 tys. co stanowiło 12,6% ludności województwa (14,7% w 2002 r.) i zmniejszyła się w stosunku do roku 2002 o 12,8%⁵⁴. Osoby niepełnosprawne mają wiele problemów z aktywnością zarówno społeczną jak o zawodową. Dotyczy to zarówno osób, które kończą szkołę i muszą wybrać dalszą drogę z perspektywą na późniejsze zatrudnienie, jak i tych, którzy w późniejszym okresie życia stały się osobami niepełnosprawnymi i muszą się przekwalifikować.

---

⁵² W 2012 r. Liczba rodzin korzystających z poradnictwa specjalistycznego (prawne, psychologiczne, rodzinne) wynosiła 8241 (21862 osoby w rodzinach); w: <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spooleczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spoolecznej/statystyka-za-rok-2012/>

⁵³ *Osoby starsze – sytuacja demograficzna i stacjonarna pomoc społeczna w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r.*, Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2013.

⁵⁴ Wojewódzka Strategia Polityki Społecznej na lata 2014-2020

Według stanu w dniu 31 grudnia 2012 roku w powiatowych urzędach pracy w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowanych pozostawało 6477 bezrobotnych niepełnosprawnych. Stanowili oni 4,4% ogółu bezrobotnych w województwie (w 2011 r. – 4,6%). Blisko połowa niepełnosprawnych bezrobotnych to kobiety – 49,6%, a prawo do zasiłku dla bezrobotnych posiadało 21,0% tej grupy. Wśród bezrobotnych niepełnosprawnych dominowały osoby, które pozostawały bez pracy dłużej niż 12 miesięcy (od daty ostatniej rejestracji w PUP). W końcu 2012 roku stanowiły one 39,5% wszystkich niepełnosprawnych bezrobotnych. W rejestrach powiatowych urzędów pracy obok bezrobotnych, znajdują się również osoby poszukujące pracy. W grupie tej osoby niepełnosprawne stanowiły w końcu 2012 roku 54,8%. W końcu 2012 roku zarejestrowane pozostawało 1236 osób niepełnosprawnych poszukujących pracy. W grupie tej 1190 osób (96,3%) to niepełnosprawni poszukujący pracy niepozostający w zatrudnieniu⁵⁵.

Szczególną uwagę należy zwrócić na potrzebę wsparcia i zwiększenie efektywności placówek, gdzie prowadzona jest rehabilitacja zwłaszcza tych placówek, gdzie osoby niepełnosprawne przebywają przez dłuższy okres czasu oraz na takie placówki, które w większym stopniu wpływają na usamodzielnienie się osób niepełnosprawnych, jak np. mieszkania chronione

Utrzymująca się w dalszym ciągu wysoka liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (w szczególności długotrwale korzystających ze świadczeń pomocy społecznej) świadczy o konieczności stosowania przez jednostki pomocy społecznej instrumentów aktywizacyjnych, w szczególności w zakresie aktywizacji edukacyjnej, społecznej, zawodowej i zdrowotnej⁵⁶. Warunkiem koniecznym do prowadzenia skutecznej i efektywnej pracy z osobami i rodzinami wykluczonymi i zagrożonymi wykluczeniem społecznym jest wsparcie kadr pomocy i integracji społecznej, polegające m.in. na podnoszeniu ich kwalifikacji i kompetencji.⁵⁷

Ustawa o pomocy społecznej wskazuje na obowiązek zatrudniania przez ośrodki pomocy społecznej co najmniej 1 pracownika socjalnego na 2 tys. mieszkańców gminy, nie mniej jednak niż 3 pracowników. W 2012 roku w 144 ośrodkach pomocy społecznej i 19 powiatowych centrach pomocy rodzinie było zatrudnionych 206 osób w ramach kadry kierowniczej i 1 218 pracowników socjalnych.

Analizując wartość wskaźnika dostępności kadry pracy socjalnej wyrażanego jako stosunek liczby pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodku do liczby mieszkańców gminy, można stwierdzić, iż w 28 gminach (mniej o 3 gminy w porównaniu z rokiem 2011) nie jest respektowany ustawowy zapis obligujący do zatrudnienia minimum 1 pracownika na 2 tys. mieszkańców⁵⁸.

Ekonomia społeczna jest instrumentem aktywnej polityki społecznej, który adresowany jest w szczególności do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, bądź wykluczonych społecznie. Szacunki wskazują, iż na koniec 2011 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało 1280 podmiotów ekonomii społecznej. Łącznie w podmiotach ekonomii społecznej w regionie (wliczając NGO prowadzące działalność gospodarczą) liczba osób pracujących i zatrudnionych wynosi około 14 tys. osób. W roku 2011 w regionie funkcjonowały 4 Centra Integracji Społecznej, w których uczestniczyło 201 osób, korzystając ze wsparcia w postaci praktyk, staży, szkoleń zawodowych oraz

---

⁵⁵ *Niepełnosprawni bezrobotni i poszukujący pracy niepozostający w zatrudnieniu w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Toruniu, Toruń 2013 r.

⁵⁶ Ibidem

⁵⁷ Ibidem

⁵⁸ *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie kujawsko pomorskim za 2012 rok*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, Toruń 2013 r.

działań z zakresu reintegracji zawodowej, z czego usamodzielnio się łącznie 99 osób. Dodatkowo działało 28 Klubów Integracji Społecznej.

W obszarze wsparcia na rzecz aktywizacji osób niepełnosprawnych działały Zakłady Aktywności Zawodowej. Do końca 2011 r. w województwie działało ich 6 gdzie aktywizowanych było 241 osób na 133 etatach przy 61 etatach obsługi. Dodatkowo funkcjonowało 38 Warsztatów Terapii Zajęciowej.

Podmioty ekonomii społecznej z województwa najczęściej funkcjonują w branżach usług porządkowych; opiekuńczych, edukacyjnych, a także usług związanych z wynajmem lokali i terenów oraz organizacji imprez. W województwie kujawsko-pomorskim sektor ekonomii społecznej rozwija się głównie w dużych miastach.⁵⁹

Na koniec 2011r. w województwie działało ponad 1100 podmiotów ekonomii społecznej gdzie zatrudnienie znalazło ponad 10 tys. osób.⁶⁰

3	Rodzaj podmiotu	Liczebność
1	Organizacje pozarządowe prowadzące odpłatną działalność pożytku publicznego	780
2	Organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą	250
3	Centra Integracji Społecznej	4
4	Kluby Integracji Społecznej	28
5	Zakłady Aktywności Zawodowej	6
6	Warsztaty Terapii Zajęciowej	38
7	Spółdzielnie Socjalne	23
	łącznie	1129

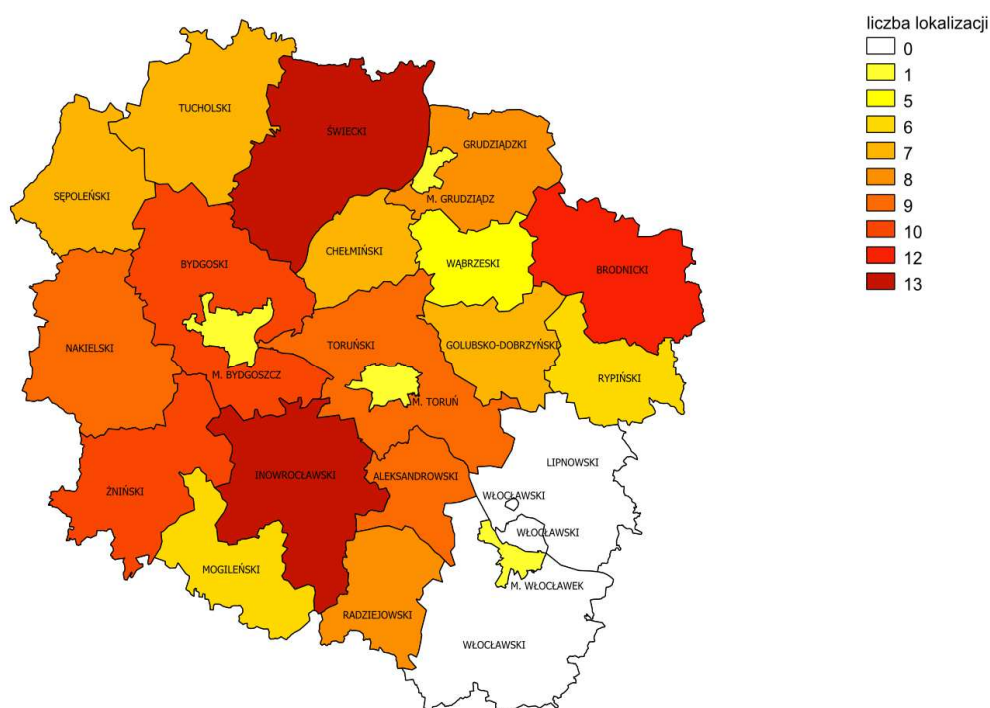
Tabela 2 Liczba podmiotów ekonomii społecznej w regionie:

Rodzaj podmiotu	Zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty
Organizacje pozarządowe prowadzące odpłatną działalność pożytku publicznego	7910
Organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą	1390
Centra Integracji Społecznej	148
Kluby Integracji Społecznej	72
Zakłady Aktywności Zawodowej	314
Warsztaty Terapii Zajęciowej	372
Spółdzielnie Socjalne	64
łącznie	10270

Tabela 3 Zatrudnienie w podmiotach ekonomii społecznej

⁵⁹ Kujawsko-Pomorski Program Na Rzecz Ekonomii Społecznej na lata 2013-2020 - projekt

⁶⁰ Kujawsko-Pomorski Program Na Rzecz Ekonomii Społecznej na lata 2013-2020 - projekt

Rysunek 8 Występowanie podmiotów ekonomii społecznej w regionie:

Główną barierą rozwoju podmiotów ekonomii społecznej są problemy finansowe, z którymi boryka się ponad połowa (57%) podmiotów. Pozostałe trudności wskazywane są dużo rzadziej i należą do nich brak chętnych do współpracy (22%) a w 12% biurokracja i niejasne przepisy. Dlatego też ważną kwestią jest uwzględnienie ekonomii społecznej w Lokalnych Strategiach Rozwiązywania Problemów Społecznych gdyż w 95% badanych strategii ekonomia społeczna nie była uwzględniana. Nawiązania do podmiotów ograniczają się bądź do stwierdzenia ich istnienia, bądź do deklaracji ich powołania. Twórcy strategii zdają sobie sprawę z potencjału, jaki niesie za sobą współpraca, nie mają jednak pomysłów na realizację wspólnych przedsięwzięć. Nie istnieją również jasne modele współpracy, w ramach których działania i współpraca byłaby możliwa do zmierzenia.

Kultura

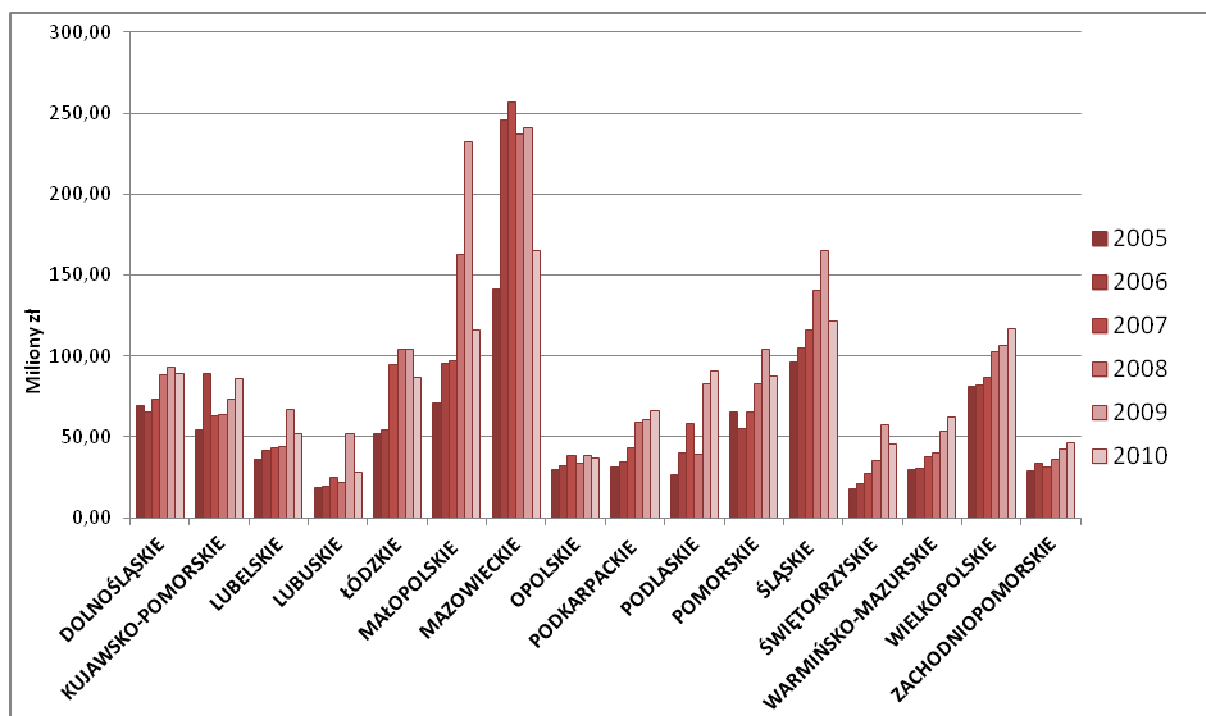
Wartość wydatków jednostek samorządu terytorialnego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2010 r. w przeliczeniu na jednego mieszkańca wyniosła 183,47 zł. W województwie kujawsko-pomorskim wydatki budżetów jst na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca wniosły 162,28 zł na 1 mieszkańca, 12 pozycja w kraju.

Analiza wysokości kwot wydatkowanych na kulturę w czasie pokazuje, że obserwujemy w Polsce systematyczny proces zwiększania wydatków publicznych przeznaczanych na ten cel. Od 2005 r. rosła wydatki budżetu państwa na kulturę, w przypadku jednostek samorządu terytorialnego wzrost ten wyniósł 102,6%. Ma to duże znaczenie, ponieważ większa ilość środków wydatkowanych na kulturę przyczynia się do rozszerzenia i zarazem uatrakcyjnienia oferty instytucji kultury, które biorą udział w kształtowaniu kapitału kulturowego. To między innymi za ich sprawą dochodzi

do rozprzestrzenienia się idei, wiedzy i umiejętności o znaczeniu kulturowym niezbędnym w funkcjonowaniu nowoczesnego społeczeństwa.

Wysokość kwot wydatkowanych przez państwo i jednostki samorządu terytorialnego na instytucje kultury stanowi jednak stosunkowo niewielki odsetek ogółu wydatków publicznych, co wydaje się wskazywać na drugorzędną rolę przypisywaną sektorowi kultury. Udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2010 r. w ogóle wydatków państwa wyniósł 0,49%. W przypadku jednostek samorządu terytorialnego było to 3,94%.

Kujawsko-pomorskie należy do grupy województw, które w skali kraju odnotowują najmniejszy udział wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego wynoszący 5,0%. Do tej grupy należą również województwa: łódzkie (5,7%), zachodniopomorskie (4,6%), lubelskie (4,6%), podkarpackie (4,4%), warmińsko-mazurskie (3,5%), lubuskie (3,5%), podlaskie (3,4%), opolskie (3,1%) i świętokrzyskie (3%). Od kilku lat jednak wydatki na ten cel systematycznie rosną, stwarzając na terenie województwa coraz lepsze warunki do rozwoju kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Rysunek 9 Wydatki budżetów województw na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba teatrów i instytucji muzycznych w województwie stanowi 4,9% udziału w krajowej liczbie tego typu instytucji (9 lokata w kraju), ekspozycje w obiektach działalności wystawienniczej to 4,5% udziału krajowego (7 lokata w kraju), natomiast liczba muzeów (łącznie z oddziałami) to tylko 3,7% udziału krajowego (10 pozycja w kraju). Osoby zwiedzające obiekty działalności wystawienniczej na terenie województwa stanowiły 4,2% udziału krajowego (11 pozycja w kraju), a odwiedzający muzea to 3,6% udziału krajowego (9 pozycja w kraju). Biblioteki publiczne w województwie kujawsko-pomorskim stanowią 5,3% tego typu instytucji w kraju (9 pozycja), natomiast czytelnicy bibliotek w województwie na 1000 osób, których liczba wynosi 147 osób pozycjonują województwo na 13 miejscu w skali kraju.

Do największych instytucji kultury w województwie należą: Opera Nova w Bydgoszczy i Filharmonia Pomorska w Bydgoszczy oraz Teatr im. Wilama Horzycy w Toruniu, Teatr Polski w Bydgoszczy, Teatr Baj Pomorski w Toruniu, Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki Czasu”, Galeria „Wozownia”, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, Muzeum Archeologiczne w Biskupinie, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, Muzea Okręgowe w Bydgoszczy i Toruniu, Ośrodek Chopinowski w Szafarni i in.

Wśród ważnych wydarzeń kulturalnych odbywających się na terenie regionu wymienić można m.in.: Bydgoski Festiwal Muzyczny, Bydgoski Festiwal Operowy, Międzynarodowy Festiwal Teatralny „Kontakt”, organizowany naprzemiennie z Festiwalem Debiutantów „Pierwszy Kontakt”, Festiwal Prapremier w Bydgoszczy, Alternatywne Spotkania Teatralne „Klamra” w Toruniu, Bydgoszcz Jazz Festival, Jazz Od Nowa Festival, Festiwal Muzyki i Sztuki Krajów Bałtyckich PROBALTICA, Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Ignacego Jana Paderewskiego w Bydgoszczy, Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina dla Dzieci i Młodzieży w Szafarni, Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek „Spotkania”, Międzynarodowy Festiwal Sztuki Autorów Zdjęć Filmowych „Camerimage”, Międzynarodowy Festiwal Filmowy „Tofifest” i Międzynarodowy Festiwal Skrzypiec w Toruniu.

W województwie funkcjonują 43 szkoły artystyczne (26 nie dających uprawnień zawodowych, 16 dających uprawnienia zawodowe i 1 policealna szkoła artystyczna). Daje to 10 lokatę w kraju i stanowi 5,1% udziału tego typu instytucji w kraju.

System ochrony zdrowia

Badania wskazują, iż zły stan zdrowia był jedną z najczęstszych przyczyn pozostawania bez pracy w latach 2000-2009 i 2007-2011⁶¹. Odpowiednio było to 15,7% ogółu ludności, (w tym 57,2% stanowiły kobiety a 42,8% mężczyźni) oraz 13,7% ogólnej liczby ludności (w tym 50% dla kobiet i 50% dla mężczyzn)⁶². Prognozy dotyczące przeciętnego dalszego trwania życia dla województwa kujawsko-pomorskiego wykazują, iż średni wiek dla kobiet i mężczyzn ulegnie wydłużeniu. Dla urodzonych w roku 2012 szacuje się, że przeciętna długość życia wynosić będzie dla kobiet 80,3 lat, a dla mężczyzn 72,8 lat i będzie w grupie kobiet nieco mniejsza niż średnia dla Polski, która wynosi 81 lat, a dla mężczyzn 72,7 lat⁶³. W kontekście rynku pracy konsekwencjami starości demograficznej są m.in. obniżenie produktywności siły roboczej oraz pogarszanie się ogólnego stanu zdrowia, który jest głównym czynnikiem zachęcającym do samodzielnego odchodzenia od aktywności zawodowej. Stan zdrowia osób starszych staje się zatem jednym z priorytetowych czynników, które wpływają na aktywność zawodową, a tym samym na moment jej zakończenia. Zły stan zdrowia jako jedna z głównych przyczyn pozostawania bez pracy wpływa w znaczący sposób na zubożenie społeczeństwa i zagrożenie wykluczeniem społecznym⁶⁴.

Najpoważniejszymi przyczynami zgonów wśród ludności w województwie kujawsko-pomorskim są choroby układu krążenia (2011 – 42,8%, 2010 – 44,9%), choroby nowotworowe (2011 – 27,9%, 2010 – 28,6%) i choroby układu oddechowego (2011 – 6,3%, 2010 – 6,3%)⁶⁵. Wśród ogólnej liczny zgonów w grupie wiekowej 20-69 lat mężczyźni stanowią 67,5%, a kobiety 32,5%⁶⁶. Liczba zgonów w grupie

⁶¹ J. Czapiński, T. Panek, Diagnostyka społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków, CRZL.

⁶² Ibidem, s. 150.

⁶³ Bank Danych Lokalnych, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=783334&p_token=0.11985736304903538

⁶⁴ J. Czapiński, T. Panek, op. cit., s. 122-123.

⁶⁵ Bank Danych Lokalnych, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=783360&p_token=0.11010296093285332

⁶⁶ Bank Danych Lokalnych, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=783533&p_token=0.7330944498532457#

mężczyzn w wieku produkcyjnym jest dwukrotnie wyższa od liczby zgonów kobiet w tym samym wieku. W grupie kobiet w wieku 50-54 lata ponad dwukrotnie wzrasta liczba zgonów w stosunku do grupy kobiet w wieku 45-49 lat. W przypadku mężczyzn w grupie wiekowej 55-59 lat ponad trzykrotnie wzrasta liczba zgonów w porównaniu do grupy mężczyzn w wieku 45-49 lat i półtorakrotnie w odniesieniu do grupy w wieku 50-54 lata.

W województwie kujawsko-pomorskim najwyższe wskaźniki wśród dorosłych w wieku od 19 do 64 lat odnotowano z powodu chorób układu nerwowego – 417,3 na 10 tys., przewlekłych chorób układu trawiennego – 397,7, cukrzycy – 336,3, chorób tarczycy – 193,1. Na przestrzeni lat odnotowuje się stały wzrost chorobowości w tych grupach. Najwyższy wzrost nastąpił w chorobach układu nerwowego o 85,3% oraz przewlekłych chorobach układu trawiennego o 76,5%. Najwyższe współczynniki hospitalizacji mieszkańców województwa zanotowano wśród: powikłań ciąży (193,7 na 10 tys. ludności w 2011 r.), chorób układu moczowo-płciowego (165,4), chorób układu trawiennego (151,1)⁶⁷.

Umieralność przedwczesna tzn. osób w wieku 25-64 lata jest z powodu chorób układu krążenia, nowotworów, chorób układu oddechowego, chorób układu trawiennego itp. istotnie wpływają na koszty utraconej produktywności. Podobne grupy chorób były najczęstszymi przyczynami absencji chorobowej mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2012 r.

W 2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim zarejestrowano 785,2 tys. (4,7% ogółu dla kraju) zaświadczeń lekarskich o czasowej niezdolności do pracy na łączną liczbę 10 486,0 tys. (kraj ogółem 206 776,3 tys.) dni absencji chorobowej. Najczęstszymi powodami absencji chorobowej były choroby układu kostno-stawowego, mięśniowego i tkanki łącznej, choroby układu oddechowego, choroby układu krążenia, choroby układu trawiennego, choroby układu nerwowego, zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania, nowotwory, choroby układu moczowo-płciowego oraz ciąża, poród i połów⁶⁸. Analiza liczby dni absencji chorobowej według grup chorobowych mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego wykazała, iż największy odsetek odnotowano w zakresie choroby układu kostno-stawowego, mięśniowego i tkanki łącznej 13,37%, choroby układu oddechowego 9,99%, zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania 9,94%, choroby układu nerwowego 8,74%, choroby układu krążenia 6,1%, choroby układu trawiennego 4,36%, nowotwory 3,68%, choroby układu moczowo-płciowego 2,85%, urazy i zatrudnia 14,72%⁶⁹.

Współczynnik hospitalizacji z powodu powikłań ciąży jest znacznie wyższy w województwie w porównaniu ze współczynnikiem dla Polski (*województwo - 193,7 na 10 tys. ludności w 2011r. - Polska 161,3*). Znaczna różnica występuje także w przypadku chorób układu trawiennego (*województwo – 151,1 , kraj 129,9*). Zarówno w województwie, jak i kraju obserwuje się trend wzrostowy w odniesieniu do urazów i zatruc. Regionami o najwyższym wskaźniku są powiaty: rypiński, toruński (w tym Toruń), brodnicki, golubsko-dobrzyński, wąbrzeski, lipnowski, sępoleński oraz inowrocławski. To obszary rolnicze, gdzie wypadki przy pracy zdarzają się ponad 2 razy częściej niż w innych działach gospodarki. Szczegółowa analiza dotycząca urazowości wśród rolników i ich rodzin ujęta została w części dotyczącej analizy ryzyka w miejscach pracy⁷⁰.

⁶⁷ *Diagnoza sytuacji demograficzno-epidemiologicznej w województwie kujawsko-pomorskim*, opracowanie Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, wrzesień 2013, s. 8-9.

⁶⁸ *Ibidem*, s. 42-43.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 52-53.

⁷⁰ *Diagnoza sytuacji demograficzno-epidemiologicznej w województwie kujawsko-pomorskim*, opracowanie Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, wrzesień 2013, s. 9.

Kolejnym istotnym czynnikiem związanym ze zmianami demograficznymi, podejmowaniem aktywności zawodowej i wydłużaniem wieku emerytalnego są zmiany w zakresie organizacji i bezpieczeństwa pracy oraz poprawy warunków pracy. Ze względu na postępujące zmiany w strukturze wiekowej pracowników konieczne będzie dostosowanie miejsc pracy do możliwości fizycznych zasobów pracy w celu minimalizowania czynników ryzyka negatywnie wpływających na stan zdrowia osób pracujących. Skala wypadkowości oraz przyczyny zewnętrzne zgonów w grupie mężczyzn oraz absencje chorobowe powodują znaczną utratę lat życia. Przeciętny wiek mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego pobierający świadczenie z tytułu emerytury wynosi 69,3 lata, w tym dla kobiet 68,0 lat, a dla mężczyzn 71,3 lata⁷¹. Z kolei przeciętny wiek osób pobierających renty z tytułu niezdolności do pracy wynosi w województwie kujawsko-pomorskim 56,3 lata, w tym dla kobiet 55,3 lat, a dla mężczyzn 56,9 lat⁷². W roku 2012 wydano ogółem 110,5 tys. orzeczeń powypadkowych, a w przypadku 82,3 tys. stwierdzono uszczerbek na zdrowiu. Łącznie w 2012 r. wydano 480,7 tys. oświadczeń pierwszorazowych i ponownych. Z kolei skala wydanych w 2012 r. orzeczeń pierwszorazowe ustalających niezdolność do pracy, uprawnienia do świadczenia rehabilitacyjnego bądź celowość przekwalifikowania zawodowego wzrosła o 5,3% w stosunku do poprzedniego i wynosiła 135,9 tys. W porównaniu z rokiem 2011 wydano także więcej orzeczeń stwierdzających po raz pierwszy niezdolność do pracy na 100 tys. pracujących. W 2012 r. wydano ogółem 452 tego rodzaju orzeczenia.

W 2012 r. w województwie kujawsko-pomorskim w warunkach zagrożenia zatrudnionych było 21,5 tys. osób, co stanowi 8,8% ogółu pracowników przedsiębiorstw objętych badaniem. Ze względu na rodzaj prowadzonej działalności największą liczbę osób zatrudnionych w warunkach zagrożenia czynnikami szkodliwymi stanowiły osoby zatrudnione w przemyśle - 77,7% udziału w liczbie ogółem (w tym 71,3% w przetwórstwie przemysłowym). Znaczący także był udział osób zatrudnionych w warunkach zagrożenia w budownictwie - 6,4% udziału⁷³.

W regionie kujawsko-pomorskim wśród gałęzi gospodarki cechującej się największym natężeniem zagrożenia dla zdrowia⁷⁴ wymienić należy górnictwo i wydobywanie – 175,9 osób/1000 zatrudnionych (w tym 28,6 kobiet), przetwórstwo przemysłowe – 133,8 osób (w tym 28,6 kobiet) oraz wytwarzanie i zaopatrywanie w energię – 128,2 osób (w tym 9,1 kobiet)⁷⁵.

65,3% ogółu zatrudnionych w warunkach zagrożenia było narażonych na zagrożenia związane ze środowiskiem pracy (14,0 tys.), a wśród nich należy wskazać głównie hałas, pyły przemysłowe i mikroklimat zimny. W 2012 r. w regionie w warunkach zagrożenia związanych z uciążliwością pracy pracowało 21,6% ogółu zatrudnionych w uciążliwych warunkach (o 0,2 p. proc. mniej niż 2011 r.), natomiast związanych z czynnikami mechanicznymi 13,1% udziału (o 0,3 p. proc. mniej niż w 2011 r.). W 2012 r. przeprowadzono także ocenę ryzyka zawodowego dla 58,1 tys. stanowisk pracy, na których zatrudnionych było 75,4 tys. osób⁷⁶.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r. zdarzyło się 5,0 tys. wypadków przy pracy, w których zostało poszkodowanych 5,1 tys. osób. Najczęstszą przyczyną wypadków przy pracy było

---

⁷¹ *Ważniejsze informacje z zakresu ubezpieczeń społecznych w 2012 r.*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, Warszawa 2013, s. 36.

⁷² *Ibidem*, s. 37.

⁷³ *Warunki pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r.*, Główny Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, s. 2., http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/bydgosz/ASSETS_sygnalna__Warunki_pracy_w_woj_kuj-pom_w_2012.pdf

⁷⁴ mierzone liczbą zatrudnionych w warunkach zagrożenia w przeliczeniu na 1000 osób.

⁷⁵ *Warunki pracy w województwie kujawsko-pomorskim w 2012 r.*, Główny Urząd Statystyczny w Bydgoszczy, s. 2.

⁷⁶ *Ibidem*, s. 3.

nieprawidłowe zachowanie się pracownika (54,9% ogólnej liczby przyczyn) wynikające z nieznamomości zagrożenia, lekceważenia poleceń przełożonych lub niedostateczną koncentracją uwagi na wykonywanej czynności⁷⁷.

Aktualnie na terenie województwa funkcjonuje 695 podmiotów leczniczych, w tym 129 publicznych i 566 niepublicznych. Stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne są udzielane w 36 szpitalach, w tym 21 publicznych i 15 niepublicznych⁷⁸. Regionalna baza medyczna szpitali o profilu ogólnym jest rozwinięta w mniejszej skali niż wynika to z potencjału ludnościowego (udział województwa kujawsko-pomorskiego w liczbie łóżek w szpitalach wynosi 4,5%, natomiast udział w zaludnieniu 5,4%). Od 2008 r. notuje się sukcesywny spadek liczby łóżek (-2,8%). Liczba osób przypadająca na łóżko w szpitalach ogólnych w województwie kujawsko-pomorskim wynosi 229 osób, co plasuje region na 11 pozycji w skali kraju (na tej samej co w 2005 r.). Łącznie szpitale dysponują 175 budynkami⁷⁹. W większości przypadków średnia ich wieku przekracza 50 lat. W 17 przypadkach są to budynki ponad stuletnie. Obiekty budowlane użytkowane przez szpitale, w których udziela się świadczeń zdrowotnych, są w znacznym stopniu wyeksploatowane i wymagają bardzo dużych nakładów finansowych na odtworzenie ich pełnej wartości. Ich ogólny stan techniczno-użytkowy niejednokrotnie stwarzać może zagrożenie dla bezpieczeństwa życia i zdrowia.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego dorośli pacjenci oczekują na udzielenie stacjonarnego i całodobowego szpitalnego świadczenia zdrowotnego od 8 do 274 dni w zależności od jego rodzaju⁸⁰. Dzieci najdłużej oczekują na przyjęcia na następujące oddziały szpitalne: otorynolaryngologiczny (ok. 9 miesięcy), kardiologiczny (ok. 2 miesięcy), nefrologiczny (ok. 2,5 miesiąca), chirurgiczny ogólny (ok. 2 miesięcy). Pacjenci dorośli w kolejkach najdłużej oczekują na przyjęcie do poradni zdrowia psychicznego i protetyki stomatologicznej – ok. 1 roku, zaś w pilnym najdłużej trwa oczekiwanie do poradni neurologicznej i psychogeriatrycznej (około 1 miesiąca). Dzieci w kolejkach do uzyskania świadczeń ambulatoryjnych w poradniach najdłużej czekają do poradni gastroenterologicznej, urologicznej i reumatologicznej – ok. 5 miesięcy. Dzieci, które muszą być przyjęte w trybie pilnym do lekarza specjalisty właściwie nie czekają w kolejce, wyjątek stanowi poradnia wad postawy, gdzie oczekiwanie trwa około 2 tygodnie. W oddziałach rehabilitacji neurologicznej w okresie od stycznia 2010 r. do października 2012 r. leczono 1100 chorych, co stanowi 8,26% wszystkich udarów – jest to wskaźnik zdecydowanie zbyt niski. Oczekiwany odsetek pacjentów rehabilitowanych po świeżych udarach mózgu wynosi przynajmniej 20%.

Lekarze wykonujący pracę w szpitalach częściej związani są umowami cywilno-prawnymi, niż umowami o pracę. Umowy kontraktowe są dla nich w wielu przypadkach korzystniejsze, głównie ze względu na wysokość wynagrodzenia. W 350 przypadkach jest to umowa o pracę, a aż w 1 162 przypadkach nawiązanie stosunku pracy na podstawie umowy kontraktowej. Przedstawione na potrzeby analizy informacje dotyczące lekarzy nie są adekwatne do faktycznej ich liczby. Osobowe ujęcie danych nie obrazuje rzeczywistej liczby lekarzy. Niedobory kadrowe zgłoszone przez konsultantów wojewódzkich poszczególnych dziedzinach medycyny dotyczą anestezjologii, chirurgii onkologicznej, chorób zakaźnych, endokrynologii, epidemiologii, gastroenterologii, gastroenterologii, geriatrii, hipertensjologii, kardiologii, kardiologii dziecięcej, medycyny paliatywnej, medycyny sportowej, medycyny nuklearnej, medycyny rodzinnej, medycyny sądowej, medycyny ratunkowej,

⁷⁷ Ibidem, s. 4-5.

⁷⁸ *Diagnoza sytuacji demograficzno-epidemiologicznej w województwie kujawsko-pomorskim*, opracowanie Kujawsko-Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy, wrzesień 2013, s. 20.

⁷⁹ Ibidem, s. 28.

⁸⁰ Ibidem, s. 34.

neonatologii, onkologii i hematologii dziecięcej, psychiatrii dzieci i młodzieży, rehabilitacji medycznej, toksykologii klinicznej, urologii dziecięcej, stomatologii dziecięcej oraz farmacji szpitalnej. Na terenie województwa 968 młodych lekarzy specjalizuje się w 44 jednostkach organizacyjnych uprawnionych do prowadzenia specjalizacji z podstawowych i szczegółowych dziedzin medycyny⁸¹.

Przewagą konkurencyjną województwa w stosunku do innych regionów jest duży potencjał funkcji uzdrowiskowej⁸². Województwo zajmuje drugą pozycję wśród polskich regionów oraz posiada wysoki udział procentowy (nawet 20% w zależności od rozpatrywanego zagadnienia) obsługi ruchu uzdrowiskowego w skali kraju. Udział w krajowej liczbie szpitali i sanatoriów uzdrowiskowych - 12,7%, łóżek w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych - 15,3%, w liczbie leczonych i kuracjuszy w szpitalach i sanatoriach uzdrowiskowych - 16,3%. Ciechocinek i Inowrocław należą do grupy największych uzdrowisk nizinnych w kraju.

Sfera środowiskowa

Ochrona środowiska i zasobów przyrodniczych

Województwo kujawsko-pomorskie, położone w centralnej części północnych obszarów kraju posiada tereny cenne przyrodniczo. Dla ich zachowania objęto prawną ochroną znaczne fragmenty powierzchni regionu. W 2010 r. w województwie znajdowało się:

9 parków krajobrazowych o łącznej powierzchni ponad 232 tys. ha ; 30 obszarów chronionego krajobrazu; 96 rezerwatów przyrody; 12 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych oraz 1 stanowisko dokumentacyjne przyrody nieożywionej. Część obszarów województwa kujawsko-pomorskiego należy do Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000. Na koniec października 2013 r. w regionie znajdowało się 7 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz 36 specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Większość obszarów Natura 2000 powiązana jest funkcjonalnie i przestrzennie z innymi formami ochrony przyrody.

Udział łącznej powierzchni obszarów chronionych w całkowitej powierzchni województwa kujawsko-pomorskiego wynosił w 2012 r. 31,8%. Z działaniami o charakterze prawnym na rzecz zachowania dziedzictwa przyrodniczego komplementarne są różnego rodzaju inwestycje w nowoczesne systemy wodno-ściekowe, gospodarkę odpadami, a także w instalacje ograniczające zanieczyszczenie powietrza.

Od kilkunastu lat można zaobserwować tendencję spadkową emisji zanieczyszczeń do powietrza w województwie kujawsko-pomorskim. W latach 2007-2011 trend ten był kontynuowany w przypadku pyłów, natomiast uwalnianie gazów do atmosfery w 2010 i 2011 r. nieznacznie wzrosło. Należy stwierdzić, że w 2011 r. w regionie emisja gazów w przeliczeniu na powierzchnię była w 2011 r. znacznie niższa, niż średnia krajowa, natomiast w przypadku pyłów znajdowała się powyżej przeciętnej dla Polski.

Z kolei odsetek zanieczyszczeń gazowych zneutralizowanych lub zatrzymanych w województwie kujawsko-pomorskim jest niższy niż średnia krajowa. Lepsze wyniki w 2011 r. odnotowano w 10 innych województwach. Istotny jest również fakt, że latach 2007-2011 r. region odrobił dystans (choć nieznacznie) do przeciętnej wartości dla całego kraju. W 2007 r. różnica ta wynosiła ok. 21 p. proc. natomiast w 2011 r. 17,8 p. proc.

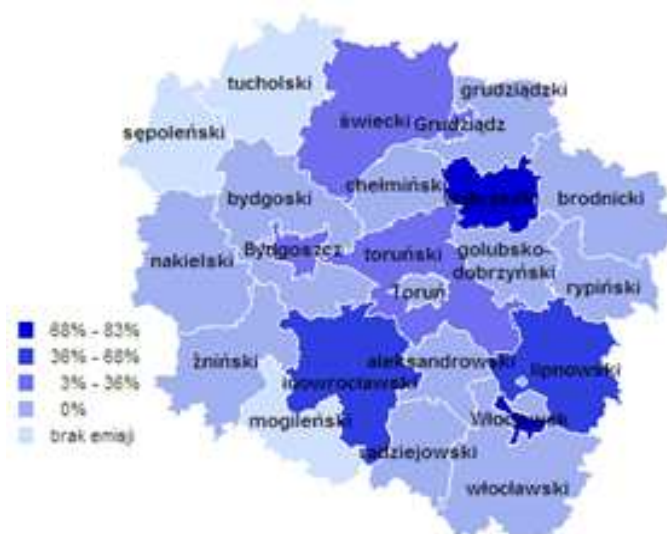
W powiatach znacznej części województwa kujawsko-pomorskiego nie zneutralizowano żadnych wytworzonych zanieczyszczeń gazowych. Z kolei najwyższy odsetek gazów zatrzymanych w odpowiednich urządzeniach odnotowano we Włocławku oraz w powiatach wąbrzeskim i lipnowskim, dla których wskaźnik przyjmował w 2011 r. wartości wyższe niż 36%. Warto zauważyć, że tylko w dwóch powiatach regionu zatrzymano lub zneutralizowano większy odsetek zanieczyszczeń

---

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem, s.4.

gazowych niż średnia krajowa, która na koniec 2011 r. wynosiła 60,2%. Wskaźnika dla całego województwa osiągnął wtedy poziom bliski 42,4%.

Rysunek 10 Udział zanieczyszczeń gazowych zneutralizowanych lub zatrzymanych w 2011 r. według powiatów województwa kujawsko-pomorskiego

Źródło: Opracowanie Instytutu Badań Strukturalnych na podstawie danych BDL GUS. Pobrano: czerwiec 2012.

Infrastruktura środowiskowa

Gospodarka wodno-ściekowa

Długość sieci wodociągowej w województwie kujawsko-pomorskim wyróżnia się in plus na tle pozostałych regionów. W zestawieniu województw zajmuje ono 3 pozycję, co świadczy o względnie dobrym stopniu rozwoju systemów instalacji wodnych.

Długość sieci wodociągowej nie przekłada się jednak na wyróżniający się udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej. W 2010 r. wartość wskaźnika dla województwa kujawsko-pomorskiego wynosiła 90,7% i była niższa niż w sześciu innych województwach. Wprowadzenie podziału na sieć funkcjonującą w miastach oraz na wsi zmienia nieco wnioski. O ile w przypadku terenów zurbanizowanych pozycja regionu obniżyła się o jedną lokatę (tj. zajmuje ósme miejsce w zestawieniu regionów), to w przypadku terenów wiejskich, województwo kujawsko-pomorskie zajmuje czwartą lokatę. W obu przypadkach wartości odnotowane dla regionu były wyższe niż średnia dla całej Polski. Natomiast przyrost udziału ludności korzystającej z sieci wodociągowej w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2007-2010 był niższy niż w całym kraju.

Porównanie międzywojewódzkie w zakresie sieci kanalizacyjnych wskazuje na względnie lepszą pozycję kujawsko-pomorskiego niż w przypadku systemów wodociągowych. W regionie z kanalizacji korzystało w 2010 r. ok. 64,3% wszystkich mieszkańców, czyli o 2,2 p. proc. więcej niż średnio w kraju. Rozróżnienie na ludność zamieszkującą miasto i wieś pozwala odnotować nieco lepszą względną sytuację na obszarach zurbanizowanych, gdzie udział ludności korzystającej z kanalizacji wynosi 88,1%. Wyższe wartości tego wskaźnika zanotowano w czterech województwach. Natomiast współczynnik skanalizowania dla mieszkańców wsi wynosi 27,7%, co jest szóstym rezultatem w kraju. W latach 2007-2010 udział ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej wzrósł w województwie kujawsko-pomorskim o 2,3 p. proc. Dokładnie tyle samo wyniósł przyrost w całym kraju. Gdy jednak weźmie się pod uwagę tylko mieszkańców wsi, wzrost wartości wskaźnika w województwie kujawsko-pomorskim jest znacznie niższy niż w Polsce. Dla całego kraju odsetek ludności na wsi

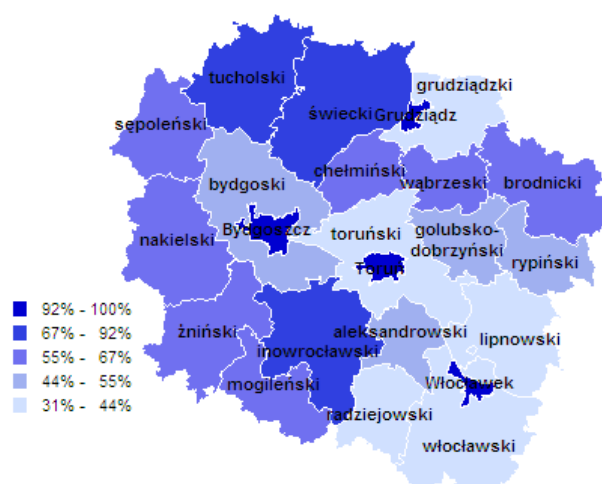
korzystającej z sieci kanalizacyjnej wzrósł o ponad 20%, natomiast w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano wzrost niespełna 15% (2,3 p. proc.).

W granicach województwa kujawsko-pomorskiego udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej i kanalizacyjnej pozostaje zróżnicowany (także po wyłączeniu z analizy obszarów miejskich). W 2010 r. najniższy odsetek mieszkańców korzystających z sieci wodociągowych został odnotowany w środkowo-zachodniej części regionu oraz w gminach leżących w bezpośrednim sąsiedztwie granicy województwa. W przypadku współczynnika skanalizowania, do obszarów o niższych jego wartościach zaliczyć należy część gmin we wschodniej części województwa.

Rozwojowi sieci kanalizacyjnej towarzyszą inwestycje w infrastrukturę oczyszczania ścieków. W latach 2007-2010 udział ludności w województwie kujawsko-pomorskim korzystających z oczyszczalni ścieków wzrósł o 4,5 p. proc., podczas gdy w całej Polsce o 3,8 p. proc. Co więcej, przyrosty w latach 2007-2010 zarówno na wsi jak i w miastach były w regionie wyższe niż średnio dla miast i wsi całej Polski. Ostatecznie w 2010 r. województwo kujawsko-pomorskie charakteryzowało się wyższym udziałem ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków niż przeciętnie w kraju, a także niż w 10 innych województwach.

Również w przypadku udziału ścieków przemysłowych oraz komunalnych poddanych oczyszczeniu zanotowano w 2010 r. dla województwa kujawsko-pomorskiego wartość wyższą niż średnia dla kraju. Analiza dynamiki zmian w latach 2007-2010 jest utrudniona ze względu na zmiany metodologiczne wprowadzone dla danych z 2010 r. Należy jednak stwierdzić, że w tym okresie województwo kujawsko-pomorskie należało do liderów pod względem udziału ścieków poddanych oczyszczeniu.

Obszary o najniższym udziale mieszkańców korzystających z oczyszczalni ścieków pokrywają się z terenami o niskich wartościach współczynnika skanalizowania, czyli południowo-wschodnia część województwa. Najwyższe wartości tego miernika zanotowano dla obszarów miejskich, a także w zachodniej części województwa.

Rysunek 11 Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w 2010 r. w województwie kujawsko-pomorskim według powiatów.

Źródło: Opracowanie Instytutu Badań Strukturalnych na podstawie danych BDL GUS. Pobrano: czerwiec 2012.

Energetyka odnawialna

Województwo kujawsko-pomorskie wyróżnia się *in plus* na tle pozostałych regionów również w zakresie produkcji energii ze źródeł odnawialnych. W województwie istnieją 293 jednostki wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych, co stanowi 15,5 % ogółu jednostek OZE w kraju. Moc tych jednostek to 611 MW, co stanowi 11,8 % mocy jednostek OZE w kraju. Województwo wyróżnia się szczególnie w produkcji energii z wiatru posiadając 293 siłownie wiatrowe, stanowiąc blisko 27 %

wszystkich siłowni zlokalizowanych w kraju. Daje to 1 miejsce w kraju. Moc tychże siłowni stanowi zaś blisko 10 % mocy istniejących w Polsce siłowni wiatrowych. Pozytywnie województwo wyróżnia się również w odniesieniu do produkcji energii z wody, posiadając 52 elektrownie wodne o mocy do 5 MW oraz 3 elektrownie o mocy pow. 5 MW (z czego 2 pow. 10 MW)⁸³.

Infrastruktura przeciwpowodziowa

Obszar województwa kujawsko-pomorskiego leży w obrębie dwóch głównych dorzeczy Polski. Tereny w południowej i zachodniej części regionu odprowadzają wody do Odry, natomiast pozostałe obszary do Wisły. Jej największymi dopływami w granicach województwa są następujące rzeki: Drwęca, Wda, Brda i Osa. W systemie wodnym regionu znajdują się także kanały i rowy melioracyjne.

Osią sieci rzecznej w województwie jest rzeka Wisła. Charakteryzuje się ona zmiennymi przepływami w ciągu roku, co przy nie najlepszym stanie technicznym większej części wałów i urządzeń melioracyjnych stanowi o wysokim stopniu zagrożenia powodziowego. Potęgowane jest ono przez zły stan techniczny zapory we Włocławku, a także przez zmiany dna i koryta rzeki zachodzące w ostatnich 30 latach. Szacuje się, że na obszarach dolnej Wisły w województwie kujawsko-pomorskim zagrożonych powodzią jest 40 tys. ha gruntów zamieszkałych przez ok. 40 tys. ludzi.⁸⁴ W 2011 r. wskazywano, że dla zwiększenia bezpieczeństwa przeciwpowodziowego konieczna jest:

- odbudowa i modernizacja 53 km wałów przeciwpowodziowych rzeki Wisły oraz wał Grabowo-Świecie o długości ok. 22,5 km;
- działania związane z małą retencją ukierunkowanie na zminimalizowanie skutków zwiększonego przepływu wody;
- zwiększenie udziału gruntów poddanych melioracji oraz modernizacja istniejących urządzeń.⁸⁵

Konkurencyjność województwa

Stopień konkurencyjności danego województwa wyrażany jest poprzez wiele wskaźników. Najważniejszym z nich, będącym wyrazem zdolności województwa do rywalizacji w warunkach wolnorynkowych jest atrakcyjność inwestycyjna. Ważnymi miernikami konkurencyjności są także: poziom rozwoju gospodarczego, społecznego, dostępność transportowa, atrakcyjność turystyczna i in.

Atrakcyjność inwestycyjna

Atrakcyjność inwestycyjna danego regionu określa jego możliwość do przyciągania nowych inwestycji (green- i brownfield) oraz do zaspokajania potrzeb gospodarczych inwestorów, gwarantującą rozwój gospodarczy. Wskaźnik ten rozumiany jest jako zdolność skłonienia do inwestycji poprzez oferowanie kombinacji wielu korzyści możliwych do osiągnięcia w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej w danej lokalizacji. Atrakcyjność inwestycyjna w dużej mierze jest konsekwencją rozwoju gospodarczego poszczególnych regionów - silne regiony posiadają większą zdolność przyciągania inwestycji i umacniania swojej pozycji konkurencyjnej; słabe regiony wykazują niewielką zdolność do przyciągania inwestorów. Jest to jeden z ich najważniejszych problemów rozwojowych. Na atrakcyjność składają się walory lokalizacyjne, cechy środowiskowe, dostępność transportowa, kadra pracownicza, rynek zbytu, sprawna administracja, zachęty inwestycyjne, potencjał endogeniczny regionu itp.

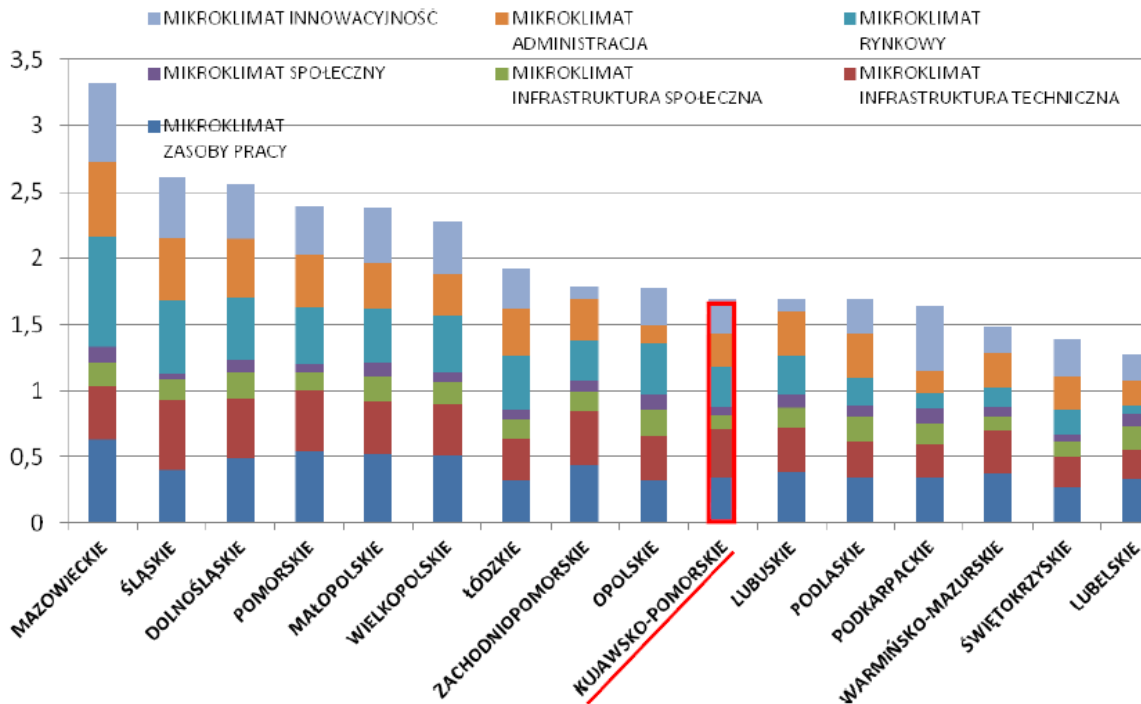
---

⁸³ Źródło: Urząd Regulacji Energetyki, data aktualizacji danych: 30.09.2013

⁸⁴ Program ochrony przeciwpowodziowej na terenie województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2007-2015. KPZMiUW Włocławek 2005.

⁸⁵ Stan zabezpieczenia przeciwpowodziowego w województwie kujawsko-pomorskim, KPZMiUW Włocławek 2011.

Rysunek 12 Atrakcyjność inwestycyjna (potencjalna) województw

Źródło: Analiza atrakcyjności inwestycyjnej województwa kujawsko-pomorskiego wraz z oceną jego potencjału inwestycyjnego CARiL, Warszawa 2011

W badaniach przeprowadzonych przez Centrum Analiz Regionalnych i Lokalnych wg metodologii Instytutu Przedsiębiorstwa SGH, województwo zajmowało w 2011 roku 10 pozycję spośród innych województw w kraju, co oznacza spadek o dwie pozycje względem roku 2000. Oznacza to, że region nie rozwija się tak szybko jak pozostałe. Wskaźnikiem obrazującym jak atrakcyjność inwestycyjna przekłada się na pozycję konkurencyjną regionów jest napływ inwestycji zagranicznych.

L.p.	WOJEWÓDZTWO	mln EURO
1	<i>mazowieckie</i>	4 696
2	<i>śląskie</i>	1 029
3	<i>wielkopolskie</i>	1 001
4	<i>małopolskie</i>	912
5	<i>dolnośląskie</i>	675
6	<i>łódzkie</i>	654
7	<i>pomorskie</i>	507
8	<i>lubelskie</i>	370
9	<i>podkarpackie</i>	250
10	<i>kujawsko-pomorskie</i>	233
11	<i>zachodniopomorskie</i>	209
12	<i>warmińsko-mazurskie</i>	171

13	świętokrzyskie	131
14	podlaskie	106
15	opolskie	104
16	lubuskie	94

Tabela 4 Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do województw w okresie 2007-2010

Źródło: BIEC, dane GUS i NBP; Raport Polska 2011 Gospodarka-Społeczeństwo-Regiony, MRR, Warszawa 2011

Województwo kujawsko-pomorskie wyraźnie przegrywa rynekową grę o zagraniczne inwestycje zajmując 10 pozycję w kraju. Wspomniane wyżej problemy powodują, że nie potrafi ono skutecznie konkurować z innymi, silniejszymi regionami. Jest to o tyle groźne, że bogatsze regiony stają się jeszcze bardziej bogate, różnica w rozwoju gospodarczym stale się zwiększa i dotyczy to najbliższego otoczenia województwa.

Różnice w atrakcyjności inwestycyjnej województw i podregionów określono również w raporcie⁸⁶ Instytutu Badań nad Gospodarką Rynekową. Województwo kujawsko-pomorskie na tle kraju najlepiej prezentuje się pod względem zasobów i kosztów pracy oraz rynku zbytu (6 pozycja), najgorzej pod względem infrastruktury gospodarczej (16 pozycja, ostatnia w kraju). W analizach wewnątrzregionalnych atrakcyjności dla działalności przemysłowej, usługowej i zaawansowanej technologicznie, zdecydowanie wyróżnia się podregion bydgosko-toruński, który uplasował się na dobrym 6 miejscu w skali kraju. Jako mocną stroną podregionu bydgosko-toruńskiego, stanowiącą o jego potencjale do przyciągania nowych inwestycji, wymienia się zasoby pracy, czyli duże zasoby wykwalifikowanych pracowników, ponadprzeciętne zasoby absolwentów szkół średnich oraz zawodowych.

Pod względem atrakcyjności inwestycyjnej dla działalności zaawansowanej technologicznie podregion bydgosko-toruński utrzymuje 8 pozycję w kraju. Bydgoszcz i Toruń są ważnymi ośrodkami z dużą liczbą studentów, wysokim poziomem aktywności gospodarczej, węzłem transportowym rangi regionalnej z dostępem do lotniska międzynarodowego, ponadprzeciętnie rozwiniętą infrastrukturą kulturalną, ponadprzeciętnymi nakładami na lokalną infrastrukturę publiczną oraz wysoką siłą nabywczą przedsiębiorstw oraz gospodarstw domowych.

Jeśli chodzi o atrakcyjność inwestycyjną polskich podregionów dla działalności usługowej, podregion bydgosko-toruński zajął 8 miejsce w skali kraju. Czynnikiem, które zapewniły mu tę pozycję w rankingu, są: wysoka aktywność gospodarcza, duża liczba wykwalifikowanych pracowników, w tym absolwentów, wysoka siła nabywczą mieszkańców i przedsiębiorstw, funkcjonowanie portu lotniczego w Bydgoszczy z międzynarodowymi połączeniami oraz korzystna struktura gospodarki.

⁸⁶ Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2011, Instytut Badań nad Gospodarką Rynekową, Gdańsk 2011

		Dostępność transportowa		Zasoby i koszty pracy		Rynek zbytu		Infrastruktura gospodarcza		Infrastruktura społeczna		Bezpieczeństwo powszechne		Aktywność woj. wobec inwestorów		Atrakcyjność inwest. województw	
		Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga	Wartość	Ranga
Wagi		20		25		15		10		5		5		20			
1	Śląskie	0,46	1	1,38	1	1,32	2	1,19	2	2,30	1	-1,16	16	0,43	6	0,90	1
2	Mazowieckie	0,37	5	-0,32	14	1,96	1	0,71	3	0,38	4	-0,59	13	1,31	2	0,61	2
3	Dolnośląskie	0,43	2	0,03	5	0,45	4	1,43	1	0,82	3	-1,12	15	1,37	1	0,56	3
4	Małopolskie	0,23	8	0,62	2	0,29	5	0,15	6	1,74	2	-0,24	9	0,05	7	0,34	4
5	Wielkopolskie	0,41	3	0,13	3	-0,07	8	0,21	5	-0,39	10	0,38	6	0,85	4	0,29	5
6	Zachodniopomorskie	0,39	4	-0,11	9	-0,17	9	-0,33	9	-0,05	6	-0,53	12	1,04	3	0,17	6
7	Pomorskie	-0,08	11	-0,03	8	0,86	3	-0,35	11	0,08	5	-0,60	14	0,62	5	0,17	7
8	Łódzkie	0,22	9	0,10	4	-0,25	11	-0,12	7	-0,19	7	-0,36	11	-0,21	8	-0,05	8
9	Kujawsko-Pomorskie	0,01	10	0,00	6	0,02	6	-0,58	16	-0,21	8	-0,09	8	-0,37	9	-0,14	9
10	Lubuskie	0,37	6	-0,14	10	-0,05	7	-0,40	12	-0,32	9	-0,33	10	-0,53	10	-0,15	10
11	Opolskie	0,23	7	-0,28	12	-0,25	10	0,33	4	-0,73	15	0,23	7	-0,67	12	-0,19	11
12	Podkarpackie	-0,63	14	-0,03	7	-0,74	13	-0,32	8	-0,61	13	1,38	1	-0,74	14	-0,39	12
13	Świętokrzyskie	-0,22	12	-0,17	11	-0,83	15	-0,52	14	-0,51	11	1,01	2	-0,87	15	-0,41	13
14	Warmińsko-Mazurskie	-0,58	13	-0,30	13	-0,56	12	-0,57	15	-0,57	12	0,43	5	-0,54	11	-0,44	14
15	Lubelskie	-0,71	15	-0,38	15	-1,19	16	-0,33	10	-1,03	16	0,89	3	-0,73	13	-0,60	15
16	Podlaskie	-0,90	16	-0,51	16	-0,79	14	-0,50	13	-0,72	14	0,73	4	-1,01	16	-0,68	16

Tabela 5 Atrakcyjność inwestycyjna województw w 2011

Źródło: *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2011, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2011*

Dostępność transportowa

Jednym z czynników jakie mają znaczący wpływ na konkurencyjność województwa kujawsko-pomorskiego na tle innych województw, jest jego bardzo dobra dostępność transportowa i komunikacyjna. Województwo kujawsko-pomorskie znajduje się w centralnej części kraju, otoczone pięcioma województwami sąsiednimi: wielkopolskim, pomorskim, warmińsko mazurskim, mazowieckim i łódzkim, co zapewnia bliskość dużych miast Polski oraz dynamiczny rozwój ruchu o charakterze regionalnym (komunikacji i transportu publicznego), a także ruchu tranzytowego (krajowego oraz międzynarodowego). Województwo kujawsko – pomorskie znajduje się na trasie i w sąsiedztwie korytarzy europejskich takich jak Paneuropejskie Korytarze Transportowe nr VI (Gdańsk – Katowice – Żylina) i VIa, , sieć TINA i korytarz TEN-T.

Na system komunikacyjny i transportowy województwa składają się głównie ciągi dróg o najwyższych klasach (autostrada, drogi ekspresowe). Najważniejsze z nich to:

- Autostrada A1 - o przebiegu Gdańsk - Toruń - Łódź – Piotrków Trybunalski - Częstochowa – Gliwice – Gorzyczki – granica państwa. Na etapie realizacji; połączy obszar województwa z systemem autostrad, zapewni spójność z innymi województwami i krajami UE. Posiada szczególne znaczenie dla transportu w kujawsko- pomorskim;
- droga krajowa nr 1 (droga nr 91) Gdańsk – Świecie – Toruń – Łódź – Piotrków Trybunalski – Częstochowa – Wojkowice Kościelne – Dąbrowa Górnicza – Tychy – Bielsko-Biała – Cieszyn Boguszowice – granica państwa; droga, która ma być alternatywna służąca odciążeniu autostrady A1;

- droga krajowa nr 5 (S5) o przebiegu A1 (Nowe Marzy) – Bydgoszcz –Poznań – Leszno – A8 (Wrocław);
- droga krajowa nr 10 (S10) o przebiegu A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – S7 (Płońsk); trasa wyróżniona i uwzględniona w sieci TINA, sieci TEN-T;
- oraz inne drogi krajowe nr 15, 16, 25, 55, 56, 62, 67, 80, 91 i wojewódzkie.

W związku z powyższym ważnym aspektem dostępności zewnętrznej jest zapewnienie powiązań układu wewnętrznego z węzłami autostradowymi i drogami ekspresowymi, a także modernizacja DK91, której znaczenie dla obsługi województwa, po realizacji autostrady A1, nie zmniejszy się. zakłada się więc zapewnienie dogodnego skomunikowania węzłów dróg ekspresowych i autostrady A1 z siecią dróg niższych kategorii (realizuje to także postulat dostępności całego regionu do korytarzy TEN-T). Jedną z najważniejszych potrzeb jest przebudowa układu dróg w rejonie Brześcia Kujawskiego oraz realizacji węzła autostradowego w Dźwierznie.

Bydgoszcz i Toruń jako centralne miasta regionu i potencjalnego obszaru metropolitalnego są znaczącymi węzłami transportowymi w systemie dróg krajowych. Dla zapewnienia dostępności z terenu całego regionu obydwu ośrodków stołecznych oraz dostępności do ośrodków powiatowych i dróg najwyższych rang, należy wykorzystać nie tylko sieć dróg wojewódzkich, ale także odcinki dróg krajowych i powiatowych. W tym celu zakłada się działania na rzecz poprawy stanu technicznego sieci dróg wojewódzkich i powiatowych mających kluczowe znaczenie dla spójności wewnątrzregionalnej. Realizacja przeprawy na Wiśle w rejonie Solca Kujawskiego, w połączeniu z drogami krajowymi (zwłaszcza DK10 i DK80) i wojewódzkimi w rejonie Bydgoszczy i Torunia, utworzy „regionalną ósemkę” – charakterystyczną obwodnicę tych miast, wzmacniającą integrację obydwu siedzib województwa i ich gmin podmiejskich.

Podkreślić należy również działania zmierzające do budowy obwodnic innych ośrodków miejskich, w tym w szczególności planowane wobec Inowrocławia – największego miasta regionu leżącego poza siecią dróg najwyższych klas – przebudowę DK15 i DK25 do parametrów dróg dwujezdniowych (wraz z obwodnicą miasta), co ma zapewnić integrację komunikacyjną Inowrocławia (i zachodnich Kujaw) z Bydgoszczą i Toruniem oraz dobrą dostępność zewnętrzną. Przebudowa DK15 ma zapewnić również połączenie drogą dwujezdniową z drogami S5 i A2.

Na terenie województwa istnieje również rozbudowana sieć linii kolejowych, stanowiących fragment europejskiej sieci tzw. korytarzy transportowych (szybkich połączeń województwa z innymi regionami kraju i Europy oraz z krajowymi i zewnętrznymi centrami logistycznymi). Najważniejsze to m.in. linie o znaczeniu państwowym:

- nr 131 dwutorowa, zelektryfikowana, Chorzów Batory – Inowrocław – Tczew - Gdańsk (tzw. magistrala węglowa), długość linii na terenie województwa wynosi 175,679 km, prędkość maksymalna możliwa do osiągnięcia -do 120 km/h;
- 353 dwutorowa, zelektryfikowana (128,440km), maksymalna prędkość możliwa do osiągnięcia wynosi 120 km/h, przebieg- Poznań – Inowrocław – Toruń – Skandawa;
- nr 18 dwutorowa, zelektryfikowana (184,700km), Kutno – Toruń – Bydgoszcz - Piła mająca podstawowe znaczenie dla połączenia Bydgoszczy i Torunia oraz Włocławka, odcinek Bydgoszcz – Toruń;
- nr 201 dwutorowa, zelektryfikowana (97,425km), Nowa Wieś Wielka - Maksymilianowo stanowiąca towarową obwodnicę Bydgoszczy dla linii 131.

Planując wykorzystanie istniejącej infrastruktury transportu kolejowego należy wskazać na konieczne działania zmierzające do poprawy stanu czynnych linii kolejowych oraz stanu obiektów dworcowych i przystankowych. W stosunku do głównych linii kolejowych, łączących kujawsko-pomorskie z Warszawą, Trójmiastem, Poznaniem i Szczecinem, będzie się dążyć do zapewnienia technicznej

możliwości realizacji połączeń pasażerskich z prędkością co najmniej 160 km/h, co pozwoli na ustanowienie kwalifikowanych połączeń kolejowych z Bydgoszczy, Torunia, Włocławka i Inowrocławia do ośrodków metropolii sieciowej w Polsce oraz stworzy możliwość rozwoju szybkich połączeń zagranicznych – zwłaszcza zwiększenia liczby połączeń bezpośrednich z Berlinem.

Ważnym zagadnieniem jest zapewnienie dostępności kolejowej Grudziądza w komunikacji dalekobieżnej (międzyregionalnej) – miasto leży poza przebiegiem linii służących do realizacji tego typu relacji, ale może być obsłużone za pomocą węzłów w Toruniu, Laskowicach Pomorskich oraz Jabłonowie Pomorskim. Zakłada się przebudowę linii kolejowej nr 208 na odcinku Laskowice Pomorskie – Grudziądz – Jabłonowo Pomorskie – dla zapewnienia dogodnej dostępności z Grudziądza do obydwu tych węzłów, a także Jabłonowo Pomorskie – Brodnica, dla zapewnienia dostępności Brodnicy w transporcie międzyregionalnym za pośrednictwem węzła w Jabłonowie Pomorskim.

System komunikacyjny województwa dopełnia transport lotniczy. Bydgoszcz wyposażona jest w Port Lotniczy im. Jana Ignacego Paderewskiego. Jest to lotnisko regionalne, które świadczy pełen zakres usług w ruchu krajowym i międzynarodowym oraz oddziałuje na obszar prawie całego województwa, posiada dogodny dostęp do sieci drogowej i kolejowej. Działania na rzecz rozbudowy i zwiększenia możliwości operacyjnych Portu podjęte w obecnej perspektywie winny odnieść zamierzony skutek w ciągu kolejnych lat. Niezbędne są jednak dalsze inwestycje, głównie przyczyniające się do poprawy dostępności wewnętrznej, jak i zewnętrznej Portu Lotniczego w Bydgoszczy, jak również jego udziału w transporcie cargo.

Ze względu na swoje położenie i przebieg szlaków transportowych, województwo odznacza się dobrą dostępnością transportową, jednak by wykorzystać pełnię tego potencjału i wzmocnić pozycję konkurencyjną województwa, konieczne są dalsze działania. Województwo kujawsko-pomorskie intensywnie zabiega o stworzenie w aglomeracji bydgosko-toruńskiej platformy multimodalnej - przeładunkowego węzła transportowego, w którym będą krzyżować się systemy komunikacji drogowej, kolejowej, lotniczej i żeglugi śródlądowej. Platforma może być szansą dla rozwoju regionu, dzięki ułatwieniu transportu towarów i usprawnieniu logistyki. Uzupełniona o mniejsze węzły intermodalne (m.in. w Solcu Kujawskim) oraz powstające centra logistyczne, pozwoli na rozwój działalności logistycznej w regionie otwartej na inicjatywy komercyjne i zdecydowanie wzmocni konkurencyjność województwa.

Działania te są wspierane w ramach członkostwa w Stowarzyszeniu Regionów Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk, którego celem jest:

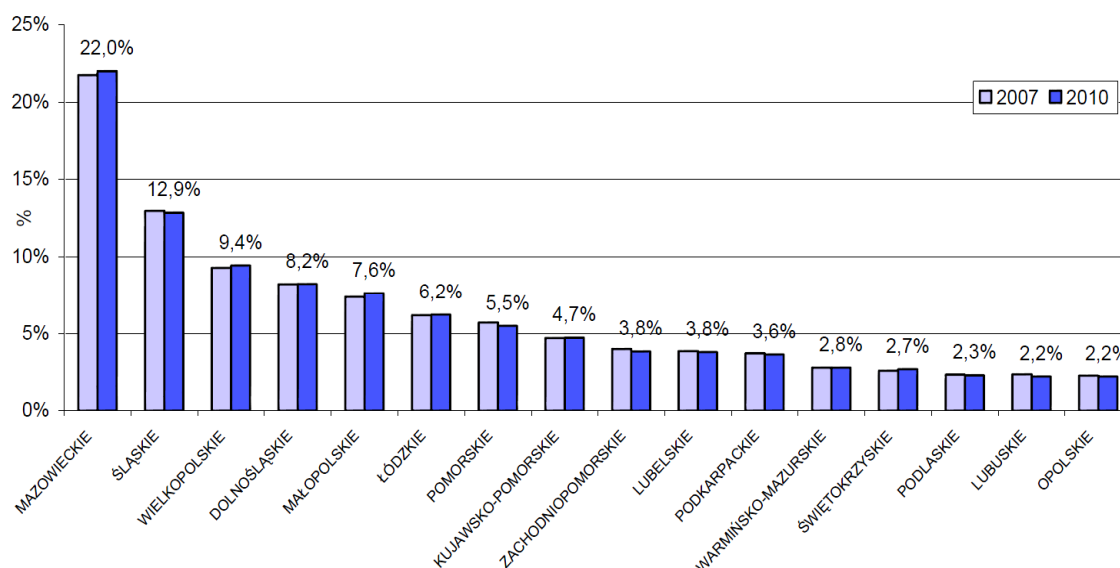
- kreowanie oraz promocja w kraju i zagranicą strefy rozwojowej korytarza transportowego Bałtyk-Adriatyk wyznaczonej przez przebieg autostrady A-1 oraz linii kolejowych E-65 oraz CE-65;
- zapewnienie międzyregionalnej spójności planowania strategicznego i przestrzennego w strefie korytarza w Polsce;
- inicjowanie przedsięwzięć służących rozwojowi gospodarstwu strefy korytarza, zwłaszcza w jego punktach węzłowych (inicjowanie powstawania centrów logistycznych, terminali intermodalnych, specjalnych stref ekonomicznych itp.);
- monitoring realizowanych i planowanych inwestycji infrastruktury transportowej (punktowych i liniowych) realizowanych ze źródeł publicznych i prywatnych;
- inicjowanie działań na rzecz zwiększenia rangi transportu intermodalnego w strefie oddziaływania korytarza (wykorzystanie drogi wodnej rzeki Wisły, przewozów kolejowych, technologii intermodalnych, przestrzeganie standardów środowiskowych).

W województwie, z racji położenia regionu na przecięciu hydrologicznych osi kraju funkcjonują drogi transportu wodnego, w tym dwie międzynarodowe MDW E 40 i MDW E 70: oś północ-południe – rzeka Wisła oraz oś wschód-zachód – droga Wisła-Odra. Położenie największych miast regionu: Bydgoszczy, Torunia, Włocławka oraz Grudziądza nad rzeką Wisłą, a także przebiegające rzekami: dolną Wartą, dolną Notecią, Kanałem Bydgoskim i Brdą połączenie z Odrą, sprawia, że obydwa szlaki

wodne mają znaczenie regionalne i europejskie i zostały zakwalifikowane do dróg wodnych międzynarodowego znaczenia kategorii E. Żegluga śródlądowa w województwie ma jednak marginalne znaczenie gospodarcze ze względu na brak odpowiednich parametrów do rozwoju tego transportu - MDW E40, łącząca Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym nie jest użeglowniona; MDW E70, łącząca wschodnią i zachodnią Europę - posiada parametry klasy II, co umożliwi żeglugę towarową tylko o niedużej ładowności. Obecnie realizowany jest projekt rewitalizacji drogi wodnej E70, mający na celu przywrócenie żeglowności trasy i zakwalifikowaniu jej do odpowiedniej klasy technicznej.

Poziom rozwoju gospodarczego

Województwo kujawsko-pomorskie wg Polskiego Raportu Strategicznego 2009 nie jest uznawane jako jeden z regionów przodujących w rozwoju - jest raczej zaliczane do grupy województw o średnim poziomie rozwoju gospodarczego. W ostatnich latach kujawsko-pomorskie zaczęło zajmować wyższą pozycję w działalności przemysłowej, usługowej i technologicznej, jednak nadal wyższym wskaźnikiem atrakcyjności cechuje się w zakresie działalności przemysłowej, niż w usługowej i technologicznej. W dziedzinie przemysłu województwo posiada silnie rozwiniętą specjalizację (produkcja spożywcza, celulozowo-papiernicza, chemiczna). Natomiast jeśli chodzi o działalność usługową i technologiczną to posiadają one zbliżony poziom rozwoju. Analizując działalność technologiczną należy zauważyć, iż w województwie najbardziej atrakcyjny jest podregion bydgosko-toruński z racji rozwiniętych cech metropolitalnych i koncentracji kadry badawczo-rozwojowej.

Rysunek 13 Udział województw w tworzeniu PKB kraju (wartości procentowe dot. 2010 r.)

Źródło: Raport Polska 2011 Gospodarka-Społeczeństwo-Regiony, MRR, Warszawa 2011

Województwo kujawsko-pomorskie, pod kątem rozwoju gospodarczego, klasyfikowane jest jako należące do grupy województw „odstających”. Są to województwa o niskim średnim tempie wzrostu PKB per capita oraz wykazujące gorsze od średniej krajowej wartości PKB per capita. Pod względem tworzenia PKB, województwo zajmuje 8 lokatę z 4,7% udziałem. Gospodarka województwa rozwija się, lecz wolniej niż w konkurencyjnych regionach i różnica pomiędzy grupą liderów i województw doganiających, a kujawsko-pomorskim staje się coraz większa. Uwagę zwracają też bardzo niskie nakłady na działalność B+R (w2010 r. 13 lokata wśród województw kraju).

Dla konkurencyjności województwa duże znaczenie ma także struktura jego gospodarki (zatrudnienia w poszczególnych sektorach). Określa ona poziom zaawansowania technologicznego i występowanie dobrego środowiska gospodarczego, zapewniającego poprawne funkcjonowanie inwestycji

(kooperacja czy dostawa usług na miejscu, w regionie) bez dodatkowych kosztów. Struktura ta pozwala także określić poziom rozwoju i innowacyjności gospodarki danego regionu (odejście od rolnictwa na rzecz usług) a także stopień jego transformacji z gospodarki tradycyjnej do gospodarki opartej na wiedzy.

Tab. 4. Zmiany w zatrudnieniu w sektorach gospodarki w województwach (dane w %)

L.p.	Województwa	sektor I (rolniczy)			sektor II (przemysłowy)			sektor III (usługowy)		
		2003	2010	zmiana	2003	2010	zmiana	2003	2010	zmiana
1	dolnośląskie	10,2	6,4	-3,8	32,8	34,0	1,2	57,0	59,6	2,6
2	kujawsko-pomorskie	18,0	13,6	-4,4	29,9	32,1	2,2	52,1	54,3	2,2
3	lubelskie	37,5	28,2	-9,3	18,8	20,9	2,1	43,7	50,9	7,2
4	lubuskie	10,6	7,9	-2,7	29,4	34,0	4,6	60,0	58,1	-1,9
5	łódzkie	19,6	13,1	-6,5	30,2	31,9	1,7	50,2	55,0	4,8
6	małopolskie	23,5	14,4	-9,1	27,2	29,9	2,7	49,3	55,7	6,4
7	mazowieckie	17,9	11,4	-6,5	21,1	22,3	1,2	61,0	66,3	5,3
8	opolskie	16,1	12,0	-4,1	31,4	35,7	4,3	52,5	52,3	-0,2
9	podkarpackie	30,3	22,2	-8,1	27,1	28,3	1,2	42,6	49,5	6,9
10	podlaskie	35,0	23,3	-11,7	19,4	23,9	4,5	45,6	52,8	7,2
11	pomorskie	9,4	7,2	-2,2	31,0	31,5	0,5	59,6	61,3	1,7
12	śląskie	3,7	3,0	-0,7	40,1	38,0	-2,1	56,2	59,0	2,8
13	świętokrzyskie	29,6	22,4	-7,2	25,5	29,3	3,8	44,9	48,3	3,4
14	warmińsko-mazurskie	17,4	12,2	-5,2	26,5	31,2	4,7	56,1	56,6	0,5
15	wielkopolskie	18,2	15,0	-3,2	32,4	34,0	1,6	49,4	51,0	1,6
16	zachodniopomorskie	10,4	7,7	-2,7	28,4	30,4	2,0	61,2	61,9	0,7

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Województwo kujawsko-pomorskie, w porównaniu do innych regionów kraju, wolniej zmienia swoją strukturę zatrudnienia – w ciągu 7 lat zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie wyniosło zaledwie 4,4%. Równocześnie zatrudnienie wzrosło w sektorze przemysłowym i usługowym (o 2,2% w każdym z nich) - zmiany te są również wyraźnie mniejsze od najlepszych województw. Kujawsko-pomorskie zmienia profil swojej gospodarki, odchodząc od rolnictwa na rzecz przemysłu i usług, jednak proces ten przebiega powoli.

Poziom rozwoju społecznego

W opracowaniu wykonanym przez Radę Monitoringu Społecznego i Wyższą Szkołę Finansów i Zarządzania w Warszawie przeprowadzono porównanie warunków życia gospodarstw domowych w układzie wojewódzkim. Warunki życia gospodarstw domowych były rozpatrywane w aspekcie finansowego zaspokojenia ich potrzeb. Metodami statystycznymi ustalono schemat polegający na stworzeniu hipotetycznego województwa, czyli tzw. województwa wzorcowego, dla którego

wyliczono wartości optymalne (równe 0) i porównano do nich wartości dla warunków życia gospodarstw domowych w poszczególnych województwach.

Tab. 5. Warunki życia ludności w 2009 r.

Województwo	Obszary warunków życia								Razem
	Dochody	Wyżywienie	Zasobność materialna	Warunki mieszkaniowe	Kształcenie dzieci	Ochrona zdrowia	Uczestnictwo w kulturze	Wypoczynek	
Opolskie	0,450	0,202	0,312	0,548	0,253	0,315	0,313	0,179	0,280
Śląskie	0,450	0,208	0,607	0,441	0,225	0,215	0,260	0,144	0,289
Wielkopolskie	0,375	0,138	0,587	0,614	0,307	0,247	0,463	0,239	0,335
Pomorskie	0,189	0,390	0,437	0,304	0,641	0,212	0,307	0,415	0,340
Mazowieckie	0,000	0,156	0,661	0,534	0,699	0,506	0,230	0,133	0,390
Małopolskie	0,305	0,310	0,696	0,310	0,553	0,574	0,551	0,231	0,440
Dolnośląskie	0,376	0,560	0,374	0,427	0,514	0,696	0,429	0,181	0,480
Podlaskie	0,624	0,425	0,429	0,645	0,552	0,409	0,400	0,296	0,535
Lubuskie	0,510	0,530	0,446	0,257	0,221	0,683	0,700	0,562	0,553
Zachodniopomorskie	0,329	0,642	0,638	0,340	0,404	0,575	0,410	0,605	0,570
Kujawsko-pomorskie	0,547	0,632	0,732	0,685	0,326	0,407	0,699	0,369	0,642
Podkarpackie	0,707	0,602	0,585	0,321	0,657	0,654	0,248	0,628	0,645
Lubelskie	0,655	0,474	0,756	0,710	0,578	0,456	0,317	0,624	0,681
Łódzkie	0,505	0,638	0,669	0,711	0,533	0,657	0,713	0,629	0,726
Świętokrzyskie	0,659	0,620	0,635	0,714	0,696	0,673	0,704	0,629	0,740
Warmińsko-mazurskie	0,577	0,643	0,786	0,638	0,689	0,619	0,690	0,627	0,741

Źródło: Diagnoza społeczna 2009 warunki i jakość życia Polaków raport, redakcja Janusz Czapiński Tomasz Panek, Rada Monitoringu Społecznego Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, Warszawa 2009

Analiza wskaźników zawartych w tabeli pokazuje, że województwo kujawsko –pomorskie plasuje się na pozycji, która zalicza je do obszarów prezentujących średni, z tendencją do słabego, poziom warunków życia na tle kraju. Cechuje się korzystnymi zjawiskami, jeśli chodzi o kształcenie dzieci (5 lokata) i ochronę zdrowia (5 lokata), natomiast średnio wypada w analizie dotyczącej wypoczynku (8 lokata) i dochodów (11 lokata). Z kolei najmniej korzystnie wypada w analizie zaspokojenia potrzeb w zakresie warunków mieszkaniowych (13 lokata), wyżywienia (13 lokata), uczestnictwa w kulturze (13 lokata) i zasobności materialnej (14 lokata). Wszystkie te składowe w rezultacie dają dla województwa kujawsko–pomorskiego wskaźnik równy 0,642 i plasują je na 11 miejscu w Polsce.

Atrakcyjność turystyczna

Potencjał turystyczny województwa tworzy szczególne połączenie dwóch różnorodnych elementów: walorów naturalnych wśród których znaczącą funkcję pełnią właściwości uzdrowiskowe oraz walorów kulturowych i historycznych połączonych ze współczesnymi wydarzeniami kulturalnymi i sportowymi. Podstawowe funkcje turystyczne regionu to turystyka uzdrowiskowa, turystyka kulturowa i krajoznawcza w połączeniu z udziałem w wydarzeniach kulturalnych i sportowych oraz turystyka wypoczynkowa – aktywny wypoczynek na terenach wiejskich z w szczególności wykorzystaniem potencjału rzek: Wisły, Bdry, Wdy, i Drwęcy.

Istotnym elementem wpływającym na atrakcyjność turystyczną są produkty markowe utożsamiane z danym regionem. Ważnym elementem oferty turystycznej województwa jest turystyka uzdrowiskowa, gdzie Ciechocinek i Inowrocław są w grupie największych polskich uzdrowisk. W obszarze turystyki kulturowej za takie wyróżniki możemy uznać Toruń (Stary Rynek w Toruniu wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO), Biskupin, unikatową zabudowę Chełmna, Zamki Krzyżackie, zabytki związane z początkami państwa polskiego w Mogilnie, Strzelnie, Kruszwicy i Inowrocławiu.

Synergia zaspokajania potrzeb gości spoza województwa i mieszkańców powinna być jedną z istotnych przesłanek rozwoju kujawsko-pomorskiego w sferze turystyki. Na dzień dzisiejszy działania prowadzone w ramach marketingu regionu nie doprowadziły do wzrostu świadomości mieszkańców województwa „bycia stąd”.

REGION – ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • zróżnicowany profil funkcjonalny oraz stosunkowo dobry stan rozwoju wszystkich podstawowych dziedzin gospodarki, w tym osiągnięcie w niektórych dziedzinach wysokiej specjalizacji w skali kraju – zagadnienie to obejmuje w szczególności potencjał: przemysłowy, rolniczy, uzdrowiskowy, turystyczny; • unikatowy w skali kraju kształt sieci osadniczej (gęsta, równomiernie rozwinięta sieć osadnicza i centralne położenie głównych ośrodków, , zagadnienie to dotyczy każdego poziomu hierarchicznego, w tym w największym stopniu - obu stolic województwa) stwarzający bardzo korzystne warunki obsługi ludności na każdym poziomie hierarchicznym i funkcjonalnym; • dośrodkowy układ sieci transportowych umożliwiający stworzenie efektywnego systemu regionalnego transportu publicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • trwale wysoki poziom bezrobocia; • słabo rozwinięta przedsiębiorczość; • bardzo słaba dostępność, pod względem transportu, w relacjach międzyregionalnych i międzynarodowych; • niski stan rozwoju i słabe powiązanie sektora B+R z gospodarką (relatywnie niski poziom większości regionalnych uczelni, niska innowacyjność przedsiębiorstw, niski poziom nakładów na działalność badawczo-rozwojową); • jeden z najniższych w kraju (obiektywnie bardzo niski) poziom kapitału ludzkiego i społecznego; • brak ukształtowanego, rozpoznawalnego, pozytywnego wizerunku województwa; • nieefektywny system transportu publicznego (mieszkańcy większości obszaru województwa mają utrudniony dostęp do Bydgoszczy i Torunia, podobne problemy występują w przypadku dostępu mieszkańców większości gmin do siedzib powiatów); • znaczna nierównomierność rozwoju społeczno-gospodarczego w ujęciu podregionalnym
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • postrzeganie Bydgoszczy i Torunia, w polityce rozwoju kraju, jako ośrodków metropolii sieciowej; • kompleksowe zagospodarowanie doliny Wisły i wykorzystanie jej potencjału; • rozwój sektora rolno-spożywczego, zwłaszcza przy ukierunkowaniu produkcji na rynki spoza województwa kujawsko-pomorskiego; • znaczny potencjał rozwoju energetyki odnawialnej (w tym zwłaszcza powiązanej z produkcją rolną); • rozwój sektora turystyki zdrowotnej (medycyny estetycznej, rehabilitacyjnej, wellness, odnowy biologicznej); • rozwój sektorów związanych z e-gospodarką 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczająca współpraca Bydgoszczy i Torunia w zakresie działań rozwojowych, zwłaszcza związanych z wykorzystaniem potencjału metropolitalnego; • utrzymywanie, przez rząd, stanu marginalizacji województwa - w zakresie realizacji inwestycji i rozwoju instytucji krajowych (dotyczy to przede wszystkim przedsięwzięć dotyczących transportu); • niekorzystne zmiany demograficzne – starzenie się społeczeństwa; • względna bliskość dużych i silnych aglomeracji (Poznań, Trójmiasto, Łódź) – zagrażających drenażem intelektualnym; • brak rozwoju, a w konsekwencji spadek znaczenia i konkurencyjności, Portu Lotniczego w Bydgoszczy; • obniżenie konkurencyjności przemysłu – ma to związek z polityką klimatyczno-energetyczną UE; • wynikające ze zmian klimatycznych osłabienie potencjału rolnictwa i przetwórstwa spożywczego

PODEJŚCIE TERYTORIALNE (INTERWENCJA NA OBSZARACH O SZCZEGÓLNYCH UWARUNKOWANIACH – OSI)

W perspektywie finansowej 2014-2020 szczególny nacisk zostanie położony na wspieranie rozwoju w wymiarze terytorialnym. Różnego typu obszary nie funkcjonują bowiem w próżni. Znajdują się w sieci wzajemnych powiązań i oddziaływań, a perspektywy ich rozwoju uzależnione są w znacznej mierze od tych zależności. Dlatego, w uzasadnionych przypadkach, podejście terytorialne oznacza odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz ich indywidualnych potencjałów, barier i wzajemnych zależności (zidentyfikowane obszary geograficzne). Warto podkreślić, że nie oznacza to rezygnacji z podejścia horyzontalnego, bowiem duża część działań nadal będzie miała taki charakter.

W perspektywie 2014-2020 rozwój terytorialny będzie wspierany nowymi instrumentami, zaproponowanymi, przez Komisję Europejską. Są to: Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) oraz Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS). Będą one stanowić narzędzia do wdrażania części alokacji zarówno regionalnej, jak i krajowej (w przypadku ZIT) oraz przeznaczonej na wsparcie Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI), wynegocjowanych w ramach realizacji kontraktu terytorialnego (KT). Zastosowanie nowych instrumentów ma przede wszystkim wzmocnić zintegrowane podejście terytorialne. Pozwoli też lepiej dostosować interwencje, wspierane środkami Wspólnych Ram Strategicznych (WRS), do potrzeb i potencjałów określonych typów terytoriów w Polsce oraz wzmocni rozwój lokalny. Jednym z instrumentów, znanych już z okresu programowania 2007-2013, którego rola powinna być utrzymana lub wzmocniona, jest kontynuacja szeroko rozumianych procesów rewitalizacji.

Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) to obszary tematyczne i przestrzenne, w których, w szczególny sposób, będzie realizowana polityka regionalna. Obejmują one główne ośrodki miejskie wraz z ich zapleczem funkcjonalnym, czyli podstawowe obszary koncentracji procesów rozwoju społeczno-gospodarczego kraju i regionów. W ich skład wchodzi jednak także obszary, poza bezpośrednim zasięgiem oddziaływania tych ośrodków, które wymagają wzmocnienia potencjału rozwojowego. W tym stworzenia lub poprawy warunków dla zwiększenia absorpcji i rozprzestrzeniania procesów rozwojowych, zogniskowanych w głównych ośrodkach miejskich (bieguny wzrostu). OSI to również obszary problemowe, czyli terytoria cechujące się największą koncentracją negatywnych zjawisk o zasięgu i znaczeniu krajowym, lub ponadregionalnym, które wymagają interwencji rządu ze względu na ciężar, którego region sam nie jest w stanie udźwignąć.

W województwie kujawsko-pomorskim zidentyfikowano siedem Obszarów Strategicznej Interwencji:

- Aglomeracja Bydgoszczy i Torunia;
- Zagospodarowanie Dolnej Wisły i nowy stopień wodny;
- Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa;
- Bory Tucholskie – strefa wykorzystania potencjałów endogenicznych północno-zachodniej części województwa;
- Ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej;
- Wzrost zatrudnienia;
- Przełamanie zapaści społeczno-gospodarczej wschodniej części województwa;
- Polityka miejska i rewitalizacja miast;
- Rozwój uzdrowisk.

Polityka terytorialna województwa kujawsko-pomorskiego będzie realizowana na czterech poziomach funkcjonalnych:

- poziom wojewódzki – obejmuje miasta Bydgoszcz i Toruń oraz ich obszary funkcjonalne;

- poziom regionalny i subregionalny – obejmuje miasta Włocławek, Grudziądz i Inowrocław wraz z ich obszarami funkcjonalnymi;
- poziom ponadlokalny – obejmuje miasta powiatowe i ich obszary funkcjonalne. Poziom ten określany jest jako „Obszar Rozwoju Społeczno-Gospodarczego”.
- poziom lokalny – na którym funkcjonują Lokalne Grupy Działania w ramach idei rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS). Poziom ten określany jest jako „Obszar Lokalnej Aktywności”.

W K-P RPO 2014-2020 polityka terytorialna będzie realizowana poprzez trzy osie priorytetowe:

- Polityka terytorialna w regionie (oś priorytetowa 12);
- Rozwój lokalny przyjazny rodzinie - polityka terytorialna (oś priorytetowa 13);
- Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (oś priorytetowa 14).

W ich ramach wsparcie skierowane zostanie na rozwój poszczególnych, stanowiących funkcjonalną całość, obszarów. W osi 12 podstawowym instrumentem oddziaływania będą Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (dla najwyższego szczebla finansowane z udziałem budżetu krajowego, dla pozostałych – z budżetu regionalnego). Dla osi 14, zgodnie z jej nazwą, podstawowym instrumentem będzie działalność sektora pozarządowego w ramach realizacji idei RLKS. Powyższe instrumenty stanowiąc będą narzędzie do wdrażania środków Wspólnych Ram Strategicznych (tu EFRR i EFS) na zidentyfikowane OSI wynegocjowane w ramach realizacji Kontraktu Terytorialnego.

Tego rodzaju podejście wystąpi w czterech z pięciu obszarów strategicznej interwencji państwa, tj.:

- miastach wojewódzkich i ich obszarach funkcjonalnych;
- miastach i dzielnicach miast wymagających rewitalizacji;
- obszarach wiejskich, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe;
- innych obszarach interwencji w układzie terytorialnym.

W związku ze specyfiką kierunków rozwojowych regionu, zdecydowano się określić dodatkowe obszary kluczowe (OSI), w których powinny, w znacznej mierze, skoncentrować się środki przeznaczone na realizację interwencji w ramach K-P RPO 2014-2020:

○ **Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza dla rolnictwa**

Podstawa wyróżnienia: nagromadzenie głębokich problemów rozwojowych gmin (niekorzystne procesy demograficzne, niski poziom dochodów ludności, wysoki bezrobocie, niedobory w zakresie wyposażenia w infrastrukturę techniczną). Problem środowiskowy w postaci trwałego deficytu wody. Jednocześnie zidentyfikowano znaczny potencjał rozwoju (bardzo dobre gleby, korzystne położenie w strukturze regionu i kraju, liczne tereny inwestycyjne, dobry stan środowiska naturalnego).

Opis: Interwencja będzie polegać na uruchomieniu wewnętrznego potencjału Kujaw - produkcji rolniczej i skierowanie korzyści wynikających z tego działania na rozwiązanie zdiagnozowanych problemów. Dla pełniejszego wykorzystania predyspozycji rolniczych tego obszaru, zakłada się wprowadzenie systemu nawodnień, które przyczynią się do zwiększenia produktywności rolniczej gleb (wzrost plonów). Integralnym elementem planowanych działań jest stworzenie wyspecjalizowanej strefy gospodarczej, ukierunkowanej na produkcję rolniczą Kujaw. W efekcie zakłada się powstanie nowych miejsc pracy, zaktywizowanie społeczności lokalnych, rozwój infrastruktury technicznej i społecznej.

- **Ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej**

Podstawa wyróżnienia: Rolnictwo to jedna z głównych gałęzi gospodarczych województwa i lokuje kujawsko-pomorskie wśród czołowych producentów żywności w kraju. Strategia rozwoju województwa zakłada utrzymanie wysokiej rangi gospodarki rolnej, rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego oraz sektora energetyki odnawialnej w oparciu o płody rolne. Dlatego obszary wysokiej przydatności rolniczej stanowią walor o znaczeniu strategicznym dla rozwoju województwa.

Obszar wymaga szczególnej delimitacji terenów rolnych o najwyższej przydatności dla rolnictwa (gleb chronionych klas I-III oraz dużych powierzchni zwartych obszarów gleb klasy IV). Najwięcej gleb wysokich klas występuje na: Kujawach, Pojezierzu Chełmińskim, Wysoczyźnie Świeckiej i Pojezierzu Krajeńskim.

Opis: Założeniem jest wspieranie w ramach K-P RPO 2014-2020 przetwórstwa rolno-spożywczego stanowiącego jedną z inteligentnych specjalizacji regionu.

- **Wzrost zatrudnienia**

Podstawa wyróżnienia: trwale wysoki poziom bezrobocia w regionie, w znaczący sposób ograniczający rozwój społeczny i gospodarczy województwa.

Opis: Wysokie bezrobocie jest przyczyną poważnych problemów demograficznych i bardzo niskiego standardu życia ludności w wielu powiatach – zwłaszcza w południowej i wschodniej części województwa. Jest barierą dla prowadzenia efektywnej gospodarki rolnej, wdrażania innowacji, hamuje rozwój małych miast i przyczynia się do znacznego zróżnicowania jakości życia na terenie województwa.

Podstawowym założeniem interwencji jest ograniczenie bezrobocia poprzez stworzenie miejsc pracy – z uwzględnieniem dużego udziału ludności słabo wykształconej i bez kwalifikacji – zarówno w miejscu zamieszkania, jak i poprzez system dojazdów do rejonów o najlepszym stanie rozwoju gospodarczego.

- **Rozwój funkcji uzdrowiskowych**

Podstawa wyróżnienia: Kujawsko-Pomorskie słynie ze swoich uzdrowisk. Już obecnie są one ważnym czynnikiem rozwoju regionu, ale należy jeszcze w większym stopniu je wzmacniać, jako potencjał konkurencyjny województwa. Z tego względu konieczne jest wsparcie rozwoju uzdrowisk przez podjęcie działań planistycznych, a następnie wdrażanie zaproponowanych rozwiązań organizacyjno-technicznych oraz związanych ze specyfiką lecznictwa uzdrowiskowego.

Opis: Lecznictwo uzdrowiskowe i powiązana z nim turystyka uzdrowiskowa powinny się rozwijać w dwóch kierunkach. Pierwszy - odnowa sił biologicznych człowieka poprzez wykorzystanie wód leczniczych, kopalin naturalnych oraz właściwości klimatu. Drugi to aktywne formy spędzania czasu wolnego. Uzdrowiska stoją u progu poważnych zmian, głównie dotyczących procesu prywatyzacji oraz w systemie zarządzania bazą uzdrowiskową. Chodzi o dostosowanie uzdrowisk do standardów zachodnioeuropejskich, tak by skutecznie mogły konkurować na europejskim rynku tego typu usług. Można to osiągnąć między innymi poprzez dopasowanie do wymogów lecznictwa uzdrowiskowego obowiązującego w krajach Unii Europejskiej. Jest to istotne zarówno dla poprawienia konkurencyjności naszych uzdrowisk jak i dla podniesienia jakości obsługi w zakładach leczniczych. Procesy te powinny przebiegać nie tylko z myślą o turystach i kuracjuszach krajowych, ale również gościach zagranicznych. Dużą wagę należy przykładać również do rozwoju branż związanych z klasycznym lecznictwem i turystyką uzdrowiskową.

1.1.2. Uzasadnienie wyboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych

Wybór celów tematycznych realizowanych w ramach Programu został dokonany z uwzględnieniem:

- dokumentów strategicznych – m.in. Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju 2020, Strategii Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020,
- wniosków z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”,
- istniejących potrzeb w danych obszarach na terenie województwa kujawsko-pomorskiego.

Uzasadnienie wyboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych:

Priorytet inwestycyjny	Uzasadnienie
Cel tematyczny 1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	
Priorytet 1.1 Wzmacnianie infrastruktury B+R (...) i możliwości rozwoju sektora B+I oraz promowanie centrów kompetencji, w szczególności tych o znaczeniu europejskim	<p>Realizacja priorytetu związana jest z potrzebą zapewnienia wysokiej jakości infrastruktury naukowo-badawczej w jednostkach naukowych o regionalnym znaczeniu.</p> <p>Analiza społeczno-gospodarcza wskazuje, iż wiodące jednostki naukowe w województwie nie dysponują odpowiednią lub wystarczającą infrastrukturą naukowo-badawczą pozwalającą na powstawanie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań dla biznesu. Jest to jedna z przyczyn istnienia dużej luki technologicznej i niskiej innowacyjności regionu.</p> <p>Należy zaznaczyć, iż jednostki naukowo-badawcze posiadają potencjał kadrowy – dysponują dobrze wykształconymi pracownikami (większość posiada stopień naukowy) - pozwalający na świadczenie usług z zakresu B+R.</p> <p>Konieczne jest zapewnienie wysokiej jakości infrastruktury naukowo-badawczej poprzez wsparcie wybranych inwestycji w infrastrukturę B+R jednostek naukowych, zgodnie z regionalną strategią inteligentnej specjalizacji, w zakresie komplementarnym wobec planowanego na poziomie krajowym mechanizmu wsparcia strategicznej infrastruktury badawczej w ramach Polskiej Mapy Drogowej Infrastruktury Badawczej oraz innych instrumentów finansowania infrastruktury sektora nauki.</p> <p>Wybór priorytetu inwestycyjnego został dokonany z uwzględnieniem następujących dokumentów strategicznych: Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju do 2020, Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki, projektu Umowy Partnerstwa 2014-2020, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, projektu Regionalnej Strategii Innowacji dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020, a także <i>Stanowiska służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i>, wniosków z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”.</p>

<p>Priorytet 1.2 Promowanie inwestycji przedsiębiorstw w B+I, rozwój powiązań między przedsiębiorstwami, centrami B+R i szkołami wyższymi (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)</p>	<p>Analiza społeczno-gospodarcza wskazuje, iż przedsiębiorstwa nie dysponują zapleczem badawczo-rozwojowym pozwalającym na rozwój innowacyjnych rozwiązań. Instytucje otoczenia biznesu nie posiadają wystarczających kompetencji w zakresie wsparcia innowacji w przedsiębiorstwach, brak jest współpracy przedsiębiorstw, ośrodków naukowo-badawczych i doradczych w sektorze B+R. Problemem jest też niskie zainteresowanie przedsiębiorstw wdrażaniem innowacyjnych rozwiązań w celu wzrostu konkurencyjności na rynku. Są to przyczyny istnienia dużej luki technologicznej i niskiej innowacyjności regionu.</p> <p>Realizacja priorytetu związana jest z potrzebą kompleksowego wsparcia działalności innowacyjnej przedsiębiorstw, zarówno bezpośrednio działalności badawczej i wdrożeniowej w przedsiębiorstwach, jak i tworzenie zewnętrznych warunków inicjujących i wspierających rozwój innowacyjnych rozwiązań w biznesie.</p> <p>Wybór priorytetu inwestycyjnego został dokonany z uwzględnieniem następujących dokumentów strategicznych: Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju do 2020, Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki, projektu Umowy Partnerstwa 2014-2020, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, projektu Regionalnej Strategii Innowacji dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020, a także <i>Stanowiska służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i>, wniosków z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”.</p>
<p>Cel tematyczny 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych</p>	
<p>Priorytet 2.2 Rozwój produktów i usług opartych na TIK</p>	<p>Tylko nieco ponad 14 % przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim wykorzystujące pakiety oprogramowania ERP (planowanie zasobów przedsiębiorstwa) w celu przekazywania informacji pomiędzy różnymi obszarami działalności przedsiębiorstwa (np. księgowością, marketingiem, produkcją), a 16, 7% wykorzystuje oprogramowanie CRM (zarządzanie relacjami z klientami) do zarządzania informacjami o klientach, w tym pozwalające na:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zbieranie, przechowywanie informacji o klientach oraz zapewnienie dostępu do nich innym komórkom przedsiębiorstwa – 16,4%, • Analizowanie informacji o klientach w celach marketingowych (ustalanie cen, zarządzanie promocjami, definiowanie kanałów dystrybucji itp.) – 13,4%. <p>Jedynie 11% przedsiębiorstw prowadzi e-sprzedaż, w tym 8, 5% poprzez stronę internetową, a 3, 3% poprzez wiadomości typu EDI (elektroniczna wymiana danych).</p>

<p>Priorytet 2.3 Wzmacnianie zastosowania TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury, e-zdrowia</p>	<p>Wzrost znaczenia usług elektronicznych we współczesnym świecie wpływa również na jakość i dostępność usług świadczonych dla obywateli. Stąd wsparcie w ramach Osi Priorytetowej 2. skierowane będzie również na podniesienie jakości i dostępności usług publicznych, zwłaszcza w obszarze e-administracji, e-zdrowia i e-edukacji. Według badań Eurostatu tylko 21% Polaków w 2010 r. korzystało z e-usług publicznych w obszarze e-administracji (przy średniej UE – 32%).</p>
<p>Cel tematyczny 3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP</p>	
<p>Priorytet 3.1 Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm</p>	<p>Realizacja priorytetu 3.1 związana jest z potrzebą profesjonalizacji i zwiększenia zdolności instytucji otoczenia biznesu w zakresie inkubacji przedsiębiorstw, tworzenia warunków infrastrukturalnych dla rozwoju przedsiębiorczości oraz wspierania przedsiębiorstw na początkowych etapach rozwoju. Potrzeby wynikają z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa i wpisują się w cel strategiczny Gospodarka i miejsca pracy Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, w szczególności w kierunku: Rozwój przestrzeni inwestycyjnej, Rozwój infrastruktury technicznej dla potrzeb rozwoju gospodarczego, Rozwój sektora instytucji otoczenia biznesu.</p>
<p>Priorytet 3.2 Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji</p>	<p>Realizacja priorytetu 3.2 związana jest z potrzebą wsparcia procesu umiędzynarodowienia przedsiębiorstw z regionu a także promocji gospodarczej i turystycznej województwa w wymiarze krajowym i międzynarodowym. Potrzeby wynikają z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa i wpisują się w cel strategiczny Gospodarka i miejsca pracy Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, w szczególności w kierunku: Rozwój eksportu, Promocja gospodarcza regionu, Rozwój i wzmocnienie współpracy oraz konkurencyjności międzynarodowej.</p>
<p>Priorytet 3.3 Wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie Rozwoju produktów i usług</p>	<p>Realizacja priorytetu 3.3 związana jest z potrzebą wsparcia inwestycyjnego przedsiębiorstw z regionu oraz rozwoju kooperacji biznesowych w szczególności klastrów lokalnych i regionalnych. Potrzeby wynikają z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa i wpisują się w cel strategiczny Gospodarka i miejsca pracy Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, w szczególności w kierunku: Wzrost zatrudnienia, Rozwój organizacyjnych form współpracy podmiotów gospodarczych, Rozwój turystyki.</p>
<p>Priorytet 3.4 Wspieranie zdolności MŚP do udziału w procesach wzrostu i innowacji</p>	<p>Realizacja priorytetu 3.4 związana jest z potrzebą profesjonalizacji usług instytucji otoczenia biznesu, a poprzez to efektywnego wsparcia procesów wzrostu i rozwoju przedsiębiorstw. Potrzeby wynikają z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa i wpisują się w cel strategiczny Gospodarka i miejsca pracy Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, w szczególności w kierunku: Rozwój sektora instytucji otoczenia biznesu, Rozwój organizacyjnych form współpracy podmiotów gospodarczych.</p>

Cel tematyczny 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	
Priorytet 4.1 Promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii	<p>Wymóg osiągnięcia określonych dla Polski celów pakietu klimatyczno-energetycznego.</p> <p>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 wspieranie zwiększenia ilości energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych stanowi jedno z działań przyczyniających się do realizacji jej celu strategicznego: Sprawne zarządzanie.</p> <p>Skierowane dla Polski <i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020</i> zaleca inwestowanie w rozwój odnawialnych źródeł energii.</p> <p>Podejmowanie inwestycji w przedmiotowym obszarze przyczyni się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa energetycznego regionu oraz możliwości generowania innowacyjnych rozwiązań technologicznych.</p>
Priorytet 4.2 Promowanie efektywności energetycznej i użycia OZE w przedsiębiorstwach	<p>Wymóg osiągnięcia określonych dla Polski celów pakietu klimatyczno-energetycznego.</p> <p>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 wsparcie rozwoju sektora odnawialnych źródeł energii stanowi jedno z działań przyczyniających się do realizacji jej celu strategicznego: Gospodarka i miejsca pracy.</p> <p>Skierowane dla Polski <i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020</i> zaleca wsparcie promowania korzystania z odnawialnych źródeł energii wśród MŚP oraz zwiększenie efektywności energetycznej w tym sektorze.</p> <p>Podejmowanie inwestycji w przedmiotowym obszarze przyczyni się do wzrostu liczby innowacyjnych i energooszczędnych przedsiębiorstw w regionie.</p>
Priorytet 4.3 Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym	<p>Wymóg osiągnięcia określonych dla Polski celów pakietu klimatyczno-energetycznego.</p> <p>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 zwiększenie energetycznej budynków oraz wzrost ilości energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych stanowi jedno z działań przyczyniających się do realizacji jej celu strategicznego: Sprawne zarządzanie.</p> <p>Skierowane dla Polski <i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020</i> zaleca wspieranie gruntownej modernizacji energetycznej budynków.</p> <p>Zmniejszenie ilości zużywanej energii przyczyni się do ograniczenia wydatków przeznaczanych na utrzymanie budynków.</p>
Priorytet 4.5 Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego	<p>Wymóg osiągnięcia określonych dla Polski celów pakietu klimatyczno-energetycznego.</p> <p>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 rozwój niskoemisyjnego i zrównoważonego transportu stanowi jedno z działań</p>

<p>transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych</p>	<p>przyczyniających się do realizacji jej celu strategicznego: Sprawne zarządzanie.</p> <p>Skierowane dla Polski <i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> zaleca zwiększenie energii odnawialnej oraz biopaliw w transporcie.</p> <p>Możliwość zwiększenia znaczenia transportu publicznego przy jednoczesnym ograniczeniu znaczenia transportu indywidualnego, a tym samym ograniczenia emisji szkodliwych substancji do środowiska.</p> <p>Zmniejszenie ilości zużywanej energii przyczyni się do ograniczenia wydatków przeznaczanych na utrzymanie gmin.</p>
<p>Cel tematyczny 5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem</p>	
<p>Priorytet 5.2 Promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi</p>	<p>Wybór celu tematycznego związany jest z koniecznością podjęcia działań mających na celu przeciwdziałanie skutkom niedoboru opadów występującemu szczególnie na Kujawach. Problem występowania suszy wskazano w <i>Strategii rozwoju województwa do roku 2020</i>, w ramach Celu strategicznego: Nowoczesny sektor rolno-spożywczy, podkreślając konieczność rozbudowania kompleksowego systemu małej retencji i nawodnień, który oprócz zapewnienia odpowiednich warunków na obszarach zagrożonych deficytem wody, wyeliminuje bądź złagodzi skutki ewentualnych podtopień w okresie zwiększonych opadów. Ponadto w Strategii został wyznaczony Obszar Strategicznej Interwencji (OSI) Kujawy – wyspecjalizowana strefa gospodarcza, którego podstawa identyfikacji jest problem środowiskowy - trwały deficyt wody na potrzeby rolnictwa w okresie wegetacyjnym, prowadzący do znacznego obniżenia plonów, a więc uniemożliwiający wykorzystanie w pełni zwartych obszarów rolniczej przestrzeni produkcyjnej o bardzo dużej przydatności dla rolnictwa.</p> <p>Natomiast w Celu strategicznym: Bezpieczeństwo wskazano na konieczność prowadzenia działań związanych z poprawą sprawności służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ludności m.in. poprzez podniesienie potencjału ratowniczego.</p>
<p>Cel tematyczny 6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów</p>	
<p>Priorytet 6.2 Zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak, aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego</p>	<p>Wybór priorytetu inwestycyjnego został dokonany z uwzględnieniem Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, wniosków z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”, a także <i>Stanowiska służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> stwierdzającego konieczność spełnienia wymogów wynikających z prawa unijnego w dziedzinie gospodarki wodno-ściekowej. Poprawa czystości wód podziemnych i powierzchniowych.</p>
<p>Priorytet 6.3 Ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego</p>	<p>Konieczność realizacji przedsięwzięć w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego regionu, jako ważnego czynnika integracji społecznej oraz atrakcyjności województwa została wskazana w celu strategicznym Tożsamość i dziedzictwo określonym w</p>

	<i>Strategii rozwoju województwa do roku 2020.</i>
<p>Priorytet 6.4. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury</p>	<p>Zgodnie z „Analizą potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020” wskazana jest kontynuacja dotychczasowego zrównoważonego podejścia w zakresie wspierania turystyki w oparciu o dziedzictwo przyrodnicze.</p> <p><i>W Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, w celu strategicznym Sprawne zarządzanie podkreślono konieczność prowadzenia działań z zakresu aktywnej ochrony przyrody, w szczególności w odniesieniu do gatunków zwierząt zmniejszających swą liczebność i narażonych na wyginiecie oraz zwiększenie powierzchni siedlisk i odtwarzanie siedlisk nieistniejących.</i></p> <p><i>Skierowane dla Polski Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020 zaleca wspieranie ochrony bioróżnorodności oraz promowanie zielonej infrastruktury.</i></p>
<p>Priorytet 6.5 Działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza</p>	<p>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 istnieje konieczność poprawy zagospodarowania przestrzennego gmin.</p> <p><i>Skierowane dla Polski Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020 zaleca wspieranie rekultywacji terenów zdegradowanych.</i></p> <p><i>Możliwość przywrócenia zdegradowanych terenów do powtórne użytkowania.</i></p>
<p>Cel tematyczny 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych</p>	
<p>Priorytet 7.2 Zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T</p>	<p>Priorytet inwestycyjny jest zgodny z założeniami Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju do 2020, Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku, projektu Umowy Partnerstwa 2014-2020, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, jak również ze <i>Stanowiskiem służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020 oraz wnioskami z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”.</i></p> <p><i>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 podstawowym celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Dostępność” jest zapewnienie właściwej dostępności województwa w relacjach zewnętrznych i wewnętrznych – zapewniających prawidłową obsługę mieszkańców oraz prawidłową obsługę dla potrzeb rozwoju gospodarczego. Zdiagnozowany potencjał w zakresie korzystnego położenia województwa względem zarówno TEN-T jak i krajowej sieci dróg nie jest dostatecznie wykorzystany. Jest, zatem zasadne podjęcie działań w celu poprawy stanu infrastruktury drogowej.</i></p>

<p>Priorytet 7.3 Rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne</p>	<p>Założenia <i>Stanowiska służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> dotyczące zrównoważonego charakteru transportu związanego z przejściem na gospodarkę niskoemisyjną wskazują jednoznacznie na nadanie większego znaczenia wodnemu transportowi śródlądowemu i morskemu. Transport wodny i multimodalny znajduje również uzasadnienie w komplementarnych dokumentów, tj. Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju do 2020, Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku, projektu Umowy Partnerstwa 2014-2020, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 oraz wnioskami z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”.</p> <p>Nadanie większego znaczenia transportowi wodnemu na poziomie regionalnym wymaga zintensyfikowania działań w skali kraju. Wykorzystanie śródlądowych dróg wodnych może mieć miejsce jedynie w kooperacji między regionami. Jednoznacznie wynikający z diagnozy potencjał oparty o MDW E40 i MDW E70 jest niewykorzystany.</p>
<p>Priorytet 7.4 Rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego</p>	<p>Zgodnie ze <i>Stanowiskiem służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> rozwój kolei winien stanowić jeden z ważniejszych obszarów interwencji w nadchodzącym okresie programowania. Modernizacja linii kolejowych w ujęciu wskazanym w <i>Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020</i> ma poprawić warunki transportu towarów, co jest istotne nie tylko w sferze bezpieczeństwa i oddziaływania na środowisko przewozów tranzytowych, ale przede wszystkim dla konkurencyjności podmiotów prowadzących działalność na terenie województwa. Zasadność wyboru przedmiotowego Priorytetu wynika również z pozostałych dokumentów strategicznych: Strategii Europa 2020, Strategii Rozwoju Kraju do 2020, Strategii Rozwoju Transportu do 2020 roku, projektu Umowy Partnerstwa 2014-2020, Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, jak również ze <i>Stanowiskiem służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> oraz wnioskami z „Analizy potrzeb rozwojowych województwa kujawsko-pomorskiego w kontekście nowej perspektywy finansowej UE 2014-2020”. Sieć kolejowa przebiegająca przez region plasuje województwo kujawsko-pomorskie wysoko, jeśli chodzi o ten rodzaj transportu. Jednocześnie stan linii i obiektów kolejowych wskazuje na konieczność interwencji w zakresie modernizacji i rewitalizacji istniejącej infrastruktury.</p>
<p>Cel tematyczny 8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników</p>	
<p>Priorytet 8.5 Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników</p>	<p>Zmniejszenie poziomu bezrobocia oraz poprawa międzysektorowej mobilności pracowników to kierunki działań wskazane w CSR. SRK podkreśla natomiast konieczność ograniczenia czynników zniechęcających do zatrudnienia lub podejmowania i utrzymania aktywności zawodowej. SRKL wskazuje, iż ograniczenie bierności zawodowej oraz bezrobocia są warunkami niezbędnymi do poprawy jakości życia i dokonania kolejnego skoku cywilizacyjnego. Podkreśla również</p>

	<p>konieczność zwiększanie mobilności przestrzennej pracowników i osób poszukujących pracy.</p> <p>Radykalne ograniczenie bezrobocia jest jednym z wyzwań rozwojowych SRW a wzrost zatrudnienia stanowi jeden z jej Obszarów Strategicznej Interwencji. Istotną kategorią działań w ramach celu strategicznego „Gospodarka i miejsca pracy” jest zwiększanie liczby osób pracujących, zwracając szczególną uwagę na promocję pracy i zatrudniania osób znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy - w tym osób młodych, kobiet oraz osób w grupie wiekowej 55+.</p>
<p>Priorytet 8.7 Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy</p>	<p>SRK wskazuje na likwidację barier związanych z założeniem, prowadzeniem oraz rozwijaniem własnej działalności gospodarczej, sprzyjać będzie zwiększeniu aktywności zawodowej a z zapisów SRKL wynika, iż konieczne jest propagowanie postaw przedsiębiorczych. Wśród priorytetów rozwojowych województwa do 2020 r. wskazanych w SRW jest „Konkurencyjna gospodarka”, którego głównym założeniem jest dążenie do znacznego zwiększenia miejsc pracy na terenie województwa, jako odpowiedzi na wysoki poziom bezrobocia. Ponadto celem pośrednim działań w ramach celu strategicznego „Gospodarka i miejsca pracy” jest rozwój przedsiębiorczości, rozumiany zarówno jako zwiększanie liczby zarejestrowanych podmiotów, jak i zwiększanie potencjału podmiotów już funkcjonujących.</p>
<p>Priorytet 8.8 Równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego</p>	<p>Jednym z wyzwań zapisanych w CSR jest wzrost współczynnika aktywności zawodowej w szczególności kobiet poprzez instrumenty aktywizacji zawodowej jak i poprawę dostępu do placówek opieki nad najmłodszym dzieckiem.</p> <p><i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020</i> podkreśla, iż jednym z głównych obszarów istotnych dla zasobów pracy jest potrzeba zwiększania udziału kobiet w rynku pracy poprzez promowanie godzenia życia zawodowego ze sferą życia prywatnego.</p> <p>Potrzeba zwiększenia udziału kobiet w rynku pracy poprzez stworzenie sprawnie funkcjonującego systemu opieki nad dziećmi w wieku 0-5 znalazła również swoje odzwierciedlenie także w <i>Zaleceniach Rady UE</i>.</p> <p>SRK wskazuje na potrzebę podejmowania działań wspierających aktywność zawodową poprzez tworzenie rozwiązań ułatwiających godzenie życia zawodowego i rodzinnego w ramach dostępności do form instytucjonalnej opieki nad dziećmi oraz systemu opieki nad osobami zależnymi.</p> <p>SRKL podkreśla, iż jednym z czynników sprzyjających efektywnemu wykorzystaniu zasobów i utrzymaniu wysokiej aktywności zawodowej są działania ułatwiające godzenie podejmowania pracy z łączeniem ról opiekuńczych nad dziećmi i dorosłymi osobami zależnymi.</p> <p>SRW wskazuje na konieczność podejmowania działań na rzecz zwiększenia liczby osób pracujących, w szczególności zaś w grupie kobiet.</p>

<p>Priorytet 8.9 Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian</p>	<p>CSR wskazuje, iż priorytetowo powinny być traktowane działania promujące rozwój przedsiębiorstw poprzez skoncentrowanie wsparcie na jasno określonych umiejętnościach deficytowych.</p> <p>Wśród zadań wskazanych w SRK oraz SRKL znalazła się m.in. modernizacja systemu kwalifikacji zawodowych oraz zapewnienie przekwalifikowania pracowników restrukturyzowanych przedsiębiorstw.</p> <p>KPR wskazuje, iż potrzeba rozwoju kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach a także promocja przedsiębiorczości jest niezbędnym elementem rozwoju gospodarczego.</p> <p>Wsparcie adaptacyjności pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian wpisuje się w cele SRW sprzyjające podniesieniu kapitału ludzkiego i społecznego województwa oraz poprawie warunków tworzenia miejsc pracy i zwiększania zatrudnienia.</p>
<p>Priorytet 8.10 Aktywne i zdrowe starzenie się</p>	<p>CSR wskazuje na niski poziom zatrudnienia osób starszych podkreślając jednocześnie konieczność przygotowania do ogólnej reformy emerytalnej w celu zwiększenia szans tej grupy na zatrudnienie.</p> <p>SRK wskazuje, iż w związku ze zmianami demograficznymi, które wynikają m.in. ze starzenia się społeczeństwa koniecznym stanie się rozwój i reforma świadczeń zdrowotnych i społecznych, a także wszelkie działania aktywizujące osoby starsze zarówno na rynku pracy, jak i społecznie. Wobec czego istotne jest wspieranie działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej w zakresie chorób zawodowych i cywilizacyjnych oraz zwiększenia dostępu do usług zdrowotnych.</p> <p>SRKL silnie akcentuje potrzebę podejmowania działań ukierunkowanych na poprawę stanu zdrowia populacji. Wśród zdefiniowanych kierunków interwencji przyczyniających się do osiągnięcia celów strategicznych <i>Wydłużenia okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych oraz Poprawa zdrowia obywateli oraz efektywności systemu opieki zdrowotnej</i>, wskazano na tworzenie rozwiązań w zakresie zdrowych i bezpiecznych warunków pracy dla osób starszych, zwiększenie dostępności do wysokiej jakości usług medycznych i rehabilitacyjnych, propagowanie zdrowego stylu życia poprzez promocję zdrowia, zapobieganie chorobom zawodowym i cywilizacyjnym poprzez programy profilaktyczne.</p> <p>SRW wskazuje na duże zróżnicowanie wewnątrz regionalne w dostępie do usług medycznych oraz potrzebę dostosowania oferty w obszarze zdrowia do potrzeb wynikających ze zmian demograficznych i starzenia się społeczeństwa.</p> <p>Diagnoza demograficzno-epidemiologiczna województwa wskazuje na szereg istniejących deficytów w obszarze ochrony zdrowia, które wpływają na niską jakość życia i aktywność zawodową mieszkańców.</p>
<p>Cel tematyczny 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem</p>	
<p>Priorytet 9.1 Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do Rozwoju krajowego, regionalnego i</p>	<p>SRW wskazuje na duże zróżnicowanie w dostępie do usług medycznych oraz potrzebę dostosowania oferty w obszarze zdrowia do potrzeb wynikających ze zmian demograficznych i starzenia się społeczeństwa.</p>

<p>lokalnego, zmniejszenia nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych</p>	<p>Diagnoza demograficzno-epidemiologiczna województwa wskazuje, że obiekty budowlane użytkowane przez szpitale, w których udziela się świadczeń zdrowotnych, są w znacznym stopniu wyeksploatowane i wymagają nakładów finansowych na odtworzenie ich pełnej wartości.</p> <p>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 20014-2020 podkreśla wspieranie tworzenia systemu wysokiej jakości usług społecznych świadczonych w interesie publicznym ukierunkowanych na rzecz wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W związku z istniejącymi dysproporcjami w dostępie do usług zdrowotnych i społecznych pomiędzy województwem kujawsko-pomorskim a resztą kraju konieczna jest realizacja inwestycji w infrastrukturę zdrowia i pomocy społecznej.</p>
<p>Priorytet 9.2 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich</p>	<p>Zgodnie ze Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 rewitalizacja społeczno-gospodarcza stanowi jedno z działań przyczyniających się do realizacji jej celu strategicznego: Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi.</p> <p>Skierowane dla Polski <i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> w ramach walki z ubóstwem zaleca wspieranie rewitalizacji fizycznej i gospodarczej ubogich społeczności miejskich i wiejskich.</p> <p>Konieczność zmniejszenia poziomu ubóstwa i wykluczenia na obszarach problemowych.</p>
<p>Priorytet 9.3 Wspieranie przedsiębiorstw społecznych</p>	<p>SRW zakłada opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań mających na celu promocję idei ekonomii społecznej oraz wspieranie podmiotów ekonomii społecznej.</p> <p>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020 podkreśla, że ograniczanie ubóstwa pozostaje bardzo ważnym priorytetem dla Polski i znaczna część dostępnych zasobów powinna być przeznaczona na promowanie aktywnego włączenia.</p> <p>W związku z trudnościami w aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wspierana będzie działalność podmiotów ekonomii społecznej.</p>
<p>Priorytet 9.4 Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności</p>	<p>CSR akcentuje problem ubóstwa wśród osób pracujących stawiając cele związane ze zwalczaniem ubóstwa osób pracujących oraz segmentacji rynku pracy.</p> <p>SRK wskazuje, iż odpowiedzią państwa na wykluczenie i ubóstwo powinna być polityka nastawiona na wzrost zatrudnienia, jak również objęcie wsparciem „biednych pracujących”.</p> <p>SRKL podkreśla, rolę efektywnej aktywizacji zawodowej osób niepracujących i poszukujących pracy, w szczególności długotrwale wykluczonych z rynku pracy oraz wcześniej niepracujących poprzez stworzenie możliwości lub przywrócenie zdolności zatrudnienia, stworzenie warunków dla integracji społecznej osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej oraz zwiększenie dostępu do usług społecznych użyteczności publicznej.</p> <p>SRW wskazuje na powiązanie ubóstwa i wykluczenia społecznego z problemem bezrobocia uwzględniając tym samym w planowanych działaniach aktywizację społeczno-zawodową osób bezrobotnych,</p>

	<p>w tym korzystających z pomocy społecznej</p> <p>Jednym z celów operacyjnych KPPUiWS jest rozwój systemu aktywnej integracji działającej na rzecz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym osób i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym.</p>
<p>Priorytet 9.7 Ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym</p>	<p><i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 20014-2020</i> podkreśla wspieranie tworzenia systemu wysokiej jakości usług społecznych świadczonych w interesie publicznym ukierunkowanych na rzecz wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.</p> <p>SRK wskazuje na potrzebę doskonalenia świadczenia usług publicznych poprzez zwiększenie ich dostępności i poprawę jakości jako elementu wpływającego na jakość życia społeczeństwa. Ograniczeniu wykluczenia społecznego mają służyć także działania w obszarze mieszkalnictwa.</p> <p>SRKL podkreśla, iż jednym z czynników sprzyjających poprawie sytuacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym jest stworzenie systemu zapewniającego dostęp do usług publicznych ograniczających deficyty i wyrównujących dysproporcje.</p> <p>SRW wskazuje na konieczność zapewnienia wysokiego standardu usług publicznych oraz zwiększenia ich dostępności do potrzeb społecznych.</p> <p>KPPUiWS koncentruje się na wdrażaniu usług społecznych, które mają służyć aktywizacji osób, rodzin i środowisk, jak również działań o charakterze profilaktycznym.</p>
<p>Priorytet 9.8 Wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych</p>	<p>SRK podkreśla, iż jednym z ważnych instrumentów sprzyjających aktywizacji osób wykluczonych powinno być szersze wykorzystanie ekonomii społecznej. Konieczny jest, zatem rozwój instrumentów legislacyjnych i finansowych wspierających ekonomię społeczną</p> <p>SRKL wskazuje na istotną rolę ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej oraz społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, jako istotnych czynników sprzyjających ograniczaniu społecznych skutków kryzysu oraz budowaniu wspólnych wartości społeczno-gospodarczych. Pokazuje jednocześnie, iż jednym z kierunków rozwoju powinno być szersze wykorzystanie innowacyjnych form pomocy osobom zagrożonym lub wykluczonym społecznie (w tym: innowacji społecznych w sferze integracji oraz ekonomii społecznej i przedsiębiorczości społecznej).</p> <p>SRW zakłada opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań mających na celu promocję idei ekonomii społecznej oraz wspieranie podmiotów ekonomii społecznej</p> <p>KPRES podkreśla, iż ekonomia społeczna w roku 2020 stanowić będzie ważny element polityk publicznych, przyczyniający się do wzrostu zatrudnienia, spójności społecznej oraz rozwoju kapitału społecznego.</p>

<p>Priorytet 9.9. lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność</p>	<p>Skierowane dla Polski <i>Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020</i> zaleca wzmocnienie roli społeczeństwa obywatelskiego, w tym aktywnego udziału społeczeństwa w programowaniu i realizacji Programu.</p> <p>Potrzeba zwiększenia udziału społeczności lokalnych w programowaniu i zarządzaniu rozwojem danego obszaru.</p>
<p>Cel tematyczny 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie</p>	
<p>Priorytet 10.1 Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego</p>	<p><i>Zalecenia Rady UE</i> podkreślają konieczność poprawy jakości nauczania oraz dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy dlatego też istotne jest położenie szczególnego nacisku na ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego.</p> <p><i>SRK</i> określa, że w dużym stopniu o poziomie kapitału ludzkiego decyduje jakość edukacji, a wiedza staje się podstawowym czynnikiem rozwoju społeczeństwa</p> <p>Zasadniczym zadaniem w sferze edukacji w ramach celu strategicznego <i>Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi</i> jest podniesienie jakości edukacji mającej wpływ na konkurencyjność gospodarki.</p> <p><i>SRKL</i> wskazuje, iż <i>podniesienie poziomu kompetencji oraz kwalifikacji obywateli</i> będzie odbywać się poprzez m. in.: poprawa dostępności i jakości wczesnej edukacji, poprawa jakości kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach, poprawa jakości kształcenia i szkolenia nauczycieli oraz innych osób nauczających, w tym zwiększenie społecznego prestiżu i konkurencyjności ich zawodu, rozszerzanie stosowania narzędzi cyfrowych w kształceniu i szkoleniu.</p>
<p>Priorytet 10.3 Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób</p>	<p><i>Zalecenia Rady UE</i> wskazują na konieczność zwiększenia dostępności przyuczania do zawodu i uczenia się poprzez praktykę, zacieśnienie współpracy szkół i pracodawców, poprawę jakości nauczania oraz zwiększenia odsetka osób dorosłych uczących się przez całe życie.</p> <p><i>SRK</i> wskazuje iż, szczególnie ważne jest upowszechnienie uczenia się dorosłych poprzez rozwój uczenia się przez całe życie oraz uczenia się we wszystkich rolach życiowych.</p> <p><i>SRW</i> zalicza ukształtowanie nowoczesnego społeczeństwa do priorytetów rozwoju województwa a w sferze rozwoju społecznego zidentyfikowano potrzebę promowania idei uczenia się przez całe życie.</p> <p><i>SRKL</i> wskazuje konieczność dostosowania oferty dydaktycznej i kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy przez zacieśnianie współpracy przedsiębiorstw ze sferą edukacji oraz umożliwienie uczniom i studentom praktycznej nauki w przedsiębiorstwach w ramach bardziej rozwiniętego systemu praktyk zawodowych i staży. Lepsze dopasowanie kształcenia i szkolenia zawodowego na wszystkich poziomach do potrzeb</p>

	gospodarczych i społecznych oraz wymagań rynku pracy m.in. poprzez zwiększanie zaangażowania podmiotów gospodarczych i społecznych w procesy kształcenia i szkolenia, Podniesienie poziomu i dostosowanie do oczekiwań pracodawców modelu szkolnictwa zawodowego. Poprawa jakości kształcenia i szkolenia nauczycieli oraz innych osób nauczających, Upowszechnienie uczenia się dorosłych, w szczególności w oparciu o kształcenie praktyczne.
Priorytet 10.4 Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej	Zalecenia Rady UE podkreślają konieczność poprawy jakości nauczania oraz dostosowanie systemu edukacji do potrzeb rynku pracy (w tym przyuczania do zawodu i uczenia się poprzez praktykę) dlatego istotne jest położenie szczególnego nacisku na ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego. SRW w ramach celu „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi” podkreśla konieczność dostosowania edukacji do potrzeb rynku pracy, zwłaszcza w zakresie edukacji na wszystkich poziomach, systemów stypendialnych, poradnictwa zawodowego i współpracy szkół z przedsiębiorcami. Diagnoza społeczno-gospodarcza wykazała, iż system edukacji w województwie kujawsko-pomorskim wymaga znacznych inwestycji infrastrukturalnych.

Sekcja 1.2. Rozkład środków finansowych

1.2.1. Uzasadnienie podziału środków między cele tematyczne i priorytety inwestycyjne

Rozkład środków finansowych w głównej mierze wynika z przyjętej zasady koncentracji tematycznej na poziomie priorytetów inwestycyjnych, kierunków wsparcia zidentyfikowanych na podstawie diagnozy społeczno-gospodarczej oraz wizji rozwoju województwa, a także priorytetów wyznaczanych przez Europę 2020 i polityki krajowe.

1.2.2. Strategia inwestycyjna programu

Tabela 2 : Matryca logiczna strategii inwestycyjnej programu

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
1 Budowa innowacyjności regionu poprzez działalność B+R przedsiębiorstw							
	1 Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.1 Wzmacnianie infrastruktury badań i innowacji, a także podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy	Rozwój współpracy sektora gospodarki z nauką.	Liczba projektów B+R realizowanych przy wykorzystaniu wspartej infrastruktury B+R [szt.]	EFRR	19 966 050,00	1,2%
		1.2 Promowanie inwestycji przedsiębiorstw w B+I, rozwój powiązań między przedsiębiorstwami, centrami B+R i szkołami wyższymi (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)	Wzrost nakładów przedsiębiorstw na badania i innowacje	Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB a) Nakłady sektora rządowego na działalność B+R w relacji do PKB b) Nakłady sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w relacji do PKB [%]		59 898 150,00	3,5%
2 Cyfrowy region							
	2 Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-	2.2 Rozwój produktów i usług opartych na TIK	Wsparcie zastosowania technologii	Liczba przedsiębiorstw wspieranych w celu wprowadzenia		6 655 350,00	0,4%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
	komunikacyjnych		komunikacyjnych i informacyjnych (TIK) w produkcji i usługach.	produktów nowych dla firmy [szt.]	EFRR		
		2.3 Wzmacnianie zastosowania TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury, e-zdrowia	Rozwój e-usług sektora publicznego.	Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną [%]		39 932 100,00	2,3%
3 Wzmocnienie konkurencyjności gospodarki regionu							
	3 Podnoszenie konkurencyjności MŚP	3.1 Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm	Tworzenie korzystnych warunków dla powstawania i rozwoju przedsiębiorstw.	Liczba inwestycji zlokalizowanych na przygotowanych terenach inwestycyjnych[szt.]	EFRR	105 154 530,00	6,1%
		3.2 Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji	Internacjonalizacja przedsiębiorstw z województwa kujawsko – pomorskiego.	Liczba kontraktów handlowych zagranicznych podpisanych przez przedsiębiorstwa wsparte w zakresie internacjonalizacji [szt.]		31 945 680,00	1,9%
		3.3 Wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie Rozwoju produktów i usług	Zwiększenie inwestycji rozwojowych	Udział przedsiębiorstw przemysłowych oraz z sektora usług, które		63 891 360,00	3,7%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
			przedsiębiorstw	wprowadziły innowacje w % ogółu przedsiębiorstw (sektor Średnich Przedsiębiorstw) [%]			
		3.4 Wspieranie zdolności MŚP do udziału w procesach wzrostu i innowacji	Zwiększenie możliwości wsparcia procesów wzrostu i rozwoju przedsiębiorstw przez instytucje otoczenia biznesu.	Liczba nowych i ulepszonych usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu[szt.]		38 601 030,00	2,3%
4 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie							
	4 Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.1 Promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii	Wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w regionalnym bilansie zużycia energii.	Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto [%]	EFRR	19 966 050,00	1,2%
		4.2 Promowanie efektywności energetycznej i użycia OZE w przedsiębiorstwach	Poprawa efektywności energetycznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.	Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych [tony ekwiwalentu CO ₂]		13 310 700,00	0,8%
		4.3 Wspieranie efektywności	Zwiększenie	Zmniejszenie zużycia		13 310 700,00	0,8%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
		energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym	efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej.	energii pierwotnej w budynkach publicznych [kWh/rok]			
		4.5 Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych	Zwiększenie znaczenia transportu publicznego przy jednoczesnym ograniczeniu używania indywidualnych środków transportu samochodowego.	Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych [tony ekwiwalentu CO ₂]		19 966 050,00	1,2%
5 Dostosowanie do zmian klimatu							
	5 Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	5.2 Promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi	Wzrost pojemności naturalnych obiektów retencji. Poprawa organizacji systemów wczesnego reagowania i ratownictwa.	Pojemność obiektów małej retencji [m ³] Liczba jednostek służb ratowniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof [szt.]	EFRR	13 310 700,00	0,8%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
6 Region przyjazny środowisku							
	6 Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	6.3 Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego	Ochrona dziedzictwa kulturowego.	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne [szt.]	EFRR	37 269 960,00	2,2%
		6.4 ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury	Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego.	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne [szt.] Zasięg zrealizowanych przedsięwzięć edukacyjno-promocyjnych oraz informacyjnych [osoby]		13 310 700,00	0,8%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
7 Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu							
	7 Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	7.2 Zwiększenie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T	Zwiększenie mobilności regionalnej poprzez połączenia z siecią TEN-T.		EFRR	259 558 650,00	15,2%
		7.3 Rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne	Aktywizacja dróg wodnych w regionie.	Zdolność przeładunkowa wybudowanych lub przebudowanych centrów logistycznych/terminali kontenerowych [TEU/rok]		39 932 100,00	2,3%
		7.4 Rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego	Wspieranie infrastruktury kolejowej poza siecią TEN-T, w tym zakup i modernizacja taboru kolejowego.			39 932 100,00	2,3%
8 Aktywni na rynku pracy EFS							
	8 Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	8.5 Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników	Poprawa sytuacji na rynku pracy osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo i poszukujących pracy w regionie.	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni) [osoby] Liczba osób	EFS	33 788 700,00	2,0%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
				posiadających zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni) [osoby]			
		8.7 Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy	Tworzenie nowych miejsc pracy oraz kreowanie postaw przedsiębiorczych	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej [szt.] Liczba utworzonych mikroprzedsiębiorstw działających 30 miesięcy po uzyskaniu wsparcia finansowego [szt.]		26 280 100,00	1,5%
		8.8. równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego	Poprawa warunków umożliwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego	Liczba osób nieaktywnych zawodowo, poszukujących pracy po opuszczeniu programu [osoby]		22 525 800,00	1,3%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
		8.9 Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian	Rozwój kompetencji i kwalifikacji pracodawców i pracowników dla zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorstw	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu [osoby] Liczba osób znajdujących się w lepszej sytuacji na rynku pracy 6 miesięcy po opuszczeniu programu [osoby]		15 017 200,00	0,9%
		8.10 Aktywne i zdrowe starzenie się	Poprawa stanu zdrowia oraz zwiększenie świadomości w zakresie profilaktyki zdrowotnej osób pracujących poprzez wdrożenie kompleksowych programów zdrowotnych służących wydłużaniu aktywności zawodowej			15 017 200,00	0,9%
9 Solidarne społeczeństwo EFS							
	9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z	9.7 Ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w	Poprawa dostępności i jakości usług	Liczba przygotowanych i wdrożonych usług		52 935 630,00	3,1%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
	ubóstwem	tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym	społecznych na rzecz osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług zdrowotnych dla osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym w regionie	społecznych w ramach programu [szt.] Liczba przygotowanych i wdrożonych usług zdrowotnych w ramach programu [szt.]	EFS		
		9.8 Wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych	Rozwój sektora ekonomii społecznej Poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych [szt.] Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych [szt.] Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu [osoby]		11 262 900,00	0,7%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
				Liczba osób posiadających zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni) [osoby]			
10 Innowacyjna edukacja EFS							
	10 Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.1 Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego	Poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji	Liczba nauczycieli prowadzących zajęcia z wykorzystaniem TIK [osoby]	EFS	19 146 930,00	1,1%
		10.3 Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy, zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu	Poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe. Rozwijanie i	Liczba osób świadczących usługi doradztwa edukacyjno-zawodowego po opuszczeniu programu [osoby] Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu [osoby]		16 894 350,00	1,0%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
		realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami	upowszechnianie modelu uczenia się przez całe życie.				
11 Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry EFRR							
	9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.1 Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do Rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych	Wyrównanie dysproporcji w dostępie do usług zdrowotnych poprzez interwencję w infrastrukturę związaną z ochroną zdrowia.	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych) [%]	EFRR	159 728 400,00	9,3%
		9.3 Wspieranie przedsiębiorstw społecznych	Wyrównanie dysproporcji w dostępie do usług społecznych poprzez interwencję w infrastrukturę społeczną.	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych) [%]		6 655 350,00	0,4%
	10 Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.4 Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej	Podniesienie jakości edukacji na każdym poziomie poprzez interwencję w infrastrukturę	Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [%]		19 966 050,00	1,2%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
			edukacyjną. Poprawa jakości oraz powszechności edukacji przedszkolnej poprzez interwencję w infrastrukturę przedszkolną.				
12 Polityka terytorialna EFRR							
	4 Wsparcie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.3 Wsparcie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym	Zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkaniowych	Zmniejszenie zużycia energii pierwotnej w budynkach publicznych [kWh/rok]	EFRR	70 546 710,00	4,1%
		4.5 Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych	Zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych	Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych [tony ekwiwalentu CO ₂]		89 181 690,00	5,2%
	6 Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie	6.2 Zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze	Poprawa gospodarki wodno-ściekowej w	Liczba dodatkowych osób korzystających z		30 614 610,00	1,8%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
	efektywności wykorzystania zasobów	gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego	regionie	ulepszono zaopatrzenia w wodę [osoby]			
		Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury		Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszono oczyszczania ścieków [RLM]			
			Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków [%]				
		6.4 ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury	Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego	Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne [szt.]		5 324 280,00	0,3%
		6.5 Działania mające na celu poprawę	Przywrócenie	Liczba przedsiębiorstw		26 621 400,00	1,6%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
		stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza	zdegradowanych terenów do powtórnego użytkowania	ulożonych na zrewitalizowanych obszarach [szt.]			
	9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.2 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich	Zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach problemowych	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym - wskaźnik zbiorczy trzech podwskaźników		46 587 450,00	2,7%
	10 Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.4 Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej	Poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji Poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe			13 310 700,00	0,8%
13 Polityka terytorialna – Rozwój lokalny przyjazny rodzinie EFS							

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
	9 Wsparcie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.4 Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności	Zwiększenie potencjału społecznego oraz aktywności zawodowej osób i grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu [osoby] Liczba osób posiadających zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni) [osoby]		30 034 400,00	1,8%
		9.8 Wsparcie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych	Poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu [osoby] Liczba osób posiadających zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni) [osoby]		11 262 900,00	0,7%
	10 Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.1 Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i	Poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu	Liczba szkół, które wdrożyły programy rozwojowe [szt.]		22 525 800,00	1,3%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
		ponadpodstawowego	społecznemu w edukacji				
		10.3 Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy, zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami	Poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe.			27 781 820,00	1,6%
14 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność							
	9 Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.2 Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich	Zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach problemowych	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym - wskaźnik zbiorczy z trzech podwskaźników [%] Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych) [%]	EFRR	26 621 400,00	1,5%
		9.9 lokalne strategie rozwoju	Wzrost aktywności	Liczba osób	EFS	11 262 900,00	0,7%

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Cele szczegółowe priorytetów inwestycyjnych	Wskaźniki rezultatu odpowiadające poszczególnym celom szczegółowym	Fundusz	Wsparcie UE (EUR)	Udział łącznego wsparcia UE w całości środków programu (w podziale na fundusze)
		realizowane przez społeczność	społeczności lokalnych w moderowaniu rozwoju lokalnego Poprawa warunków do tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw lokalnych	zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie [osoby]			
15 Pomoc Techniczna					EFS	59 693 370,00	3,5%

Sekcja 2. Opis układu osi priorytetowych

Sekcja 2.1. Opis osi priorytetowych, w tym opis celów szczegółowych priorytetu inwestycyjnego, oczekiwanych rezultatów oraz wskaźników rezultatu, opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego oraz wskaźników produktu

Oś priorytetowa 1 Budowa innowacyjności regionu poprzez działalność B+R przedsiębiorstw

Oś priorytetowa 1. Budowa innowacyjności regionu poprzez działalność B+R przedsiębiorstw odpowiada celowi tematycznemu 1. *Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji*. W jej ramach uwzględniono następujące priorytety inwestycyjne:

- 1.1 Wzmacnianie infrastruktury B+R (...) i możliwości rozwoju sektora B+I oraz promowanie centrów kompetencji, w szczególności tych o znaczeniu europejskim;
- 1.2 Promowanie inwestycji przedsiębiorstw w B+I, rozwój powiązań między przedsiębiorstwami, centrami B+R i szkołami wyższymi (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii.

Obszar wsparcia:

Wzrost innowacyjności regionu ma bezpośredni wpływ na jego rozwój gospodarczy i społeczny. Podstawowe znaczenie ma wsparcie rozwoju innowacyjności w gospodarce, w tym w szczególności powstawania i wdrażania innowacyjnych rozwiązań przyczyniających się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstw. Szanse przedsiębiorstw na skuteczne konkurowanie na rynku, w tym zwłaszcza międzynarodowym, rosną wraz ze skłonnością do podejmowania własnych prac B+R. W 2010 r. nakłady sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w relacji do PKB w województwie kujawsko-pomorskim wynosiły zaledwie 0,07%, podczas gdy średnia krajowa to 0,20%. Dane te wskazują na dużą lukę w rozwoju technologicznym regionu. Skutkuje to dominującym imitacyjnym charakterem innowacji w województwie. Stąd szczególnie istotne jest wsparcie na rzecz badań i innowacji w przedsiębiorstwach rozpoczynających lub rozwijających działalność B+R. Wsparcie to będzie obejmować cały cykl innowacji, począwszy od fazy badań (zakup wyposażenia laboratoriów w przedsiębiorstwach, koszty prowadzenia lub zakupu badań), poprzez etap prac rozwojowych, do wdrożenia rozumianego jako uruchomienie pilotażowej (testowej) produkcji (np. stworzenie demonstracyjnej linii technologicznej), aż po etap polegający na komercyjnym wykorzystaniu nowego rozwiązania na skalę przemysłową.

Wzrost innowacyjności regionu osiągnąć będzie w dwóch głównych obszarach.

Pierwszym z nich jest rozwijanie potencjału B+R w jednostkach naukowych o regionalnym znaczeniu. Wsparciem objęte zostaną wybrane przedsięwzięcia infrastrukturalne ujęte w Kontrakcie Terytorialnym (nie ujęte w ramach Polskiej Mapy Drogowej Infrastruktury Badawczej), które mają kluczowe znaczenie dla realizacji regionalnej strategii inteligentnej specjalizacji.

Drugi obszar wsparcia skierowany jest do przedsiębiorstw wdrażających innowacyjne rozwiązania, a także rozpoczynających lub rozwijających działalność B+R. W tym podejmujących te działania we współpracy z uczelniami i jednostkami naukowymi (liderem projektów jest przedsiębiorstwo). Wspierane będzie tworzenie i rozwój zaplecza badawczo-rozwojowego przedsiębiorstw służącego

działalności innowacyjnej, w tym zakup aparatury specjalistycznej i urządzeń laboratoryjnych. Wsparcie obejmować będzie również finansowanie innowacyjnych rozwiązań w przedsiębiorstwach oraz inwestycji rozwojowych, w tym służących zastosowaniu/wdrożeniu nowych technologii. Finansowany będzie także zakup oraz wdrożenie wyników prac B+R, a także praw do własności intelektualnej (w tym patentów, licencji, know-how lub innej nieopatentowanej wiedzy technicznej związanej z wdrażanym produktem lub usługą), jak i uzyskiwanie praw wyłącznych dla własnych rozwiązań technicznych. Ważnym uzupełniającym obszarem będzie profesjonalizacja usług instytucji otoczenia biznesu świadczonych na rzecz innowacyjnych przedsiębiorstw, zgodnie z regionalną strategią inteligentnej specjalizacji. Wsparciem objęte zostaną przedsięwzięcia realizowane w kooperacji z przedsiębiorstwami lub na rzecz przedsiębiorstw, przy uwzględnieniu wykorzystania istniejących modeli transferu technologii i innowacji. Usługi świadczone przez instytucje otoczenia biznesu (IOB) powinny być wyspecjalizowane, proinnowacyjne, kompleksowe i dostosowane do potrzeb odbiorców (np. w zakresie tworzenia całego cyklu innowacji w przedsiębiorstwie, pośrednictwa w procesie transferu wiedzy technologii i innowacji, oceny potencjału i potrzeb technologicznych przedsiębiorstw, pomocy w rozwijaniu wzornictwa przemysłowego, pomocy w ochronie własności intelektualnej, itd.). Ponadto zamierzamy wspierać rozwój klastrów skupiających przedsiębiorstwa działające w branżach inteligentnych specjalizacji regionu. Powinno się to przyczynić do wzmocnienia współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami, ich rozwoju, również pod kątem wzrostu innowacyjności przedsiębiorstw, a tym samym wzmocnienia gospodarki regionu.

Strategia „Europa 2020” wskazuje na potrzebę rozwoju gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach. Inwestycje w działalność B+R, w edukację oraz w zaawansowane technologie umożliwiające efektywne korzystanie z zasobów, służą unowocześnieniu zarówno tradycyjnych sektorów gospodarki, jak i sektorów gospodarki opartych na usługach. Poprawiają także spójność i solidarność gospodarczą, społeczną, terytorialną. Zwiększenie innowacyjności polskiej gospodarki stanowi jeden z najważniejszych czynników jej konkurencyjności, co znalazło odzwierciedlenie w Strategii Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo i realizującej ją Strategii Innowacyjności i Efektywności Gospodarki „Dynamiczna Polska 2020”. Dokumentem stanowiącym wyraz potrzeb i aspiracji nauki polskiej w zakresie inwestycji w infrastrukturę jest Polska Mapa Drogowa Infrastruktury Badawczej. W celu strategicznym „Innowacyjność” Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 zapisano, że przedsięwzięcia zaliczone do tej kategorii działalności, będą w stopniu większym od pozostałych wpływać na rozwój gospodarczy województwa oraz poziom jego nowoczesności. Planuje się również podjęcie działań na rzecz integracji-konsolidacji uniwersytetów województwa kujawsko-pomorskiego – jest ona niezbędna dla poprawy konkurencyjności, zarówno w aspekcie edukacyjnym, jak i prowadzenia badań naukowych. Działania te mają na celu wykształcenie Zintegrowanego Kujawsko-Pomorskiego Obszaru Badawczego. Projekt Regionalnej Strategii Innowacji dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 (w ramach Celu Strategicznego II) wskazuje na konieczność ukształtowania sektora nauki jako zaplecza innowacyjnej gospodarki. W taki sposób, aby stanowił on efektywne zaplecze dla rozwijanej innowacyjnej gospodarki, w tym w szczególności w obszarach związanych z inteligentnymi specjalizacjami. W ramach realizacji celu rozwijane będą dwa kierunki działań: rozwój potencjału naukowo-badawczego, stanowiącego bezpośrednie zaplecze naukowe dla przedsiębiorstw oraz wysoko zaawansowane badania, prowadzone na poziomie krajowym, europejskim i światowym. Natomiast Cel Operacyjny III.1 Rozwój innowacyjności i powiązań sieciowych przedsiębiorstw wskazuje za niezbędne zintensyfikowanie działalności badawczo-rozwojowej prowadzonej przez firmy, w tym w szczególności we współpracy ze szkołami wyższymi i jednostkami naukowymi. Ważnym elementem jest również wsparcie tworzenia i rozwoju działów badawczo-rozwojowych w przedsiębiorstwach, pozyskiwanie praw własności przemysłowej i intelektualnej oraz wspieranie tworzenia powiązań międzynarodowych.

Działania podejmowane na poziomie regionalnym będą uzupełnieniem interwencji Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (POIR), w ramach którego realizowane będą projekty z Polskiej

Mapy Drogowej Infrastruktury Badawczej. Wsparcie otrzymają także regionalne agendy (programy) badawcze, a także projekty B+R, projekty wdrożeniowe oraz inwestycje w tworzenie i rozwój infrastruktury B+R w przedsiębiorstwach (pomiędzy poziomem krajowym i regionalnym zastosowanie znajdują mechanizmy demarkacji kwotowej). POIR będzie realizował na poziomie krajowym również takie instrumenty finansowe jak kredyt technologiczny czy duży bon na innowacje. Na poziomie krajowym dostęp do kapitału podwyższonego ryzyka, finansowanie wspólnych badań w celu znalezienia nowych i obiecujących obszarów badań naukowych i innowacji poprzez wsparcie dla przyszłych i wyłaniających się technologii oraz przywództwo w Kluczowych Technologiach Wspomagających (KET - Key Enabling Technologies) definiowanych jako: ICT, mikro- i nanoelektronika, fotonika, nanotechnologie, biotechnologia, zaawansowane materiały i zaawansowane technologie produkcji i przetwarzania, technologie kosmiczne wspierać będzie program Horyzont 2020. Działania gwarancyjne, instrumenty kapitału wysokiego ryzyka, poprawa warunków dla konkurencyjności i trwałości przedsiębiorstw UE, wzmacnianie kultury przedsiębiorczości oraz poprawy dostępu MŚP do finansowania w formie kapitału czy pożyczek będą celami interwencji na poziomie krajowym - Programu konkurencyjności przedsiębiorstw oraz MŚP na lata 2014-2020. Natomiast w zachęceniu przedsiębiorstw do inwestycji w demonstracyjne projekty z zakresu technologii niskoemisyjnych uzupełniać K-P RPO będzie program Komisji Europejskiej Rezerwa dla nowych instalacji (NER 300).

Proponowane priorytety odpowiadają zaleceniom nr 5 Rady z 2013 r. wskazującym na potrzebę „podjęcia dodatkowych działań służących zapewnieniu przyjaznego otoczenia biznesu poprzez wzmocnienie powiązań między badaniami, innowacjami a przemysłem, a także poprzez dalszy rozwój instrumentów finansowych i zachęt podatkowych oraz lepsze ukierunkowanie istniejących instrumentów do poszczególnych etapów cyklu innowacji”. Działania te wpisują się także w inicjatywę przewodnią UE „Unia Innowacji”.

Priorytet inwestycyjny 1.1. Wzmacnianie infrastruktury B+R (...) i możliwości rozwoju sektora B+I oraz promowanie centrów kompetencji, w szczególności tych o znaczeniu europejskim

Cel szczegółowy:

- rozwój współpracy sektora gospodarki z nauką

Oczekiwane rezultaty:

Wsparcie w zakresie infrastruktury nauki będzie obejmowało wyłącznie strategiczną infrastrukturę badawczą zgodnie z wybranymi regionalnymi inteligentnymi specjalizacjami i ujętą w Kontrakcie Terytorialnym. W celu optymalnego wykorzystania dostępnej i planowanej infrastruktury badawczej oczekuje się projektów mających na celu sieciowanie i konsolidację potencjału naukowo-badawczego. Szczególny nacisk zostanie położony na rozwój takich technologii, które zmniejszać będą obciążenia dla środowiska oraz sprzyjających tworzeniu oszczędnych produktów, usług i procesów.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: rozwój współpracy sektora gospodarki z nauką									
1.		Liczba projektów B+R realizowanych przy wykorzystaniu wspartej infrastruktury B+R	sztuki	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Wsparcie infrastruktury badawczej w jednostkach naukowych (uzgodnionej w trakcie negocjacji KT i zgodnie ze strategią regionalnej inteligentnej specjalizacji).

Typy beneficjentów:

Jednostki naukowe.

Grupa docelowa:

Nie dotyczy.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie pozakonkursowym (w formule projektów strategicznych i wyłącznie projekty realizujące inteligentne specjalizacje regionu).

Tryb pozakonkursowy ma zastosowanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego oraz w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela 5: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1	Liczba jednostek naukowych objętych wsparciem w zakresie inwestycji w infrastrukturę B+R	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>			

Priorytet inwestycyjny 1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w B+I, rozwój powiązań między przedsiębiorstwami, centrami B+R i szkołami wyższymi (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii.

Cel szczegółowy:

- wzrost nakładów przedsiębiorstw na badania i innowacje

Oczekiwane rezultaty:

Podjęte działania mają prowadzić do zwiększenia nakładów na B+R+I w przedsiębiorstwach. Docelowo wzrost nakładów na innowacje powinien implikować wzrost innowacji wdrażanych w przedsiębiorstwach, a w konsekwencji rozwój gospodarki regionu. Nadto, w wyniku realizacji Priorytetu powinien nastąpić wzrost liczby wdrożonych wyników prac badawczo-rozwojowych prowadzonych przez przedsiębiorstwa lub regionalne organizacje badawcze w stosunku do liczby wdrożonych gotowych rozwiązań, nabytych od organizacji badawczych spoza regionu. Oczekuje się wzrostu badań i innowacji obejmujących cały cykl innowacji tj. „od pomysłu do przemysłu”, a także że projekty będą w kompleksowy sposób rozwiązywać zidentyfikowany problem. Realizowane projekty muszą reprezentować standard krajowy rozumiany jako prowadzenie badań, prac rozwojowych i działań na poziomie porównywalnym z najlepszymi ośrodkami naukowymi w Polsce w danej dziedzinie. Preferowane będą projekty związane z rozwojem inteligentnych specjalizacji regionalnych oraz związane z prowadzeniem prac B+R na poziomie europejskim.

Wzrost nakładów na badania i rozwój powinien przyczynić się do rozwoju innowacji w przedsiębiorstwach (oferowanie nowych, innowacyjnych produktów i usług, wdrażanie wydajnych i innowacyjnych procesów produkcyjnych i świadczenia usług), a co za tym idzie również rozwoju gospodarki regionu.

Istotnym jest również funkcjonowanie, dobrze rozwiniętych i ukierunkowanych na wspieranie transferu technologii i powiązań przedsiębiorstw ze sferą B+R, profesjonalnych instytucji otoczenia biznesu, funkcjonujących na terenie całego województwa kujawsko-pomorskiego. Specjalistyczne instytucje otoczenia biznesu ukierunkowywane będą na obsługę przedsiębiorstw innowacyjnych. Ich zakres będzie się różnił i uzupełniał ofertę „typowych” instytucji otoczenia biznesu, obsługujących branże tradycyjne.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: wzrost nakładów przedsiębiorstw na badania i innowacje									
1.	Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB a) Nakłady sektora rządowego na działalność B+R w relacji do PKB b) Nakłady sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w relacji do PKB	Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB a) Nakłady sektora rządowego na działalność B+R w relacji do PKB b) Nakłady sektora przedsiębiorstw na działalność B+R w relacji do PKB	% PKB	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) stworzenie lub rozwój istniejącego zaplecza badawczo-rozwojowego w przedsiębiorstwach, służącego działalności innowacyjnej przedsiębiorstw;
- 2) wsparcie prac B+R realizowanych przez przedsiębiorstwa umożliwiającą realizację regionalnych inteligentnych specjalizacji (w tym dofinansowanie ochrony własności przemysłowej uzyskania poza granicami Polski w trybie krajowym, regionalnym i międzynarodowym);
- 3) wsparcie wdrożenia wyników badań naukowych lub technologii oraz praw do własności intelektualnej. Wsparciem tym objęte mogą być również patenty, licencje, know-how lub inna nieopatentowana wiedza techniczna związana z wdrażanym produktem lub usługą (możliwość zastosowania instrumentu „voucher innowacyjny”);
- 4) wsparcie usług innowacyjnych świadczonych przez IOB na rzecz przedsiębiorstw, zgodnych z Regionalną Strategią Innowacji (RSI);
- 5) wsparcie rozwoju klastrów skupiających przedsiębiorstwa działające w branżach inteligentnych specjalizacji regionu.

Typy beneficjentów:

- przedsiębiorstwa (w szczególności z sektora MSP), konsorcja przedsiębiorstw,
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- klastry,
- instytucje otoczenia biznesu,
- organizacje badawcze,
- porozumienia ww. podmiotów, reprezentowane przez lidera.

Grupa docelowa:

Nie dotyczy.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela 5: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1	Liczba przedsiębiorstw współpracujących z ośrodkami badawczymi [szt.] (CI)	sztuki	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela 6: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele 7-12: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorie interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 2 Cyfrowy region

Oś priorytetowa 2. Cyfrowy region odpowiada celowi tematycznemu 2. Zwiększenie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych i będzie realizowana poprzez następujące priorytety inwestycyjne:

- 2.2 Rozwój produktów i usług opartych na technologiach informacyjnych i komunikacyjnych (TIK);
- 2.3 Wzmacnianie zastosowania TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury, e-zdrowia.

Obszar wsparcia:

Celem osi priorytetowej jest wzrost znaczenia usług elektronicznych w gospodarce oraz w życiu publicznym, w tym poprawa jakości życia mieszkańców regionu poprzez rozwój e-usług.

W szybkim tempie następuje cyfryzacja naszego życia. Rozwój kompetencji oraz usług elektronicznych odgrywa coraz większą rolę. Wzrasta ilość usług świadczonych drogą elektroniczną. Dotychczasowe sposoby świadczenia usług nabierają form elektronicznych, a ponadto powstają nowe usługi, świadczone wyłącznie drogą elektroniczną. Przedsiębiorstwa osiągnęły podstawowy etap informatyzacji. Brak sprzętu komputerowego i łącza internetowego nie stanowi już bariery rozwojowej. Z banku danych lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego dla roku 2012 wynika, że prawie 96% przedsiębiorstw wykorzystuje komputery, a 93,5% posiada dostęp do Internetu. Nadal natomiast niezadowolający jest stopień wykorzystania ICT w bieżącej działalności przedsiębiorstw (np. otrzymywanie i składanie zamówień przez sieci komputerowe⁸⁷). Zbyt niska znajomość rozwiązań cyfrowych, usprawniających działalność przedsiębiorstwa, współpracę biznesową czy kontakty z klientami wpływa bezpośrednio na konkurencyjność przedsiębiorstw na rynku. Istotnym jest również rozwój telepracy, jako elastycznej formy pracy. Telepraca może być formą aktywizującą między innymi obszary wiejskie, osoby niepełnosprawne czy mające pod opieką osoby niepełnoletnie lub starsze.

Wzrost znaczenia usług elektronicznych wpływa również na jakość i dostępność usług świadczonych dla obywateli. Stąd wsparcie w ramach Osi Priorytetowej 2. skierowane będzie również na podniesienie jakości i dostępności usług publicznych, zwłaszcza w obszarze e-administracji, e-zdrowia i e-edukacji.

Wsparcie rozwoju e-administracji w regionie przyczyni się do ułatwienia kontaktów na linii państwo-obywatel. Stanie się to poprzez zapewnienie wysokiej jakości e-usług, zmniejszenie obciążeń administracyjnych oraz skrócenia czasu realizacji danej sprawy administracyjnej. Powinno doprowadzić również do zwiększenia stopnia korzystania z e-administracji przez obywateli. Według badań Eurostatu tylko 21% Polaków w 2010 r. korzystało z e-usług publicznych, w obszarze e-administracji (przy średniej UE – 32%)⁸⁸. W 2012 r. tylko 11%⁸⁹ osób w Polsce, w kontaktach z administracją publiczną, przekazywało wypełnione formularze korzystając z Internetu. Przy czym w 2012 r. tylko 10% stron internetowych urzędów spełniało kryteria dostępności WCAG 2.0⁹⁰.

⁸⁷ W 2011 r. odpowiednio 11% i 19,5% przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim otrzymywało/składało zamówienia przez sieci komputerowe (stronę internetową, systemy typu EDI). Źródło: bank danych lokalnych GUS, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

⁸⁸ Eurostat.

⁸⁹ Źródło: <http://strateg.stat.gov.pl/>.

⁹⁰ J.w.

W celu poprawy sprawności funkcjonowania opieki medycznej w województwie dostrzegamy potrzebę dalszego rozwoju technologii telemedycznych. Kluczowym przedsięwzięciem jest stworzenie regionalnego systemu informacji medycznej (pełnej bazy danych o dostępności usług medycznych na terenie województwa, połączonej z możliwością rejestracji wizyt). Priorytetowo, ważna z punktu widzenia interesu społeczeństwa, jest również możliwość świadczenia drogą elektroniczną konsultacji zdrowotnych oraz usług medycznych. Należy podkreślić, że w 2012 r. udział osób korzystających z Internetu w celu umówienia się na wizytę lekarską wyniósł 4,3% (kategoria wiekowa 16-74 lata)⁹¹. Na podobnym poziomie (3,8%) kształtował się odsetek osób korzystających z Internetu w celu zamówienia produktów związanych ze zdrowiem. Badanie to wykazało, że jednym z głównych powodów rezygnacji z Internetu w celu skontaktowania się z lekarzem/specjalistą w sprawach zdrowotnych jest preferowanie kontaktu osobistego (ponad 40% badanych).

Celem wsparcia e-edukacji będzie rozwijanie nowoczesnego systemu nauczania w województwie, co przełoży się m.in. na unowocześnienie kształcenia i zapewnienie dostępu do nowoczesnych, bogatych zasobów edukacyjnych oraz podniesienie poziomu nauczania. Niezbędnym również jest zapewnienie odpowiednich warunków kształcenia w tym zmniejszenie liczby uczniów przypadający na jeden komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów. W 2012 r. w szkołach podstawowych z jednego komputera korzystało średnio 11,03 uczniów, a w gimnazjach – 11,46 uczniów⁹².

Znaczące wsparcie zamierzamy przeznaczyć również na digitalizację zasobów kulturowych, naukowych i edukacyjnych w województwie. Przyczyni się to do zwiększenia dostępności i otwartości zasobów publicznych.

Interwencja związana z rozwiązaniami informacyjno-komunikacyjnymi wpisuje się w priorytet Strategii Europa 2020 (związany z inteligentnym rozwojem) oraz zapisy Europejskiej Agendy Cyfrowej (dotyczące wsparcia rozwoju sieci szerokopasmowej i rozwoju e-usług). Jednocześnie niedostateczne wykorzystanie potencjału technologii informacyjno-komunikacyjnych zauważa także Rada Unii Europejskiej w swoich zaleceniach odnośnie krajowego programu reform Polski z 2013 r. (Zalecenie nr 6). W wymiarze krajowym, realizacja działań w tym obszarze wpisuje się w podstawowe dokumenty strategiczne: Strategię Rozwoju Kraju oraz zintegrowane strategie rozwoju, w szczególności w Strategię Sprawne Państwo. Dokumentem określającym zakres wykorzystania środków europejskich w obszarze rozwoju cyfrowego jest „Policy Paper na rzecz rozwoju cyfrowego Polski do 2020 r.” Na poziomie regionalnym na konieczność stymulowania popytu na nowe aplikacje i wykorzystanie systemów TIK oraz wsparcie wdrażania nowych rozwiązań ICT w gospodarce regionalnej wskazuje Regionalna Strategia Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 (projekt, załącznik do uchwały nr 21/769/13 Zarządu Województwa Kujawsko-Pomorskiego z 29 maja 2013 r. w sprawie przyjęcia projektu programu rozwoju pn. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020). Natomiast w Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020 jako istotny problem regionu wskazano stosunkowo niski stan rozwoju e-handlu (sprzedaży realizowanej za pomocą sklepów internetowych). Nedorozwój tej dziedziny stanowi problem nie tylko ze względu na niewykorzystywane szanse dla zwiększania potencjału lokalnych przedsiębiorców, ale w obliczu rosnącego jej znaczenia dostrzega się także niepokojąco dużą skalę transferu środków mieszkańców województwa do podmiotów działających w innych regionach. Zamierzamy odwracać ten trend poprzez szczególne wsparcie tej formy działalności handlowej (zarówno wobec podmiotów nowotworzonych jak i już działających).

Działania służące zwiększeniu wykorzystania TIK w dużej mierze skoncentrowane zostaną na poziomie krajowym - Program Operacyjny Polska Cyfrowa (POPC). Dotyczyć to będzie interwencji

---

⁹¹ Społeczeństwo informacyjne w Polsce, GUS, Szczecin, październik 2012 r.

⁹² Źródło: bank danych lokalnych GUS, http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

dotyczących budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu, działań w odniesieniu do rozwoju e-usług publicznych, działań na poziomie centralnym wspierających digitalizację zasobów publicznych, czy działań systemowych w zakresie e-integracji i kompetencji cyfrowych.

Priorytet inwestycyjny 2.2. Rozwój produktów i usług opartych na TIK

Cel szczegółowy:

- wsparcie zastosowania technologii komunikacyjnych i informacyjnych (TIK) w produkcji i usługach.

Oczekiwane rezultaty:

Wykorzystanie produktów i usług TIK przez przedsiębiorców przyczyni się w zasadniczy sposób do wzrostu ich konkurencyjności niezależnie od sektora gospodarki, w którym prowadzą swoją działalność. Traktując obszar TIK jako horyzontalny czynnik wzrostu innowacyjności i konkurencyjności polskiej gospodarki nie należy zatem skupiać się na konkretnym sektorze, lecz powinno się sprzyjać rozwojowi i rozpowszechnieniu produktów i usług TIK wśród wszystkich przedsiębiorców. Priorytetowo traktowane będą projekty związane z wprowadzaniem produktów i usług opartych na TIK nowych dla wspieranego przedsiębiorstwa.

Wykorzystanie technologii cyfrowych w gospodarce umożliwi tworzenie nowych przedsiębiorstw, produktów i usług, otworzy nowe kanały dystrybucyjne oraz umożliwi nową organizację przedsiębiorstw umożliwiając zdalne sterowanie procesami, zarządzanie rozproszonymi zasobami, itp. oraz współpracę między partnerami biznesowymi w modelu B2B.

Stosowanie TIK wesprze również jego procesy decyzyjne, monitoring ponoszonych kosztów czy wykorzystania posiadanej infrastruktury.

Zwiększenie dostępności i stopnia wykorzystania TIK będzie miało wpływ na realizację działań skierowanych na wzrost aktywności zawodowej (np. alternatywne formy zatrudnienia w Osi Priorytetowej 8 i 10). Nadto, realizacja interwencji w tym obszarze będzie miała wpływ na działania realizowane w Osi Priorytetowej 1 w zakresie B+R w obszarze TIK (przy współudziale przedsiębiorstw) oraz na działania w Osi Priorytetowej 3 związane ze wsparciem MŚP.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: wsparcie zastosowania technologii komunikacyjnych i informacyjnych (TIK) w produkcji i usługach.									
1.		Liczba przedsiębiorstw wspieranych w celu wprowadzenia produktów nowych dla firmy (CI)	sztuki	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) rozwój produktów i usług opartych na TIK
- 2) sprzedaż produktów i usług w Internecie (handel elektroniczny)
- 3) tworzenie i udostępnianie usług elektronicznych odpowiadających na potrzeby NŚP
- 4) wprowadzenie procesów modernizacyjnych wspierających m.in. procesy decyzyjne, zarządzanie, itp.

Typy beneficjentów:

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa.

Grupa docelowa:

MŚP

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela 5: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Čzęstotliwość raportowania
1	Liczba przedsiębiorstw otrzymujących wsparcie (CI)	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>			

Priorytet inwestycyjny 2.3. Wzmacnianie zastosowania TIK dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury, e-zdrowia.

Cel szczegółowy:

- rozwój e-usług sektora publicznego.

Oczekiwane rezultaty:

Oczekuje się poprawy jakości oraz usprawnień w zarządzaniu administracją publiczną poprzez wdrożenie technologii komunikacyjno-informacyjnych. Będą one wykorzystywane również w celu udoskonalania zdalnego przekazu pomiędzy urzędem a mieszkańcem, ze szczególnym uwzględnieniem przedsiębiorców. Istotną rolę w tym procesie odgrywać będą narzędzia internetowe (portale, serwisy mapowe, internetowe skrzynki podawcze, elektroniczne dokumenty i inne), które skrócą czas obiegu dokumentów i usprawnią procedury administracyjne.

Wsparcie udzielane na rozwój technologii telemedycznych usprawni funkcjonowanie opieki medycznej w województwie oraz przyczyni się do powstania nowych kanałów komunikacji pacjent-lekarz i lekarz-lekarz. Umożliwi także stosowanie cyfrowych technik diagnostyki i terapii.

Wdrożone zostaną nowoczesne formy kształcenia, wykorzystujące dostępne narzędzia TIK.

Oczekiwany rezultatem będzie również upowszechnienie i szeroki dostęp do zdigitalizowanych zasobów kulturalnych, archiwalnych i bibliotecznych.

Efektom realizacji priorytetu będzie także uruchamianie specjalistycznych zintegrowanych platform cyfrowych przez podmioty świadczące usługi publiczne dla ludności jak na przykład: systemy: w sferze administracji i zarządzania, z zakresu bezpieczeństwa publicznego (np. ratownictwa medycznego), teleedukacyjne, monitorowania (np. środowiska przyrodniczego, produkcji rolnej i innych).

Wskaźniki rezultatu:

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Čzęstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: rozwój e-usług sektora publicznego.									
1.		Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną	%	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) wsparcie rozwoju elektronicznych usług publicznych szczebla regionalnego/lokalnego oraz zwiększenie dostępu do nich obywateli, w tym m.in. projektów z zakresu e-administracji, e-zdrowia, e-edukacji, e-kultury, systemów informacji przestrzennej
- 2) wsparcie digitalizacji zasobów kulturowych, naukowych i edukacyjnych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego/lokalnego, a także zapewnienie powszechnego, otwartego dostępu w postaci cyfrowej do tych zasobów

- 3) rozwój infrastruktury informatycznej, w tym aplikacji i systemów bazodanowych, służących poprawie efektywności zarządzania oraz upowszechnianiu komunikacji elektronicznej w instytucjach publicznych (np. podpis elektroniczny, elektroniczny obieg dokumentów itp.).

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia;
- osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki oświatowe;
- samorządowe jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, których ustawowym lub statutowym zadaniem jest pełnienie zadań publicznych w zakresie edukacji;
- organizacje turystyczne;
- organizacje pozarządowe;
- instytucje otoczenia biznesu;
- uczelnie/ szkoły wyższe;
- jednostki naukowo-badawcze, posiadające osobowość prawną lub zdolność prawną;
- podmioty wykonujące działalność leczniczą, w rozumieniu ustawy o działalności leczniczej, posiadające osobowość prawną lub zdolność prawną;
- podmioty działające w oparciu o umowę/ porozumienie zgodnie z zapisami ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz ustawy o koncesji na roboty budowlane lub usługi;
- porozumienia ww. podmiotów, reprezentowane przez lidera.

Grupa docelowa:

Nie dotyczy.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym i pozakonkursowym.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w zakresie dotyczącym:

- przedsięwzięć związanych z rozwojem zasobów treści cyfrowych,
- rozwoju elektronicznych usług publicznych szczebla regionalnego/lokalnego oraz zwiększenie do nich dostępu dla obywateli, w tym m.in. projektów z zakresu e-administracji, e-zdrowia, e-edukacji, e-kultury, systemów informacji przestrzennej

W trybie konkursowym wspierane będą interwencje ukierunkowane na rozwijanie elektronicznej administracji w regionie.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela 5: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1	Liczba urzędów, które usprawniły funkcjonowanie dzięki awansowi cyfrowemu	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>			

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela 6: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele 7-12: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorie interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 3 Wzmocnienie konkurencyjności gospodarki regionu

Oś priorytetowa 3. odpowiada celowi tematycznemu 3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury i w jej ramach będą realizowane następujące priorytety inwestycyjne:

- 3.1. - promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm;
- 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji;
- 3.3. - wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług;
- 3.4. - wspieranie zdolności MŚP do udziału w procesach wzrostu i innowacji.

Obszar wsparcia:

Diagnoza społeczno-gospodarcza wykazała, że jednym z podstawowych problemów województwa kujawsko-pomorskiego jest niski poziom przedsiębiorczości, zwłaszcza na terenach wiejskich, i związany z tym wysoki poziom bezrobocia.

Celem osi priorytetowej 3. jest wzrost konkurencyjności gospodarki regionu, w tym wzmocnienie konkurencyjności oraz innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) w regionie. Zrównoważony rozwój sektora MŚP ma kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarki, gdyż to właśnie małe i średnie przedsiębiorstwa odgrywają kluczową rolę w budowaniu wzrostu gospodarczego i innowacyjności oraz tworzą najwięcej miejsc pracy.

Wsparcie przedsiębiorczości w województwie kujawsko-pomorskim przebiegać będzie na dwóch płaszczyznach. Po pierwsze planujemy wsparcie inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw sektora MŚP, na każdym etapie ich rozwoju, umożliwiające wzrost konkurencyjności i ekspansję rynkową. Po drugie nacisk zostanie położony na tworzenie korzystnych warunków zewnętrznych sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstw, przede wszystkim działania wspierające wzrost atrakcyjności inwestycyjnej regionu (np. tworzenie nowej i rozwój istniejącej infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego) oraz wzmacnianie kompetencji instytucji otoczenia biznesu w zakresie budowania przewag konkurencyjnych przedsiębiorstw w warunkach gospodarki globalnej.

Szczególnie istotne będzie wsparcie innowacji produktowych, procesowych i organizacyjnych w MŚP z preferencją dla projektów zgodnych z regionalnymi specjalizacjami. Inwestycje rozwojowe przedsiębiorstw będą skutkować wprowadzeniem na rynek nowych lub ulepszonych produktów i usług oraz wzrostem wydajności pracy i efektywności produkcji.

Jeden ze sposobów rozwoju przedsiębiorstw i osiągnięcia przewagi konkurencyjnej stanowi internacjonalizacja. Wsparcie procesu umiędzynarodowienia przedsiębiorstw z regionu będzie polegało przede wszystkim na stworzeniu kompleksowej (i skoordynowanej) oferty zarówno dla indywidualnych przedsiębiorstw, jak i grup branżowych i międzybranżowych. W jej ramach zaoferujemy pomoc w nawiązywaniu kontaktów gospodarczych z partnerami zagranicznymi i/lub utworzeniu wspólnej oferty rynkowej, a także udostępnianie informacji o możliwościach kooperacji oraz warunkach inwestowania na określonych rynkach. Wsparcie obejmie także dofinansowanie wizyt studyjnych i misji gospodarczych, udziału w międzynarodowych imprezach targowo-wystawienniczych, w tym w targach branżowych za granicą. Wspierane będą również inne działania przygotowujące przedsiębiorstwa do eksportu. Komplementarnie realizowane będą działania ukierunkowane na wzmocnienie wizerunku regionu i jego gospodarki, obejmujące m.in. projekty

związane z promocją gospodarczą i turystyczną regionu, w wymiarze zarówno krajowym jak i zagranicznym

Na poprawę konkurencyjności przedsiębiorstw wpływa dostęp do dobrej jakości usług instytucji otoczenia biznesu. W ramach priorytetu realizowane będą działania polegające na wzmocnieniu instytucji otoczenia biznesu, dzięki czemu staną się bardziej profesjonalne, wyspecjalizowane i dostosowane do faktycznych potrzeb korzystających z nich podmiotów, a poprzez to będą w stanie wspierać procesy wzrostu i rozwoju przedsiębiorstw. Tworzeniu korzystnych warunków zewnętrznych dla powstawania i rozwoju przedsiębiorstw służyć będzie także przygotowanie nowych i rozbudowa istniejących stref aktywności gospodarczej (np. tereny inwestycyjne).

Rozwijane będą instrumenty inżynierii finansowej zapewniające dostęp do finansowania na różnych etapach rozwoju przedsiębiorstw (a uzupełniająco w formie instrumentów dotacyjnych w wybranych branżach i na określonych obszarach geograficznych, na których występuje deficyt przedsiębiorczości), umożliwiając tym samym realizację inwestycji rozwojowych przez przedsiębiorstwa.

W celu osiągnięcia jak największej efektywności udzielanej pomocy wsparcia planujemy wsparcie projektów wykorzystujących potencjały endogeniczne regionu. Czyli takie, w zakresie których pozycja i rola województwa w gospodarce krajowej jest lub może być ponadprzeciętnie wysoka zgodnie z wyborami dokonywanymi w oparciu o strategię tzw. smart specialization dla regionu. Dotyczy to zarówno dziedzin już obecnie dobrze rozwiniętych, wymagających działań na rzecz utrzymania tego wysokiego poziomu rozwoju - jak np. sektor uzdrowiskowy, ale także dziedzin, w których duży potencjał nie jest w pełni wykorzystany - jak produkcja żywności i turystyka. Planujemy także działania w kierunku rozwoju społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, a więc włączanie aspektów społecznych i środowiskowych w proces podejmowania decyzji w przedsiębiorstwach oraz wzięcie odpowiedzialności za wpływ podejmowanych decyzji i aktywności na społeczeństwo i środowisko. Ponadto stosowane będzie efektywne podejście terytorialne, polegające na skupieniu strumienia pomocy na obszarach o najniższym poziomie rozwoju przedsiębiorczości. Preferowane będą projekty przyczyniające się do tworzenia trwałych miejsc pracy oraz zapewniające poszanowanie środowiska naturalnego.

Proponowane kierunki interwencji wpisują się w projekt przewodni UE „Polityka przemysłowa w dobie globalizacji”, jedną z inicjatyw opracowanych w ramach strategii Europa 2020. Jako kluczowe dla wzrostu konkurencyjności przemysłu w UE w dokumencie wskazane zostały m.in. działania na rzecz wzrostu innowacyjności, wspieranie internacjonalizacji przedsiębiorstw i wprowadzenie ułatwień dla pozyskiwania kredytów przez MŚP, przy racjonalnym wykorzystywaniu zasobów. W wymiarze krajowym wiodącym dokumentem strategicznym dla wymienionych kierunków interwencji jest Strategia Innowacyjności Efektywności Gospodarki oraz realizujący ją Program Rozwoju Przedsiębiorczości. Wskazane w Programie instrumenty koncentrują się na tworzeniu bardziej przyjaznego otoczenia dla biznesu, wzmacnianiu różnorodnych form finansowania B+R i innowacji, podnoszeniu jakości kapitału ludzkiego dla innowacyjności, wzmacnianiu współpracy przedsiębiorców ze światem nauki oraz samych przedsiębiorców, e-gospodarce, a także zrównoważonym rozwoju.

Rozwój przedsiębiorczości w województwie kujawsko-pomorskim możliwy będzie także przy udziale środków z programu krajowego: Program Operacyjny Inteligentny Rozwój 2014-2020. Wsparcie w ramach celu tematycznego 3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury ukierunkowane będzie na rozwój funduszu gwarancyjnego dla podmiotów rynku kapitałowego i banków, współpracy międzynarodowej instytucji otoczenia biznesu, internacjonalizacji innowacyjnych przedsiębiorstw, tworzone będą mechanizmy wsparcia dla przedsiębiorstw o charakterze kapitałowym, a także projekty systemowe z zakresu proinnowacyjnych

instytucji otoczenia biznesu, krajowych klastrów kluczowych, promocji innowacyjności i udziału w programach międzynarodowych.

Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw w regionie będzie wspierany także w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, w szczególności w zakresie celu tematycznego 8. Wspieranie zatrudnienia i mobilność pracowników oraz 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem, realizowanych w ramach Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020.

Priorytet inwestycyjny 3.1. Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwanie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm

Cele szczegółowe: tworzenie korzystnych warunków dla powstawania i rozwoju przedsiębiorstw

Oczekiwane rezultaty:

- realizacja inwestycji przez nowopowstałe przedsiębiorstwa;
- zwiększenie zdolności instytucji otoczenia biznesu w zakresie inkubacji przedsiębiorstw;
- rozwój przedsiębiorczości na przygotowanych terenach inwestycyjnych .

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Tworzenie korzystnych warunków dla powstawania i rozwoju przedsiębiorstw									
1.		Liczba inwestycji zlokalizowanych na przygotowanych terenach inwestycyjnych	sztuki	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) rozwój inkubatorów przedsiębiorczości oraz ośrodków wspierających przedsiębiorczość akademicką,
- 2) wsparcie inwestycyjne dla nowopowstałych przedsiębiorstw/start-up,
- 3) tworzenie nowej i rozwój istniejącej infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego (w tym na obszarach powojennych, przemysłowych, pokolejowych i popegerowskich): uporządkowanie i przygotowanie terenów inwestycyjnych w celu nadania im nowych funkcji gospodarczych, uzbrojenie terenów inwestycyjnych w media, budowa lub modernizacja układu komunikacyjnego terenu inwestycyjnego, kampanie promocyjne.

Typy beneficjentów:

- przedsiębiorstwa (w szczególności MŚP)
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- instytucje otoczenia biznesu
- jednostki naukowe i badawcze

Grupa docelowa:

MŚP

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w zakresie dotyczącym wsparcia tworzenia nowej i rozwoju istniejącej infrastruktury na rzecz rozwoju gospodarczego.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 3.1 (EFRR) Promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm							
1.	Powierzchnia wspartych (przygotowanych) terenów inwestycyjnych	ha	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Priorytet inwestycyjny 3.2. Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji

Cele szczegółowe: internacjonalizacja przedsiębiorstw z województwa kujawsko-pomorskiego

Oczekiwane rezultaty:

- rozszerzenie zakresu działalności przedsiębiorstw z województwa kujawsko-pomorskiego na rynkach międzynarodowych
- wzrost zainteresowania ofertą gospodarczą regionu, w szczególności napływ inwestycji bezpośrednich

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Internacjonalizacja przedsiębiorstw z województwa kujawsko – pomorskiego									
1.		Liczba kontraktów handlowych zagranicznych podpisanych przez przedsiębiorstwa wsparte w zakresie internacjonalizacji	sztuki	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) wsparcie działalności przedsiębiorstw nastawionych na wzrost eksportu i zdobywanie nowych rynków zbytu
- 2) wsparcie międzynarodowej współpracy gospodarczej przedsiębiorstw (w tym producentów rolno-spożywczych)
- 3) promocja przedsiębiorstw na rynkach międzynarodowych (w tym m.in. branż rolno-spożywczej)
- 4) promocja gospodarcza i turystyczna regionu (w wymiarze zarówno krajowym jak i międzynarodowym)

Typy beneficjentów:

- MŚP
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia
- instytucje otoczenia biznesu
- izby gospodarcze i organizacje przedsiębiorców
- klastry

Grupa docelowa:

MŚP

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 3.2 (EFRR) Opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji							
1.	Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie internacjonalizacji/umiejdzynarodowienia działalności	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>			

Priorytet inwestycyjny 3.3. Wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług

Cele szczegółowe: zwiększenie inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw

Oczekiwane rezultaty:

- wprowadzenie na rynek nowych i ulepszonych produktów/usług (w tym turystycznych);
- zwiększenie zatrudnienia w przedsiębiorstwach;
- wzrost wydajności pracy i efektywności produkcji/świadczonych usług.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zwiększenie inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw									
1.	<i>Udział przedsiębiorstw przemysłowych oraz z sektora usług, które wprowadziły innowacje w % ogółu przedsiębiorstw (sektor Średnich Przedsiębiorstw)</i>		%	<i>Mniej rozwinięty region</i>	W latach (2008-2010): a)14,8 - przemysłowe b) 11,7 - usługowe				

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) rozbudowa przedsiębiorstwa prowadząca do wprowadzenia na rynek nowych produktów/usług (w tym turystycznych),
- 2) działania mające na celu dokonywanie zasadniczych zmian procesu produkcyjnego lub zmianę w sposobie świadczenia usług, skutkujące wprowadzeniem na rynek nowych lub ulepszonych produktów/usług przy jednoczesnym zwiększeniu zatrudnienia,
- 3) rozwój klastrów regionalnych i lokalnych.
- 4) rozwój instrumentów finansowych .

Typy beneficjentów:

- przedsiębiorstwa (w szczególności MŚP);
- instytucje otoczenia biznesu;
- instytucje finansowe;
- klastry.

Grupa docelowa:

MŚP

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 3.3 (EFRR) Wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług							
1	Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie inwestycji	sztuki	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Priorytet inwestycyjny 3.4. Wspieranie zdolności MŚP do udziału w procesach wzrostu i innowacji

Cele szczegółowe: zwiększenie możliwości wsparcia procesów wzrostu i rozwoju przedsiębiorstw przez instytucje otoczenia biznesu

Oczekiwane rezultaty:

- profesjonalizacja usług instytucji otoczenia biznesu
- dostosowanie oferty instytucji otoczenia biznesu do potrzeb przedsiębiorstw i wyzwań rynku

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zwiększenie możliwości wsparcia procesów wzrostu i rozwoju przedsiębiorstw przez instytucje otoczenia biznesu									
1.		Liczba nowych i ulepszonych usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu	sztuki	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) usługi doradcze i szkoleniowe dla podmiotów zarządzających parkami przemysłowymi, inkubatorami przedsiębiorczości i innymi instytucjami o podobnym charakterze .
- 2) projekty doradcze i szkoleniowe zwiększające zdolność MŚP i Grup Producentów Rolnych (GPR) do budowania oraz wzrostu przewagi konkurencyjnej na rynku
- 3) sieciowanie IOB w ramach Regionalnego Systemu Innowacji

Typy beneficjentów:

- instytucje otoczenia biznesu
- jednostki naukowe i badawcze
- klastry
- przedsiębiorcy

Grupa docelowa:

MŚP

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Tryb pozakonkursowy ograniczony będzie do działań związanych sieciowaniem IOB w ramach Regionalnego Systemu Innowacji.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	Fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 3.4 (EFRR) Wspieranie zdolności MŚP do udziału w procesach wzrostu i innowacji							
1.	Liczba wspartych instytucji biznesu - ośrodki przedsiębiorczości	sztuki	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW	Wskaźnik produktu	Wskaźnik postępu finansowego	Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorie interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Oś priorytetowa 4 Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie

Oś priorytetowa 4. odpowiada celowi tematycznemu 4. *Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:

- 4.1. Promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii;
- 4.2. Promowanie efektywności energetycznej i użycia OZE w przedsiębiorstwach;
- 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym;
- 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych.

Obszar wsparcia:

Celem działań planowanych w ramach osi jest poprawa efektywności energetycznej i ograniczenie tzw. „niskiej emisji” w regionie.

Podjęcie interwencji w ramach celu tematycznego 4 związane jest z wieloaspektowym podejściem do celowości przeznaczenia środków na realizację działań z zakresu gospodarki niskoemisyjnej. Do najważniejszych aspektów zaliczyć należy ekonomiczny związany z możliwością ograniczenia wydatków w związku ze zwiększeniem efektywności energetycznej budynków. Nie bez znaczenia jest również możliwość generowania innowacyjnych rozwiązań technologicznych, co wpłynie m.in. na wzrost innowacyjności przedsiębiorstw w regionie. Ważny jest także aspekt społeczny związany z koniecznością zmiany zachowań i postaw społecznych spowodowanych zastosowaniem nowych rozwiązań i podnoszeniem wymogów w zakresie gospodarki niskoemisyjnej, w tym efektywnego gospodarowania zasobami. Ważny jest także pozytywny wpływ tego typu działań na problematykę zmian klimatu oraz globalnego ocieplenia poprzez ograniczanie emisji gazów cieplarnianych do atmosfery.

„Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu. EUROPA 2020” jako jeden ze swoich projektów przewodnich określiła projekt „Europa efektywnie korzystająca z zasobów”. Celem tego projektu jest wsparcie zmian w kierunku niskoemisyjnego i efektywnie korzystającego z zasobów społeczeństwa, co przyczyni się zarówno do ograniczenia emisji CO₂ jak i ograniczenia zużycia energii i zasobów. Głównymi sposobami na osiągnięcie tego celu jest wsparcie działań w zakresie promowania odnawialnych źródeł energii oraz podniesienia poziomu efektywności energetycznej budynków, zarówno użyteczności publicznej jak i mieszkaniowych. Na realizację tychże działań mogą zostać przeznaczone przez poszczególne Państwa Członkowskie UE środki europejskie. W przypadku Polski określa to Umowa Partnerstwa, w świetle której jednym z celów, na których powinno koncentrować się środki w celu zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności gospodarki jest „zmniejszenie emisyjności gospodarki”.

Ten kierunek wsparcia zgodny jest także z zaleceniami Rady odnoszącymi się do „zwiększenia wysiłków na rzecz poprawy zachęt dla inwestycji w moce wytwórcze i wydajność w sektorze energetyki” (zalecenie nr 6 z 2012 r.). Przyczyni się również do osiągnięcia określonych dla Polski celów tzw. pakietu klimatyczno-energetycznego polegających na ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych o 14 %, na uzyskaniu 15 % udziału energii ze źródeł odnawialnych w całkowitym

zużyciu energii oraz na zmniejszeniu o 13,6 Mtoe⁹³ zużycia energii pierwotnej. Osiągnięto to poprzez wzrost efektywności energetycznej gospodarki.

Realizacja tego typu działań zgodna jest również z celem strategicznym „Sprawne zarządzanie” określonym w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 realizowanym poprzez wsparcie racjonalnego i oszczędnego gospodarowania zasobami ekonomicznymi i środowiskowymi.

SRW określa, że cel ten realizowany ma być m.in. poprzez wsparcie inwestycji z zakresu zwiększenia efektywności energetycznej i pozyskania energii z niskoemisyjnych źródeł, upowszechniania nowych rozwiązań z zakresu budownictwa pasywnego i niskoenergetycznego oraz rozwoju niskoemisyjnego i zrównoważonego transportu.

W ramach osi priorytetowej 4. przewiduje się skoncentrowanie wsparcia na czterech obszarach, tj. zwiększeniu znaczenia inteligentnego i ekologicznego transportu publicznego, wzroście udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym województwa, zwiększeniu efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznych oraz poprawie efektywności energetycznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw.

Działania związane ze zwiększeniem znaczenia inteligentnego i ekologicznego transportu publicznego mają w założeniu dwa cele:

- wsparcie dla transportu publicznego (poprzez zakup środków transportu na potrzeby obsługi mieszkańców regionu lub modernizację taboru transportu publicznego, pod kątem ograniczeń emisji substancji szkodliwych);
- zwiększenie znaczenia transportu publicznego dla mobilności mieszkańców regionu, co przełoży się na zmniejszenie korzystania z indywidualnych środków transportu drogowego osobowego, a tym samym zmniejszenie emisji do środowiska.

W ramach osi priorytetowej 4. wsparcie zostanie udzielone na rozwój transportu publicznego niezwiązanego z mobilnością miejską. Zamierza się tym samym zwiększyć znaczenie transportu publicznego dla ludności zamieszkującej małe miasta i miasteczka oraz obszary wiejskie. Wsparcie rozwoju infrastruktury transportu publicznego na obszarach miejskich i ich obszarach funkcjonalnych, wynikające z planów gospodarki niskoemisyjnej dla poszczególnych obszarów, przewidziane jest w ramach osi priorytetowej 12. K-P RPO oraz w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Podjęte działania pozwolą zwiększyć znaczenie transportu publicznego na całym obszarze województwa.

Rozwój energetyki w oparciu o źródła odnawialne będzie realizowany poprzez inwestycje w infrastrukturę służącą do jej produkcji, wsparcie zakładów wytwarzających urządzenia niezbędne do produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz wsparcie instalacji do produkcji biokomponentów i biopaliw. W województwie kujawsko-pomorskim udział energii ze źródeł odnawialnych w całkowitym zużyciu energii brutto osiągnął już wymagany dla Polski poziom⁹⁴. Niezależnie od tego w K-P RPO nie zamierzamy ograniczać udzielanego w tym obszarze wsparcia. Przewiduje się wsparcie jednostek pozyskujących energię z: wody, słońca, biomasy, wiatru, biogazu oraz korzystających z energii geotermalnej, ze szczególnym uwzględnieniem czterech pierwszych źródeł. Ze względu na podział pomiędzy regionalnymi programami operacyjnymi a Programem Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko, w ramach K-P RPO, przewidujemy wsparcie jednostek wyłącznie o małej mocy. Ten fakt, a także mniejsze koszty produkcji energii (mniejsze koszty przesyłu) oraz większe bezpieczeństwo systemu energetycznego powoduje, że w ramach K-P RPO zamierza się skierować interwencję wyłącznie na rozwój energetyki rozproszonej.

---

⁹³ Krajowy wiążący cel dla sektorów nieobjętych ETS w porównaniu z 2005 r.

⁹⁴ Np. udział energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w 2011 r. wyniósł 19,5 % (dane operatorów energetycznych ENEA i ENERGA).

Jakkolwiek wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych należy oceniać pozytywnie, trzeba brać pod uwagę ewentualne negatywne oddziaływanie tego typu inwestycji na środowisko, w tym szczególnie na środowisko przyrodnicze. Dlatego też wsparcie małych elektrowni wodnych zamierzamy realizować w sposób ograniczony (głównie ze względu na ich małą moc) wykorzystując w pierwszej kolejności istniejące już piętrzenia na rzekach. Z ograniczeniami związanymi z zachowaniem zasady ochrony krajobrazu przewiduje się również wsparcie pozyskiwania energii z wiatru. Wsparcie jednostek wytwarzania energii z OZE będzie realizowane wyłącznie w przypadku możliwości podłączenia się do sieci dystrybucyjnej/przesyłowej.

Trzecim obszarem jest wsparcie działań polegających na termomodernizacji budynków użyteczności publicznej, ze szczególnym uwzględnieniem kompleksowych projektów termomodernizacyjnych. Zgodnie z przepisami prawa sektor publiczny pełnić ma rolę wzorcową w zakresie działań prowadzących do poprawy efektywności energetycznej. Wspierane będą kompleksowe inwestycje podnoszące efektywność energetyczną budynków użyteczności publicznej, w tym przedsięwzięcia termomodernizacyjne. W trosce o, występujące na danym terenie gatunki ptaków chronionych, niezbędne będzie wykonanie ekspertyz ornitologicznych, szczególnie w odniesieniu do projektów polegających na docieplaniu ścian i innym uszczelnianiu budynków. Projekty tego rodzaju polegające na przeprowadzeniu audytu energetycznego, kompleksowej modernizacji energetycznej wraz z wykorzystaniem instalacji OZE i wymianą źródeł ciepła doprowadzą do znaczącej redukcji zużycia energii cieplnej i elektrycznej. Przewidziane wsparcie jest niezbędne dla racjonalnego i sprawnego zarządzania administracyjnego w województwie uwidaczniającym się m.in. w racjonalnym i oszczędnym gospodarowaniu zasobami ekonomicznymi i środowiskowymi.

W ramach osi priorytetowej 4. wsparcie, w znaczącym stopniu, skierowane zostanie na działania mitygacyjne związane z realizacją celów gospodarki niskoemisyjnej. Oprócz osi priorytetowej 4. wsparcie tego rodzaju inwestycji realizowane będzie również w ramach osi priorytetowej 12., gdzie oprócz budynków użyteczności publicznej wspierane będzie również budownictwo mieszkaniowe. Czwarty obszar dotyczy z kolei zwiększenia efektywności energetycznej przedsiębiorstw. Wsparcie w tym przypadku skierowane zostanie na działania prowadzące do zmniejszenia strat energii, ciepła i wody. Przewidziane jest również wsparcie przeprowadzenia audytu energetycznego jako elementu kompleksowego projektu.

Działania powyższe pozwolą zmniejszyć energochłonność sektora publicznego i prywatnego oraz zwiększyć bezpieczeństwo energetyczne regionu poprzez dywersyfikację źródeł energii w kierunku energii odnawialnej. Przyczyni się to również do poprawy konkurencyjności gospodarki regionu

Priorytet inwestycyjny 4.1: Promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii

Cele szczegółowe:

- wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w regionalnym bilansie zużycia energii

Oczekiwane rezultaty:

- wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w regionalnym bilansie zużycia energii,
- rozwój branży związanej z energią odnawialną,
- zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego regionu.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w regionalnym bilansie zużycia energii									
1.	Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto		%	<i>Mniej rozwinięty region</i>				GUS	

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Rozwój energetyki w oparciu o źródła odnawialne będzie realizowany poprzez inwestycje w infrastrukturę służącą do wytwarzania energii pochodzącej ze OZE wraz z podłączeniem do sieci dystrybucyjnej/przesyłowej, w zależności od mocy instalowanej elektrowni/jednostki. Uwzględniając demarkację z programami krajowymi (pomiędzy poziomem krajowym i regionalnym zastosowanie znajdą mechanizmy demarkacji w oparciu o podział mocy) wspierane będą projekty związane z:

- wytwarzaniem energii elektrycznej,
- wytwarzaniem energii cieplnej,
- efektywną dystrybucją ciepła z OZE (m.in. pompy ciepła, geotermia, kotłownie),
- budową instalacji do produkcji biokomponentów i biopaliw,
- budową/modernizacją zakładów do produkcji urządzeń OZE.

Typy beneficjentów:

- przedsiębiorstwa,
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- PGL Lasy Państwowe i działające w ich imieniu jednostki organizacyjne.

Grupa docelowa:

Użytkownicy indywidualni, sektor publiczny i przedsiębiorcy.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 4.1. Promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii							
1.	Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE	szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 4.2: Promowanie efektywności energetycznej i użycia OZE w przedsiębiorstwach

Cele szczegółowe:

- poprawa efektywności energetycznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie efektywności energetycznej MŚP,
- redukcja emisji gazów cieplarnianych.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa efektywności energetycznej mikro, małych i średnich przedsiębiorstw									
1.		Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych [tony ekwiwalentu CO ₂]	tony ekwiwalentu CO ₂	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Wspierane będą projekty z zastosowaniem energooszczędnych urządzeń i technologii produkcji, przyczyniających się do zmniejszenia strat energii elektrycznej, ciepła, wody, a także na wprowadzaniu systemów zarządzania energią. Dofinansowaniem objęte będą również projekty polegające na wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii w procesie produkcji lub do funkcjonowania przedsiębiorstwa. Możliwe będzie również przeprowadzenie audytów energetycznych jako kompleksowych elementów projektu.

Typy beneficjentów:

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa.

Grupa docelowa:

Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 4.2. Promowanie efektywności energetycznej i użycia OZE w przedsiębiorstwach							
1.	Liczba przedsiębiorstw, które w wyniku wsparcia poprawiły efektywność energetyczną	Szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 4.3: Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym

Cele szczegółowe:

- zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie zapotrzebowania na energię i ograniczenie strat energii w budynkach użyteczności publicznej

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Wzrost efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej									
1.		Zmniejszenie zużycia energii pierwotnej w budynkach publicznych (CI)	kWh/rok	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne. Uzupełniająco, w ramach finansowania krzyżowego, przewiduje się działania informacyjno-edukacyjne, podnoszące świadomość mieszkańców w zakresie oszczędności i poszanowania energii, a także efektów podejmowanej interwencji.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki sektora finansów publicznych.

Grupa docelowa:

Sektor publiczny, osoby korzystające z obiektów użyteczności publicznej.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie pozakonkursowym.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w zakresie dotyczącym wsparcia kompleksowej modernizacji energetycznej budynków użyteczności publicznej.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym							
1	Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	szt.	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 4.5: Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych

Cele szczegółowe:

- zwiększenie znaczenia transportu publicznego przy jednoczesnym ograniczeniu używania indywidualnych środków transportu samochodowego

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych									
1.		Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych [tony ekwiwalentu CO ₂	tony ekwiwalentu CO ₂	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

1. Zakup środków transportu na potrzeby obsługi mieszkańców regionu lub modernizacja taboru transportu publicznego, pod kątem ograniczeń emisji substancji szkodliwych,
2. Wsparcie inteligentnych systemów transportowych.
3. Wsparcie pozostałych inwestycji mających przyczynić się do zwiększenia znaczenia transportu publicznego jak np. inwestycje w urządzenia/rozwiązania z zakresu telematycznych systemów zarządzania ruchem i obsługi podróżnych, w tym m.in. rozwiązań wykorzystujących systemy satelitarne.

Przedsięwzięcia określone w pkt. 2 i 3 - wyłącznie jako element szerszego projektu, tj. w powiązaniu z projektem wskazanym w pkt. 1.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- przedsiębiorcy.

Grupa docelowa:

Użytkownicy wspieranej infrastruktury.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie pozakonkursowym.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w zakresie dotyczącym wsparcia przedsięwzięć związanych z inwestowaniem w ekologiczny transport publiczny.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Čzęstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących							
1	Pojemność zakupionego lub zmodernizowanego taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej	osoby	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
2	Liczba zakupionych lub zmodernizowanych jednostek taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.
Wskaźnik produktu								
Wskaźnik postępu finansowego								
Wskaźnik rezultatu								

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorii interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 5 Dostosowanie do zmian klimatu

Oś priorytetowa 5. odpowiada celowi tematycznemu *Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem.*

W jej ramach będzie realizowany priorytet inwestycyjny 5.2. – promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi.

Obszar wsparcia:

Celem działań, które będą wspierane w ramach osi jest wzmocnienie odporności na zagrożenia związane ze zmianami klimatu (głównie powodzie i susze), a w przypadku ich wystąpienia zminimalizowanie ich skutków.

Niezależnie od dyskusji, nad źródłami dostrzeganych w XX i XXI w. skutków zmian klimatu, są one faktem. Zarówno w Polsce jak i w województwie kujawsko-pomorskim najbardziej skrajnie i negatywnie uwidaczniają się one w postaci niszczycielskich powodzi oraz coraz częstszych susz. Powoduje to negatywne efekty zarówno dla gospodarki jak i społeczeństwa. W związku z tym celem działań wspieranych w ramach osi priorytetowej jest szeroko pojęta adaptacja do zmian klimatu, minimalizująca skutki tego zjawiska dla gospodarki i społeczeństwa oraz poprawa systemowego zarządzania tym ryzykiem.

W województwie kujawsko-pomorskim występuje zarówno ryzyko powodzi (rzeka Wisła) jak i suszy (Kujawy). Problem występowania powodzi zamierza się kompleksowo rozwiązać w ramach krajowych programów operacyjnych. W ramach osi priorytetowej 5. wsparcie skierowane będzie na realizację projektów przygotowujących województwo do wystąpienia suszy, co jest istotne ze względu na w znacznej mierze rolniczy charakter województwa. Susze powodują duże straty w produkcji rolnej, a tym samym negatywnie wpływając na kondycję finansową mieszkańców obszarów wiejskich. Na ryzyko wystąpienia suszy narażona jest znaczna część obszaru województwa, szczególnie Kujawy, który mimo że są najżyźniejszą rolniczo częścią regionu, w ostatnich latach notują coraz większe spadki produkcji rolnej. Występuje tam trwały deficyt wody na potrzeby rolnictwa w okresie wegetacyjnym. Spowodowane jest to w dużej mierze wylesieniem obszaru Kujaw oraz degradacją naturalnie występujących stosunków wodnych na tym obszarze.

Na problem deficytu zasobów wodnych oraz niewystarczających środków finansowych przeznaczonych na działania przeciwpowodziowe zwrócono uwagę w stanowisku służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020. W umowie Partnerstwa zawarto zapisy podkreślające konieczność przewyższenia problemów związanych z deficytem zasobów wodnych, niewystarczającymi rozwiązaniami przeciwpowodziowymi oraz zapobieganie ryzyku wystąpienia powodzi, susz, pożarów lasów oraz niekorzystnym zjawiskom klimatycznym w miastach. W Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 wskazano, że konieczne jest rozbudowanie kompleksowego systemu małej retencji i nawodnień, który z jednej strony wyeliminuje bądź złagodzi skutki ewentualnych podtopień w okresie zwiększonych opadów, a z drugiej strony pozwoli na zapewnienie odpowiednich warunków na obszarach zagrożonych deficytem wody, szczególnie na Kujawach.

Działania zaplanowane w ramach priorytetu są komplementarne do przewidzianych w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ), w ramach którego będą realizowane działania nakierowane na zwiększenie możliwości zapobiegania zagrożeniom naturalnym, (powodzie oraz suszy) i reagowaniu na nie. Odbywać się to będzie zarówno poprzez opracowanie odpowiednich dokumentów strategicznych i planistycznych jak i działania techniczne. Uzupełnieniem będą działania

podejmowane w obszarze zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem związane z tworzeniem i wdrażaniem efektywnych systemów zarządzania ryzykiem oraz w zakresie wsparcia systemu ratowniczego. W ramach POIiŚ wspierane będą projekty polegające na rozwoju form małej retencji o zasięgu powyżej jednego województwa oraz projekty obejmujące wyposażenie jednostek ratowniczych realizowane przez Państwową Straż Pożarną.

Priorytet inwestycyjny 5.2. Promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi

Cele szczegółowe:

- wzrost pojemności naturalnych obiektów retencji,
- poprawa organizacji systemów wczesnego reagowania i ratownictwa.

Oczekiwane rezultaty:

- efektywne gospodarowanie zasobami wodnymi;
- zapobieganie powodziom;
- przeciwdziałanie skutkom suszy;
- efektywny system wczesnego reagowania i ratownictwa.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: wzrost pojemności naturalnych obiektów retencji									
1.	Pojemność obiektów małej retencji	Pojemność obiektów małej retencji	m ³	Mniej rozwinięty region					
Cel szczegółowy: poprawa organizacji systemów wczesnego reagowania i ratownictwa									
1.		Liczba jednostek służb ratowniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof	sztuki	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) wspieranie rozwoju form małej retencji,
- 2) wspieranie projektów jednostek ochotniczej straży pożarnej (OSP) polegających na organizacji systemów wczesnego reagowania i ratownictwa w sytuacjach nagłego wystąpienia zjawisk katastrofalnych:
  - zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych,

- zakup sprzętu do usuwania skutków katastrof.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej.
- PGL Lasy Państwowe

Grupa docelowa:

Mieszkańcy regionu

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem Kujaw.

Inwestycje zostaną skoncentrowane geograficznie, z uwagi na duże zróżnicowanie geograficzne występowania zjawiska powodzi i suszy. W celu przywrócenia odpowiednich stosunków wodnych, zamierza się przeznaczyć wsparcie na rozwój form małej retencji na obszarach zagrożonych wystąpieniem zjawiska suszy, a szczególnie na Kujawach. Zamierza się przywrócić zdolności retencyjne naturalnych terenów podmokłych, odtworzyć tereny podmokłe, przywrócić naturalne koryta rzeczne oraz zwiększyć powierzchnię i ilość zadrzewień śródpolnych. Realizacja tego typu działań pośrednio przyczyni się też do zminimalizowania skutków powodzi. Tym samym realizacja tychże działań wywrze nie tylko pozytywny efekt ekonomiczny dla gospodarki regionu, ale również przyczyni się do ochrony różnorodności biologicznej województwa.

Dopełnieniem powyższych działań będą działania podejmowane w obszarze zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem związane z tworzeniem i wdrażaniem efektywnych systemów zarządzania ryzykiem oraz w zakresie wsparcia systemu ratownictwa na poziomie lokalnym.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się realizację projektów w trybie konkursowym i w trybie pozakonkursowym.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub przewidywaną liczbę planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana zostanie ograniczona liczba przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej. Uzasadnione jest to koniecznością kompleksowego i zintegrowanego podejścia do realizacji celów priorytetu.

W ramach trybu konkursowego wspierane będą projekty z zakresu rozwoju form małej retencji.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 5.2. Promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi							
1.	Liczba wprowadzonych do użycia systemów monitorowania zagrożeń i systemów wczesnego ostrzegania	szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorie interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1		Tabela 8: Wymiar 2		Tabela 9: Wymiar 3		Tabela 10: Wymiar 6		Tabela 11: Wymiar 7		Tabela 12: Wymiar 8	
Zakres interwencji		Forma finansowania		Typ terytorium		Terytorialne mechanizmy wdrażania		EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 6 Region przyjazny środowisku

Oś priorytetowa 6. odpowiada celowi tematycznemu *Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:

- 6.3. ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- 6.4. ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu Natura 2000 oraz zielonej infrastruktury;

Obszar wsparcia:

Celem osi jest ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego w regionie oraz ochrona dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Ważnym obszarem interwencji jest ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu. W zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego realizowane inwestycje stanowią będą uzupełnienie projektów z poziomu krajowego, realizowanych w najważniejszych obiektach z punktu widzenia ochrony dziedzictwa narodowego. Interwencja zostanie skierowana na projekty infrastrukturalne realizowane w instytucjach kultury i obiektach zabytkowych, a także na konserwację zabytków ruchomych. Uzupełniająco realizowane będą działania z zakresu promocji kultury pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego regionu (np. produkt regionalny).

W ramach osi priorytetowej 6. wsparcie uzyskają wyłącznie projekty o kluczowym dla województwa kujawsko-pomorskiego znaczeniu. Pozostałe działania z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego wspierane będą w ramach osi przeznaczonej na realizację polityki terytorialnej (oś priorytetowa 12) oraz osi ukierunkowanej na rozwój kierowany przez społeczność lokalną (oś priorytetowa 14).

W obliczu intensywnych przemian stanu środowiska, niezbędnym staje się podjęcie działań z zakresu aktywnej ochrony przyrody, w szczególności w odniesieniu do gatunków zwierząt zmniejszających swą liczebność i narażonych na wyginięcie. Zamierza się podjąć w ograniczonym zakresie działania na rzecz zwiększenia powierzchni siedlisk oraz odtwarzania siedlisk nieistniejących. Zasadne jest również przywrócenie utraconych przez dziesięciolecia wartości i walorów przyrodniczo-krajobrazowych jezior. Znacząco zamierza się też wesprzeć możliwość realizowania przez parki krajobrazowe województwa ich celów statutowych, a więc ochronę krajobrazu, ochronę przyrody i edukację ekologiczną. Jako działania uzupełniające w tym obszarze zamierza się przeprowadzić kampanie informacyjno-edukacyjne mające na celu promowanie właściwych zachowań społecznych w odniesieniu do dziedzictwa przyrodniczego regionu.

Zaplanowane w ramach osi działania są zgodne ze Stanowiskiem służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020. W dokumencie tym jednym z elementów realizacji celu tematycznego *Ochrona środowiska i wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami* jest ochrona różnorodności biologicznej, ochrona gleby oraz promowanie usług ekosystemowych i zielonej infrastruktury. Komisja Europejska zakłada, iż będzie to realizowane poprzez wspieranie zrównoważonego zarządzania wartościami obszarami oraz ich renaturalizację i konserwację, szczególnie w przypadku obszarów objętych siecią Natura 2000, wstrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej i degradacji usług ekosystemowych. W umowie partnerstwa również podkreślono konieczność skutecznej ochrony zasobów naturalnych (powietrza, wody i gleby) oraz bioróżnorodności. Dodatkowo podkreślono znaczenie edukacji społeczeństwa zarówno w zakresie ochrony środowiska, w tym w zakresie gospodarki wodnej i gospodarki odpadami, jak również w kontekście dostosowania do zmian klimatu. Zgodnie z umową partnerstwa atrakcyjności terenów cennych przyrodniczo towarzyszy wysoka wrażliwość ekologiczna. Realizacja przedsięwzięć dotyczących rozwoju infrastruktury turystycznej przynosi korzystne efekty ekologiczne, jak i społeczno-gospodarcze, jeżeli na etapie planowania i projektowania działań inwestycyjnych brana

jest pod uwagę obok lokalizacji stanowisk wrażliwych gatunków i siedlisk przyrodniczych także pojemność turystyczna obszarów przyrodniczych.

Wskazano także na potrzebę dalszych inwestycji w kulturę, które wzmacniają wewnętrzne czynniki rozwoju regionów i miast. Główną rolą tych inwestycji jest poprawa jakości życia oraz zwiększanie się atrakcyjności tych miejsc dla mieszkańców i odwiedzających.

Działania zaplanowane w ramach osi są komplementarne do POIiŚ, gdzie podejmowane będą działania w różnych obszarach związanych z ochroną wybranych gatunków i siedlisk na terenach Parków Narodowych oraz obszarów Natura 2000 i wspierany będzie również rozwój narzędzi zarządzania obszarami cennymi przyrodniczo oraz nowoczesne programy edukacyjne (na poziomie regionalnym i ogólnopolskim). W ramach ochrony i udostępnienia zabytków na poziomie krajowym wsparciem objęte zostaną inwestycje o charakterze ponadregionalnym.

W Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020, w celu strategicznym Sprawne zarządzanie, za niezwykle istotny został uznany aspekt funkcjonowania obszarów chronionych w celu zwiększenia ich funkcjonalności, podjęcie działań z zakresu aktywnej ochrony przyrody, w szczególności w odniesieniu do gatunków zwierząt zmniejszających swą liczebność i narażonych na wyginięcie oraz zwiększenie powierzchni siedlisk i odtwarzanie siedlisk nieistniejących. Za zasadne uznano przywrócenie utraconych wartości i walorów przyrodniczo-krajobrazowych jezior. Strategia w celu strategicznym Tożsamość i dziedzictwo wskazuje również konieczność realizacji przedsięwzięć w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego regionu, jako ważnego czynnika integracji społecznej oraz atrakcyjności województwa.

Priorytet inwestycyjny 6.3. Ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego

Cele szczegółowe:

- ochrona dziedzictwa kulturowego

Oczekiwane rezultaty:

- ochrona dziedzictwa kulturowego dla obecnych i przyszłych pokoleń;
- rozwój zasobów kultury w celu wzrostu atrakcyjności województwa;
- promocja zasobów kulturalnych województwa pod kątem komercyjnego wykorzystania.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: ochrona dziedzictwa kulturowego,									
1.		Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa	szt.	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

		kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne							
--	--	---	--	--	--	--	--	--	--

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) projekty infrastrukturalne realizowane w instytucjach kultury i obiektach zabytkowych,
- 2) konserwacja zabytków ruchomych,
- 3) promocja kultury pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego regionu (np. produkt regionalny).

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia.
- instytucje kultury

Grupa docelowa:

Użytkownicy wspieranej infrastruktury (mieszkańcy i turyści)

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się realizację projektów wyłącznie w trybie pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub przewidywaną liczbę planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana zostanie ograniczona liczba przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej. Uzasadnione jest to koniecznością kompleksowego i zintegrowanego podejścia do realizacji celów priorytetu.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 6.3 Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w							

tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury							
1.	Liczba zabytków nieruchomych objętych wsparciem	szt.	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
2.	Liczba instytucji kultury objętych wsparciem	szt.	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 6.4 Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury

Cele szczegółowe:

- ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego.

Oczekiwane rezultaty:

- poprawa stanu środowiska przyrodniczego;
- większa świadomość ekologiczna mieszkańców regionu;
- przywrócenie utraconych wartości i walorów przyrodniczo-krajobrazowych jezior;
- ochrona gatunków zwierząt zagrożonych wyginięciem;
- promowanie walorów przyrodniczych województwa i udostępnienie ich turystom.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego,									
1.		Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne	szt.	<i>Mniej rozwinięty region</i>				LSI	rocznie
2.		Zasięg zrealizowanych przedsięwzięć edukacyjno-promocyjnych oraz informacyjnych	osoby	<i>Mniej rozwinięty region</i>				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) projekty związane z ochroną gatunków zwierząt zagrożonych wyginięciem,
- 2) działania zmierzające do przywrócenia utraconych wartości i walorów przyrodniczo-krajobrazowych jezior,
- 3) działania polegające na kanalizacji ruchu turystycznego,
- 4) tworzenie planów ochrony dla obszarów chronionych,
- 5) doposażenie ośrodków prowadzących działalność w zakresie edukacji ekologicznej,
- 6) kampanie informacyjno-edukacyjne mające na celu promowanie właściwych zachowań społecznych w odniesieniu do dziedzictwa przyrodniczego regionu,
- 7) działania na rzecz zwiększenia powierzchni siedlisk oraz odtwarzania siedlisk nieistniejących.

Typy beneficjentów:

- parki krajobrazowe
- PGL Lasy Państwowe
- organizacje pozarządowe

Grupa docelowa:

Użytkownicy zasobów środowiska.

Terytorialny obszar realizacji:

Projekty w osi 6 będą realizowane na obszarze parków krajobrazowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym oraz pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub zakres planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana została grupa przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej oraz związanych z realizacją zadań publicznych.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
-----	---	-------------------	---------	-------------------	-------------------------	---------------	----------------------------

Priorytet 6.4 Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego							
1.	Liczba parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody objętych wsparciem	szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorie interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1		Tabela 8: Wymiar 2		Tabela 9: Wymiar 3		Tabela 10: Wymiar 6		Tabela 11: Wymiar 7		Tabela 12: Wymiar 8	
Zakres interwencji		Forma finansowania		Typ terytorium		Terytorialne mechanizmy wdrażania		EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 7 Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu

Os priorytetowa 7. odpowiada celowi tematycznemu *Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:

- 7.2. - zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T;
- 7.3. - rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne;
- 7.4. - rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego.

Obszar wsparcia:

Rozwój i usuwanie niedoborów przepustowości infrastruktury transportowej należy do podstawowych uwarunkowań umożliwiających rozwój gospodarczy województwa i poprawienie poziomu życia społeczeństwa.

Zapewnienie satysfakcjonującej dostępności i spójności osiągnane będzie poprzez działania na kilku płaszczyznach obejmujących poprawę stanu sieci transportowych i infrastruktury towarzyszącej, ale także organizację transportu.

W przypadku inwestycji drogowych wsparcie będzie skierowane wyłącznie na kluczowe dla województwa inwestycje, głównie na drogach wojewódzkich, mające na celu skomunikowanie kluczowych obszarów województwa z siecią TEN-T. Wsparcie będzie skierowane również na wdrażanie rozwiązań sprzyjających podniesieniu bezpieczeństwa transportu i przepustowości na drogach, m.in. poprzez stosowanie nowoczesnych rozwiązań i technik zarządzania i monitorowania ruchem. Priorytetowo traktowana będzie również realizacja obwodnic miast zgodnie z ustaleniami Kontraktu Terytorialnego.

Realizacja priorytetu ma za zadanie poprawę dostępności do głównych węzłów komunikacyjnych, leżących w sieci TEN-T. Zgodnie ze *Strategią rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020* podstawowym celem działań projektowanych w ramach celu strategicznego „Dostępność” jest zapewnienie właściwej dostępności województwa w relacjach zewnętrznych i wewnętrznych – zapewniających prawidłową obsługę mieszkańców oraz prawidłową obsługę dla potrzeb rozwoju gospodarczego. Zapewnienie satysfakcjonującej dostępności zamierza się osiągnąć poprzez działania na kilku płaszczyznach obejmujących poprawę stanu sieci transportowych i infrastruktury towarzyszącej, ale także organizację transportu. Poprzez poprawę stanu infrastruktury drugo i trzeciorzędnej osiągnięta zostanie również większa dostępność peryferyjnie zlokalizowanych ośrodków do głównych korytarzy komunikacyjnych przebiegających przez województwo kujawsko-pomorskie (lepsze wykorzystanie autostrady A1 i dróg ekspresowych).

Transport wodny – rzeczny, będący istotną alternatywą dla transportu kołowego i kolejowego pozostaje wciąż sferą wymagającą kompleksowych działań ze strony województwa, przy jednoczesnym wsparciu na poziomie krajowym. Bez kompleksowych działań w skali kraju sieć dróg wodnych nie może być właściwie wykorzystana, co w przypadku województwa kujawsko-pomorskiego stanowić może o niewykorzystaniu znaczącego potencjału regionu, którym są drogi wodne. Zasadnym jest więc objąć wsparciem zadania związane z nadaniem transportowi wodnemu istotnej pozycji w zakresie transportu, który jednocześnie byłby zgodny z założeniami *Stanowiska służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014-2020* w zakresie

zrównoważonego charakteru transportu związanego z przejściem na gospodarkę niskoemisyjną. Poprawa i udrożnienie szlaku wodnego Wisły ma również niebagatelne znaczenie dla sytuacji ekonomicznej regionu i kraju w kontekście założeń tzw. „niebieskiej gospodarki” mającej zasadnicze znaczenie dla Europy. „Niebieski” wzrost to wkład zintegrowanej polityki morskiej UE w realizację celów strategii „Europa 2020” na rzecz inteligentnego, trwałego i sprzyjającego włączeniu społecznemu wzrostu gospodarczego. Województwo kujawsko-pomorskie dzięki swojemu położeniu przy głównych szlakach wodnych, może mieć duży udział przy realizacji założeń tego typu gospodarki.

Nieodpowiedni stan infrastruktury kolejowej negatywnie wpływa na poziom jej wykorzystania zarówno w zakresie usług pasażerskich, jak i towarowych. *Stanowisko służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020* jednoznacznie wskazuje, iż rozwój kolei stanowić będzie jeden z ważniejszych obszarów interwencji w nadchodzącym okresie programowania. Istniejąca sieć linii kolejowych nie pozwala na pełne wykorzystanie ekologicznego środka transportu, jakim jest kolej. Modernizacja linii kolejowych w ujęciu wskazanym w *Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020* poprawi warunki transportu towarów, co jest istotne nie tylko w sferze bezpieczeństwa i oddziaływania na środowisko przewozów tranzytowych, ale przede wszystkim dla konkurencyjności podmiotów prowadzących działalność na terenie województwa. Stąd wsparciem objęte zostaną również działania służące rozwojowi transportu kolejowego w regionie, w tym m.in. inwestycje w sieci kolejowe i infrastrukturę dworcową poza siecią TEN-T, której zarządcą jest samorząd województwa i PKP PLK S.A. oraz zakup i modernizacja taboru kolejowego dla połączeń wojewódzkich. Jak wynika z doświadczeń obecnego okresu programowania, przygotowanie projektów dotyczących modernizacji linii kolejowych, było szczególnie trudne. Osiągnięcie wysokiego poziomu realizacji wskaźników dla przedmiotowego priorytetu jest obciążone ryzykiem i musi być w szczególności sposób monitorowane.

Priorytet inwestycyjny 7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T

Cel szczegółowy:

- zwiększenie mobilności regionalnej poprzez połączenia z siecią TEN-T,

Oczekiwane rezultaty:

- Poprawa dostępności do głównych węzłów komunikacyjnych leżących w sieci TEN-T poprzez modernizację dróg wojewódzkich regionu
- Zwiększenie bezpieczeństwa w obszarze ruchu drogowego na głównych drogach województwa dzięki zastosowaniu nowoczesnych rozwiązań w zakresie zarządzania i monitorowania ruchem drogowym
- Poprawa poziomu życia mieszkańców województwa poprzez zwiększenie możliwości komunikacyjnych w regionie

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa ⁹⁵ (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: zwiększenie mobilności regionalnej poprzez połączenia z siecią TEN-T,									
1.									

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) budowa, przebudowa dróg wojewódzkich, na odcinkach leżących w ciągach komunikacyjnych stanowiących połączenie z siecią TEN-T;
- 2) inwestycje na rzecz poprawy bezpieczeństwa i przepustowości ruchu na tych drogach (BRD, ITS);
- 3) budowa obwodnic i tras średnicowych miast.

Typy beneficjentów:

Jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów:

W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się realizację projektów wyłącznie w trybie pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub przewidywaną liczbę planowanych przedsięwzięć - brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana zostanie ograniczona liczba przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych:

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów:

W ramach priorytetu inwestycyjnego nie przewiduje się realizacji dużych projektów

Wskaźniki produktu:

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

⁹⁵ Wartości docelowe dla EFRR i FS określone ilościowo lub jakościowo.

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023) ⁹⁶	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
2.	Całkowita długość nowych dróg	km	EFRR	Mniej rozwinięty region			
3.	Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych dróg	km	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Priorytet inwestycyjny 7.3. rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne

Cel szczegółowy:

- aktywizacja dróg wodnych w regionie.

Oczekiwane rezultaty:

- Wykorzystanie możliwości komunikacyjnych istniejących w regionie, śródlądowych szlaków wodnych poprzez rozbudowę i poprawę stanu ich infrastruktury
- Zwiększenie przepustowości w transporcie rzeczonym, umożliwiające rozwój transportu multimodalnego
- Zwiększenie udziału ruchu turystycznego w oparciu o wykorzystanie turystyczne dróg wodnych

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: aktywizacja dróg wodnych w regionie.									
1.		Zdolność przeładunkowa wybudowanych lub przebudowanych centrów logistycznych/terminali kontenerowych	TEU/rok	Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

⁹⁶ W przypadku EFS lista obejmuje tylko te wspólne wskaźniki produktu, dla których określono wartość docelową.

- 1) budowa, przebudowa, modernizacja infrastruktury centrów logistycznych i terminali przeładunkowych nie należących do sieci TEN-T;
- 2) projekty z zakresu wdrażania rozwiązań i technik zarządzania i monitorowania ruchu śródlądowych dróg wodnych (w tym portów śródlądowych).

Typy beneficjentów:

Jednostki samorządu terytorialnego

Administracja państwowa

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary zlokalizowane bezpośrednio przy głównych drogach wodnych (w strefie oddziaływania dróg wodnych – E40 i E70)

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów:

W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się realizację projektów wyłącznie w trybie pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub przewidywaną liczbę planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana zostanie ograniczona liczba przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych:

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów:

W ramach priorytetu inwestycyjnego nie przewiduje się realizacji dużych projektów

Wskaźniki produktu:

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
	Liczba wybudowanych lub przebudowanych centrów logistycznych dla obsługi transportu intermodalnego	Szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Priorytet inwestycyjny 7.4. Rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego

Cel szczegółowy:

- wspieranie infrastruktury kolejowej poza siecią TEN-T, w tym zakup i modernizacja taboru kolejowego,

Oczekiwane rezultaty:

- Zwiększenie udziału transportu kolejowego w przewozach towarowych i pasażerskich poprzez poprawę stanu infrastruktury kolejowej
- Wzrost znaczenia kolei jako ekologicznego środka transportu na tle innych gałęzi transportu
- Poprawa stanu obiektów infrastruktury dworcowej i przystankowej

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: wspieranie infrastruktury kolejowej poza siecią TEN-T, w tym zakup i modernizacja taboru kolejowego,									

Opis przedsięwzięć planowanych w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) budowa, modernizacja, rehabilitacja sieci kolejowej i infrastruktury dworcowej;
- 2) zakup i modernizacja taboru kolejowego dla połączeń wojewódzkich.

Typy beneficjentów:

Samorząd Województwa

PKP PLK S.A.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów do dofinansowania:

W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się realizację projektów wyłącznie w trybie pozakonkursowym. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których z uwagi na przedmiot wsparcia, typ beneficjenta lub przewidywaną liczbę planowanych przedsięwzięć – brak jest uzasadnienia dla wprowadzenia trybu konkurencyjnego. Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w obszarach, w których na etapie prac nad programem wyselekcjonowana zostanie ograniczona liczba przedsięwzięć o strategicznym znaczeniu dla realizacji celów osi priorytetowej.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych:

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów:

W ramach priorytetu inwestycyjnego nie przewiduje się realizacji dużych projektów

Wskaźniki produktu:

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Čzęstotliwość raportowania
1	Całkowita długość przebudowanych lub zmodernizowanych linii kolejowych	km	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Ramy wykonania osi priorytetowej

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1		Tabela 8: Wymiar 2		Tabela 9: Wymiar 3		Tabela 10: Wymiar 6		Tabela 11: Wymiar 7		Tabela 12: Wymiar 8	
Zakres interwencji		Forma finansowania		Typ terytorium		Terytorialne mechanizmy wdrażania		EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 8 Aktywni na rynku pracy EFS

Oś Priorytetowa 8 – *Aktywni na rynku pracy* realizuje Cel tematyczny 8: *Wspieranie zatrudnienia i mobilność zawodowej pracowników*. W jej ramach uwzględniono następujące priorytety inwestycyjne:

- 8.5: Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników
- **8.7: Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie miejsc pracy**
- **8.8: Równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego**
- 8.9: Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian
- 8.10: Aktywne i zdrowe starzenie się

Obszar wsparcia:

Wsparcie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia jest celem wyrażonym między innymi w strategii Europa 2020 a przewidziane w ramach Osi 8 instrumenty przyczyniać się będą do osiągnięcia tego celu.

Województwo kujawsko-pomorskie notuje od kilku lat ciągły wzrost stopy bezrobocia, a jej poziom na koniec września 2013 r. wyniósł 17,5%, co plasuje region na drugim miejscu w Polsce. Ponadto charakteryzuje się niskim poziomem przedsiębiorczości mieszkańców oraz niską trwałością podmiotów na tle innych regionów kraju. Grupą, której problemy rynku pracy dotyczą najmocniej są kobiety – to one częściej są m.in. dotknięte bezrobociem i otrzymują niższe wynagrodzenie za pracę niż mężczyźni. Kolejnym wyzwaniem jest zbyt niski poziom adaptacyjności przedsiębiorstw w województwie. Niezbędne jest również podjęcie działań ukierunkowanych na poprawę stanu zdrowia i jakości życia mieszkańców regionu jako czynników umożliwiających kontynuowanie aktywności zawodowej.

Priorytet Inwestycyjny 8.5: Zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników

Aktywizacja zawodowa osób pozostających bez zatrudnienia i poszukujących pracy stanowi podstawowe wyzwanie dla polityki zatrudnieniowej województwa kujawsko-pomorskiego. Od kilku lat regionalny rynek pracy charakteryzuje się wzrostem liczby bezrobotnych. Ponadto region charakteryzuje spadek liczby bezrobotnych podejmujących zatrudnienie niesubsydiowane oraz wzrost liczby osób rejestrujących się w urzędach pracy - tracących zatrudnienie z przyczyn dotyczących zakładu pracy.

W strukturze bezrobotnych wg płci dominują **kobiety**, przy czym liczba kobiet pozostających bez pracy wzrasta. Ponadto pomimo, iż kobiety na ogół cechują się wyższym poziomem wykształcenia niż mężczyźni, to one mają większe problemy ze znalezieniem i podjęciem pracy. Ważnym problemem jest również znaczący udział kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka. W takiej sytuacji jest prawie co 4 kobieta zarejestrowana w pup.

Dużym problemem regionalnego rynku pracy jest bezrobocie **osób młodych**. Przeszło co trzecia osoba zarejestrowana w powiatowych urzędach pracy województwa kujawsko-pomorskiego nie ukończyła 30 roku życia. Wśród bezrobotnych do 30 roku życia poziom wykształcenia jest wyższy niż ogółem wszystkich bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy, jednak jedna trzecia młodych bezrobotnych nie posiada jakiegokolwiek stażu pracy.

Problemem ostatnich lat jest również wzrost poziomu bezrobocia wśród **osób starszych**. Większość tej grupy bezrobotnych stanowią mężczyźni. Wśród bezrobotnych powyżej 50 roku życia dominują osoby o bardzo długim, ponad 20-letnim, stażu pracy, a jednocześnie kompetencjach niedostosowanych do potrzeb zmieniającego się rynku pracy. Przedłużający się okres pozostawania

bez zatrudnienia prowadzi do wysokiej bierności zawodowej tej grupy. Wysoki poziom bierności zawodowej dotyczy również kobiet - z uwagi na obowiązki rodzinne i związane z prowadzeniem domu oraz osób młodych, które obserwując trudną sytuację na rynku pracy często decydują się na kontynuację kształcenia, co opóźnia podjęcie zatrudnienia.

W związku z powyższym wsparcie w ramach priorytetu inwestycyjnego będzie się koncentrować przede wszystkim na wybranych grupach docelowych, które doświadczają największych trudności związanych z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy, do których należą m.in. osoby młode (do 30 roku życia)⁹⁷, które nie posiadają doświadczenia zawodowego oraz kwalifikacji koniecznych do znalezienia zatrudnienia, kobiety (w tym zwłaszcza powracające oraz wchodzące po raz pierwszy na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci), osoby starsze (po 50 roku życia), mające trudności z dostosowaniem się do wymogów zmieniającej się gospodarki. Ponadto, wsparcie w ramach priorytetu inwestycyjnego będzie adresowane do osób długotrwale bezrobotnych, których reintegracja z rynkiem pracy jest z reguły najbardziej czasochłonna i wymaga zastosowania różnorodnych instrumentów aktywizacyjnych.

Ważnym elementem wsparcia w ramach priorytetu inwestycyjnego będzie tworzenie warunków sprzyjających podnoszeniu zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych, poszukujących pracy i biernych zawodowo, obejmujące m.in. diagnozę zawodową, rozwój umiejętności poruszania się po rynku pracy, działania na rzecz doskonalenia, bądź zmiany kwalifikacji zawodowych w formie szkoleń, kursów i praktyk, pomoc w zdobyciu doświadczenia zawodowego w miejscu pracy oraz pobudzanie przedsiębiorczości, która jest skutecznym instrumentem aktywizacji osób bezrobotnych.

Priorytet uwzględni również wsparcie działań EURES związane z bezpośrednim świadczeniem usług dla bezrobotnych, poszukujących pracy i pracodawców, w tym poprawę mobilności wewnątrz Unii Europejskiej, EOG i Szwajcarii.

Cele szczegółowe:

- poprawa sytuacji na rynku pracy osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo i poszukujących pracy w regionie.

Oczekiwane rezultaty:

- podniesienie zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo i poszukujących pracy w regionie.

Tabela: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa sytuacji na rynku pracy osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo i poszukujących pracy w regionie.										
1.	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni) [C]	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób posiadających	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		badanie ewaluacyjn	rocznie

⁹⁷ Działania kierowane do osób młodych będą komplementarne z działaniami realizowanymi w Programie Operacyjnym Wiedza Edukacja Rozwój w ramach PI 8.6 trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych bez pracy, zwłaszcza tych którzy nie uczestniczą w kształceniu lub szkoleniu (NEET)

zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieniu)									e	
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Projekty pozakonkursowe PUP z wykorzystaniem instrumentów i usług wynikających wyłącznie z ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2013 r., poz. 674 z późn. zm.) w tym m.in:
  - poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy, w tym Indywidualne Plany Działania.
  - szkolenia
  - staże,
  - przygotowanie zawodowe,
  - dofinansowanie studiów podyplomowych,
  - wyposażenie i doposażenie stanowiska pracy,
  - środki na podjęcie działalności gospodarczej,
  - refundację kosztów zatrudnienia,
- 2) Pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy (identyfikacja potrzeb osób poszukujących pracy, opracowanie i wdrożenie Indywidualnych Planów Działania, pośrednictwo pracy i doradztwo zawodowe)

Działania na rzecz podnoszenia kwalifikacji zawodowych oraz ich lepszego dopasowania do potrzeb rynku pracy (m.in. szkolenia zawodowe, specjalistyczne kursy, studia podyplomowe i uzupełniające)

- 3) Pomoc w zdobyciu doświadczenia zawodowego (staże, praktyki, subsydiowanie zatrudnienia, wsparcie adaptacyjne w miejscu pracy, doposażenie i wyposażenie stanowiska pracy)

Wspieranie mobilności zawodowej (zwrot kosztów dojazdu do miejsca zatrudnienia oraz zwrot kosztów zakwaterowania)

W przypadku wszystkich ww. działań planuje się możliwość dofinansowania w projekcie wsparcia towarzyszącego dla uczestników projektu, polegającego na zapewnieniu opieki nad dziećmi w wieku do lat 7 i osobami zależnymi oraz zwrotu kosztów dojazdu do miejsca szkolenia i innych form aktywizacji.

- 4) Działania EURES związane z bezpośrednim świadczeniem usług dla bezrobotnych, poszukujących pracy i pracodawców:
  - działania informacyjne i doradcze, w szczególności z zakresu informowania o warunkach życia i pracy w państwach UE/EOG i Szwajcarii oraz sytuacji na rynkach pracy tych państw;
  - działania na rzecz pozyskiwania pracowników z zagranicy z państw UE/EOG dla polskich pracodawców, w tym międzynarodowe pośrednictwo pracy na terenie kraju i za granicą, wsparcie tych pracodawców w udziale w wydarzeniach rekrutacyjnych za granicą;
  - działania na rzecz uzyskania zatrudnienia za granicą przez polskich bezrobotnych i poszukujących pracy w tym międzynarodowe pośrednictwo pracy na terenie kraju i za granicą, organizacja w kraju europejskich targów i dni pracy;
  - badania i analizy z zakresu transnarodowej mobilności pracowników w wymiarze regionalnym.

Typy beneficjentów:

- Powiatowe Urzędy Pracy;
- Pozostałe instytucje rynku pracy zgodnie z definicją z ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy⁹⁸;

⁹⁸ Zgodnie z ustawą Instytucjami rynku pracy są:

1. publiczne służby zatrudnienia;

- Akredytowani i stowarzyszeni partnerzy EURES.

Grupa docelowa:

1. osoby bezrobotne, w tym w szczególności:
  - osoby do 30 roku życia;
  - osoby powyżej 50 roku życia;
  - kobiety, w tym w szczególności powracające na rynek pracy oraz wchodzące po raz pierwszy na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci.
  - osoby długotrwale bezrobotne,
  - osoby niepełnosprawne.
2. osoby poszukujące pracy i nieaktywne zawodowo.

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty pozakonkursowe PUP, tryb konkursowy

Opis planowanego wykorzystania Instrumentów Finansowych

Nie jest planowane wykorzystanie instrumentów zwrotnych.

Opis planowanego wykorzystania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób w wieku 50 lat i więcej objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób ogółem objętych wsparciem w ramach programu	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 8.7: Samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie miejsc pracy

Województwo kujawsko-pomorskie charakteryzuje się niskim poziomem przedsiębiorczości mieszkańców oraz niską trwałością podmiotów na tle innych regionów kraju. Mając na uwadze, że wśród regionów kraju, w których występuje duża dynamika wzrostu liczby podmiotów gospodarczych, są województwa o podobnym profilu społeczno-gospodarczym, można przypuszczać, że w województwie kujawsko-pomorskim występują niewykorzystane rezerwy rozwojowe. Dotychczasowe doświadczenia we wspieraniu przedsiębiorczości i samozatrudnienia wskazują, iż dotacje i pożyczki na zakładanie własnej działalności gospodarczej są instrumentami wykazującymi

2. Ochotnicze Hufce Pracy;
3. agencje zatrudnienia;
4. instytucje szkoleniowe
5. instytucje dialogu społecznego;
6. instytucje partnerstwa lokalnego

dużą skuteczność w aktywizacji osób bezrobotnych i pracujących. Ponadto zgodnie ze strategią Europa 2020 przedsiębiorczość i praca na własny rachunek są kluczem do osiągnięcia inteligentnego i zrównoważonego rozwoju. W związku z tym istotne jest ukierunkowanie wsparcia na rozwój przedsiębiorczości rozumianej jako zakładanie, prowadzenie i rozwijanie własnej działalności gospodarczej oraz zwiększanie przeżywalności nowopowstałych przedsiębiorstw. Potencjał organizacyjny małych przedsięwzięć gospodarczych w tym również jakość ich kapitału ludzkiego jest niewystarczający. Dlatego też niezbędne jest zagwarantowanie należytego wsparcia szkoleniowego i doradczego, zarówno w zakresie zakładania działalności gospodarczej jak i w początkowym okresie jej prowadzenia.

W ramach priorytetu inwestycyjnego system wspierania przedsiębiorczości i samozatrudnienia będzie rozdzielony na wsparcie dotacyjne, które w szczególności będzie kierowane do osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy i wsparcie zwrotne. W efekcie dotacje na zakładanie własnej działalności gospodarczej będą przeznaczone głównie dla osób pozostających bez zatrudnienia (bezrobotnych), w tym w szczególności kobiet, osób młodych, osób starszych. Natomiast wsparcie zwrotne będzie kierowane głównie do osób pracujących, które powinny mieć silniejsze zachęty do uruchamiania przedsięwzięć bardziej ryzykownych, cechujących się jednocześnie wyższą rentownością. W ramach priorytetu inwestycyjnego dostępne będą również dotacje na spłatę odsetek. Z uwagi na możliwe wystąpienie problemów z utrzymaniem się na rynku oraz zapewnienie jak najwyższej trwałości nowych podmiotów gospodarczych na etapie poprzedzającym rejestrację działalności gospodarczej oraz na wstępnym etapie jej prowadzenia będzie oferowane wsparcie doradczo-szkoleniowe, wsparcie finansowe oraz mentoring w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej. Jednocześnie oprócz kontynuacji dotychczasowych działań będą wspierane przedsiębiorstwa w zakresie tworzenia dodatkowych miejsc pracy, co w jeszcze większym stopniu przyczyni się do zmniejszenia poziomu bezrobocia w regionie.

Cele szczegółowe:

- tworzenie nowych miejsc pracy oraz kreowanie postaw przedsiębiorczych.

Oczekiwane rezultaty:

- wzrost poziomu przedsiębiorczości wśród mieszkańców województwa.

Wskaźniki rezultatu (EFS):

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Tworzenie nowych miejsc pracy oraz kreowanie postaw przedsiębiorczych										
1.	Liczba utworzonych mikroprzedsiębiorstw działających 30 miesięcy po uzyskaniu wsparcia finansowego	Region less developed	szt.	n/d	0	Os.	2012		SL2014	rocznie/półrocznie
2.	Liczba utworzonych miejsc pracy w ramach udzielonych z EFS środków na podjęcie działalności gospodarczej	Region less developed	szt.	n/d	0	Os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

W ramach priorytetu inwestycyjnego przewiduje się do realizacji następujące działania:

- 1) budowanie postaw przedsiębiorczych
- 2) wsparcie doradczo-szkoleniowe dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej
- 3) wsparcie doradczo-szkoleniowe w początkowym okresie prowadzenia działalności gospodarczej
- 4) mentoring w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej
- 5) preferencyjne pożyczki dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej (pożyczki nieoprocentowane, pożyczki z preferencyjnym oprocentowaniem, pożyczki z częściowym umorzeniem),
- 6) bezzwrotne dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej
- 7) dotacje na spłatę odsetek (interest rate subsidy)
- 8) bezzwrotne wsparcie pomostowe wypłacane miesięcznie
- 9) preferencyjne pożyczki na utworzenie miejsc pracy (pożyczki nieoprocentowane, pożyczki z preferencyjnym oprocentowaniem, pożyczki z częściowym umorzeniem),
- 10) poręczenia kredytu/pożyczki?? [do zastanowienia; jak to się ma do PI 3.3]

Typy beneficjentów:

- Wojewódzki Urząd Pracy,
- Instytucje Otoczenia Biznesu,

Grupa docelowa:

- osoby bezrobotne w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, w tym osoby młode, osoby powracające na rynek pracy,
- osoby fizyczne planujące rozpoczęcie działalności gospodarczej,
- przedsiębiorcy.

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach PI 8.7 stosowane będą następujące tryby wyboru projektów: tryb konkursowy oraz pozakonkursowy (projekt własny/strategiczny WUP)

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

W ramach priorytetu inwestycyjnego planuje się wykorzystanie pożyczek na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz pożyczek na utworzenie miejsc pracy, udzielanych na preferencyjnych warunkach. Celem powyższego przedsięwzięcia jest rozwój przedsiębiorczości, szczególnie wśród osób pracujących, oraz tworzenie nowych miejsc pracy jako elementów rozwoju rynku pracy, przeciwdziałania bezrobociu i promowania zatrudnienia. Obecnie prowadzone są czynności związane z wyborem wykonawcy *analizy ex-ante instrumentów finansowych w perspektywie finansowej 2014-2020 w województwie kujawsko-pomorskim ze szczególnym uwzględnieniem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2013-2020*

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób, które otrzymały środki na podjęcie działalności gospodarczej w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 8.8: Równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego

Pomimo realizacji wielu pozytywnych działań z zakresu wyrównywania szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy to kobiety, ze względu na stereotypy związane z płcią oraz zjawisko segmentacji na rynku pracy, znajdują się w gorszym położeniu. Kobiety jako grupa społeczna i zawodowa dotknięta jest częściej zjawiskiem bezrobocia, uzyskują one także niższe wynagrodzenie za wykonywaną pracę, a także w większym stopniu niż mężczyźni są obciążane nieodpłatną pracą domową i wypełnianiem obowiązków opiekuńczych w stosunku do dzieci i osób przewlekle chorych. Kobiety w większym stopniu dotyka także zjawisko ubóstwa w związku z brakiem zatrudnienia i uzyskiwaniem niższych dochodów. Ze względu na przypisane kobietom stereotypy postrzegane są one za mniej atrakcyjnego pracownika dla pracodawców i z tego też względu są niechętnie przez nich zatrudniane z uwagi na podwyższone ryzyko związane z przerwami w okresie zatrudnienia spowodowane nieobecnością związaną z urodzeniem dziecka czy sprawowaniem opieki nad dziećmi. W dalszym ciągu pracodawcy nie zdają sobie sprawy ze społeczno-ekonomicznych skutków wyłączenia kobiet z aktywności zawodowej. Obowiązki rodzinne dotyczące sprawowania opieki nad dziećmi i wypełnianiem obowiązków domowych stanowią główną przyczynę braku aktywności zawodowej kobiet. Zjawisko dyskryminacji dotyka także kobiety powracające do pracy po przerwie związanej z macierzyństwem lub urlopem wychowawczym. Pomimo wprowadzenia rozwiązań legislacyjnych, takich jak urlop ojcowski, umożliwiających mężczyznom partycypację w wypełnianiu obowiązków rodzinnych, korzystanie z takiego rozwiązania jest w dalszym ciągu relatywnie niskie i niewystarczające. Jednym z wyzwań będzie zachęcenie pracodawców do wprowadzania rozwiązań umożliwiających godzenie życia zawodowego z rodzinnym w równym stopniu dla kobiet i mężczyzn. Wsparcie w ramach priorytetu będzie realizowane poprzez rozwijanie i upowszechnianie rozwiązań dotyczących sprawowania opieki nad dziećmi do lat 3 oraz osobami niesamodzielnymi, a także włączanie rozwiązań wspierających łączenie ról zawodowych i rodzicielskich.

Ze względu na kurczące się zasoby rynku pracy związane z malejącym udziałem w populacji osób w wieku produkcyjnym oraz nasilający się proces starzenia się społeczeństwa i związane z tym wydłużanie okresu aktywności zawodowej, konieczne staje się wspieranie działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej, wczesnej diagnostyki, rehabilitacji leczniczej ułatwiającej powrót do pracy. Istotne jest także wspieranie działań związanych z promowaniem zdrowego stylu życia w celu wydłużania długości (okresu) życia w dobrym zdrowiu/zapewnienia dobrego stanu zdrowia. Ważnym także aspektem będzie wspieranie działań o charakterze prozdrowotnym i profilaktycznym w odniesieniu do chorób zawodowych i cywilizacyjnych stanowiących główne przyczyny przedwczesnego wypadania z rynku pracy. Finansowanie przedsięwzięć dotyczących poprawy zdrowotności, a także w obszarze bezpieczeństwa i organizacji pracy czy identyfikowania i ograniczania czynników ryzyka negatywnie wpływających na stan zdrowia pracowników będzie jednym z kluczowych aspektów związanych wydłużaniem okresu aktywności zawodowej, na który położony zostanie szczególny nacisk w perspektywie finansowej 2014-2020.

Cele szczegółowe:

- poprawa warunków umożliwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie aktywności zawodowej osób powracających na rynek pracy po przerwie spowodowanej opieką nad osobą zależną

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy 1: Poprawa warunków umożliwiających godzenie życia zawodowego i prywatnego										
1.	Liczba osób nieaktywnych zawodowo, poszukujących pracy po opuszczeniu programu (C)	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Przykładowe typy operacji:

- 1) Wdrażanie i upowszechnianie rozwiązań służących godzeniu życia zawodowego i rodzinnego oraz wspierających powrót do pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dzieci poprzez:
  - wspieranie tworzenia i rozwoju żłobków oraz klubów dziecięcych,
  - wsparcie usług świadczonych przez dziennego opiekuna.
  - wsparcie istniejących form opieki nad dziećmi do 3 roku życia (żłobków oraz innych form) w zakresie tworzenia dodatkowych miejsc opieki przyczyniających się do zwiększenia udziału dzieci do lat 3 w opiece instytucjonalnej
- 2) Wspieranie tworzenia i rozwijania usług opieki nad seniorami i osobami niepełnosprawnymi np. w formie dziennych placówek pobytu lub indywidualnej opieki dziennej oraz poprawa dostępu do usług opiekuńczych w wymiarze jakościowym i ilościowym,
- 3) Wspieranie aktywizacji osób powracających na rynek pracy po urloпах macierzyńskich/wychowawczych oraz po okresie opieki nad osobami zależnymi poprzez opracowanie i wdrożenie kompleksowych programów wspierających powrót do pracy - voucher aktywizacyjny dla osób powracających na rynek pracy po przerwie spowodowanej opieką nad osobą zależną,
- 4) Upowszechnianie idei równych szans, w tym m.in. poprzez organizowanie kampanii informacyjno-promocyjnych, identyfikację i promocję najlepszych praktyk oraz prowadzenie działalności informacyjno-doradczej w obszarze równego dostępu do zatrudnienia,

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty posiadające osobowość prawną – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych):

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia JST,
- organizacje pozarządowe,
- przedsiębiorcy,
- partnerzy społeczni i gospodarczy.

Grupa docelowa:

- rodzice i pełnoprawni opiekunowie dzieci do lat 3,
- opiekunowie osób niesamodzielnych,
- pracodawcy

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Planowany tryb konkursowy: projekty modelowe,

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Nie jest planowane wykorzystanie instrumentów zwrotnych

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób opiekujących się osobami zależnymi objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba utworzonych miejsc opieki nad dziećmi do lat trzech	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 8.9 – Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian

Analizy regionalne wskazują na niewystarczający poziom adaptacyjności przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim - zwłaszcza z sektora MMSP. Struktura rynku pod względem wielkości przedsiębiorstw w województwie kujawsko-pomorskim w zasadzie od lat pozostaje bez zmian i jest zbliżona do struktury w Polsce, jednocześnie udział podmiotów gospodarczych z regionu w ogólnej liczbie podmiotów w kraju stale się zmniejsza. Dominują mikroprzedsiębiorstwa (95,25% w 2012 r.), przy czym trzy czwarte z nich to osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą. Świadczy to o niewystarczającym rozwoju podmiotów gospodarczych. Dodatkowo, pomimo dość wysokiej skłonności do podejmowania działalności gospodarczej w regionie, istnieje szereg barier oraz słabości strukturalnych w samych firmach (m.in. brak wiedzy nt. zewnętrznych źródeł finansowania działalności, niedostatek planowania strategicznego, niewystarczające kompetencje), które wpływają na relatywnie niską przeżywalność funkcjonujących podmiotów.

Dlatego też niezbędne jest dostarczenie kompleksowych usług (szkoleniowych, doradczych, diagnostycznych) odpowiadających na potrzeby przedsiębiorstw oraz pomoc we wdrażaniu zarządzania strategicznego i nowoczesnych metod zarządzania przedsiębiorstwem. Inteligentny i zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa nie jest możliwy do osiągnięcia bez odpowiedniego poziomu kapitału ludzkiego. Dlatego zapewnienie optymalnych rozwiązań w zakresie lepszego dopasowania kwalifikacji pracowników do potrzeb nowoczesnej gospodarki stanowi jedno z głównych wyzwań regionu. Ponadto światowy kryzys gospodarczy ostatnich lat i idące za nim zmiany ekonomiczne oraz restrukturyzacyjne coraz większej liczby przedsiębiorstw stanowią kolejny problem wpływający na funkcjonowanie regionalnego rynku pracy. Obecny okres spowolnienia gospodarczego jest jednocześnie wyzwaniem rozwojowym w zakresie budowy kapitału ludzkiego przedsiębiorstw. Stąd potrzebne jest również wsparcie na rzecz zapobiegania sytuacjom kryzysowym przedsiębiorstw, które odczuwają negatywne skutki zmiany gospodarczej.

Mając na uwadze nowe podejście do finansowania rozwoju przedsiębiorstw i pracowników w okresie programowania 2014-2020 oraz to, iż jedną z zasad dotyczących realizacji wsparcia na rzecz podnoszenia adaptacyjności przedsiębiorstw i pracowników będzie system dystrybucji środków przeznaczonych na kształcenie i szkolenie oparty na podejściu popytowym (odbiorca wsparcia samodzielnie decyduje o rodzaju i zakresie usługi rozwojowej) oraz zintegrowany z krajowym systemem zapewniania jakości usług rozwojowych, planowane wsparcie będzie w większym stopniu odpowiadać na potrzeby przedsiębiorców, dawać im możliwość samodzielnego wyboru narzędzi i metod wsparcia, zapewniać szybką reakcję na występujące problemy oraz zapewniać kompleksowe wsparcie (w tym m.in. diagnostyczne i doradcze).

Cele szczegółowe:

- rozwój kompetencji i kwalifikacji pracodawców i pracowników dla zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorstw

Oczekiwane rezultaty:

- przystosowanie pracowników i przedsiębiorstw do zmian.

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpśredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Čzęstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Rozwój kompetencji i kwalifikacji pracodawców i pracowników dla zwiększenia konkurencyjności przedsiębiorstw										
1.	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób znajdujących się w lepszej sytuacji na rynku pracy 6 miesięcy po opuszczeniu programu	Region less Developer	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Przykładowymi typami operacji realizowanymi w ramach PI 8.9 będą:

- 1) Usługi adresowane do MMŚP oraz ich pracowników zgodnie ze zdiagnozowanymi potrzebami przedsiębiorstw, obejmujące m.in.:

- działania wspierające rozwój kwalifikacji kadr zarządzających i pracowników MMŚP w zakresie zgodnym ze zdiagnozowanymi potrzebami tych przedsiębiorstw (m. in. szkolenia, kursy, warsztaty, coaching, mentoring, studia podyplomowe) przy użyciu Rejestru Usług Rozwojowych,
  - kompleksowe usługi doradcze dla MMŚP, w tym działania diagnostyczne oraz wdrożeniowe związane z zarządzaniem strategicznym i nowoczesnymi metodami zarządzania przedsiębiorstwem.
- 2) Usługi adresowane do przedsiębiorstw przechodzących procesy restrukturyzacyjne i modernizacyjne oraz ich pracowników ukierunkowane na dostosowanie się do zmian gospodarczych, obejmujące m.in.:
- wsparcie na rzecz zapobiegania sytuacjom kryzysowym przedsiębiorstw, które odczuwają negatywne skutki zmiany gospodarczej,
  - zapewnianie przedsiębiorcy, który znalazł się w sytuacji kryzysowej wsparcia doradczego w zakresie opracowania i wdrożenia planu rozwoju działalności / planu restrukturyzacji,
  - szkolenia lub doradztwo dla przedsiębiorców i ich pracowników wspomagające przeprowadzenie procesu zmiany profilu działalności przedsiębiorstwa.
- 3) Wsparcie dla osób zwolnionych, przewidzianych do zwolnienia lub zagrożonych zwolnieniem z pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, realizowane w formie tworzenia i wdrażania programów typu *outplacement*, obejmujących m.in.:
- szkolenia przekwalifikowujące i usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu i zdobycia nowych umiejętności zawodowych (w tym indywidualne plany działań i pomoc w wyborze odpowiedniego zawodu i miejsca zatrudnienia),
  - wsparcie psychologiczne,
  - pośrednictwo pracy,
  - staże i praktyki zawodowe przygotowujące do podjęcia pracy w nowym zawodzie,
  - subsydiowanie zatrudnienia uczestnika projektu u nowego pracodawcy,
  - jednorazowy dodatek relokacyjny,
  - bezzwrotne dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych) w szczególności:

- Instytucje Otoczenia biznesu,
- Związki Pracodawców,
- Przedsiębiorcy.

Grupa docelowa:

- 1) przedsiębiorstwa z sektora MMŚP i ich pracownicy,
- 2) przedsiębiorstwa przechodzące procesy restrukturyzacyjne i modernizacyjne oraz ich pracownicy
- 3) osoby zwolnione w okresie nie dłuższym niż 6 miesięcy, przewidziane do zwolnienia lub zagrożone zwolnieniem z pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach PI 8.9 stosowany będzie tryb konkursowy.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

W ramach PI 8.9 nie przewiduje się wykorzystania instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się wykorzystania dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób zatrudnionych objętych wsparciem w programie (w tym samozatrudnieni)	os.	EFRR	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw objętych wsparciem w programie	szt.	EFRR	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 8.10: Aktywne i zdrowe starzenie się

Jednym z istotnych wyzwań stojących przed regionem wynikającym z trendów demograficznych jest efektywne wykorzystanie zasobów pracy. Z prognoz demograficznych dla województwa kujawsko-pomorskiego wynika, iż w następnych latach nastąpi gwałtowny spadek liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, a wzrośnie udział ludności w wieku poprodukcyjnym. Zmiany demograficzne w obszarze zasobów pracy nieuchronnie pociągają za sobą konieczność wydłużania aktywności zawodowej, co wiąże się z koniecznością podejmowania odpowiednich działań w zakresie interwencji publicznej. Niezbędne zatem staje się podjęcie działań ukierunkowanych na poprawę stanu zdrowia i jakości życia jako czynników umożliwiających kontynuowanie aktywności zawodowej. Biorąc pod uwagę fakt, iż stan zdrowia stanowi istotny czynnik wpływający na aktywność zawodową i przyczynia się do wzrostu gospodarczego oraz produktywności należy prowadzić działania z zakresu profilaktyki zdrowotnej, a także minimalizowania negatywnie oddziałujących na stan zdrowia czynników pracy. Przerwanie aktywności zawodowej w związku z występowaniem chorób zawodowych lub chorób wynikających z warunków pracy stanowi znaczące obciążenie dla budżetu państwa oraz gospodarstw domowych, a z drugiej strony powoduje zubożenie społeczeństwa. Wsparcie w ramach priorytetu będzie realizowane poprzez przygotowanie i wdrożenia kompleksowych programów profilaktyki zdrowotnej w zakresie przeciwdziałania chorobom o najwyższych współczynnikach umieralności, absencji chorobowej czy też, ze względu na skalę zapadalności, stanowiących istotny problem zdrowotny regionu. Ponadto realizowane będą programy szkoleniowe skierowane do pracowników lub grup zawodowych umożliwiające nabywanie nowych umiejętności i przekwalifikowanie w celu kontynuowania lub podejmowania pracy na innych stanowiskach. Ważnym aspektem będą również programy z zakresu rehabilitacji medycznej wspomagające proces powrotu do aktywności zawodowej.

Cele szczegółowe:

- poprawa stanu zdrowia oraz zwiększenie świadomości w zakresie profilaktyki zdrowotnej ukierunkowane na wydłużenie aktywności zawodowej

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie dostępności do programów zdrowotnych i badań profilaktycznych.

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpśredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa stanu zdrowia oraz zwiększenie świadomości w zakresie profilaktyki zdrowotnej osób pracujących poprzez wdrożenie kompleksowych programów zdrowotnych służących wydłużaniu aktywności zawodowej										
1.										

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Przykładowymi typami operacji realizowanymi w ramach PI 8.10 będą:

- rozwój profilaktyki nowotworowej w kierunku wykrywania raka jelita grubego, szyjki macicy i raka piersi,
- opracowanie i wdrożenie programów rehabilitacji medycznej ułatwiających powroty do pracy,
- opracowanie i wdrożenie projektów profilaktycznych dot. chorób będących istotnym problemem zdrowotnym regionu, w szczególności w zakresie chorób układu kostnowięśniowego, choroby układu mięśniowego i tkanki łącznej, choroby układu oddechowego, choroby układu nerwowego i zaburzenia psychiczne, choroby układu trawiennego, cukrzyca, wczesnego wykrywania chorób tarczycy, nowotworów m.in. jelita grubego, wczesne wykrywanie nowotworów płuc, powikłania ciąży,
- Mobilne centra profilaktyczne (ERDF),
- opracowanie i wdrożenie programów w zakresie profilaktyki zdrowotnej (pierwotnej i wtórnej) służące wspieraniu aktywności zawodowej, dotyczące w szczególności: układu krążenia, układu ruchu, chorób onkologicznych oraz programy w zakresie profilaktyki zdrowotnej (pierwotnej i wtórnej) istotne w kontekście specyficznych uwarunkowań regionalnych,
- opracowanie i wdrożenie programów zdrowotnych dla osób zagrożonych przerwaniem aktywności zawodowej ze względów zdrowotnych, w zakresie wykraczającym poza finansowanie w ramach systemu powszechnych świadczeń zdrowotnych - Vouchery zdrowotne,
- opracowanie i wdrożenie programów rehabilitacji zdrowotnej dla osób zagrożonych przerwaniem aktywności zawodowej ze względów zdrowotnych m.in. ostre zespoły wieńcowe,
- opracowanie i wdrożenie programów zwalczania otyłości u osób dorosłych,
- programy profilaktyczne dotyczące czynników ryzyka w miejscu pracy,
- programy promocji zdrowia dla osób pracujących (w miejscu pracy),
- programy edukacji zdrowotnej ukierunkowane w szczególności na wspieranie aktywności zawodowej, promowanie zdrowego trybu życia.

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty posiadające osobowość prawną – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych):

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia JST,
- podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia (spółki prawa handlowego utworzone przez samorządy),

- podmioty lecznicze w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej.

Grupa docelowa:

- osoby fizyczne w wieku aktywności zawodowej,

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Realizacja projektów o charakterze systemowych z wiodącą rolą samorządu województwa.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Nie przewiduje się zastosowanie instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób objętych badaniami profilaktycznymi w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób w wieku 50 lat i więcej objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
3.	Liczba osób objętych programami rehabilitacji medycznej ułatwiającymi powrót do pracy	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Oś priorytetowa 9 Solidarne społeczeństwo EFS

Oś Priorytetowa 9 – *Solidarne Społeczeństwo* realizuje Cel tematyczny 9: *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem*. W jej ramach uwzględniono następujące priorytety inwestycyjne:

- 9.7: *Ułatwianie dostępu do niedrogich trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym,*
- 9.8: *Wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych.*

Obszar wsparcia:

Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu i gospodarka zapewniająca spójność społeczną to priorytety strategii Europa 2020. Przewidziane w ramach Osi 9 instrumenty przyczyniać się będą do ich osiągnięcia.

Przedstawiona w diagnozie charakterystyka wykluczenia i integracji społecznej w województwie kujawsko-pomorskim wyraźnie wskazuje, iż działania podejmowane na rzecz włączenia społecznego oraz przeciwdziałanie ubóstwu są jednymi z kluczowych wyzwań regionu. Podejmowane działania na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym i dotkniętym ubóstwem muszą być ukierunkowane w szczególności na zwiększanie zatrudnienia i samodzielności społecznej i ekonomicznej w celu przywrócenia na rynek pracy oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym. Sytuacja demograficzna (starzenie się społeczeństwa) i materialna (wzrost poziomu ubóstwa) w regionie wymagają zwiększenia dostępu do usług publicznych o charakterze społecznym i zdrowotnym. Wsparcia wymaga również sektor ekonomii społecznej, który może potencjalnie stanowić kluczowy czynnik reintegracji zawodowej i społecznej osób wykluczonych społecznie.

Priorytet Inwestycyjny 9.7: Ułatwianie dostępu do niedrogich trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług społecznych świadczonych w interesie ogólnym

Jednym z kluczowych problemów jest narastające rozwarstwienie społeczne w regionie, które dotyczy wielu wymiarów: dochodowego, demograficznego, edukacyjnego, zdrowotnego czy warunków mieszkaniowych. Dodatkowo rosnąca populacja osób starszych i sędziwych, a także kurcząca się zasoby pracy sprawiają, iż zmienia się popyt na usługi medyczne i opiekę społeczną. Wsparcie w ramach priorytetu będzie kierunkowane na zwiększenie dostępu do usług publicznych o charakterze społecznym i zdrowotnych uwarunkowanych w głównej mierze trendami demograficznymi. Rozwój usług w formie instytucjonalnej jak i deinstytucjonalnej w sferze opieki nad osobami starszymi i niesamodzielnymi będzie istotnie przyczyniać się do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu tychże osób oraz ich rodzin. Ponadto działania w ramach priorytetu będą ukierunkowane rozwój usług wspierających funkcjonowanie rodziny w szczególności wykluczonej bądź zagrożonej wykluczeniem społecznym m.in. w zakresie działań skierowanych do dzieci i młodzieży, osób niepełnosprawnych, osób chorych psychicznie i bezdomnych. Działania zaplanowane w ramach priorytetu będą służyły wspieraniu integracji społecznej i terytorialnej oraz rewitalizacji społecznej. Wśród głównych przyczyn zagrożenia ubóstwem wskazuje się brak aktywności zawodowej, do której często przyczyniają się problemy zdrowotne. Mają one istotny wpływ na status społeczny i ekonomiczny.

Cele szczegółowe:

- poprawa dostępności i jakości usług społecznych
- poprawa dostępności do wysokiej jakości usług zdrowotnych

Oczekiwane rezultaty:

- wysoki poziom dostępności i jakości usług społecznych i zdrowotnych

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpółroczny lub długoterminowy) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników LIF	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa dostępności i jakości usług społecznych na rzecz osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.										
1	Liczba przygotowanych i wdrożonych usług społecznych w ramach programu	Region less developed	szt.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
Cel szczegółowy: Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług zdrowotnych dla osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym w regionie										
1.	Liczba przygotowanych i wdrożonych usług zdrowotnych w ramach programu	Region less developed	szt.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

1) Usługi społeczne na rzecz rodzin

- Rozwijania usług społecznych z zakresu działań doradczych, w tym poradnictwo psychologiczne i psychospołeczne ukierunkowane na wspieranie rodzin w wypełnianiu ról opiekuńczo-wychowawczych przezwyciężających indywidualne bariery i zapobiegające umieszczeniu dzieci w pieczy zastępczej,
- Rozwijania usług społecznych z zakresu działań doradczych, w tym poradnictwo psychologiczne i psychospołeczne ukierunkowane na przezwyciężanie indywidualnych barier i przywracające dzieci umieszczone w pieczy zastępczej do biologicznych rodzin,
- Rozwijania usług edukacyjnych, rehabilitacyjnych i wspierających przezwyciężanie dysfunkcji w zakresie wczesnego wspomagania dzieci z zaburzeniami rozwoju,
- Prowadzenie działań diagnostycznych i terapeutycznych dla dzieci z zaburzeniami komunikacyjnymi, dysleksją i dyskalkulią dla dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, w tym stworzenie systemu informowania rodziców, nauczycieli i wychowawców o sposobach przełamania zdiagnozowanych dysfunkcji,
- Prowadzenie działań promocyjnych z zakresu wspierania rodziny i pieczy zastępczej,
- Podnoszenie kwalifikacji i umiejętności kadr systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej,

- Kursy, szkolenia i doradztwo dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą, rodzin zastępczych, osób prowadzących rodzinne domy dziecka, kadre zarządzającą placówkami opiekuńczo-wychowawczymi typu rodzinnego,
- Specjalistyczna diagnostyka psychologiczna i pedagogiczna dzieci i młodzieży na wniosek rodzica i instytucji oświatowych, pozwalające na opracowanie planu pomocy i wsparcia,
- Usługi na rzecz dzieci i młodzieży organizowane przez szkoły w ramach ich działalności oświatowej – reaktywacja działalności świetlic szkolnych poprzez działania z zakresu zabezpieczenie opieki przed i po lekcjach w ramach świetlicy szkolnej (pomoc przy odrabianiu zadań domowych, organizacja czasu wolnego, dożywianie), zajęcia wyrównawcze i uzupełniające, pomoc pedagoga i psychologa szkolnego, wsparcie w sytuacji wystąpienia zaburzeń zachowania i innych problemów,
- Opracowanie wystandaryzowanych programów pracy świetlic szkolnych, środowiskowych czy klubów ukierunkowanych na zapewnienie opieki dla dzieci starszych w wieku szkolnym,
- Udzielenie rodzinom, w których występuje problem uzależnień, pomocy psychospołecznej i prawnej a w szczególności ochrony przed przemocą,
- Prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej, edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i narkomanii w szczególności dla dzieci i młodzieży,
- Podstawowa oraz specjalistyczna opieka zdrowotna na obszarach o utrudnionym dostępie do usług zdrowotnych takich jak: poradnie ogólne, dziecięce, poradnie dla kobiet, leczenie przez odpowiedniego specjalistę, np. neurologa, psychiatrę, kardiologa, okulistę, onkologa itd.
- Usługi opiekuńcze i specjalistyczne dla rodziny w sytuacji, gdy członek rodziny jest osobą zależną (dziecko, osoba dorosła, osoba starsza) w wyniku choroby, niepełnosprawności, zaburzeń psychicznych, w przypadkach gdy prawidłowe funkcjonowanie w środowisku rodzinnym wymaga wprowadzenia usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych w zakresie wynikającym z indywidualnej diagnozy.
- Programy szkoleniowe dla rodzin i opiekunów w szczególności ukierunkowane na świadczenie usług opiekuńczych nad osobami niesamodzielnymi,
- Opracowanie i wdrożenie badań przesiewowych słuchu, wzroku i mowy dzieci w wieku szkolnym zagrożonych dysfunkcjami powodującymi niepełnosprawność,

2) Wsparcie na rzecz osób niepełnosprawnych

- Treningi umiejętności społecznych i komunikacyjnych, zachowania w sytuacjach kryzysowych oraz treningi praktycznych umiejętności życiowych a także szkolenia poświęcone zmniejszaniu deficytów w zakresie umiejętności społecznych,

- Prowadzenie kampanii społecznych na rzecz integracji osób niepełnosprawnych ze środowiskiem lokalnym i pozytywnego wizerunku osób niepełnosprawnych. Przeciwdziałanie dyskryminacji osób niepełnosprawnych.
- Wsparcie na rzecz osób niepełnosprawnych poprzez działania podejmowane przez Warsztaty terapii zajęciowej oraz Centra Integracji Społecznej,
- Asystent Personalny osoby niepełnosprawnej,
- Wdrożenie działań mających na celu uruchomienie „mieszkań treningowych” dla osób z niepełnosprawnością pozwalających na naukę samodzielności w warunkach ćwiczebnych
- Wspierane zatrudnienie poprzez Zakład aktywności zawodowej oraz Zakład pracy chronionej,
- Wczesna interwencja: Rehabilitacja dzieci z zaburzeniami wieku rozwojowego w ośrodku dziennym, wczesne wspomaganie rozwoju dziecka, pomoc rodzicom dzieci niepełnosprawnych, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze, zaopatrzenie w sprzęt rehabilitacyjny (wypożyczalnie sprzętu),
- Wsparcie na rzecz osób niepełnosprawnych z zaburzeniami psychicznymi udzielane poprzez Środowiskowe Domy Samopomocy poprzez zapewnić dziennego pobyt, podstawowe świadczenia opiekuńcze, rehabilitacyjne, edukacyjne, rekreacyjno-kulturalne oraz przysposabiające do życia,
- Wsparcie szkoleniowe oraz doradcze na rzecz podnoszenia kompetencji rodzin zastępczych dla dzieci z niepełnosprawnością,
- Rozwijanie działalności placówek całodobowego okresowego pobytu dla osób niepełnosprawnych, chorych lub osób niesamodzielnych wspierające rodziny w sprawowaniu opieki (czasowo odciążające) nad nimi w środowisku lokalnym,

3) Usługi społeczne na rzecz osób starszych oraz ich otoczenia

- Rozwój jakościowy i ilościowy usług o charakterze pielęgnacyjno-opiekuńczych świadczonych dla osób starszych jako świadczenia opieki zdrowotnej w całodobowych formach opieki takich jak: zakłady opiekuńczo-lecznicze, zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze, zakład rehabilitacji leczniczej, szpitale.
- Szkolenia, warsztaty, poradnictwo dla opiekunów, pracowników instytucji sprawujących opiekę nad osobami niesamodzielnymi oraz wolontariuszy z zakresu pomocy osobom starszym, opracowanie standardów opiekuńczych na poziomie regionu,
- Rozwijanie (tworzenie) oferty Domów Pomocy Społecznej i innych placówek wsparcia i opieki nad osobami starszymi, chorymi, niepełnosprawnymi, bezdomnymi,
- Opracowanie i wdrożenie programów zapobiegania upadkom dla osób starszych,

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty posiadające osobowość prawną – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych):

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia JST,
- organizacje pozarządowe,
- przedsiębiorcy, w tym w szczególności przedsiębiorcy powstałe z przekształcenia podmiotów leczniczych,
- podmioty lecznicze w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej,
- instytucje pomocy i integracji społecznej,
- podmioty integracji społecznej,
- instytucje prowadzące działalność w zakresie pomocy społecznej,
- instytucje świadczące usługi na rzecz osób niepełnosprawnych, starszych, chorych i niesamodzielnych.

Grupa docelowa:

- osoby wykluczone i zagrożone wykluczeniem społecznym w rozumieniu art. 7 ustawy o pomocy społecznej,
- osoby niezatrudnione lub osoby zatrudnione, których dochód nie jest wyższy niż dwukrotność kryteriów dochodowych, o których mowa w art. 8 ustawy o pomocy społecznej,
- osoby w wieku aktywności zawodowej (15 - 64 lata) spełniające co najmniej jeden z powodów wskazanych w art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- osoby nieaktywne zawodowo, w szczególności dzieci, młodzież, osoby starsze zagrożone wykluczeniem społecznym lub wykluczone,
- otoczenie osób wykluczonych społecznie, w tym osoby pełniące obowiązki opiekuńcze.

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach PI 9.7 stosowany będzie tryb konkursowy.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Nie przewiduje się zastosowanie instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się wykorzystania dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania

1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, które skorzystały z usług społecznych w programie	os.	EF5	Region less developed		SL2014	rocznie
----	--	-----	-----	-----------------------	--	--------	---------

Priorytet Inwestycyjny 9.8: Wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych

Podmioty ekonomii społecznej pełnią ważną rolę w procesie reintegracji zawodowej i społecznej osób będących w szczególnej sytuacji życiowej ale także przyczyniają się do integracji społecznej członków ich rodzin. Przedsiębiorczość społeczna generuje miejsca pracy dla osób, które doświadczyły wykluczenia społecznego i bez zindywidualizowanego podejścia nie miały możliwości na wyjście z obszaru ubóstwa i wykluczenia społecznego. Dlatego też z punktu widzenia regionalnego rynku pracy ważne jest budowanie i wzmacnianie kompetencji podmiotów ekonomii społecznej oraz wzmacnianie potencjału instytucji wspierających podmioty ekonomii społecznej. W ramach programu planuje się skierować wsparcie na wzmocnienie tego sektora poprzez zapewnienie im dostępu do wyspecjalizowanych usług, kapitału, tworzenie możliwości wzrostu oraz dostęp do wiedzy przez zbudowanie regionalnej sieci wymiany wiedzy wzmacniając ich potencjał na rynku.

Cele szczegółowe:

- rozwój sektora ekonomii społecznej
- poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Oczekiwane rezultaty:

Wzrost znaczenia sektora ekonomii społecznej na regionalnym rynku pracy

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Rozwój sektora ekonomii społecznej										
1.	Liczba miejsc pracy utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	Region less developed	Os.	n/d	0	Os.	2012		SL2014	Rocznie /półrocznie
2.	Liczba miejsc pracy istniejących co najmniej 30 miesięcy, utworzonych w przedsiębiorstwach społecznych	Region less developed	szt.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
Cel szczegółowy: Poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym										
3.	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
4.	Liczba osób posiadających	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieniu)										
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Wsparcie dla tworzenia lub funkcjonowania instytucji wspierających ekonomie społeczną poprzez m.in. specjalistyczne usługi doradcze,
- 2) Wsparcie na założenie lub funkcjonowanie spółdzielni socjalnych poprzez dostęp do kapitału lub wyspecjalizowanych usług,
- 3) Rozwój partnerstwa lokalnego i regionalnego na rzecz ekonomii społecznej poprzez budowę sieci współpracy lokalny podmiotów w tym JST na rzecz rozwoju spółdzielczości socjalnej

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty posiadające osobowość prawną – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych):

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia JST,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne,
- przedsiębiorcy, w szczególności przedsiębiorcy społeczni,

Grupa docelowa:

- Osoby fizyczne chcące założyć spółdzielnię socjalną
- Podmioty o których mowa w art. 4 ust 2 pkt 2 i 3 ustawy o spółdzielniach socjalnych w zakresie doradztwa i szkoleń umożliwiających uzyskanie wiedzy i umiejętności potrzebnych do założenia lub prowadzenia działalności w sektorze ekonomii społecznej, w tym w formie spółdzielni socjalnej Podmioty ekonomii społecznej,
- Instytucje rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej
- Jednostki samorządu terytorialnego,

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach PI 9.7 stosowany będzie tryb konkursowy.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Nie przewiduje się zastosowanie instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się wykorzystania dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

1.	Lp.
Liczba podmiotów społecznej objętych wsparciem	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu
szt.	Jednostka pomiaru
EFIS	fundusz
Region less developed	Kategoria regionu
	Wartość docelowa (2023)
SL2014	Źródło danych
rocznie	Częstotliwość raportowania

Oś priorytetowa 10 Innowacyjna edukacja EFS

Oś Priorytetowa 10 – *Innowacyjna Edukacja* realizuje Cel tematyczny 10: *Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie*. W jej ramach uwzględniono następujące priorytety inwestycyjne:

- 10.1 - *Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego*
- 10.3 – *Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy, zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami*

Obszar wsparcia:

Dostępność – jakość – niwelowanie dysproporcji – to są trzy podstawowe wyzwania stojące przed regionem kujawsko-pomorskim, jakie wyłaniają się z diagnozy w obszarze edukacji.

Problem dostępności najbardziej odczuwalny jest w przypadku edukacji przedszkolnej, jednakże już kwestia jakości dotyczy wszystkich szczebli edukacji. Kwestia niwelowania dysproporcji dotyczy przede wszystkim podziału miasto-wieś. Wyzwaniem jest również ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej – w tym celu szczególne wsparcia musi zostać skierowane do uczniów z terenów wiejskich, dojeżdżających do szkół, pochodzących z rodzin ubogich i patologicznych, mających trudności w nauce, szczególnie uzdolnionych, zagrożonych przedwczesnym wypadnięciem z systemu oświaty, uzależnieniami i patologiami.

Odrębny obszar zainteresowania to kształcenie zawodowe, które musi być ściśle skorelowane z rynkiem pracy, nie tylko na poziomie lokalnym czy regionalnym, ale także krajowym i globalnym, gdyż tylko uniwersalne kompetencje są w stanie zapewnić umiejętność dostosowywania się do dynamicznych zmian współczesnej gospodarki.

Ważnym polem interwencji będzie uczenie się przez całe życie, co będzie odpowiadać na zdiagnozowany poważny problem niskiego udziału osób dorosłych w procesie uczenia się.

Priorytet Inwestycyjny 10.1 - Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego.

Z diagnozy społeczno-gospodarczej województwa wynika, że system edukacji wymaga znacznych inwestycji w celu zwiększenia dostępu i jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i ponadpodstawowej oraz ograniczenia przedwczesnego kończenia nauki szkolnej.

Priorytet zakłada działania zmierzające do upowszechnienia wysokiej jakości edukacji przedszkolnej poprzez likwidowanie barier w równym dostępie do placówek wychowania przedszkolnego. Niewystarczający dostęp do edukacji przedszkolnej uwidacznia się w skali całego województwa, jednak wyrównywanie szans edukacyjnych na pierwszym etapie edukacji jest wyzwaniem, które w szczególności dotyczy obszarów wiejskich. Zapewnienie równych szans edukacyjnych powinno

przejawiać się nie tylko w dbałości o równy dostęp do edukacji, lecz również w podnoszeniu jej jakości.

W ramach Priorytetu relewantne znaczenie będą miały działania ukierunkowane na wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów, w tym poprzez działania służące indywidualizacji podejścia do ucznia oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji, w tym wsparcie placówek z terenów defaworyzowanych. Realizacja programów rozwojowych szkół i placówek kształcenia ogólnego będzie przyczyniać się do zmniejszenia dysproporcji w dostępie do dobrej jakości edukacji na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym. W związku z tym niezbędne będzie skierowanie wsparcia w szczególności do uczniów z terenów wiejskich, dojeżdżających do szkół, pochodzących z rodzin ubogich i patologicznych, mających trudności w nauce, szczególnie uzdolnionych, zagrożonych przedwczesnym wypadnięciem z systemu oświaty, uzależnieniami i patologiami. Skoncentrowanie uwagi na uczniach wymagających szczególnej pomocy zapewni indywidualne podejście do uczniów i jednocześnie zapobiegnie pogłębianiu nierównościom społecznym w obrębie systemu edukacji.

Działania w Priorytecie będą uwzględniać również poprawę jakości edukacji w szkołach i placówkach prowadzących kształcenie na poziomie elementarnym, podstawowym i ponadpodstawowym m. in. poprzez wsparcie nauczycieli prowadzących kształcenie ogólne i specjalne, doposażenie bazy dydaktycznej i naukowej szkół i placówek czy kontynuację wdrażania założeń rządowego programu „Cyfrowa szkoła” w obszarach e-nauczyciel i e-szkoła. Zapewnienie lepszej jakości edukacji nie jest możliwe bez podwyższania kwalifikacji i umiejętności nauczycieli, w szczególności w zakresie nowych form nauczania i oceniania oraz stosowania w procesie kształcenia ICT pozwalających na uatrakcyjnienie treści nauczania i formy ich przekazu. Efekty w tym obszarze zostaną wzmocnione poprzez przygotowanie kadry dydaktycznej do wykorzystywania technologii informacyjno-komunikacyjnych na zajęciach z wszystkich przedmiotów oraz zakup nowoczesnej infrastruktury, w tym pomocy dydaktycznych, w ramach implementacji założeń dwóch komponentów programu „Cyfrowa szkoła”. Podniesienie jakości nauczania zależy od stopnia wyposażenia szkół i placówek, który wciąż nie jest wystarczający z punktu widzenia gospodarki opartej na wiedzy. W związku z tym, jednym z elementów Priorytetu będzie unowocześnienie bazy technodydaktycznej szkół i placówek poprzez jego dostosowanie do postępu technologicznego.

Cele szczegółowe:

- poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji

Oczekiwane rezultaty:

- poprawa jakości edukacji na wszystkich poziomach edukacji,
- podniesienie kwalifikacji nauczycieli, pracowników placówek kształcenia ustawicznego, praktycznego i doskonalenia zawodowego oraz pracowników administracji oświatowej. 10% nauczycieli.

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
-----	--	---------------------------	-------------------	--	----------------	--	------------	-------------------------	---------------	----------------------------

Cel szczegółowy Poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji

1.	Liczba nauczycieli prowadzących zajęcia z wykorzystaniem TIK	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
----	--	-----------------------	-----	-----	---	-----	------	--	--------	---------

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) zmniejszenia dysproporcji w dostępie do dobrej jakości edukacji na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym poprzez programy skierowane m.in. do uczniów z terenów wiejskich, dojeżdżających do szkół, pochodzących z rodzin ubogich i patologicznych, mających trudności w nauce, zagrożonych przedwczesnym wypadnięciem z systemu oświaty, uzależnieniami i patologiami
- 2) wsparcie dla nauczycieli, pracowników placówek kształcenia ustawicznego, praktycznego i doskonalenia zawodowego oraz pracowników administracji oświatowej w zakresie zgodnym z kierunkami rozwoju regionu (smart specialization) poprzez studia podyplomowe, kursy kwalifikacyjne i doskonalące a także inne formy podwyższania kwalifikacji - poziom konkursowy lub strategiczny
- 3) podwyższania kwalifikacji i umiejętności nauczycieli, w szczególności w zakresie nowych form nauczania i oceniania oraz stosowania w procesie kształcenia ICT pozwalających na uatrakcyjnienie treści nauczania i formy ich przekazu - poziom konkursowy lub strategiczny

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)

Grupa docelowa:

- Uczniowie i wychowankowie szkół i placówek (w rozumieniu art. 2 ust 3, 5 ustawy o systemie oświaty) prowadzących kształcenie ogólne (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych),
- Szkoły oraz placówki w rozumieniu art. 2 ust 3, 5 ustawy o systemie oświaty (instytucje i kadra pedagogiczna) realizujące kształcenie ogólne (z wyłączeniem szkół dla dorosłych) i ich organy prowadzące,
- Dzieci w wieku od 2,5 do 5 r.ż.,
- rodzice i pełnoprawni opiekunowie dzieci w wieku przedszkolnym oraz uczniów,
- Nauczyciele oraz pracownicy pedagogiczni przedszkoli, szkół i placówek oświatowych,
- Instruktorzy praktycznej nauki zawodu,
- Kadra administracyjna zarządzająca oświatą,

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach 10.1 stosowany będzie tryb konkursowy oraz pozakonkursowy.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Nie przewiduje się zastosowanie instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się wykorzystania dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w zakresie TIK	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
3.	Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały wyposażone w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
4.	Liczba szkół i placówek, które podjęły działania na rzecz przeciwdziałania rozwarstwieniu społecznemu i segregacji	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
5.	Liczba szkół o najniższych wynikach edukacyjnych objętych wsparciem w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
6.	Liczba nauczycieli objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
7.	Liczba uczniów objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 10.3 – Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy, zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami

W ramach Priorytetu zaplanowano działania służące zwiększeniu dostosowania oferty edukacyjnej szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe do potrzeb regionalnego i lokalnego rynku pracy. Realizacja kompleksowych programów rozwojowych szkół zawodowych będzie przyczyniać się do zwiększenia jakości i atrakcyjności szkolnictwa zawodowego. Główny nacisk zostanie położony na odzwierciedlenie w szkołach zawodowych rzeczywistego środowiska pracy zawodowej oraz nawiązanie i rozszerzenie współpracy szkół z otoczeniem, w szczególności z pracodawcami i szkołami wyższymi. Niedostatecznemu przygotowaniu absolwentów szkół zawodowych do wejścia na rynek pracy przeciwdziałać będzie realizacja praktycznych form nauczania – zarówno praktyk, jak i staży zawodowych. Współpraca z pracodawcami skutkować będzie również wsparciem ukierunkowanym na nauczycieli umożliwiającym zapoznanie się z rzeczywistymi warunkami pracy i tym samym zwiększającym przygotowanie do prowadzenia zajęć praktycznych.

Drugi rodzaj działań przewidzianych do wdrożenia w Priorytecie będzie odpowiadać na problem niskiego udziału osób dorosłych w procesie uczenia się poprzez wsparcie indywidualnych osób

mające na celu zdobycie nowych, zmianę lub podniesienie ich kwalifikacji i umiejętności. Interwencja zostanie skierowana na zwiększenie dostępności i wspieranie procesu uczenia się przez całe życie (LLL) osób dorosłych, w zakresie kształcenia formalnego i pozaformalnego. Wykształcenie i upowszechnienie potrzeby uczenia się od wieku przedszkolnego do okresu po przejściu na emeryturę ma zasadnicze znaczenie z punktu widzenia możliwości dostosowywania się do dynamicznie zmieniającego się rynku pracy i zwiększania zdolności do zatrudnienia. W związku z tym, działania będą koncentrować się na podnoszeniu aktywności edukacyjnej osób dorosłych, szczególnie w wieku niemobilnym, przekładającej się na wzrost kapitału ludzkiego i wskaźnika zatrudnienia osób dorosłych uczestniczących w procesie kształcenia i szkolenia.

Cele szczegółowe:

- poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe.
- rozwijanie i upowszechnianie modelu uczenia się przez całe życie.

Oczekiwane rezultaty:

- zapewnienie współpracy z przedsiębiorstwami szkół prowadzących kształcenie zawodowe w zakresie dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy,
- zwiększenie udziału dorosłych mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w kształceniu formalnym i pozaformalnym w formach szkolnych i pozaszkolnych

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Rozwijanie i upowszechnianie modelu uczenia się przez całe życie.										
1.	Liczba osób świadczących usługi doradztwa edukacyjno-zawodowego po opuszczeniu programu	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Współpraca szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe z pracodawcami w zakresie organizacji staży lub praktyk,
- 2) Zwiększenie dostępności i wspieranie procesu uczenia się przez całe życie (LLL) osób dorosłych, w zakresie kształcenia formalnego i pozaformalnego w formach szkolnych i pozaszkolnych,
- 3) Wdrożenie w szkołach programów doradztwa edukacyjno-zawodowego, w tym przygotowanie merytoryczne osób prowadzących doradztwo.

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)

Grupa docelowa:

- uczniowie i słuchacze szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych¹)
- młodociani pracownicy,
- szkoły i placówki (instytucje i kadra pedagogiczna) prowadzące kształcenie zawodowe (z wyłączeniem szkół dla dorosłych)
- placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego, ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego
- partnerzy społeczno – gospodarczy
- pracodawcy
- osoby w wieku 25 – 64 lat (oraz osoby nieuczące się w wieku 18 – 24 lat), zgłaszające z własnej inicjatywy chęć kształcenia formalnego i pozaformalnego (podnoszenia, uzupełniania kwalifikacji lub ich formalnego potwierdzenia)

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach 10.1 stosowany będzie tryb konkursowy oraz projekty systemowe.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Nie przewiduje się zastosowania instrumentów finansowych.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Nie przewiduje się wykorzystania dużych projektów

Wskaźniki produktu

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba placówek i ponadgimnazjalnych szkół zawodowych wyposażonych w sprzęt i materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji kształcenia zawodowego	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba uczniów szkół i placówek	os.	EFS	Region less		SL2014	rocznie

	kształcenia zawodowego uczestniczących w stażach i praktykach u pracodawcy			developed			
3.	Liczba szkół zawodowych współpracujących z pracodawcami w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
4.	Liczba nauczycieli kształcenia zawodowego objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
5.	Liczba osób uczestniczących w pozaszkolnych formach kształcenia realizowanych we współpracy z pracodawcami	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
6.	Liczba podmiotów realizujących zadania centrum kształcenia zawodowego i ustawicznego objętych wsparciem w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
7.	Liczba szkół i placówek objętych wsparciem w zakresie realizacji zadań w obszarze doradztwa edukacyjno-zawodowego [	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
8.	Liczba powiatów objętych partnerskimi programami współpracy szkół zawodowych z ich otoczeniem społeczno-gospodarczym	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Oś priorytetowa 11 Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry EFRR

Oś priorytetowa 11. odpowiada celowi tematycznemu *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem* oraz *Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:

- 9.1. - inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych;
- 9.3. - wspieranie przedsiębiorstw społecznych;
- 10.4. - inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.

Obszar wsparcia

Celem osi jest poprawa jakości życia mieszkańców, poprzez podniesienie potencjału edukacyjnego regionu oraz dostępności usług społecznych i zdrowotnych w celu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Na jakość życia mieszkańców wpływają m.in. takie czynniki jak możliwość samodzielnego utrzymania, którą zapewnić może posiadanie środków do życia, które z kolei zapewnić może praca zarobkowa. Aby otrzymać pracę, a następnie ją utrzymać niezbędny jest dobry stan zdrowia, a także posiadanie umiejętności zawodowych pozwalających zachować aktywność zawodową na rynku pracy. Lepsze wykształcenie przekłada się na większe szanse na rynku pracy, a zwiększanie stopy zatrudnienia przyczynia się do zmniejszania ubóstwa. Poza tym, uwzględnić należy również zmiany demograficzne zachodzące w obszarze zasobów pracy, które nieuchronnie pociągają za sobą konieczność wydłużania aktywności zawodowej mieszkańców regionu. W związku z tym wsparcie w zakresie inwestycji zdrowotnych, społecznych oraz edukacyjnych, w tym uczenia się przez całe życie realizowane będzie w ramach jednej osi priorytetowej. Realizacja obu celów tematycznych przyczyni się do osiągnięcia założonego w ramach tej osi celu jakim jest poprawa jakości życia mieszkańców regionu. A tym samym tylko kompleksowe wsparcie w powyższym zakresie może skutecznie przyczynić się do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.

Zgodnie z założeniami *Stanowiska służb Komisji w sprawie opracowania umowy o partnerstwie i programów w Polsce na lata 2014–2020* ograniczanie ubóstwa pozostaje bardzo ważnym priorytetem dla Polski i znaczna część dostępnych zasobów powinna być przeznaczona na promowanie aktywnego włączenia.

Diagnoza społeczno-gospodarcza wykazała, iż istnieją dysproporcje w dostępie do usług zdrowotnych pomiędzy województwem kujawsko-pomorskim a resztą kraju. Regionalna baza medyczna szpitali o profilu ogólnym jest rozwinięta w mniejszej skali niż wynika to z potencjału ludnościowego. Od 2008 r. notuje się sukcesywny spadek liczby łóżek (-2,8%). Liczba osób przypadająca na łóżko w szpitalach ogólnych w województwie kujawsko-pomorskim wynosi 229 osób, co plasuje region na 11 pozycji w skali kraju. Stosunkowo niski jest także udział liczby regionalnych szpitali publicznych w wartości krajowej, który wynosi 3,5%. Stąd też powstały deficyt uzupełniany jest usługami oferowanymi przez szpitale niepubliczne (udział regionu w krajowej liczbie szpitali prywatnych jest stosunkowo wysoki i wynosi 7%). Pod względem ilości zakładów opieki zdrowotnej województwo zajmuje 12 lokatę w kraju. W 2010 r. pod względem liczby porad udzielonych przez lekarzy w przeliczeniu na 1 mieszkańca kujawsko-pomorskie zajmowało 4 pozycję w kraju.

Podstawowymi problemami województwa kujawsko-pomorskiego w zakresie infrastruktury służącej do udziela świadczeń zdrowotnych są:

- zły stan techniczny obiektów użytkowanych przez szpitale, w znacznym stopniu są wyeksploatowane i wymagają bardzo dużych nakładów finansowych na odtworzenie ich pełnej wartości - łącznie szpitale dysponują 175 budynkami, w większości przypadków średnia ich wieku przekracza 50 lat, a w 17 przypadkach są to budynki ponad stuletnie;
  - brak obiektów świadczących usługi pielęgnacyjno-opiekuńcze dla osób starszych i niedołączonych, w co najmniej 4 powiatach (sępoleńskim, golubsko-dobrzyńskim, żnińskim, tucholskim);
  - brak sprzętu medycznego – największe braki dotyczą aparatów do elektrokoagulacji, aparatów do gazometrii, aparatów do tlenoterapii, aparatów do znieczulania, aparatów EKG, aparatów USG, kardiomonitorów, łóżek szpitalnych, respiratorów oraz urządzeń rehabilitacyjnych;
  - długi czas oczekiwania na usługi medyczne, co wpływa na ich ograniczoną dostępność - dorośli pacjenci oczekują na udzielenie stacjonarnego i całodobowego szpitalnego świadczenia zdrowotnego od 8 do 274 dni w zależności od jego rodzaju, czas oczekiwania dzieci na przyjęcie na oddziały szpitalne wynosi od 9 do 1 miesiąca w zależności od rodzaju oddziału.

Wsparcie infrastruktury zdrowotnej w województwie skierowane będzie wyłącznie na niwelowanie ww. problemów w zakresie inwestycji związanych z realizacją celów odnoszących się do walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym, inwestycji odnoszących się do zidentyfikowanych na poziomie krajowym obszarów deficytowych (choroby układu krążenia, nowotworowe, układu kostnowątkowo-mięśniowego, układu oddechowego, choroby psychiczne) oraz odzwierciedlających specyficzne zdiagnozowane potrzeby regionalne. Analiza epidemiologiczna przeprowadzona w województwie oraz dane dotyczące czynników ryzyka w miejscach pracy dowodzą, że niezbędne jest prowadzenie działań prewencyjnych we wszystkich grupach wiekowych, a w odniesieniu do pracowników, w szczególności wśród rolników (jest to jedyna grupa zawodowa w kraju, u której nie wykonuje się żadnych pracowniczych badań profilaktycznych). Wśród populacji dzieci i młodzieży podstawowe działania winny być skierowane na wczesne wykrywanie chorób oczu oraz zmiany negatywnych postaw żywieniowych, powodujących otyłość. Z kolei utrzymujący się trend wzrostowy, wśród populacji dorosłych mieszkańców województwa, wymaga interwencji w odniesieniu do chorób: układu nerwowego, układu trawiennego, choroby tarczycy oraz cukrzycy.

Komplementarnie w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego realizowane będą działania ukierunkowane na zwiększenie świadomości w zakresie profilaktyki zdrowotnej osób pracujących poprzez wdrożenie kompleksowych programów zdrowotnych służących wydłużaniu aktywności zawodowej.

W zakresie wykluczenia społecznego diagnoza społeczno-gospodarcza wykazała, iż konsekwencją pozostawania bez pracy dużej części mieszkańców naszego województwa jest wysoki udział objętych pomocą społeczną oraz rozwój zjawiska ubóstwa. Od 2005 r. systematycznie maleje odsetek osób korzystających z pomocy społecznej w województwie kujawsko-pomorskim (z 17,3% w 2005 r. do 13,0% w 2009 r.), przy czym średnia dla Polski wynosi odpowiednio 13,2% i 9,8%. Na liście województw zagrożonych ubóstwem kujawsko-pomorskie zajmuje 5 pozycję, co oznacza, że aż 19,2% (w 2010 r.) społeczeństwa jest narażone na wystąpienie tego zjawiska. Osobami najbardziej zagrożonymi wykluczeniem społecznym są petenci pomocy społecznej, którzy obok różnego rodzaju problemów życiowych mają bardzo niskie dochody bądź nie posiadają ich w ogóle. Jak wynika ze sprawozdań przeanalizowanych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Toruniu, około 13% mieszkańców naszego województwa było objętych różnego rodzaju świadczeniami pomocy społecznej, a wśród nich były osoby niepełnosprawne, długotrwale bezrobotne, dzieci i młodzież oraz osoby starsze. Województwo kujawsko-pomorskie to jeden z 9 regionów Polski, gdzie udział

świadczeniobiorców z pomocy społecznej w ogólnej liczbie mieszkańców jest wyższy od średniej krajowej. W zestawieniu tym nasze województwo plasuje się na 4 miejscu w kraju.

Celem poprawy sytuacji tych osób konieczne jest podjęcie działań mających na celu rozwój różnego rodzaju form wsparcia w środowiskach lokalnych. Szczególnie istotne znaczenie mają działania ukierunkowane na „wyjście z pomocy społecznej” osób i rodzin, które długotrwale korzystają ze świadczeń społecznych.

Dlatego kluczowe znaczenie dla poprawy sytuacji i dokonania zmian w obszarze wykluczenia społecznego i wychodzenia z ubóstwa ma rozwój infrastruktury pomocowej skierowanej do osób zagrożonych wykluczeniem.

Planowane jest wsparcie rozwoju mieszkalnictwa wspomaganego, chronionego i socjalnego w ramach kompleksowych projektów w powiązaniu ze wsparciem EFS na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W związku z niedoborem placówek wielofunkcyjnego wsparcia dziennego⁹⁹ w osi 11 wspierany będzie rozwój infrastruktury dziennych domów pomocy, środowiskowych domów samopomocy oraz szeregu placówek wsparcia dziennego w środowisku dla osób w różnych kategoriach wiekowych.

Ekonomia społeczna jest instrumentem aktywnej polityki społecznej, który adresowany jest w szczególności do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, bądź wykluczonych społecznie. Szacunki wskazują, iż na koniec 2011 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowało 1280 podmiotów ekonomii społecznej. Łącznie w podmiotach ekonomii społecznej w regionie (wliczając NGO prowadzące działalność gospodarczą) liczba osób pracujących i zatrudnionych wynosi około 14 tys. osób.

W związku z trudnościami w aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wspierana będzie działalność podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorczości społecznej jako potencjalnych miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Jednym z determinantów niezbędnych do podniesienia poziomu wykształcenia społeczeństwa w regionie jest m.in. realizowanie funkcji edukacyjnej od najmłodszych lat, zaś zwiększenie poziomu zatrudnienia powinno być poprzedzone rozwojem kompetencji i kwalifikacji przyszłych pracowników i dostosowaniem ich wiedzy i umiejętności do potrzeb pracodawców.

Diagnoza społeczno-gospodarcza wykazała, iż system edukacji wymaga znacznych inwestycji w celu zwiększenia dostępu i jakości edukacji przedszkolnej, podstawowej i ponadpodstawowej oraz ograniczenia przedwczesnego kończenia nauki szkolnej.

Wskaźnik upowszechnienia edukacji przedszkolnej w województwie kujawsko-pomorskim wynosi 61,6% i należy do najniższych w kraju. Pod względem dostępności miejsc w przedszkolach województwo kujawsko-pomorskie lokuje się dopiero na 13 miejscu w kraju.

Stąd w ramach osi priorytetowej 11 wspierane będą działania w zakresie inwestycji w infrastrukturę przedszkolną, a także w infrastrukturę edukacyjną służącą rozwojowi umiejętności uczniów szkół i placówek oświatowych kształcących na każdym poziomie, w tym prowadzących kształcenie zawodowe. Celem zwiększenia potencjału i lepszego dopasowania kształcenia zawodowego do potrzeb pracodawców, w ramach osi priorytetowej wsparcie skierowane zostanie na działania inwestycyjne w infrastrukturę edukacyjną.

Interwencja związana z zapewnieniem wysokiego standardu usług publicznych dla mieszkańców regionu w zakresie rozwoju społecznego i solidarności międzypokoleniowej, edukacji i ochrony zdrowia wpisuje się w priorytet Strategii Europa 2020 związany z rozwojem sprzyjającym włączeniu

---

⁹⁹ Placówka wsparcia dziennego wspiera funkcje opiekuńczo-wychowawcze rodziny świadcząc opiekę dzienną i zapewniając dziecku pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, rozwój zainteresowań, organizację zabaw i zajęć sportowych, w miarę możliwości pomoc rzeczową, posiłek.

społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną oraz zapisy Europejskiego programu walki z ubóstwem. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu oznacza wzmocnienie pozycji obywateli poprzez zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia, inwestowanie w kwalifikacje, zwalczanie ubóstwa oraz modernizowanie rynków pracy, systemów szkoleń i ochrony socjalnej, aby pomóc ludziom przewidywać zmiany i radzić sobie z nimi oraz móc budować spójne społeczeństwo.

W wymiarze krajowym, realizacja działań w tym obszarze wpisuje się w podstawowy dokument strategiczny - Strategię Rozwoju Kraju 2020, w obszar strategiczny III. Spójność społeczna i terytorialna. Planowane wsparcie dla podmiotów ekonomii społecznej przyczyni się do upowszechniania działań aktywizujących, które umożliwiają powszechne uczestnictwo w różnych sferach życia społeczno-gospodarczego, a także przyczynią się do podnoszenia jakości usług publicznych w tym zakresie.

Na poziomie regionalnym, zapewnienie wysokiego standardu usług publicznych dla mieszkańców odgrywa kluczową rolę w Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 w ramach celu strategicznego „Aktywne społeczeństwo i sprawne usługi”. Rozwój społeczny jest jednym z największych wyzwań rozwoju województwa i obok gospodarki jest drugim podstawowym filarem dla rozwoju innowacyjności. Zakładany jest rozwój innowacyjności na dwóch płaszczyznach, tj. wykształcenie w społeczeństwie postaw proinnowacyjnych, czyli przekazanie umiejętności i wykształcenie zapotrzebowania na innowacje w życiu codziennym oraz maksymalne wykorzystanie nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych w funkcjonowaniu usług, procesie edukacji, ochronie zdrowia. Ogół podejmowanych działań ma sprzyjać osiągnięciu wysokiej jakości życia, adaptacyjności do szybko zmieniających się warunków otoczenia i pobudzaniu kreatywności mieszkańców, a także wzrostowi konkurencyjności gospodarki województwa na tle kraju, Europy oraz świata.

Poprawa jakości i dostępności usług społecznych w województwie wspierana będzie także w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, w szczególności w zakresie celu tematycznego 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem oraz 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie, realizowanych przez Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny 2014-2020 oraz Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój 2014-2020.

Priorytet inwestycyjny 9.1: inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych

Cele szczegółowe:

Wyrównanie dysproporcji w dostępie do usług zdrowotnych i społecznych poprzez interwencję w infrastrukturę związaną z ochroną zdrowia oraz społeczną.

Oczekiwane rezultaty:

- skrócenia czasu oczekiwania na usługi medyczne,
- poprawy stanu infrastruktury ochrony zdrowia,
- poprawy warunków mieszkalnych osób korzystających z opieki społecznej.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Wyrównanie dysproporcji w dostępie do usług zdrowotnych poprzez interwencję w infrastrukturę związaną z ochroną zdrowia									
1.		Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych)	%	Mniej rozwinięty region	17,9	2011	16,0 – 16,5	GUS BDL	rok

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) budowa, przebudowa i rozbudowa obiektów ochrony zdrowia, w celu osiągnięcia zgodności z wymogami określonymi w obowiązujących przepisach prawa¹⁰⁰,
- 2) zakup aparatury i urządzeń medycznych służących do diagnostyki, terapii i rehabilitacji z wyłączeniem wyrobów jednorazowego użytku,
- 3) dostosowanie obiektów ochrony zdrowia do użytkowania zakupionego w ramach projektu sprzętu,
- 4) tworzenie mieszkań wspomaganych, chronionych i socjalnych w oparciu o istniejącą infrastrukturę (wyłączona jest budowa nowych obiektów).

Typy beneficjentów:

- podmioty wykonujące działalność leczniczą w rozumieniu ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, z wyłączeniem ratownictwa medycznego;
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy regionu.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Tryb konkursowy i pozakonkursowy.

Wybór projektów do dofinansowania następował będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu

¹⁰⁰ Wymagania szczegółowe w tym zakresie określa rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia i urządzenia podmiotu wykonującego działalność leczniczą (Dz. U. z 2012 r., poz. 739).

inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Tryb pozakonkursowy zastosowany zostanie w przypadku projektów mających strategiczne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu (szczególnie projektów, których działania obejmą obszar całego województwa) bądź projektów, których wnioskodawcy, ze względu na charakter projektu, będą jednoznacznie wskazani w dokumentach programowych przed złożeniem wniosku o dofinansowanie.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 9.1 (EFRR) inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych							
4.	Liczba wspartych podmiotów leczniczych	sztuki	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Priorytet inwestycyjny 9.3: wspieranie przedsiębiorstw społecznych

Cele szczegółowe:

Zmniejszenie zjawiska wykluczenia społecznego.

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie liczby osób korzystających z pomocy społecznej, poprzez wspieranie rozwoju infrastruktury przedsiębiorstw ekonomii społecznej.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zmniejszenie zjawiska wykluczenia społecznego									
1.		Wskaźnik zagrożenia ubóstwem (po uwzględnieniu transferów społecznych)	%	Mniej rozwinięty region	17,9	2011	16,0 – 16,5	GUS BDL	rok

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Przebudowa i rozbudowa obiektów infrastruktury użytkowanej przez podmioty ekonomii społecznej wraz z zakupem wyposażenia.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- organizacje pozarządowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy regionu.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Tryb konkursowy.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 9.3 (EFRR) wspieranie przedsiębiorstw społecznych							
1.	Liczba podmiotów ekonomii społecznej objętych wsparciem	sztuki	EFRR	Mniej rozwinięty region			

Priorytet inwestycyjny 10.4: inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej

Cele szczegółowe:

- podniesienie jakości i warunków kształcenia na każdym poziomie poprzez interwencję w infrastrukturę edukacyjną,
- poprawa jakości oraz powszechności edukacji przedszkolnej poprzez interwencję w infrastrukturę przedszkolną.

Oczekiwane rezultaty:

- podniesienie jakości infrastruktury edukacyjnej,
- zwiększenie odsetka dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: podniesienie jakości warunków kształcenia na każdym poziomie poprzez interwencję w infrastrukturę edukacyjną									
1.				Mniej rozwinięty region				GUS BDL	Raz na rok
Cel szczegółowy: poprawa jakości oraz powszechności edukacji przedszkolnej poprzez interwencję w infrastrukturę przedszkolną									
2.		Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym	%	Mniej rozwinięty region	60,4	2011		GUS BDL	Raz na rok

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) zwiększenie liczby miejsc przedszkolnych, w szczególności na obszarach wiejskich oraz poprawa jakości edukacji przedszkolnej poprzez działania inwestycyjne w infrastrukturę przedszkolną,
- 2) uzupełnienie bazy techniczno- dydaktycznej w przedszkolach i szkołach prowadzących kształcenie ogólne,

3) rozwój wysokiej jakości edukacji w szkołach prowadzących kształcenie ogólne oraz szkolnictwa zawodowego poprzez działania inwestycyjne w infrastrukturę edukacyjną, w tym zakup sprzętu.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia;
- inne państwowe lub samorządowe jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, których ustawowym lub statutowym zadaniem jest pełnienie zadań publicznych w zakresie edukacji;
- organizacje pozarządowe;
- osoby prawne i fizyczne będące organami prowadzącymi szkoły i placówki oświatowe;
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i innych związków wyznaniowych.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy regionu.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszar całego regionu.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Tryb konkursowy.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet 10.4 (EFRR) inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej							
1.	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury jednostek	sztuki	EFRR	Mniej rozwinięty region			

	organizacyjnych systemu oświaty						
--	---------------------------------	--	--	--	--	--	--

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorie interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 12 Polityka terytorialna

Oś priorytetowa 12. odpowiada:

- celowi tematycznemu 4. *Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:
  - 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym;
  - 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych.
- celowi tematycznemu 6. *Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:
  - 6.2. Zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego;
  - 6.4. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury;
  - 6.5 Działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza.
- celowi tematycznemu 9. *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:
  - 9.2. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich.
- celowi tematycznemu 10. *Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:
  - 10.4 Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.

Obszar wsparcia:

Celem osi jest wykorzystanie endogenicznych czynników rozwoju obszarów funkcjonalno-przestrzennych miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądz i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych, utożsamianych z obszarami powiatów ziemskich oraz rozwój istniejących a także wykreowanie nowych form współdziałania władz samorządowych na rzecz rozwoju przekraczającego tradycyjne granice formalnych podziałów administracyjnych.

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 jako jeden z priorytetów wyznacza „Modernizację przestrzeni wsi i miast”. Jako podstawę identyfikacji priorytetu określono „*dążenie do znacznego przyspieszenia rozwoju obszarów wiejskich oraz aktywizacji społeczno-gospodarczej miast przy uwzględnieniu ich pozycji w sieci osadniczej i dostosowaniu potencjału do oczekiwań stawianych przed nimi w zakresie stymulowania rozwoju regionu, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego*”. Tak znaczące dla rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego zadania realizowane będą w ramach tzw. polityki terytorialnej polegającej na zintegrowanym podejściu do rozwoju społeczno-gospodarczego z uwzględnieniem relacji funkcjonalno-przestrzennych danego obszaru. Efektywna realizacja polityki terytorialnej będzie

możliwa jedynie w przypadku współdziałania władz samorządowych i wspólnego podejmowania działań służących realizacji projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie (ze szczególnym uwzględnieniem miast, jako ośrodków wzrostu społeczno-gospodarczego). Rozumianemu w ten sposób podejściu terytorialnemu odpowiada zaproponowany przez Komisję Europejską dla perspektywy finansowej 2014-2020 instrument, jakim są Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). Instrument ten ma na celu wzmocnienie zintegrowanego podejścia terytorialnego oraz lepsze dostosowanie interwencji wspieranej środkami unijnymi do potrzeb i potencjałów określonych typów terytoriów. Tym samym służy realizacji zintegrowanych przedsięwzięć, będących wynikiem współdziałania jednostek samorządu terytorialnego, a zdefiniowanych w Strategiach Rozwoju dla obszaru ZIT .

W województwie kujawsko-pomorskim polityka terytorialna prowadzona będzie z szerokim wykorzystaniem instrumentu ZIT – zakładającego ścisłą integrację planowania na poziomie miast i obszarów funkcjonalnych. W ramach K-P RPO instrument ZIT realizowany będzie w ramach osi priorytetowej 12. ze środków EFRR oraz osi priorytetowej 13. ze środków EFS.

W ramach osi priorytetowych 12. i 13. interwencja skierowana zostanie na następujące poziomy

1. Poziom wojewódzki (obejmuje miasta Bydgoszcz i Toruń oraz ich obszary funkcjonalne)
Interwencja będzie skierowana na wzmocnianie funkcji metropolitalnych Bydgoszczy i Torunia oraz powiązań funkcjonalno-przestrzennych Bydgoszczy i Torunia z ich otoczeniem. Wsparcie realizowane będzie na podstawie strategii rozwoju obszaru ZIT.
2. Poziom regionalny i subregionalny (Włocławek, Grudziądz, Inowrocław wraz z ich obszarami funkcjonalnymi)
3. Poziom ponadlokalny - Obszar Rozwoju Społeczno-Gospodarczego obejmujący miasta powiatowe i ich obszary funkcjonalne

Wsparcie poziomu regionalnego i subregionalnego oraz ponadlokalnego, podobnie jak w przypadku poziomu wojewódzkiego, polegać będzie na wzmocnianiu powiązań infrastrukturalnych i funkcjonalnych miast z ich otoczeniem. Szczególne interwencja zostanie skierowana na realizację zintegrowanych działań rewitalizacyjnych oraz pobudzających rozwój gospodarczy miast oraz obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie. W odniesieniu do szczebla ponadlokalnego wsparcie skierowane zostanie w szczególności na właściwą realizację zadań publicznych, mających kluczowe znaczenie dla rozwoju społecznego i modernizacji regionu . W przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego wsparcie realizowane będzie na podstawie strategii rozwoju obszarów ZIT, a przypadku poziomu ponadlokalnego na podstawie strategii rozwoju dla danego Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego.

W każdym z poziomów przewiduje się zastosowanie mechanizmów ułatwiających ubieganie się o wsparcie gminom zaliczonym do kategorii gmin objętych Funduszem Wsparcia.

Mając tak określone zadania, wsparcie w ramach osi priorytetowej 12. K-P RPO instrumentu ZIT zostanie skierowane na działania związane ze wzmocnianiem powiązań infrastrukturalnych i funkcjonalnych obszarów, kształtowanie właściwego ładu przestrzennego, rozwój społeczny służący gospodarce regionu oraz na rewitalizację społeczno-gospodarczą. Tym samym wsparcie skoncentrowane będzie na następujących obszarach:

- poprawie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkaniowych,
- realizacji działań wymienionych w strategiach niskoemisyjnych dla danych obszarów, w tym na rozwoju niskoemisyjnego transportu publicznego,

- poprawie gospodarki wodno-ściekowej,
- ochronie przyrody, małej infrastrukturze turystycznej oraz edukacji ekologicznej,
- rekultywacji terenów zdegradowanych,
- rewitalizacji społeczno-gospodarczej,
- ułatwieniu dostępu i poprawie jakości edukacji przedszkolnej i zawodowej.

Wsparcie działań związanych z poprawą efektywności energetycznej oraz realizacją strategii niskoemisyjnych stanowi dalszy ciąg wsparcia gospodarki niskoemisyjnej w ramach K-P RPO. Podobnie jak w przypadku osi priorytetowej 4. w trosce o ochronę występujących na danym terenie gatunków ptaków chronionych niezbędne będzie wykonanie ekspertyz ornitologicznych, szczególnie w odniesieniu do projektów polegających na docieplaniu ścian i innym uszczelnianiu budynków. W przypadku realizacji działań wymienionych w strategiach niskoemisyjnych warunkiem otrzymania wsparcia będzie posiadanie przez te obszary planów/strategii gospodarki niskoemisyjnej. Wsparcie tego typu działań stanowić będzie uzupełnienie działań realizowanych na poziomie krajowym.

W odniesieniu do obszaru gospodarki wodno-ściekowej wsparcie stanowić będzie kontynuację podejmowanych w perspektywie 2007-2013 działań mających na celu poprawę jakości wód powierzchniowych i podziemnych. Ważnym impulsem do realizacji działań w tym obszarze jest konieczność dokończenia bądź przyspieszenia procesu wdrażania prawa UE, zwłaszcza w sektorze gospodarki wodno-ściekowej.

Wsparcie inwestycji z zakresu gospodarki ściekowej stanowić będzie uzupełnienie działań realizowanych na poziomie krajowym i zostanie skierowane na realizację inwestycji w aglomeracjach wodno-ściekowych poniżej 10 tys. RLM. Biorąc pod uwagę powyższe ograniczenie, wsparcie to zostanie w szczególności ukierunkowane na poprawę gospodarki wodno-ściekowej na obszarach małych miast i obszarach wiejskich.

Kolejny obszar wsparcia dotyczy podejmowania działań z zakresu ochrony przyrody, „zielonej infrastruktury” oraz edukacji ekologicznej. Podejmowane działania stanowić będą uzupełnienie działań realizowanych w ramach osi priorytetowej 6.

Z rozwojem właściwej polityki przestrzennej związane są z kolei działania dotyczące rekultywacji terenów zdegradowanych. Polegać ona będzie na udostępnieniu tychże terenów dla mieszkańców lub na wprowadzenia na te tereny nowych inwestycji. Przyczyni się to zarówno do ponownego zagospodarowania terenów, a także, w przypadku stworzenia przestrzeni inwestycyjnych, do rozwoju przedsiębiorczości i tym samym rozwoju gospodarczego województwa.

Rewitalizacja społeczno-gospodarczą jest kolejnym ważnym obszarem, wymagającym wsparcia. Odnowa obszarów o dużej koncentracji negatywnych zjawisk społecznych jest jednym z podstawowych działań mających przyczynić się do minimalizacji istniejących na danych obszarach problemów. Działania rewitalizacyjne podejmowane będą w oparciu o Lokalne Programy Rewitalizacji. Finansowane w ramach osi priorytetowej 12. działania inwestycyjne zostaną podporządkowane rozwiązaniu zdiagnozowanych problemów społecznych i będą musiały służyć realizacji osi priorytetowych 8, 9, 10, 11 i 13 K-P RPO ze szczególnym uwzględnieniem osi priorytetowych 9 i 13. Projekty z zakresu rewitalizacji będą musiały być realizowane wyłącznie, jako zintegrowane przedsięwzięcia dotyczące wszystkich aspektów rewitalizacji danego obszaru.

Wsparcie obszaru edukacji dotyczy zaś wsparcia infrastruktury i wyposażenia w zakresie edukacji przedszkolnej i zawodowej. Realizowane będzie wyłącznie w powiązaniu z działaniami realizowanymi w osi priorytetowej 10 i 13. W przypadku szkolnictwa zawodowego preferowane będzie wsparcie projektów związanych z inteligentnymi specjalizacjami regionu i zdiagnozowanymi potrzebami regionalnego rynku pracy.

Priorytet inwestycyjny 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym

Cele szczegółowe:

- zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkaniowych

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie zapotrzebowania na energię i ograniczenie strat energii w budynkach użyteczności publicznej i w budynkach mieszkaniowych

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zwiększenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i budynków mieszkaniowych									
1.		Zmniejszenie zużycia energii pierwotnej w budynkach publicznych (CI)	kWh/rok	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- administracja rządowa,
- organizacje pozarządowe,
- spółdzielnie mieszkaniowe,
- wspólnoty mieszkaniowe
- towarzystwa budownictwa społecznego.

Grupa docelowa:

Sektor publiczny, osoby korzystające z obiektów użyteczności publicznej, mieszkańcy.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądzka i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu regionalnego i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 4.3. Wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym							
1	Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków	szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych.

Cele szczegółowe:

- zwiększenie znaczenia transportu publicznego przy jednoczesnym ograniczeniu używania indywidualnych środków transportu samochodowego,
- zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych.

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych									
1.		Szacowany spadek emisji gazów cieplarnianych	tony ekwiwalentu CO ₂	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- modernizacja oświetlenia miejskiego,
- realizacja działań informacyjno-promocyjnych dotyczących np. oszczędności energii oraz promujących budownictwo zeroemisyjne,
- zakup i modernizacja niskoemisyjnego taboru,
- realizacja centrów przesiadkowych,
- wsparcie inteligentnych systemów transportowych,
- realizacja ścieżek rowerowych,
- wsparcie różnego rodzaju inwestycji mających przyczynić się do zwiększenia znaczenia transportu publicznego.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- administracja rządowa,
- organizacje pozarządowe,
- spółdzielnie mieszkaniowe,
- wspólnoty mieszkaniowe,
- przedsiębiorstwa.

Grupa docelowa:

Sektor publiczny, mieszkańcy.

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądzka i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu regionalnego i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 4.5. Promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących							
1	Pojemność zakupionego lub zmodernizowanego taboru pasażerskiego w publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej	osoby	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
2	Liczba zakupionych lub zmodernizowanych jednostek taboru pasażerskiego w	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

	publicznym transporcie zbiorowym komunikacji miejskiej						
--	--	--	--	--	--	--	--

Priorytet inwestycyjny 6.2. Zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego

Cele szczegółowe:

- poprawa gospodarki wodno-ściekowej w regionie

Oczekiwane rezultaty:

- wzrost ilości ludności województwa korzystającej z oczyszczalni ścieków i ulepszonych zaopatrzenia w wodę

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa gospodarki wodno-ściekowej w regionie									
1		Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszonych zaopatrzenia w wodę (CI)	osoby	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie
2		Liczba dodatkowych osób korzystających z ulepszonych oczyszczania ścieków (CI)	RLM	Mniej rozwinięty region				LSI	rocznie
3	Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków		%	Mniej rozwinięty region				GUS	

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- kompleksowa realizacja gospodarki wodno-ściekowej w aglomeracjach poniżej 10 tys. RLM, w tym wyposażenie ich w odpowiednie systemy odbioru ścieków komunalnych,
- budowa lub poprawa parametrów istniejących już oczyszczalni ścieków,

- poprawa gospodarki odpadami ściekowymi,
- kompleksowe wsparcie budowy systemów indywidualnych oczyszczania ścieków, w szczególności na terenach o rozproszonej zabudowie, gdzie ekonomicznie nieuzasadniona i nieopłacalna jest budowa sieci kanalizacyjnej, (wsparcie możliwe do realizacji wyłącznie w przypadku uporządkowania gospodarki wodno-ściekowej na terenie aglomeracji),
- budowa i modernizacja linii wodociągowych (systemy zaopatrzenia w wodę, ujęcia i stacje uzdatniania wody),
- zakup urządzeń i aparatury służących gromadzeniu, odprowadzaniu, uzdatnianiu i przesyłowi wody.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- podmioty, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki i stowarzyszenia,
- podmioty wykonujące usługi publiczne z ww. zakresu,
- administracja rządowa.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądz i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu regionalnego i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 6.2. Zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego							
1	Długość wybudowanej kanalizacji sanitarnej	km	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie
2	Długość wybudowanej sieci wodociągowej	km	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 6.4. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury

Cele szczegółowe:

- ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie świadomości społeczeństwa w zakresie konieczności dbania o wspólne dziedzictwo,
- wzrost ilości turystów korzystających z „zielonej” infrastruktury.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Ochrona i poprawa jakości środowiska przyrodniczego									
1		Wzrost oczekiwanej liczby odwiedzin w objętych wsparciem miejscach należących do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz stanowiących atrakcje turystyczne (CI)	szt.	<i>Mniej rozwinięty region</i>				LSI	rocznie
2		Zasięg zrealizowanych przedsięwzięć edukacyjno-promocyjnych oraz informacyjnych	osoby	<i>Mniej rozwinięty region</i>				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- projekty z zakresy ochrony przyrody na obszarach miejskich i pozamiejskich,
- projekty dotyczące działalności wykorzystującej lokalne zasoby przyrodnicze wraz z promocją (np. stawy widokowe, tereny wypoczynkowe, ścieżki dydaktyczne),
- projekty z zakresu edukacji ekologicznej oraz prowadzenie komplementarnych i uzupełniających do ogólnopolskich działań i kampanii informacyjno-edukacyjnych,
- projekty dotyczące sporządzenia inwentaryzacji przyrodniczej gmin.

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- organizacje pozarządowe,
- administracja rządowa,
- jednostki naukowe.
- przedsiębiorstwa.

Grupa docelowa:

Sektor publiczny, mieszkańcy, flora i fauna regionu

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądzka i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu regionalnego i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 6.4. Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie usług ekosystemowych, w tym programu natura 2000 oraz zielonej infrastruktury							
1	Liczba wybudowanych obiektów turystycznych i rekreacyjnych	szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie
2	Długość utworzonych szlaków turystycznych	km	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 6.5. Działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów poprzemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza

Cele szczegółowe:

- przywrócenie zdegradowanych terenów do powtórnego użytkowania

Oczekiwane rezultaty:

- likwidacja zanieczyszczeń na terenach zdegradowanych,
- rozwój przedsiębiorczości na zrehabilitowanych obszarach,
- poprawa zagospodarowania przestrzennego miast i gmin.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Przywrócenie zdegradowanych terenów do powtórnego użytkowania									
1		Liczba przedsiębiorstw ulokowanych na zrewitalizowanych obszarach	szt.	<i>Mniej rozwinięty region</i>				LSI	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- rekultywacja i remediacja terenów zdegradowanych mająca na celu zmianę dotychczasowych funkcji przez nie pełniących na cele inne niż środowiskowe umożliwiającą powtórne wykorzystanie terenu

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- administracja rządowa,
- przedsiębiorstwa.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy, przedsiębiorstwa

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądz i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu regionalnego i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 6.5. Działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza							
1	Nowa otwarta przestrzeń na obszarach miejskich	m ²	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie
2	Łączna powierzchnia zrehabilitowanych gruntów	ha	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 9.2. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich

Cele szczegółowe:

- zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach problemowych

Oczekiwane rezultaty:

- poprawa szans na włączenie społeczne osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej,
- poprawa dostępu do wysokiej jakości usług społecznych.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach problemowych									
1	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wskaźnik zbiorczy trzech podwskaźników		%					Eurostat	

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- kompleksowa rewitalizacja społeczno-gospodarcza

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- administracja rządowa,
- organizacje pozarządowe,
- podmioty wykonujące usługi publiczne z ww. zakresu,
- mikro i małe przedsiębiorstwa.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy terenów rewitalizowanych

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądz i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Projekty wybierane będą w oparciu o sporządzone przez gminy Lokalne Programy Rewitalizacji.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 9.2. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich							
1	Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
2	Liczba nowych/ przebudowanych/ przekształconych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	szt.	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

Priorytet inwestycyjny 10.4. Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej

Cele szczegółowe:

- poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji,
- poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe.

Oczekiwane rezultaty:

- poziom upowszechnienia edukacji przedszkolnej na poziomie średniej krajowej,
- współpraca 100% szkół prowadzących kształcenie zawodowe w zakresie dostosowania oferty edukacyjnej szkół do potrzeb rynku pracy.

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji									
1.				Mniej rozwinięty region					
Cel szczegółowy: Poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe									
1.				Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

Wsparcie inwestycyjne w zakresie:

- infrastruktury przedszkolnej, w tym wyposażenia (wyłącznie dla wyrównania dostępu do usług) z preferowanym wykorzystaniem/adaptacji istniejących budynków,
- infrastruktury szkolnictwa zawodowego, w tym wyposażenia (w oparciu o inteligentne specjalizacje regionu i zdiagnozowane potrzeby regionalnego rynku pracy).

Typy beneficjentów:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- administracja rządowa,
- podmioty prowadzące działalność oświatową na podstawie ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty.

Grupa docelowa:

Sektor publiczny, mieszkańcy regionu, przedsiębiorcy

Terytorialny obszar realizacji:

Obszary funkcjonalno – przestrzenne miast wojewódzkich (Bydgoszczy i Torunia), regionalnych (Grudziądzka i Włocławka), subregionalnego (Inowrocławia) oraz ośrodków powiatowych.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie konkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu regionalnego i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 10.4. Inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej							
1	Liczba wybudowanych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury jednostek organizacyjnych systemu oświaty	Szt.	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie

2	Potencjalna liczba użytkowników infrastruktury opieki nad dziećmi lub edukacyjnej wspartej w programie (C)	osoby	EFRR	Mniej rozwinięty region		LSI	rocznie
---	--	-------	------	-------------------------	--	-----	---------

Ramy wykonania osi priorytetowej:

KEW Wskaźnik produktu Wskaźnik postępu finansowego Wskaźnik rezultatu	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 13 Polityka terytorialna – Rozwój lokalny przyjazny rodzinie EFS

W województwie kujawsko-pomorskim zostaną utworzone cztery poziomy realizacji polityki terytorialnej:

1. Poziom wojewódzki – obejmujący miasta Bydgoszcz i Toruń oraz ich obszary funkcjonalne;
2. Poziom regionalny i subregionalny – obejmujący miasta Włocławek, Grudziądz i Inowrocław wraz z ich obszarami funkcjonalnymi;
3. Poziom ponadlokalny – obejmujący miasta powiatowe i ich obszary funkcjonalne;
4. Poziom lokalny – obejmujący obszary funkcjonowania LGD w ramach idei rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność (RLKS).

W ramach poszczególnych w/w poziomów polityki terytorialnej realizowane będą następujące priorytety inwestycyjne:

- 9.4 – Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności
- 9.8 – Wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych
- 10.1 – Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego
- 10.3 – Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy, zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami.

Przekazanie w/w obszarów interwencji na poszczególne szczeble polityki terytorialnej, zarówno w zakresie planowania jak i realizacji przyczyni się (poprzez możliwość pełniejszego wykorzystania potencjału społecznego i gospodarczego poszczególnych terytoriów) do skuteczniejszego osiągnięcia celów, jakie dla w/w priorytetów zostały postawione. Wszystkie działania podejmowane w związku z realizacją poszczególnych priorytetów będą wynikały z odpowiednich dokumentów strategicznych (strategia rozwoju na każdym poziomie polityki terytorialnej). Szczegółowy opis Osi 13 w kontekście realizacji polityki terytorialnej został przedstawiony w rozdziale dotyczącym osi 12.

W ramach osi 13 planuje się skoncentrowanie wsparcia na działaniach na rzecz osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz dotkniętych ubóstwem ukierunkowanych w szczególności na zwiększanie zatrudnienia i samodzielności społecznej i ekonomicznej w celu przywrócenia na rynek pracy oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym. Niezbędne jest dostosowanie usług do potrzeb poszczególnych osób, rodzin oraz całych społeczności dotkniętych lub zagrożonych różnorodnymi formami wykluczenia a także wprowadzenie nowych rozwiązań sprzyjających usamodzielnieniu społecznemu i ekonomicznemu wspierające dezinstytucjonalizację usług oraz rozwój rodzinnych i środowiskowych form wsparcia realizowanych przez Podmioty Ekonomii Społecznej.

Kolejnym ważnym elementem jest wspieranie wysokiej jakości edukacji na wszystkich poziomach w oparciu o określone standardy mające zapewnić zmniejszenie dysproporcji w kształceniu a także wzrost poziomu kształcenia w stosunku do pozostałych regionów. Dodatkowo podejmowane będą działania mające na celu dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy we współpracy z przedsiębiorcami mające na celu wyposażenie uczniów w umiejętności umożliwiające przejście z etapu edukacji do etapu zatrudnienia. Realizacja tych zadań nie będzie możliwa bez wyposażenia szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe w sprzęt oraz materiały dydaktyczne mające zapewnić wysokiej jakości edukację.

Priorytet Inwestycyjny 9.4: Aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności

Cele szczegółowe:

- zwiększenie potencjału społecznego oraz aktywności zawodowej osób i grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym

Oczekiwane rezultaty:

- podniesienie poziomu aktywności zawodowej osób i grup wykluczonych społecznie

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpśredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników LJE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zwiększenie potencjału społecznego oraz aktywności zawodowej osób i grup wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym										
1.	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób posiadających zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni)	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Zintegrowane i zindywidualizowane programy aktywizacji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub wykluczonych społecznie z wykorzystaniem:
  - pracy socjalnej, w tym pracy socjalnej z rodziną z dzieckiem metodą indywidualnego przypadku oraz przy wykorzystaniu metody organizowania środowiska lokalnego oraz co najmniej 3 instrumentów aktywizacji

- organizacja uczestnictwa w placówkach wsparcia dziennego, świetlicach i klubach, o których mowa w przepisach pomocy społecznej, przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz przepisach o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi;
- organizacja i finansowanie działalności środowiskowych placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (w tym ogniska wychowawczych, koła zainteresowań organizujące programy profilaktyczne)
- organizacja i finansowanie działań w zakresie interwencji i profilaktyki społecznej szkół
- organizacja i finansowanie usług wspierających osoby niepełnosprawne, w tym kosztów zatrudnienia tłumacza osoby głuchoniemej, przewodnika osoby niewidomej, asystenta osoby niepełnosprawnej;
- organizacja i finansowanie usług wspierających animację lokalną, w tym kosztów zatrudnienia animatora lokalnego, lidera klubu integracji społecznej, streetworkera;
- organizacja i finansowanie usług wsparcia i aktywizacji rodzin marginalizowanych, w tym kosztów zatrudnienia asystenta rodzinnego, konsultantów rodzinnych, mediatorów rodzinnych;
- pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, dla osób usamodzielnianych, w tym osób opuszczających pieczę zastępczą, bezdomnych, niepełnosprawnych;
- organizacja i finansowanie kosztów wolontariatu, zgodnie z przepisami o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w tym dla osób starszych;
- organizacja i finansowanie uczestnictwa w grupach i klubach samopomocowych;
- organizacja i finansowanie treningów kompetencji i umiejętności społecznych;
- organizacja i finansowanie poradnictwa specjalistycznego służących przywróceniu samodzielności życiowej, w tym powrotu na rynek pracy;
- organizacja i finansowanie tworzenia nowych ośrodków interwencji kryzysowej oraz nowych miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej;
- organizacja i finansowanie poradnictwa i wsparcia indywidualnego oraz grupowego w zakresie podniesienia kompetencji życiowych i umiejętności społeczno-zawodowych umożliwiających docelowo powrót do życia społecznego, w tym powrót na rynek pracy i aktywizację zawodową,
- uczestnictwo w zajęciach Centrum Integracji Społecznej lub Klubie Integracji Społecznej
- praca (zatrudnienie) praktyka lub staż w spółdzielni społecznej lub innym podmiocie również w przedsiębiorstwie, (po konsultacji z właściwym powiatowym urzędem pracy w przypadku, gdy klientem jest osoba bezrobotna). W przypadku osób niepełnosprawnych będących uczestnikami WTZ staży i praktyk w przedsiębiorstwach społecznych oraz ZAZ bez utraty ich statusu jako uczestników WTZ
- włączanie osób niepełnosprawnych w zajęcia na rzecz aktywizacji zawodowej, realizowane w warsztatach terapii zajęciowej poprzez finansowanie zajęć związanych z uczestnictwem w WTZ (w zakresie nie finansowanym przez PFRON) oraz wszystkich dodatkowych działań na rzecz aktywnej integracji dotychczas nie oferowanych przez WTZ (np. dodatkowe zajęcia aktywizacyjne).
- zatrudnienie wspomagane dla osób niepełnosprawnych
- organizacja i finansowanie usług wspierających aktywizację zawodową, w tym: trenera pracy, doradcy zawodowego

- zajęcia w ramach podnoszenia kluczowych kompetencji o charakterze zawodowym lub zdobywania nowych kompetencji i umiejętności zawodowych, umożliwiających aktywizację zawodową (po konsultacji z właściwym powiatowym urzędem pracy w przypadku, gdy klientem jest osoba bezrobotna);
- terapia psychologiczna, rodzina lub psychospołeczna
- program korekcyjno-edukacyjny dla osób stosujących przemoc w rodzinie, o którym mowa w przepisach o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
- program psychoterapii w zakładzie leczenia odwykowego w przypadku osób uzależnionych od alkoholu, w rozumieniu przepisów o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi;
- program terapeutyczny w zakładzie opieki zdrowotnej dla osób uzależnionych od narkotyków lub innych środków odurzających w rozumieniu przepisów o przeciwdziałaniu narkomanii;

2) Wsparcie dla otoczenia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub wykluczonych społecznie w zakresie niezbędnym dla uczestnictwa tych osób w programie.

3) Szkolenia przekwalifikowujące i usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu i zdobycia nowych umiejętności zawodowych w tym Indywidualne Plany Działań i pomoc w wyborze odpowiedniego zawodu kierowane do osób odchodzących z rolnictwa.

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych).

Grupa docelowa:

Osoby wykluczone społecznie lub zagrożone wykluczeniem społecznym (w tym osoby niepełnosprawne i starsze)

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 9.8 - Wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych

Cele szczegółowe:

- poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

Oczekiwane rezultaty:

- zwiększenie dostępności wysokiej jakości usług integracji społecznej

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy 2: Poprawa dostępu do zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym										
1.	Liczba osób zatrudnionych po opuszczeniu programu	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie
2.	Liczba osób posiadających zatrudnienie 6 miesięcy po opuszczeniu programu (w tym samozatrudnieni)	Region less developed	os.	n/d	0	os.	2012		SL2014	rocznie

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Wsparcie dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym za pośrednictwem podmiotów ekonomii społecznej, w tym o charakterze integracyjnych (np. CIS)

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty posiadające osobowość prawną – z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych):

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, związki i stowarzyszenia JST,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne,
- przedsiębiorcy, w szczególności przedsiębiorcy społeczni,

Grupa docelowa:

Osoby wykluczone lub zagrożone wykluczeniem społecznym

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	os.	EFŚ	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 10.1 – Ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego.

Cele szczegółowe:

- poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji

Oczekiwane rezultaty:

- poprawa jakości edukacji na wszystkich poziomach edukacji,
- upowszechnienie edukacji przedszkolnej na poziomie średniej krajowej,

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników LJE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa dostępu do wysokiej jakości edukacji oraz przeciwdziałanie rozwarstwieniu społecznemu w edukacji										
1.	Liczba szkół, które wdrożyły programy rozwojowe.		szt.							

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) upowszechnienia wysokiej jakości edukacji przedszkolnej poprzez:
  - tworzenie nowych miejsc przedszkolnych
  - modernizacja miejsc przedszkolnych,
  - zajęcia dodatkowe.
- 2) programy rozwojowe szkół i placówek kształcenia ogólnego w tym:
  - indywidualizacja nauczania, programy stypendialne, nauczanie doświadczalne, praca z uczniem młodszy,

3) doposażenie bazy dydaktycznej i naukowej szkół i placówek oświatowych.

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)

Grupa docelowa:

- Uczniowie i wychowankowie szkół i placówek (w rozumieniu art. 2 ust 3, 5 ustawy o systemie oświaty) prowadzących kształcenie ogólne (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych),
- Szkoły oraz placówki w rozumieniu art. 2 ust 3, 5 ustawy o systemie oświaty (instytucje i kadra pedagogiczna) realizujące kształcenie ogólne (z wyłączeniem szkół dla dorosłych) i ich organy prowadzące,
- Dzieci w wieku od 2,5 do 5 r.ż.,
- rodzice i pełnoprawni opiekunowie dzieci w wieku przedszkolnym oraz uczniów,
- Nauczyciele oraz pracownicy pedagogiczni przedszkoli, szkół i placówek oświatowych,
- Instruktorzy praktycznej nauki zawodu,
- Kadra administracyjna zarządzająca oświatą,

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba dzieci objętych w ramach programu dodatkowymi zajęciami zwiększającymi ich szanse edukacyjne w edukacji przedszkolnej	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba szkół, których pracownie przedmiotowe zostały doposażone w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
3.	Liczba szkół o najniższych wynikach edukacyjnych objętych wsparciem w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
4.	Liczba uczniów objętych wsparciem w programie	os.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Priorytet Inwestycyjny 10.3 – Poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji pracowników i osób poszukujących pracy, zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktyczną naukę zawodu realizowaną w ścisłej współpracy z pracodawcami

Cele szczegółowe:

- poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe.

Oczekiwane rezultaty:

- zapewnienie współpracy szkół prowadzących kształcenie zawodowe w zakresie dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy z przedsiębiorstwami,

Tabela xx: Zestawienie wspólnych wskaźników rezultatu EFS, dla których zostały ustalone wartości docelowe oraz wskaźników rezultatu EFS specyficznych dla programu, odnoszących się do celów szczegółowych, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik rezultatu (bezpośredniego lub długoterminowe) (jeśli zasadne)	Kategoria regionu lub YEI	Jednostka pomiaru	Referencyjny wskaźnik produktu z listy wspólnych wskaźników UE	Wartość bazowa	Jednostka pomiaru dla wartości bazowej i docelowej	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Poprawa atrakcyjności i podniesienie jakości kształcenia w szkołach i placówkach oświatowych prowadzących kształcenie zawodowe.										
1.										
2.										
3.										

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Dostosowanie oferty kształcenia do potrzeb regionalnego rynku pracy poprzez wprowadzanie nowych profili lub modyfikacje/konsultacja programów nauczania przy udziale pracodawców,
- 2) Kompleksowych programy rozwojowe szkół zawodowych przygotowujące uczniów do wejścia na rynek pracy,
- 3) Opieka pedagogiczno-psychologiczna dla uczniów zagrożonych wypadnięciem z sys. szkolnictwa w tym: programy prewencyjne lub profilaktyczne,
- 4) Wyposażenie szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe w nowoczesne materiały dydaktyczne (w tym podręcznik szkolne) i sprzęt zapewniające wysoką jakość kształcenia,

Typy beneficjentów:

Wszystkie podmioty - z wyłączeniem osób fizycznych (nie dotyczy osób prowadzących działalność gospodarczą lub oświatową na podstawie przepisów odrębnych)

Grupa docelowa:

- uczniowie i słuchacze szkół i placówek prowadzących kształcenie zawodowe (z wyłączeniem słuchaczy szkół dla dorosłych)

- młodociani pracownicy,
- szkoły i placówki (instytucje i kadra pedagogiczna) prowadzące kształcenie zawodowe (z wyłączeniem szkół dla dorosłych)
- placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego, ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego
- partnerzy społeczno – gospodarczy
- pracodawcy

Tabela x: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów oraz rezultatu bezpośredniego w przypadku EFS

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) i rezultatu bezpośredniego (EFS) WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba placówek i ponadgimnazjalnych szkół zawodowych wyposażonych w sprzęt i materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji kształcenia zawodowego	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
2.	Liczba szkół zawodowych współpracujących z pracodawcami w programie	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie
3.	Liczba szkół i placówek objętych wsparciem w zakresie realizacji zadań w obszarze doradztwa edukacyjno-zawodowego [	szt.	EFS	Region less developed		SL2014	rocznie

Terytorialny obszar realizacji:

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Projekty w priorytecie wybierane będą w trybie pozakonkursowym z zastosowaniem zasady preselekcji realizowanej w następujący sposób:

- w przypadku poziomu wojewódzkiego – wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu regionalnego i subregionalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację ZIT i umieszczenie go w strategii ZIT dla danego obszaru,
- w przypadku poziomu ponadlokalnego - wybór projektu przez podmiot odpowiedzialny za realizację kontraktu i umieszczenie go w strategii rozwoju dla danego obszaru.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Oś priorytetowa 14 Rozwój lokalny kierowany przez społeczność

Oś priorytetowa 14. odpowiada celowi tematycznemu 9. *Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem* i będzie realizować następujące priorytety inwestycyjne:

- 9.2. (EFRR) Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;
- 9.9. (EFS) Lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność.

Obszar wsparcia:

Celem osi jest rozwój społeczno-gospodarczy społeczności lokalnych, poprzez wsparcie inicjatyw oddolnych.

Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do roku 2020 określa, iż aktywizacja społeczno-gospodarcza na poziomie lokalnym jest jednym z ważniejszych celów polityki rozwoju województwa. Obszary te, a w szczególności obszary wiejskie, charakteryzują się w województwie kujawsko-pomorskim licznymi problemami społecznymi, gospodarczymi, a także coraz bardziej widocznymi problemami demograficznymi związanymi ze starzeniem i zmniejszaniem się liczby ludności na tych obszarach¹⁰¹. Przedstawiony przez Komisję Europejską nowy instrument polityki terytorialnej tzw. „Rozwój kierowany przez społeczność lokalną” (RLKS) stanowi jeden z instrumentów mających przyczynić się do ograniczenia, a nawet, o ile będzie to możliwe, likwidacji ww. problemów. Cechą charakterystyczną tego instrumentu jest osiągnięcie określonych celów za pomocą działań oddolnych tzn. działań inicjowanych i podejmowanych przez lokalnych partnerów społeczno-gospodarczych i mieszkańców danego obszaru, a także przy współudziale samorządów lokalnych.

KE zaleca zastosowanie RLKS w działaniach związanych z rewitalizacją fizyczną i gospodarczą ubogich społeczności miejskich i wiejskich. Przyczyni się to do zmniejszenia liczby osób zagrożonych ubóstwem (zgodnie z zaleceniami Rady nr 3 z 2012 r.).

Wsparcie w ramach RLKS skoncentrowane będzie na pięciu obszarach, tj. odnowie społeczno-gospodarczej miejscowości, wsparciu rodziny, jako najważniejszej i podstawowej grupy społecznej, na której opiera się całe społeczeństwo, umożliwiające wypełnianie przez nią ról społeczno-wychowawczych, rozwoju małej, charakterystycznej dla danych obszarów przedsiębiorczości, wsparciu spójności socjalnej oraz wsparciu inicjatyw w zakresie tworzenia struktur RLKS. W każdym przypadku wsparcie powinno przyczynić się do uruchomienia uspiętych potencjałów społecznych, które przyczynią się do aktywizacji społecznej i zawodowej społeczności lokalnych.

Odnowa społeczno-gospodarcza polegać będzie na rewitalizacji społeczno-gospodarczej miejscowości. Działania zostaną skierowane na aktywizację lokalnych społeczności w szczególności przez działania animacyjne na rzecz rodzin, solidarności międzypokoleniowej, dzieci, młodzieży i osób starszych. Działania w tym zakresie muszą minimalizować lub likwidować zdiagnozowane problemy, które zostaną określone w Lokalnych Strategiach Rozwoju.

Aktywizacja społeczności lokalnych odbywać się będzie również poprzez wspieranie działań wspomagających wypełnianie przez rodziny ról społeczno-wychowawczych, a także rozwiązujących lokalne problemy i zaspokajanie indywidualnych i zbiorowych potrzeb dotyczących m.in. opieki nad dziećmi, organizacji czasu wolnego młodzieży, działań edukacyjnych, współpracy międzypokoleniowej, dostępu do kultury, przedsięwzięć skierowanych na rzecz osób starszych, itp.

---

¹⁰¹ Odnoszące się do tej sytuacji dane przedstawia Diagnoza Sytuacji społeczno gospodarczej do Strategii Rozwoju Województwa.

Kolejnym ważnym obszarem jest lokalna przedsiębiorczość. Wsparciem inwestycyjnym zostaną objęte mikro i małe przedsiębiorstwa, reprezentujących określone w Lokalnych Strategiach Rozwoju branży charakterystyczne dla danego obszaru. Przewiduje się również wspieranie tworzenia małych inkubatorów przedsiębiorczości, wspomagających przedsiębiorstwa z branży nieruchomości oraz wsparcie doradczo-szkoleniowe dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Ponadto wsparciem w ramach osi objęte zostaną działania kreujące postawy przedsiębiorcze, a także działania animacyjne na rzecz spółdzielczości socjalnej w tym budowanie lokalnych partnerstw wspierających zakładanie i funkcjonowanie przedsiębiorstw społecznych.

Zamierza się również wspierać inicjatywy z zakresu tworzenia i wspierania struktur RLKS.

Głównym celem interwencji podejmowanych na tych obszarach będzie rozwój i aktywizacja społeczności lokalnych poprzez realizację przede wszystkim inicjatyw oddolnych. Aktywne społeczeństwo stanowi najważniejszy czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru. Wsparciem zostaną objęte w szczególności inicjatywy organizacji pozarządowych realizowane na wskazanych obszarach, ze szczególnym uwzględnieniem inicjatyw organizacji mających siedzibę na obszarze lokalnych grup działania.

Cele szczegółowe:

- zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach problemowych,
- wzrost aktywności społeczności lokalnych w moderowaniu rozwoju lokalnego,
- poprawa warunków do tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw lokalnych.

Oczekiwane rezultaty:

- zmniejszenie zjawiska wykluczenia społecznego

Wskaźniki rezultatu (EFRR/FS):

Tabela: Zestawienie specyficznych dla programu wskaźników rezultatu dla EFRR/ FS, w podziale na cele szczegółowe priorytetu inwestycyjnego

Lp.	Wskaźnik strategiczny z UP (jeśli zasadne)	Wskaźnik rezultatu (strategicznego) (EFRR/ FS)	Jednostka pomiaru	Kategoria regionu	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Cel szczegółowy: Zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach problemowych									
1.	Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wskaźnik zbiorczy trzech podwskaźników		%	Mniej rozwinięty region				Eurostat	
Cel szczegółowy: Wzrost aktywności społeczności lokalnych w moderowaniu rozwoju lokalnego									
1.				Mniej rozwinięty region					
Cel szczegółowy: Poprawa warunków do tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw lokalnych									
1.				Mniej rozwinięty region					

Opis przedsięwzięć planowanych do realizacji w ramach priorytetu inwestycyjnego:

- 1) Odnowa społeczno-gospodarcza miejscowości,
- 2) Rozwijanie usług społecznych i inicjatyw ukierunkowanych na wspieranie rodzin w wypełnianiu ról społeczno-wychowawczych, przewyciężających indywidualne bariery poprzez finansowanie „Centrów dla rodzin”
- 3) Wsparcie animacji w zakresie tworzenia spółdzielni socjalnych oraz budowie sieci współpracy lokalnych podmiotów na rzecz rozwoju spółdzielni socjalnych,
- 4) Działania związane z pobudzaniem lokalnej przedsiębiorczości (w tym wsparcie inwestycyjne i rozwój inkubatorów przedsiębiorczości, budowanie postaw przedsiębiorczych oraz wsparcie doradczo-szkoleniowe dla osób planujących rozpoczęcie działalności gospodarczej).
- 5) Wsparcie inicjatyw z zakresu tworzenia i wspierania struktur RLKS

Typy beneficjentów:

- Lokalne Grupy Działania,
- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- organizacje pozarządowe,
- mikro i małe przedsiębiorstwa,
- kościoły i związki wyznaniowe.

Grupa docelowa:

Mieszkańcy obszarów Lokalnych Grup Działania

Terytorialny obszar realizacji:

Miejscowości znajdujące się w granicach lokalnych grup działania.

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

W ramach osi przewiduje się dwa tryby wyboru projektów: projekty parasolowe oraz projekty konkursowe. Projekty parasolowe polegać będą na realizacji określonej grupy zadań w oparciu o szereg niewielkich przedsięwzięć wpisujących się w cele i przedsięwzięcia w ramach Lokalnej Strategii Rozwoju. Lokalna Grupa Działania otrzyma określoną pulę środków w ramach kontraktu zawartego z IZ, zobowiązując się do osiągnięcia określonych wskaźników. W ramach tej puli środków LGD wybiera niewielkie kwotowo projekty a następnie podpisuje umowy z beneficjentami kwalifikującymi się do przyznania pomocy, a po ich zrealizowaniu dokonuje ich rozliczenia.

Opis planowanego wykorzystania instrumentów finansowych

Decyzja dotycząca formy i zakresu wykorzystania instrumentów finansowych w ramach priorytetu podjęta zostanie na podstawie wyników analizy ex ante instrumentów finansowych.

Opis planowanego zastosowania dużych projektów

Nie przewiduje się realizacji dużych projektów.

Wskaźniki produktu

Tabela: Zestawienie wspólnych i specyficznych dla programu wskaźników produktu dla EFRR, EFS i FS, w podziale na priorytety inwestycyjne i kategorie regionów

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 9.2. Wsparcie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich							
1	Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją	ha	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
2	Liczba nowych / przebudowanych/ przekształconych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach	szt.	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

Lp.	Wskaźnik produktu (EFRR, FS, EFS) : WLWK 2014 oraz wskaźniki specyficzne dla programu	Jednostka pomiaru	fundusz	Kategoria regionu	Wartość docelowa (2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
Priorytet inwestycyjny 9.9. Lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność							
1	Liczba osób zagrożonych wykluczeniem społecznym objętych wsparciem w programie	sztuki	EFS	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
2	Liczba osób ogółem objętych wsparciem w ramach programu	osoby	EFS	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie
3	Liczba przedsiębiorstw wspartych w zakresie inwestycji	sztuki	EFRR	<i>Mniej rozwinięty region</i>		LSI	rocznie

Ramy wykonania osi priorytetowej

Tabela: Ramy wykonania osi priorytetowej, w podziale na fundusze i kategorie regionów

KEW	Jednostka pomiaru (w stosownych przypadkach)	Fundusz	Kategoria regionu	Cel pośredni (2018)	Cel końcowy (2023)	Źródło danych	Wyjaśnienie adekwatności wskaźnika (w stosownych przypadkach)	Kwota rezerwy wykonania, która zostanie ostatecznie alokowana w 2019 r.
Wskaźnik produktu								
Wskaźnik postępu finansowego								
Wskaźnik rezultatu								

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabele: Tabele przedstawiające zastosowane w osi priorytetowej kategorii interwencji

Kategoria regionu i fundusz: ...											
Tabela 7: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 8: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 9: Wymiar 3 Typ terytorium		Tabela 10: Wymiar 6 Terytorialne mechanizmy wdrażania		Tabela 11: Wymiar 7 EFS secondary theme (Wyłącznie EFS)		Tabela 12: Wymiar 8 Cel tematyczny (EFRR/ FS)	
Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€	Kod	€

Planowane wykorzystanie pomocy technicznej dla wzmocnienia zdolności administracyjnych

Oś priorytetowa 15 Pomoc techniczna EFS

Celem głównym osi priorytetowej jest zapewnienie skutecznej i efektywnej realizacji Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020.

Cele szczegółowe:

- zapewnienie efektywnego i sprawnego systemu zarządzania i wdrażania programu,
- upowszechnianie informacji o dostępnym wsparciu w ramach programu oraz promocja efektów i korzyści z niego płynących.

Obszar wsparcia:

Cele szczegółowe zostaną zrealizowane poprzez ukierunkowanie interwencji na dwa główne obszary wsparcia, dotyczące:

- zapewnienia odpowiedniego potencjału instytucji odpowiedzialnych za przygotowanie, zarządzanie, wdrażanie, certyfikację, monitorowanie, ocenę oraz kontrolę operacji finansowanych ze środków programu,
- zapewnienia środków na prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych.

W obszarze dotyczącym zapewnienia prawidłowego zarządzania, wdrażania i certyfikacji programu, w szczególności istotnym będzie zapewnienie niezbędnego potencjału kadrowego, systematyczne podnoszenie kwalifikacji zawodowych pracowników poprzez finansowanie różnorodnych form kształcenia m.in.: szkoleń, warsztatów, seminariów, studiów podyplomowych. Ważnym aspektem będzie również utrzymanie odpowiedniego standardu pracy umożliwiającego pracownikom właściwe wykonywanie powierzonych zadań. Tym samym przewiduje się wsparcie działań mających na celu zabezpieczenie właściwego zaplecza technicznego i organizacyjnego w tym: odpowiedniej powierzchni biurowej, archiwizacyjnej i magazynowej, przygotowanie stanowisk i narzędzi pracy oraz budowy, wdrożenia i utrzymania sprawnego systemu informatycznego pozwalającego na uczestnictwo w jednolitym komputerowym systemie monitoringu.

Kolejnym działaniem usprawniającym system zarządzania i wdrażania programu będzie prowadzenie badań ewaluacyjnych, a także studiów, analiz, specjalistycznych ekspertyz oraz ocen.

Ponadto w ramach osi priorytetowej planowane jest również finansowanie wydatków związanych z organizacją i obsługą prac Komitetu Monitorującego oraz innych ciał doradczych.

Istotnym elementem będzie również zapewnienie odpowiedniej organizacji procesu naboru i oceny projektów.

Wsparciem ze środków pomocy technicznej objęte zostaną Zintegrowane Instytucje Terytorialne. Finansowanie kosztów operacyjnych funkcjonowania ZIT będzie dotyczyło trzech miast subregionalnych – Włocławek, Grudziądz, Inowrocław wraz z ich obszarami funkcjonalnymi.

W obszarze dotyczącym prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych sfinansowane zostaną przedsięwzięcia, które przyczynią się do zwiększenia wiedzy mieszkańców województwa, potencjalnych oraz faktycznych beneficjentów na temat możliwości uzyskania wsparcia, zasad aplikowania, realizowania i rozliczania projektów w ramach programu. Działania te będą polegały m.in. na: organizowaniu szkoleń, konferencji, seminariów, doradztwie w zakresie przygotowania projektów, prowadzeniu punktów informacyjnych, przygotowaniu i dystrybucji materiałów informacyjnych i promocyjnych, współpracy z mediami, organizowaniu wydarzeń, akcji promocyjnych, społecznych oraz konkursów. Prowadzenie strony internetowej poświęconej programowi umożliwi bieżące przekazywanie informacji mieszkańcom województwa na temat postępów wdrażania programu, co zagwarantuje jego przejrzystość oraz przyczyni się do upowszechniania wiedzy o efektach udzielonego wsparcia.

Poza wspieraniem obecnej perspektywy środki pomocy technicznej zostaną przeznaczone także na finansowanie zadań związanych z zamknięciem RPO WK-P na lata 2007-2013. Dodatkowo w celu zapewnienia płynnego przejścia do kolejnego okresu programowania w finalnym okresie wdrażania programu planuje się realizację działań mających na celu przygotowanie kolejnej perspektywy finansowej po roku 2020.

Wskaźniki rezultatu

Tabela 13: Wskaźniki rezultatu dla EFRR/FS/EFS (w podziale na cele szczegółowe)

Lp.	Wskaźnik	Jednostka pomiaru	Wartość bazowa	Rok bazowy	Wartość docelowa (na rok 2023)	Źródło danych	Częstotliwość raportowania
1.	Liczba akcji przeprowadzonych w ramach kampanii	Szt.					

Wskaźniki produktu

Tabela 13: Wskaźniki produktu dla EFRR/FS/EFS (w podziale na osie priorytetowe)

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka pomiaru	Wartość docelowa (na rok 2023) (opcjonalnie)	Źródło danych
1.	Liczba uczestników form szkoleniowych dla instytucji	Osoba		
2.	Liczba uczestników form szkoleniowych dla beneficjentów	Osoba		
3.	Liczba przeprowadzonych kampanii promocyjnych na temat zaangażowania środków	Szt.		

Kategoryzacja interwencji osi priorytetowej

Tabela 14-16: Kategorie interwencji

Tabela 14: Wymiar 1 Zakres interwencji		Tabela 15: Wymiar 2 Forma finansowania		Tabela 16: Wymiar 3 Typ terytorium	
Kod	€	Kod	€	Kod	€

Typy beneficjentów

- Instytucja Zarządzająca,
- podmioty zarządzające i administrujące realizacją ZIT na poziomie miast subregionalnych – Włocławka, Grudziądz, Inowrocławia wraz z ich obszarami funkcjonalnymi,
- beneficjenci programu

Opis kierunkowych zasad wyboru projektów:

Tryb konkursowy

Sekcja 2.2. Opis kierunkowych zasad wyboru projektów

Zasady i tryby wyboru projektów

Zasady wyboru projektów i operacji są zgodne z wymogami określonymi w przepisach rozdziału 2 ustawy z dnia ... o zasadach realizacji programów operacyjnych polityki spójności w latach 2014-2020 oraz o zmianie niektórych ustaw (dalej: ustawa). Sposób dokonywania selekcji projektów przyjmie formę pisemnych procedur.

Ogólną zasadą przyjętą przy określaniu trybu wyboru projektów dla danej osi priorytetowej jest zapewnienie, że wybierane do dofinansowania będą przedsięwzięcia, które wniosą największy wkład w osiągnięcie celów szczegółowych osi priorytetowej, Regionalnego Programu Operacyjnego, a także Umowy Partnerstwa, wyrażonych za pomocą ustalonych wskaźników.

Biorąc pod uwagę planowany zakres merytoryczny instrumentów, typy operacji, grupy docelowe, spodziewaną liczbę wniosków o dofinansowanie w danym instrumencie oraz planowaną alokację zastosowanie będą miały następujące tryby wyboru projektów:

- **konkursowy**, w przypadku instrumentów, w których liczba potencjalnych wnioskodawców jest nieokreślona, a także przedsięwzięć o stosunkowo niskiej wartości, w przypadku, gdy istotne jest wyłonienie najlepszych projektów, tj. takich, które w największym stopniu przyczyniają się do osiągnięcia celów danego instrumentu. W szczególności taki tryb wyboru projektów będzie miał zastosowanie w przypadku instrumentów skierowanych do przedsiębiorców i ukierunkowanych na wdrożenie innowacyjnych rozwiązań.
- **strategiczny**, jego realizacja wynika z SRW lub RSI i dotyczy przedsięwzięć, które w istotny sposób przyczynią się do osiągnięcia celów zawartych w tych dokumentach. Podstawowym trybem wyboru projektów do dofinansowania w ramach K-P RPO 2014-2020 jest tryb konkursowy, natomiast tryb pozakonkursowy jest stosowany wyłącznie w uzasadnionych przypadkach. Umieszczenie projektu na Liście Projektów Strategicznych dla RPO związane jest z zarezerwowaniem środków na jego realizację w ramach budżetu programu, ale nie oznacza gwarancji dofinansowania. Otrzymanie dofinansowania uzależnione jest od spełnienia przez przedsięwzięcie formalnych i merytorycznych kryteriów zatwierdzonych przez Komitet Monitorujący Regionalny Program Operacyjny. Wskaźniki, które są właściwe dla projektów strategicznych muszą posiadać wyraźne odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych.
- **parasolowy** – realizowany będzie w ramach mechanizmu Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) i polegać będzie na realizacji pewnej grupy zadań w oparciu o szereg niewielkich przedsięwzięć wpisujących się w cele i przedsięwzięcia w ramach lokalnej strategii rozwoju. Lokalna grupa działania otrzymuje określoną pulę środków w ramach kontraktu zawartego z instytucją wdrażającą (Samorząd Województwa) zobowiązując się do osiągnięcia określonych wskaźników. W ramach tej puli środków LGD wybiera niewielkie kwotowo projekty a następnie podpisuje umowy z beneficjentami kwalifikującymi się do przyznania pomocy, a po ich zrealizowaniu dokonuje ich rozliczenia.
- **modelowy** - Projekty modelowe stanowią odwzorowanie opisanego modelu – sposobu funkcjonowania danej instytucji albo kompleksowego i trwałego działania w określonym zakresie, przy czym z góry znany jest cel oraz zestaw działań/narzędzi, które prowadzą do jego osiągnięcia.
Odpowiedzialność za właściwe uzasadnienie potrzeby zastosowania modelowego rozwiązania na określonym terenie oraz za udowodnienie, czy dane rozwiązanie skutecznie odpowiada na daną potrzebę leży nie po stronie projektodawcy, ale po stronie IZ. Powyższe elementy muszą być opisane w dokumentacji konkursowej. Zadaniem projektodawcy jest natomiast dostosowanie modelu do konkretnego lokalnego kontekstu. Dokumentacja konkursowa zawiera opis konkretnego problemu (potrzeby) w danym regionie ze wskazaniem obszarów, w których on jest szczególnie nasilony, a także wskazuje na konkretne rozwiązania, które powinny być wdrażane na tych obszarach w ramach projektów

skierowanych do realizacji w wyniku rozstrzygnięcia danego konkursu.

Procedura wyboru projektów „modelowych” złożona jest z 2 etapów:

- a) etapu oceny formalno-merytorycznej;
- b) etapu oceny globalnej (w tym ewentualnych negocjacji).

Etap oceny formalno-merytorycznej przeprowadzany jest zgodnie z zasadami standardowo obowiązującymi w Programie. Wnioski ocenione pozytywnie na tym etapie są przekazywane do etapu oceny globalnej. Etap oceny globalnej obejmuje analizę elementów wskazanych we właściwym kryterium globalnym przyjętym dla danego konkursu w oparciu o zapisy wniosków o dofinansowanie i uszeregowanie wniosków w kolejności wskazującej na zasadność ich dofinansowania w kontekście celu konkursu. Oceny globalnej dokonuje panel ekspertów powołany przez IZ. Panel ekspertów podejmuje decyzje zwykłą większością głosów. W głosowaniu biorą udział członkowie panelu ekspertów oraz jego przewodniczący w obecności co najmniej 4/5 składu panelu ekspertów. W przypadku, gdy wynik głosowania nie pozwala na podjęcie decyzji panelu ekspertów ostateczną decyzję podejmuje jego przewodniczący. Prawo do dokonywania oceny globalnej wniosków mają członkowie panelu ekspertów (w tym przewodniczący panelu).

W zależności od charakteru danej osi priorytetowej zapewniona zostanie odpowiednia równowaga pomiędzy różnymi trybami wyboru projektów. Zastosowanie danego trybu wyboru projektów winno służyć polepszaniu osiągnięcia strategicznych celów poszczególnych osi priorytetowych RPO. Szczegóły, co do zakresu zastosowania danego trybu w danej osi priorytetowej oraz instytucji uczestniczących w procedurze wyboru, będą określone w „Szczegółowym opisie osi priorytetowych programu operacyjnego”. Tryb wyboru projektów będzie zgodny z odpowiednimi wytycznymi MRR w danym zakresie.

Wybór projektów do dofinansowania następować będzie w wyniku oceny poszczególnych przedsięwzięć w oparciu o kryteria zatwierdzone przez Komitet Monitorujący. Kryteria wyboru projektów służyć będą prawidłowej i efektywnej realizacji celów określonych dla priorytetu inwestycyjnego. Kryteria będą obiektywne, mierzalne i precyzyjne. Kryteriom merytorycznym zostanie nadana odpowiednia punktacja oraz zostaną określone wagi punktowe.

Podczas ustalania kryteriów wyboru projektów, powinny być brane pod uwagę następujące uwarunkowania:

- niedyskryminacja i przejrzystość,
- promowanie równouprawnienia kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji i zrównoważonego rozwoju,
- dostosowanie do specyfiki instrumentu wsparcia – kryteria wyboru projektów będą określone na poziomie operacji, w celu najlepszego ich dostosowania do specyfiki ocenianych projektów i ich trafego zastosowania,
- koncentracja – ze względu na ograniczone środki finansowe, kryteria zapewnią koncentrację na określonych celach/priorytetach strategicznych (np. zgodność z założeniami strategii inteligentnej specjalizacji), przez co zapewniona zostanie efektywność wsparcia publicznego. Koncentracja jest rozumiana jako skupienie się na celach projektów osi priorytetowych i całego programu.
- jakość ponad formalizm – kryteria wyboru projektów w maksymalnym stopniu oceniać będą jakość projektu, w taki sposób by zapewnienie zgodności w wymogami formalnymi nie przeważało nad merytoryczną treścią i jakością ocenianego przedsięwzięcia ubiegającego się o dofinansowanie.
- kompleksowość – operacje, szczególnie projekty ryzykowne technologicznie, będą oceniane w sposób kompleksowy, w którym pod uwagę brana będzie ocena nie tylko pomysłu czy technologii, ale także zdolności zarządczych i marketingowych przedsiębiorcy (m.in. takie aspekty

jak zaangażowanie, doświadczenie i zdolności osób prowadzących firmę), co także warunkuje sukces realizowanego przedsięwzięcia. W ramach kompleksowości oceniany będzie również sposób włączenia w ramach projektu działań związanych z politykami horyzontalnymi.

Sekcja 3 Plan finansowy programu

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020 finansowany będzie z dwóch funduszy. Na realizację Programu zostanie zaangażowanych **1 331 070 000 EUR**, ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz **375 430 000 EUR**, ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Tabela przedstawiająca podział środków na realizację Programu wg funduszy

Kujawsko-Pomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020	
Fundusz	Zaangażowane środki (EUR)
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	1 331 070 000
Europejski Fundusz Społeczny	375 430 000
RAZEM	1 706 500 000

Podczas planowania alokacji w ramach Programu uwzględnione zostały ustalenia zawarte w Umowie Partnerstwa dotyczące m.in.:

- rozkładu funduszy na poszczególne programy,
- koperty finansowej przewidzianej dla Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2013-2020,
- listy celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych, które mogą być objęte Programem,
- zobowiązań nałożonych na Program w zakresie wypełniania poszczególnych minimalnych poziomów koncentracji środków.

Ponadto uwzględniono:

- zobowiązania przyjęte przez strony **kontraktu terytorialnego**, w tym m.in. postanowienia co do wykorzystania alokacji pochodzącej z **rezerwy programowej** oraz alokacji na **ZiT i OSI**,
- projekty rozporządzeń KE ustanawiających szczegółowe przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego.

Zgodnie z decyzją szczytu Rady Europejskiej z 15-16 grudnia 2005 r. maksymalna stopa współfinansowania unijnego dla programów realizowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego dla słabiej rozwiniętych regionów państw członkowskich wynosi 85% (Art. 110 Rozporządzenia ogólnego). Minimalny wkład środków krajowych w odniesieniu do funduszy unijnych wynosi 15%.

Uwzględniając ustalenia zawarte w Umowie Partnerstwa, zobowiązania przyjęte przez strony kontraktu terytorialnego, projekty rozporządzeń KE dokonano następującego podziału alokacji w ramach Programu:

Tabela 17: Tabela przedstawiająca całkowitą kwotę środków finansowych przewidzianych jako wkład każdego z funduszy do programu, w podziale na kategorie regionów

Kategoria regionu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Razem
EFRR Reg. słabiej rozwinięte	58 159 613,00	78 370 018,00	150 678 074,00	201 668 560,00	336 877 494,00	294 767 807,00	210 548 434,00	1 331 070 000,00
EFRR Reg. przejsciowe								(2)
EFRR Reg. lepiej rozwinięte								(3)
EFRR Razem								(4)
EFS Reg. słabiej rozwinięte	0,00	47 394 206,00	73 250 970,00	77 570 292,00	70 885 812,00	62 025 086,00	44 303 634,00	375 430 000,00
EFS regiony przejsciowe								(6)
EFS Reg. lepiej rozwinięte								(7)
EFS Razem								(8)
YEI								(8 ii)
FS								(9)
Razem	58 159 613,00	125 764 224,00	223 929 044,00	279 238 852,00	407 763 306,00	356 792 893,00	254 852 068,00	1 706 500 000,00

Wybór podstawy certyfikacji

Zgodnie z założeniami do Umowy Partnerstwa (projekt) oraz na podstawie projektu rozporządzenia ogólnego (Art. 110.2) dla Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 przyjmuje się jako podstawę obliczania wkładu UE całkowite wydatki kwalifikowane, w tym wydatki publiczne i prywatne.

Tabela 18a: Plan finansowy programu (EUR)

Oś priorytetowa	Fundusz	Kategoria regionu	Podstawa kalkulacji wsparcia UE (Całkowite koszty kwalifikowalne albo koszty kwalifikowalne publiczne)	Wkład UE (a)	Wkład Krajowy (b) = (c) + (d)	Szacunkowy podział wkładu krajowego		Finansowanie ogółem (e) = (a) + (b)	Stopa współfinansowania (f) = (e)/(e) (Z)	Dla celów informac. Wkład EBI
						Krajowe środki pub. (c)	Krajowe środki pryw. (d) (1)			
Oś 1	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	79 864 200,00	14 093 682,35			93 957 882,35	85%	
Oś 2	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	46 587 450,00	8 221 314,71			54 808 764,71	85%	
Oś 3	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	239 592 600,00	42 281 047,06			281 873 647,06	85%	
Oś 4	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	66 553 500,00	11 744 735,29			78 298 235,29	85%	
Oś 5	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	13 310 700,00	2 348 947,06			15 659 647,06	85%	
Oś 6	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	50 580 660,00	8 925 998,82			59 506 658,82	85%	
Oś 7	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	339 422 850,00	59 898 150,00			399 321 000,00	85%	
Oś 8	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	112 629 000,00	19 875 705,88			132 504 705,88	85%	
Oś 9	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	64 198 530,00	11 329 152,35			75 527 682,35	85%	
Oś 10	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	36 041 280,00	6 360 225,89			42 401 505,89	85%	
Oś 11	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	186 349 800,00	32 885 258,82			219 235 058,82	85%	
Oś 12	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	282 186 840,00	49 797 677,65			331 984 517,65	85%	
Oś 13	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	91 604 920,00	16 165 574,12			107 770 494,12	85%	
Oś 14	EFRR EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	37 884 300,00	6 685 464,71			44 569 764,71	85%	
Oś 15	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Całkowite koszty kwalifikowalne	59 693 370,00	10 534 124,12	10 534 124,12	0,00	70 227 494,12	85%	
Razem	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte		1 331 070 000,00						
		Reg. przejściowe								

Musi być =
kwocie(2) tabeli 17

		Reg. lepiej rozwinięte		<i>Musi być = kwocie(3) tabeli 17</i>						
Razem	EFS	Reg. słabiej rozwinięte		375 430 000,00						
		Reg. przejściowe		<i>Musi być = kwocie(6) tabeli 17</i>						
		Reg. lepiej rozwinięte		<i>Musi być = kwocie(7) tabeli 17</i>						
Razem	YEI			<i>Musi być = kwocie(8ii) tabeli 17</i>						
Razem	FS	Nd.		<i>Musi być = kwocie całkowitej</i>						
ŁĄCZNIE				1 706 500 000,00	301 147 058,83			2 007 647 058,83		

Tabela 18c: Podział alokacji programu między osie priorytetowe, fundusze, kategorie regionów oraz cele tematyczne dla EFRR, EFS i FS (EUR)

Oś priorytetowa	Fundusz	Kategoria regionu	Cel tematyczny	Wsparcie UE	Wkład krajowy	Finansowanie ogółem
Oś 1	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 1	79 864 200,00	14 093 682,35	93 957 882,35
Oś 2	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 2	46 587 450,00	8 221 314,71	54 808 764,71
Oś 3	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 3	239 592 600,00	42 281 047,06	281 873 647,06
Oś 4	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 4	66 553 500,00	11 744 735,29	78 298 235,29
Oś 5	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 5	13 310 700,00	2 348 947,06	15 659 647,06
Oś 6	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 6	50 580 660,00	8 925 998,82	59 506 658,82
Oś 7	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 7	339 422 850,00	59 898 150,00	399 321 000,00
Oś 8	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 8	112 629 000,00	19 875 705,88	132 504 705,88
Oś 9	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 9	64 198 530,00	11 329 152,35	75 527 682,35
Oś 10	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 10	36 041 280,00	6 360 225,89	42 401 505,89
Oś 11	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 9	166 383 750,00	29 361 838,23	195 745 588,23
			Cel tematyczny 10	19 966 050,00	3 523 420,59	23 489 470,59
Oś 12	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 4	159 728 400,00	28 187 364,70	187 915 764,70
			Cel tematyczny 6	62 560 290,00	11 040 051,17	73 600 341,17
			Cel tematyczny 9	46 587 450,00	8 221 314,71	54 808 764,71
			Cel tematyczny 10	13 310 700,00	2 348 947,07	15 659 647,07
Oś 13	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 9	41 297 300,00	7 287 758,83	48 585 058,83
			Cel tematyczny 10	50 307 620,00	8 877 815,29	59 185 435,29
Oś 14	EFRR	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 9	26 621 400,00	4 697 894,11	31 319 294,11
	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	Cel tematyczny 9	11 262 900,00	1 987 570,60	13 250 470,60
Oś 15	EFS	Reg. słabiej rozwinięte	-----	59 693 370,00	10 534 124,12	70 227 494,12
RAZEM				1 706 500 000,00	301 147 058,83	2 007 647 058,83

Tabela 19: Szacunkowa kwota wsparcia celów związanych ze zmianami klimatu (EUR)

Oś priorytetowa	Szacunkowa wysokość środków na cele związane ze zmianami klimatu (EUR)	Udział w całości alokacji na program (%)
1 Budowa innowacyjności regionu poprzez działalność B+R przedsiębiorstw	5 989 815,00	0,35%
3 Wzmocnienie konkurencyjności gospodarki regionu	3 860 103,00	0,23%
4. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie	58 567 080,00	3,43%
6 Region przyjazny środowisku	13 310 700,00	0,78%
7.Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu	83 857 410,00	4,91%
8 Aktywni na rynku pracy	4 880 590,00	0,29%
10 Innowacyjna edukacja	1 689 435,00	0,10%
11. Polityka miejska	152 274 408,00	8,92%
Razem	324 429 541,00	19,01%

Sekcja 4. Zintegrowane podejście terytorialne

Jednym z najważniejszych założeń nowo projektowanej polityki spójności na lata 2014-2020, oprócz wymiaru społeczno-gospodarczego, jest szerokie uwzględnienie w jej ramach wymiaru terytorialnego. Podejście terytorialne będące jedną z podstawowych zasad programowania na lata 2014-2020, oznacza odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz definiowania ich na podstawie potencjałów, barier rozwoju i wzajemnych zależności poszczególnych terytoriów. Tak rozumiany wymiar terytorialny będzie szeroko wspierany w ramach Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020, jako jeden z podstawowych instrumentów realizacji polityki terytorialnej regionu. Należy przy tym zaznaczyć, iż podejście terytorialne nie zastąpi podejścia horyzontalnego stosowanego w przeważającej ilości interwencji RPO.

W ramach K-P RPO 2014-2020 przewiduje się zastosowanie w rozbudowanej formie instrumentu ZIT. Zgodnie z propozycją Ministerstwa Rozwoju Regionalnego realizacja ZIT będzie przebiegać dwutorowo tj. na terenie 18 miast wojewódzkich oraz na terenie innych miast o charakterze regionalnym i subregionalnym. Model wdrażania ZIT na terenie województwa kujawsko-pomorskiego obejmował będzie trzy elementy: instrument ZIT miasta metropolitarne wraz z obszarem funkcyjnym, miasta subregionalne wraz z obszarami funkcyjnymi oraz pozostałe miasta powiatowe województwa.

Podejście zintegrowane będzie także realizowane wobec mniejszych miast oraz obszarów wiejskich za pomocą instrumentu RLKS. Wsparcie dla tych obszarów realizowane w ramach RPO będzie ściśle powiązane ze wsparciem planowanym w ramach ze środków EFRROW w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020. Pozwoli to na skoordynowane i zintegrowane wspieranie tychże obszarów z trzech funduszy unijnych i zapobiegnie powielaniu się interwencji. Przyjmuje się zasadę niewykluczania się terytorialnego ZIT i RLKS, co umożliwi realizację interwencji RLKS na obszarach funkcjonalnych miast będących obszarami wiejskimi.

W ramach RPO wymiar terytorialny finansowany będzie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Sekcja 4.1. Ramy realizacji RLKS

Rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) jest, oprócz Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, jednym z instrumentów wspierających rozwój terytorialny w perspektywie finansowej 2014-2020.

Celem RLKS jest wzrost aktywności społeczności lokalnych oraz wspieranie oddolnych działań społeczności lokalnych na rzecz rozwoju lokalnego. Rozwój lokalny kierowany jest przez Lokalne Grupy Działania (LGD), składające się z osób reprezentujących lokalne interesy publiczne i prywatne interesy społeczno-gospodarcze, przy czym społeczeństwo obywatelskie i partnerzy z sektora prywatnego powinni posiadać co najmniej 50% udziału w procesach decyzyjnych, a żadna pojedyncza grupa interesów nie powinna posiadać więcej niż 49% głosów.

Obowiązkiem każdej Lokalnej Grupy Działania jest stworzenie oraz realizacja zintegrowanej i wielosektorowej Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR), spójnej z poszczególnymi programami wszystkich zaangażowanych funduszy unijnych. Stanowi ona dokument, na podstawie którego inwestorzy mogą ubiegać się o wsparcie na realizację operacji (konkretnych projektów) spójnych z celami Lokalnej Strategii Rozwoju. Wybór projektów oraz ustalanie kwoty wsparcia należy do Lokalnej Grupy Działania i odbywa się w drodze głosowania, przy czym co najmniej 50% głosów musi pochodzić od partnerów spoza sektora publicznego.

W przypadku LGD na obszarach wiejskich i rybackich liczba ludności objęta LSR powinna wynosić minimum 30 tys. a maksimum 150 tys. mieszkańców. Obszar objęty LSR musi mieć wystarczająco Duży potencjał absorpcji środków przy jednoczesnym zachowaniu swojego lokalnego charakteru.

W województwie kujawsko-pomorskim w ramach K-P RPO zamierza się realizować instrument RLKS z przeznaczeniem jego na realizację polityki terytorialnej regionu przede wszystkim w odniesieniu do małych miast i obszarów wiejskich.

Przewiduje się tym samym stworzenie dedykowanej osi priorytetowej: Rozwój lokalny kierowany przez społeczność.

Wsparcie realizowane będzie na obszarach wiejskich oraz w pozostałych miastach pełniących rolę centrów społeczno-gospodarczych w danym regionie określonym granicami istniejących Lokalnych Grup Działania. Głównym celem interwencji podejmowanych na tych obszarach będzie rozwój i aktywizacja społeczności lokalnych poprzez realizację w szczególności inicjatyw oddolnych. Realizacja zintegrowanych inicjatyw przyczynić ma się do rozwoju obszarów funkcjonalnych lokalnego rozwoju gospodarczego. Wsparcie w tym przypadku realizowane będzie w ramach instrumentu RLKS. RLKS realizowany będzie na obszarach Lokalnych Grup Działania na podstawie stworzonych przez nie Lokalnych Strategii Rozwoju.

W celu kompleksowego i zintegrowanego podejścia do realizacji polityki terytorialnej na obszarach wiejskich konieczne będzie ścisłe powiązanie wsparcia kierowanego w ramach RPO ze wsparciem planowanym ze środków EFRROW w ramach PROW 2014-2020.

W celu realizacji LSR dostępne będą dwie formuły realizacji projektów:

- projekty realizowane indywidualnie w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD i wybieranych przez LGD,
- projekty parasolowe składające się z wiązki mikroprojektów - w ramach projektów parasolowych LGD jako beneficjent organizuje konkursy na realizację mikroprojektów, a beneficjentami ostatecznymi są „wykonawcy” poszczególnych projektów wyłonieni w tym konkursie

Ponadto przewiduje się możliwość ujęcia w LSR projektów strategicznych możliwych do realizacji w ramach pozostałych osi priorytetowych K-P RPO.

Zakres delegacji zadań przez IZ RPO na poziom lokalny zostanie ograniczony do przygotowania przez LGD Lokalnych Strategii Rozwoju i dokonania preselekcji wniosków. LGD będą także odpowiedzialne za nabór, ocenę wniosków, udzielenie dofinansowania oraz rozliczanie projektów realizowanych w ramach tzw. projektów parasolowych.

Interwencja RLKS obejmie cel tematyczny 9.

Na realizację RLKS zamierza się przeznaczyć następujące kwoty: *do uzupełnienia*

W ramach K-P RPO RLKS finansowany będzie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Sekcja 4.2. Ramy realizacji przedsięwzięć z zakresu zrównoważonego Rozwoju obszarów miejskich (w tym ZIT), szacunkowa kwota wsparcia z EFRR oraz szacunkowa kwota alokacji z EFS

W procesie rozwoju regionu istotną rolę odgrywa polityka terytorialna gdzie szczególne miejsce zajmuje rozwój miast jako ośrodków wzrostu społeczno – gospodarczego. Stąd szczególnie ważne staje się kreowanie i wdrażanie polityki terytorialnej jako sposobu oddziaływania władz regionu na rozwój poszczególnych ośrodków miejskich i ich obszarów funkcjonalnych z uwzględnieniem ich

potencjałów, barier i wzajemnych zależności. Kompleksowa polityka terytorialna polegać ma na zaangażowaniu miast wszystkich kategorii i ich obszarów funkcjonalnych w rozwój społeczny i gospodarczy regionu, przy różnicowaniu działań w stosunku do poszczególnych obszarów adekwatnie do ich potencjału i oczekiwanej roli w rozwoju regionu. Zakłada się więc opracowanie szczegółowych założeń działań wobec każdego z poszczególnych obszarów, jako podstawę polityki działań wobec nich.

W województwie kujawsko-pomorskim politykę terytorialną zamierza się prowadzić z szerokim wykorzystaniem instrumentu ZIT – zakładającego ścisłą integrację planowania na poziomie miast i ich obszarów funkcjonalnych.

W ramach K-P RPO utworzone zostały dedykowane polityce terytorialnej dwie osie priorytetowe, w ramach których głównym narzędziem realizacji polityki miejskiej będą Zintegrowane Inwestycje Terytorialne. Interwencja skierowana zostanie na następujące obszary:

Pierwszy element stanowić będzie ZIT wojewódzki, wykorzystujący środki pochodzące z tzw. *rezerwy programowej* skierowany na Metropolię Bydgosko-Toruńską wraz z obszarem funkcjonalnym. Zaproponowane rozwiązanie wynika bezpośrednio ze Strategii Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020 oraz Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Poprzez ten instrument wsparcie otrzymają projekty przyczyniające się do poprawy spójności obszaru i dostępności komunikacyjnej Metropolii Bydgosko-Toruńskiej

Drugi element stanowić będzie ZIT regionalny/sybregeonalny. Jego implementacja planowana jest w ramach trzech miast regionalnych/subregionalnych (Włocławka, Grudziądz i Inowrocławia) wraz z ich obszarami funkcjonalnymi. Ośrodki te pełnią istotną rolę w strukturze osadniczej województwa i stanowią ważne centra rozwoju na tle regionu.

Podstawą interwencji w ramach przyszłych ZIT będzie opracowanie przez każdy z obszarów strategii rozwoju dla obszaru ZIT (strategii ZIT). W związku z przedstawionym podziałem w województwie kujawsko-pomorskim stworzone zostaną 4 strategie ZIT dotyczące czterech wymienionych powyżej obszarów.

Warunkami obligatoryjnymi otrzymania funduszy na realizację ZIT są:

- przygotowanie strategii ZIT – będzie ona podstawą dla udzielenia wsparcia z działań/priorytetów realizowanych w formule ZIT w ramach RPO. Stanowić ona będzie również podstawę do zaangażowania Związku ZIT w proces zarządzania RPO. Strategia ZIT stworzona zgodnie z zasadą partnerstwa stymulować będzie współpracę wszystkich podmiotów w celu realizacji uzgodnionej wizji rozwojowej na terenie całego miejskiego obszaru funkcjonalnego;
- zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa (powołanie Związku ZIT) – która jest udokumentowanym wyrażeniem chęci JST do współpracy na rzecz realizacji działań w ramach ZIT, mających znaczenie dla całego obszaru funkcjonalnego;
- posiadanie odpowiedniej zdolności instytucjonalnej do zarządzania częścią programu operacyjnego oraz zapewnienie współfinansowania realizowanych projektów;
- podpisanie porozumienia do realizacji ZIT w województwie pomiędzy Związkiem ZIT, a IZ RPO, które powinno nastąpić po spełnieniu powyższych warunków.

Poziom wojewódzki stworzony będzie zgodnie z założeniami organizacji i funkcjonowania ZIT określonymi w wytycznych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego. Podstawą wyznaczenia obszaru realizacji ZIT wojewódzkiego będą uzgodnienia z gminami zainteresowanymi współpracą. Obszar realizacji ZIT wojewódzkiego, zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, zostanie wyznaczony uchwałą zarządu województwa.

Poziom regionalny zostanie utworzony z inicjatywy samorządów miast Włocławka i Grudziądz, które zawrą porozumienia z jednostkami samorządów terytorialnych funkcjonujących w obszarze ich powiatów ziemskich. Analogicznie poziom subregionalny zostanie utworzony z inicjatywy samorządu miasta Inowrocławia, który zawrze porozumienie z jednostkami samorządów terytorialnych funkcjonującymi w obszarze powiatu ziemskiego. Samorzady tworzące ZIT regionalny/subregionalny ustalą zakres współpracy oraz formę prawno-organizacyjną ZIT. Organem wykonawczym ZIT będzie Zarząd Związku ZIT, którego przewodniczącym będzie odpowiednio prezydent Włocławka i Grudziądz oraz Inowrocławia. Poziom decentralizacji zadań oraz kompetencji będzie wynikiem porozumienia pomiędzy Związkiem ZIT a IZ. Podstawą wyznaczenia obszaru terytorialnego będą uzgodnienia z zainteresowanymi współpracą gminami. Obszar realizacji ZIT regionalnego/ subregionalnego zostanie określony w stosownej uchwale zarządu województwa.

Zakres delegacji zadań przez IZ RPO na poziom lokalny zostanie ograniczony do przygotowania strategii ZIT i dokonania preselekcji wniosków.

Sekcja 4.3. Ramy realizacji ZIT poza zintegrowanymi przedsięwzięciami z zakresu zrównoważonego Rozwoju obszarów miejskich oraz szacunkowa alokacja z poszczególnych osi priorytetowych

Trzeci obszar wsparcia polityki terytorialnej województwa stanowi wsparcie miast powiatowych i polegające wzmocnieniu powiązań infrastrukturalnych i funkcjonalnych miast z ich otoczeniem. Ponadto szczególne miejsce przewiduje się na realizację zintegrowanych działań rewitalizacyjnych oraz pobudzających rozwój gospodarczy miast oraz obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie. Wsparcie realizowane będzie w ramach ZIT dla danego miasta i powiązanych z nim obszarów.

Planowane w ramach tzw. Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego wsparcie powinno obejmować swym zasięgiem każdorazowo jeden powiat ziemski. Wspieranym Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego będzie 14. Inicjatorem i koordynatorem przedsięwzięć na danym obszarze będzie Starosta Powiatowy, który podejmie działania na rzecz stworzenia warunków dla współpracy w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego. Współdziałanie Starostwa Powiatowego oraz pozostałych jednostek terytorialnych z obszaru powiatu odbywać się będzie w ramach porozumienia, którego sygnatariuszami będą przedstawiciele powiatu oraz poszczególnych miast i gmin. Podstawą interwencji będzie opracowanie przez każdy z obszarów strategii rozwoju dla Obszaru Rozwoju Społeczno-Gospodarczego. Zakres wspieranych w ramach K-P RPO zadań i wymaganych do osiągnięcia celów określony zostanie w Kontrakcie Regionalnym zawartym pomiędzy IZ a poszczególnym obszarem.

Zakres delegacji zadań przez IZ RPO na poziom lokalny zostanie ograniczony do przygotowania strategii rozwoju i dokonania preselekcji wniosków.

Interwencja w ramach polityki terytorialnej obejmie następujące cele tematyczne: 4, 6, 8, 9 i 10.

łącznie na realizację polityki terytorialnej w ramach K-P RPO zamierza się przeznaczyć następujące kwoty: *do uzupełnienia*

W ramach K-P RPO wsparcie polityki terytorialnej województwa finansowane będzie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego.

Sekcja 4.4. Komplementarność wsparcia ze Strategią UE dla Regionu Morza Bałtyckiego

Polska będąc państwem regionu Morza Bałtyckiego została objęta Strategią UE dla Regionu Morza Bałtyckiego (SUE RMB) na obszarze całego terytorium. Województwo kujawsko-pomorskie opracowując dokumentację pod przyszłą perspektywę finansową 2014-2020 bierze pod uwagę zapisy zarówno dokumentów strategicznych szczebla unijnego jak i krajowego oraz regionalnego. Tak więc w procesie tworzenia Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 uwzględnia się również SUE RMB. Część planowanych w ramach K-P RPO 2014-2020 interwencji przyczyni się do realizacji założeń SUE RMB wyrażonych poprzez trzy cele ogólne, tj. ocalenie morza, rozwój połączeń w regionie i zwiększenie dobrobytu.

Poniższa tabela zawiera Osie priorytetowe K-P RPO 2014-2020, których zakres zgodny jest ze wskazanymi obszarami priorytetowymi SUE RMB określonymi w zrewidowanym Planie działania Strategii:

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Obszar priorytetowy SUE RMB
1. Budowa innowacyjności regionu poprzez działalność B+R przedsiębiorstw	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	PI 1.1. PI 1.2.	OP Innovation – Wykorzystanie pełnego potencjału regionu w zakresie badań i innowacji.
3. Wzmocnienie konkurencyjności gospodarki regionu	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP	PI 3.1. PI 3.2. PI 3.3. PI 3.4.	OP SME – Promowanie przedsiębiorczości i wzmocnianie Rozwoju MŚP. OP Agri – wzmocnianie zrównoważonego rolnictwa, leśnictwo i rybołówstwo.
4. Efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	PI 4.1. PI 4.2. PI 4.3. PI 4.5.	OP Energy – Poprawa dostępności oraz skuteczności i bezpieczeństwa rynków pracy. OP Hazards – Ograniczenie stosowania i oddziaływania substancji niebezpiecznych.
6. Region przyjazny środowisku (EFRR)	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	PI 6.3. PI 6.4.	OP Bio – Zachowanie naturalnych stref oraz różnorodności biologicznej, w tym rybołówstwa. OP Culture – Rozwój i promowanie wspólnej kultury i tożsamości kulturowej
7. Spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu (EFRR)	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	PI 7.2. PI 7.3. PI 7.4.	OP Transport – Poprawa wewnętrznych i zewnętrznych połączeń transportowych.
10. Innowacyjna edukacja EFS	CT 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	PI 10.1. PI 10.3.	OP Education – Rozwój innowacyjnej edukacji i młodzieży.
11. Solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry - EFRR	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	PI 9.1. PI 9.3.	OP Health – Polepszenie i promocja zdrowia ludności, w tym jego aspektów społecznych
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	PI 10.4.	OP Education – Rozwój innowacyjnej edukacji i młodzieży.
12. Polityka terytorialna (EFRR)	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	PI 4.3. PI 4.5.	OP Energy – Poprawa dostępności oraz skuteczności i bezpieczeństwa rynków pracy. OP Hazards – Ograniczenie stosowania i oddziaływania substancji niebezpiecznych.
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie	PI 6.2. PI 6.4.	OP Bio – Zachowanie naturalnych stref oraz różnorodności biologicznej, w tym

Oś priorytetowa	Cel tematyczny	Priorytety inwestycyjne	Obszar priorytetowy SUE RMB
	efektywności wykorzystania zasobów	PI 6.5.	rybołówstwa.
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	PI 10.4.	OP Education – Rozwój innowacyjnej edukacji i młodzieży.
13. Polityka terytorialna - EFS - Rozwój lokalny przyjazny rodzinie	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	PI 10.1.	OP Education – Rozwój innowacyjnej edukacji i młodzieży.

Sekcja 5. Ukierunkowanie wsparcia na zjawiska ubóstwa, dyskryminacji oraz wykluczenia społecznego

Sekcja 5.1. Wykaz obszarów najbardziej dotkniętych ubóstwem lub grup docelowych zagrożonych dyskryminacją

Sekcja 5.2. Wkład strategii określonej w programie operacyjnym na rzecz obszarów/grup najbardziej dotkniętych ubóstwem

Sekcja 6. Szczególne potrzeby obszarów dotkniętych poważnymi i trwale niekorzystnymi warunkami naturalnymi lub demograficznymi

Sekcja 7. System instytucjonalny

Sekcja 7.1. Instytucje zaangażowane w realizację programu

Instytucja Zarządzająca (IZ)

Instytucją Zarządzającą, zgodnie z ustawą o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, jest zarząd województwa. Zgodnie z regulaminem wewnętrznym przygotowanym przez zarząd województwa, obowiązki IZ pełni jednostka organizacyjna w ramach urzędu marszałkowskiego. Instytucja ta, zgodnie z art. 114 ust. 2 rozporządzenia ogólnego, odpowiada za przygotowanie programu operacyjnego oraz sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu zarządzania i kontroli programu, w tym za współpracę z komitetem monitorującym, przygotowanie kryteriów wyboru projektów do zatwierdzenia przez komitet monitorujący, wybór projektów, zapewnienie prawidłowego wdrażania programu, przygotowywanie sprawozdań rocznych i końcowego, kontrole zarządcze, itd. IZ K-P RPO na lata 2014-2020 może zlecić wykonywanie części swoich zadań o charakterze zarządczym lub operacyjnym innym podmiotom. Dokonując delegacji, IZ zachowuje całkowitą odpowiedzialność za całość realizacji RPO.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia ramowego (art. 115) instytucji zarządzającej zostały powierzone zadania związane z certyfikacją wydatków do Komisji Europejskiej. Warunkiem niezbędnym do pełnienia tych zadań w ramach programu jest zapewnienie rozdzielenia realizacji zadań zarządczo-kontrolnych od certyfikacji.

Instytucja Pośrednicząca

Nie przewiduje się funkcjonowania Instytucji pośredniczącej.

Instytucje wdrażające

Nie przewiduje się funkcjonowania Instytucji wdrażających.

Instytucja Audytowa

Pełnienie funkcji instytucji audytowej, powoływanej zgodnie z art.113 ust 4 rozporządzenia ramowego, zostanie powierzone Generalnemu Inspektorowi Kontroli Skarbowej, który swoje zadania będzie wykonywał przy pomocy jednego z departamentów w Ministerstwie Finansów oraz przy pomocy 16 urzędów kontroli skarbowej.

Desygnacja

Desygnacji udziela minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego, jako koordynator Umowy partnerstwa i koordynator polityki spójności w Polsce. Desygnacja ma na celu potwierdzenie spełnienia przez daną instytucję warunków zapewniających prawidłową realizację programu operacyjnego.

Desygnacji podlegają instytucje zarządzające, pełniące jednocześnie funkcje instytucji certyfikujących. W przypadku powierzenia części zadań instytucji zarządzającej związanych z realizacją programu operacyjnego innym instytucjom, obowiązek uzyskania desygnacji obejmuje wówczas wszystkie instytucje, którym powierzone zostały zadania, tj. instytucje pośredniczące i wdrażające.

7.1.1. System monitorowania i sprawozdawczości

System monitorowania jest ważnym elementem oceny postępu we wdrażaniu założeń i realizacji celów regionalnego programu operacyjnego oraz podstawą do podejmowania środków naprawczych w sytuacji braku oczekiwanych postępów. Monitorowanie postępów realizacji

programu odbywa się na poziomie Beneficjenta, Instytucji Zarządzającej oraz Komitetu Monitorującego. Analiza postępów prowadzona jest na podstawie poziomu realizacji wskaźników finansowych i rzeczowych.

Komitet Monitorujący

W celu prowadzenia skutecznego monitoringu i systematycznej oceny działań związanych z realizacją Programu, w tym prawidłowości wydatków publicznych nadzór nad wdrażaniem programu sprawuje Komitet Monitorujący, monitorując wydatki i efekty rzeczowe interwencji publicznych.

Komitet Monitorujący Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 zostanie powołany w ciągu 3 miesięcy od daty powiadomienia Polski o decyzji dotyczącej przyjęcia programu.

W związku z tym, że celem Komitetu Monitorującego jest kontrola wydatkowania środków kilkuletniego programu, a jakość i efektywność funkcjonowania systemu monitorowania zależy od działań zaangażowanych przedstawicieli z poszczególnych środowisk, w skład Komitetu wejdą przedstawiciele wszystkich grup istotnych z punktu widzenia zakresu realizacji Kujawsko-Pomorskiego RPO.

W celu zachowania zrównoważonego udziału wszystkich stron, zgodnie z zasadą partnerstwa i równości szans w skład Komitetu wejdą przedstawiciele instytucji zarządzającej, wszelkich instytucji pośredniczących oraz przedstawiciele:

- właściwych organów regionalnych, lokalnych, miejskich i innych władz publicznych;
- partnerów społecznych i gospodarczych;
- podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, w tym partnerów działających na rzecz ochrony środowiska, organizacje pozarządowe oraz podmioty odpowiedzialne za promowanie równości i niedyskryminacji;
- instytucje naukowe oraz badawczo-rozwojowe.

W pracach Komitetu, w roli doradcy uczestniczyć będzie przedstawiciel Komisji Europejskiej. Ponadto, jeżeli Europejski Bank Inwestycyjny (EBI) wnieśli wkład w program, może on uczestniczyć w pracach Komitetu w charakterze doradczym. Komitetowi przewodniczyć będzie Przedstawiciel Instytucji Zarządzającej.

Komitet Monitorujący będzie rozpatrywał i zatwierdzał w szczególności:

- wszelkie kwestie, które wpływają na wykonanie programu;
- postępy w realizacji planu oceny dla programu operacyjnego oraz działań następczych podjętych w związku z ustaleniami ocen;
- strategię komunikacji dla programu operacyjnego i wszelkie zmiany strategii oraz jej realizację;
- realizację dużych projektów;
- realizację wspólnych planów działania;
- metodykę i kryteria wyboru operacji;
- roczne i końcowe sprawozdania z realizacji;
- plan oceny dla programu operacyjnego i wszelkie zmiany planu;
- działania mające na celu promowanie równouprawnienia płci, równych szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób niepełnosprawnych;
- działania mające na celu promowanie zrównoważonego rozwoju;
- działania w ramach programu operacyjnego odnoszące się do spełnienia uwarunkowań *ex ante*;
- instrumenty finansowe.

Ponadto, Komitet Monitorujący będzie:

- wydawać opinię w sprawach wszelkich zmian programu, zaproponowanych przez instytucję zarządzającą;
- wydawać zalecenia dla instytucji zarządzającej dotyczące realizacji programu i jego oceny oraz monitorować działania podjęte w następstwie tych zaleceń.

W ramach Komitetu możliwe będzie powołanie Podkomitetu w celu monitorowania stosowania zasady zrównoważonego rozwoju i osiągnięcia wskaźników środowiskowych. Ponadto, w celu sprawnego funkcjonowania Komitetu i osiągnięcia rezultatów związanych z wdrażaniem RPO możliwe będzie powołanie innych Podkomitetów oraz tematycznych Grup roboczych, pełniących funkcję doradczą dla Komitetu.

Sprawozdawczość

Do dnia 30 kwietnia 2016 r. i do dnia 30 kwietnia każdego kolejnego roku, z rokiem 2022 włącznie, państwo członkowskie przedkłada Komisji roczne sprawozdanie z realizacji zgodnie z art. 44 ust. 1. Sprawozdanie przedłożone w 2016 r. obejmuje lata budżetowe 2014 i 2015, a także okres między początkową datą kwalifikowalności wydatków a dniem 31 grudnia 2013 r.

Roczne sprawozdania zawierają informacje na temat realizacji Programu i jego priorytetów w odniesieniu do danych finansowych, ogólnych i specyficznych dla Programu, wskaźników oraz wartości docelowych ujętych ilościowo, w tym zmian we wskaźnikach rezultatu i celach pośrednich określonych w podstawie oceny wykonania. Przekazane dane odnoszą się do wartości wskaźników dla w pełni zrealizowanych operacji, a także dla wybranych operacji. W sprawozdaniach tych przedstawia się również działania podejmowane w celu spełnienia uwarunkowań ex-ante i wszelkie kwestie, które wpływają na wykonanie Programu oraz podjęte środki naprawcze. Ponadto zawierają informacje na temat postępów w przygotowaniu i realizacji dużych projektów i wspólnych planów działania.

W rocznych sprawozdaniach z realizacji programu złożonych w 2017 r. i 2019 r. oceniane są dodatkowe informacje:

- postępy poczynione na drodze do osiągnięcia celów programu;
- realizacja działań mających na celu uwzględnienie zasad horyzontalnych (przestrzeganie prawa unijnego i krajowego, równouprawnienie kobiet i mężczyzn oraz niedyskryminacji, zrównoważony rozwój);
- informacje na temat wsparcia wykorzystanego do realizacji celów dotyczących zmiany klimatu;
- postępy w realizacji zintegrowanego podejścia do rozwoju terytorialnego, w tym zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich oraz rozwoju kierowanego przez lokalną społeczność w ramach programu operacyjnego;
- postępy w realizacji działań mających na celu zwiększenie zdolności organów i beneficjentów w państwach członkowskich w zakresie zarządzania funduszami i korzystania z nich;
- postępy w realizacji wszelkich działań międzyregionalnych i transnarodowych;
- postępy w realizacji planu oceny oraz działań następczych podjętych w związku z ustaleniami ocen;
- konkretne działania mające na celu promowanie równouprawnienia płci oraz zapobieganie dyskryminacji, w tym dostępność dla osób niepełnosprawnych i uzgodnienia wdrożone, aby zapewnić włączenie perspektywy płci do programów operacyjnych i operacji;
- działania podjęte w celu promowania zrównoważonego rozwoju;
- wyniki działań informacyjnych i promocyjnych funduszy prowadzonych w ramach strategii komunikacji;
- w stosownych przypadkach – postępy w realizacji działań w dziedzinie innowacji społecznych;
- postępy we wdrażaniu środków w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb obszarów geograficznych najbardziej dotkniętych ubóstwem lub grup docelowych najbardziej zagrożonych dyskryminacją lub wykluczeniem, zwłaszcza w odniesieniu do społeczności zmarginalizowanych, w tym, w stosownych przypadkach, wykorzystane środki finansowe;
- zaangażowanie partnerów w realizację, monitorowanie i ocenę programu operacyjnego.

W sprawozdaniu złożonym w 2019 r. dodatkowo zostanie opisany wpływ programu na realizację unijnej strategii na rzecz inteligentnego, trwałego wzrostu gospodarczego sprzyjającego włączeniu społecznemu.

Ponadto zakłada się dokonania w 2019 oceny wykonania Programu Operacyjnego, która polegać będzie na sprawdzeniu stopnia osiągnięcia wyznaczonych wcześniej kamieni milowych (wartości pośrednich wskaźników) na poziomie poszczególnych osi priorytetowych. Podstawę dla tego procesu stanowić będą w szczególności wskaźniki produktu i wskaźniki finansowe. Stąd konieczność wyznaczenia wartości pośrednich (dla roku 2018) dla wskaźników, które zostaną włączone w proces przeglądu programów. Stopień osiągania kamieni milowych monitorowany będzie już od sprawozdania rocznego przedkładanego do KE w 2017 (za rok 2016). Dodatkowo w 2017 i 2019 Państwo Członkowskie zostało zobowiązane do przedłożenia KE raportu z postępów we wdrażaniu Umowy Partnerstwa. Będzie on zawierał szczegółowe dane nt. osiągania wskaźników określonych dla poszczególnych osi priorytetowych z uwzględnieniem założonych kamieni milowych.

7.1.2. System ewaluacji

Główne zasady organizacji systemu i procesu ewaluacji w latach 2014-2020 określone zostały w art. 47-50 CPR. Są one zgodne z Wytycznymi Komisji Europejskiej (KE) i zapisami Umowy Partnerstwa (UP).

W myśl art. 47 projektu rozporządzenia ogólnego oraz zgodnie z zapisami wymienionych powyżej dokumentów ewaluację przeprowadza się w celu poprawy jakości projektowania i wdrażania programów, jak również w celu analizy ich efektywności, skuteczności oraz ich wpływu na realizację celów UE 2020.

Za proces ewaluacji K-P RPO 2014-2020 odpowiedzialna będzie wyznaczona przez Instytucję Zarządzającą Jednostka Ewaluacyjna, posiadająca odpowiedni potencjał kadrowy i organizacyjny. Do jej obowiązków należeć będzie m.in.:

- realizacja i koordynacja procesu ewaluacji programu,
- budowa potencjału ewaluacyjnego na poziomie programu,
- współpraca z Krajową Jednostką Ewaluacji, umiejscowioną w Ministerstwie Rozwoju Regionalnego,
- współpraca z Komitetem Monitorującym, który będzie akceptował plany ewaluacji i ich zmiany oraz analizował postępy realizacji planów.

W perspektywie finansowej 2014-2020 realizowane będą 3 rodzaje badań ewaluacyjnych. Przed rozpoczęciem realizacji programu przeprowadzona zostanie ewaluacja ex-ante, w trakcie wdrażania programu realizowane będą ewaluacje operacyjne, tzw. on-going, natomiast po zakończeniu realizacji programu zostanie przeprowadzona ewaluacja ex-post.

Najważniejszym elementem realizacji procesu ewaluacji w okresie 2014-2020 jest Plan ewaluacji K-P RPO 2014-2020 sporządzany przez Instytucję Zarządzającą, który zostanie przygotowany na cały okres programowania. Plan ewaluacji wynika z przyjętej w ramach programu logiki interwencji i precyzyjnie określa sposoby i terminy oceny efektów zrealizowanych w programie operacyjnym. Ponadto przedstawia zakres tematyczny i harmonogram realizacji ewaluacji wraz z uzasadnieniem ich przeprowadzenia, a także propozycje metodologiczne dla poszczególnych badań.

Plan ewaluacji powinien zawierać w szczególności następujące elementy :

- listę tematów badań ewaluacyjnych wraz z uzasadnieniem ich realizacji,
- metody przewidziane do zastosowania w planowanych badaniach wraz z określeniem zapotrzebowania na dane,
- sposoby zapewnienia dostarczenia odpowiedniego zakresu danych na użytek planowanych ewaluacji,

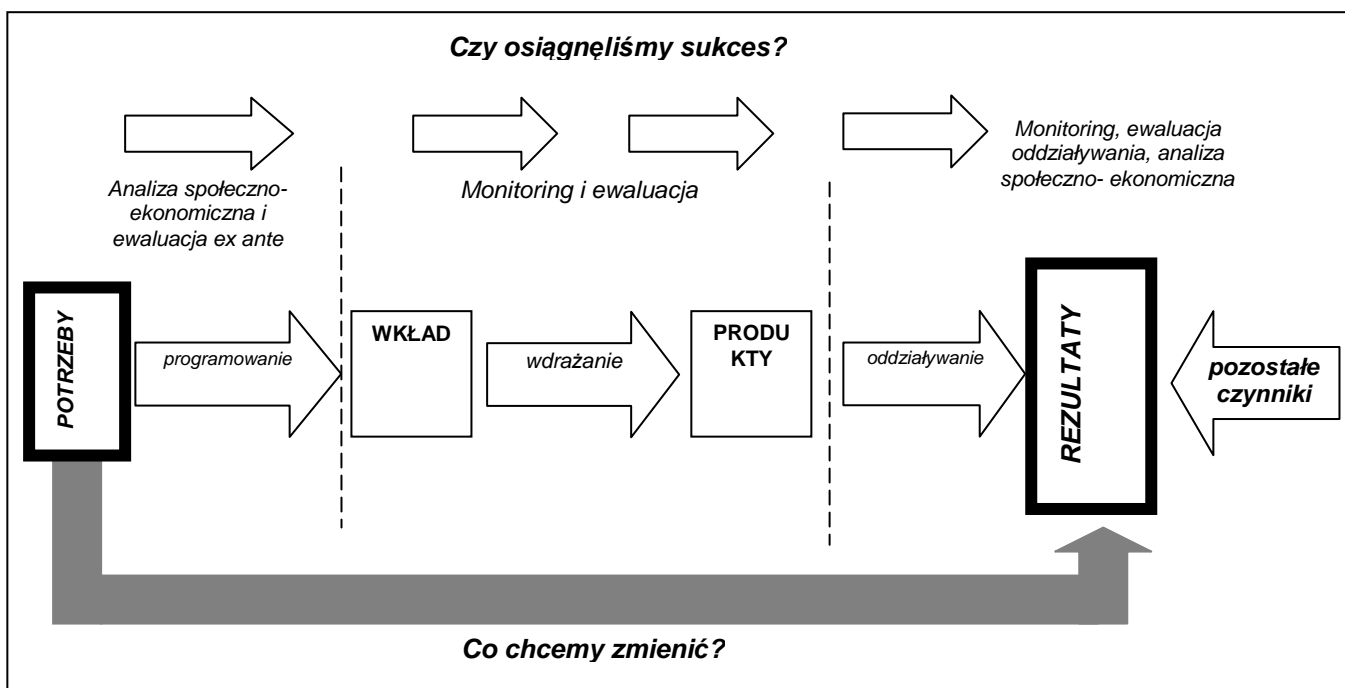
- harmonogram procesu ewaluacji,
- sposoby komunikacji wyników planowanych ewaluacji,
- zasoby ludzkie konieczne do realizacji procesu ewaluacji,
- budżet,
- plan szkoleń oraz działania ukierunkowane na budowę kultury ewaluacyjnej.

Plan ewaluacji K-P RPO 2014-2020 zostanie przedstawiony Komitetowi Monitorującemu na pierwszym posiedzeniu (zgodnie z art. 104.1 CPR).

Ewaluacje powinny być przeprowadzane przez ekspertów funkcjonalnie niezależnych od instytucji odpowiedzialnych za realizację programu operacyjnego, a także udostępniane w całości opinii publicznej (np. poprzez umieszczenie raportów w bazie badań ewaluacyjnych). W organizacji procesu ewaluacji, w tym szczególnie podczas analizowania wyników badań, uczestniczyć będą partnerzy (m.in. w ramach powoływanych przez IZ grup roboczych).

W perspektywie 2014-2020 położony zostanie większy nacisk na wykorzystanie wyników badań ewaluacyjnych. Kontynuowany będzie monitoring wykorzystania rekomendacji strategicznych z badań w ramach Zintegrowanego Systemu Zarządzania Wnioskami i Rekomendacjami z badań ewaluacyjnych (ZSZWiR), prowadzony przez Krajową Jednostkę Ewaluacji w MRR.

Rola monitoringu i ewaluacji w procesie realizacji programu operacyjnego zaprezentowana została na poniższym rysunku.

Ryc. Schemat procesu realizacji programu operacyjnego, z uwzględnieniem roli ewaluacji

7.1.3. System kontroli

Instytucja Zarządzająca zobowiązana jest do kontroli wykonywanych operacji. W przypadku zaangażowania w system wdrażania RPO Instytucji Pośredniczącej, zakres obowiązków w tym

zakresie określą odpowiednie umowy. Instytucja Zarządzająca będzie weryfikować wydatki zadeklarowane przez beneficjentów i sprawdzać zgodność ich wykonania z zasadami unijnymi i krajowymi. Podstawą kontroli będą roczne plany kontroli. W przypadku delegowania przez Instytucję Zarządzającą części funkcji związanych z wdrażaniem RPO do Instytucji Pośredniczącej, Instytucja Zarządzająca przeprowadza kontrolę systemową Instytucji Pośredniczącej w celu zapewnienia, że delegowane funkcje są realizowane właściwie.

Nowy system rozliczeń między PCz a KE zaproponowany w CPR oznacza konieczność rozbudowania systemu kontroli projektów i weryfikacji wydatków w PO na poziomie krajowym ze względu na znaczące ryzyko korekt netto (art. 137.6 CPR), mimo wprowadzenia przez KE przepisów o proporcjonalności kontroli (art. 140 CPR)

Proces kontroli i audytu funduszy strukturalnych obejmuje:

- kontrole realizowane w ramach systemu zarządzania i kontroli PO, w tym: weryfikacje wniosków o płatność, kontrole projektów na miejscu/w siedzibie beneficjenta, kontrole na zakończenie realizacji projektu, kontrole trwałości, kontrole systemowe, kontrole krzyżowe;
- audyty wykonywane zgodnie z art. 116 CPR przez IA;
- kontrole weryfikujące zachowywanie zgodności z kryteriami desygnacji;
- audyty wykonywane zgodnie z art. 116 CPR przez IA;
- audyty wykonywane przez KE i ETO.

7.1.4. System informatyczny

Zadaniem Lokalnego Systemu Informatycznego będzie wspomaganie procesu zarządzania i wdrażania Regionalnego Programu Operacyjnego.

Lokalny System Informatyczny będzie zgodny z założeniami przyjętymi dla Krajowego Systemu Informatycznego dla przyszłej perspektywy ale gromadzić będzie bardziej szczegółowy zakres danych niezbędnych z punktu widzenia Instytucji Zarządzającej Programem.

System zostanie przygotowany w oparciu o rozwiązania wdrożone w okresie programowania 2007-2013 oraz zapisy art. 112 ust. 3 projektu Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem wspólnych ram strategicznych oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności, oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 oraz politykę e-spójności, która jest nową inicjatywą w ramach systemów państw członkowskich w 2014-2020.

7.1.5. System informacji i promocji

IZ jest odpowiedzialna za zapewnienie właściwej informacji i promocji programu operacyjnego.

W celu zapewnienia skutecznej koordynacji działań komunikacyjnych prowadzonych przez poszczególne instytucje Polska, zgodnie z art. 106 CPR, opracowuje horyzontalny dokument - wspólną strategię komunikacji polityki spójności. W oparciu o wspólną strategię komunikacji IZ, zgodnie z art. 106 CPR, opracuje dla Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 strategię komunikacji, będącą podstawą prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych dla programu.

IZ przygotowuje również roczne plany działań o charakterze wykonawczym.

Działania informacyjne i promocyjne wspierają realizację regionalnego programu. Wsparcie to będzie realizowane w szczególności poprzez:

- informowanie potencjalnych beneficjentów o możliwościach finansowania w ramach programu oraz sposobach jego pozyskania,
- dostarczanie beneficjentom informacji potrzebnych do realizacji projektów na ich różnych etapach,
- upowszechnianie wśród wybranych segmentów opinii publicznej i mieszkańców województwa roli oraz osiągnięć polityki spójności i funduszy, przez działania informacyjne i promocyjne, na temat efektów i wpływu programu oraz poszczególnych projektów, a także w stosownym zakresie UP.

Kluczowe jest, aby realizując działania informacyjno-promocyjne w perspektywie programowej 2014-2020 dążyć do wzmocnienia koordynacji działań, celem utrzymania wysokiej spójności przekazu i komplementarności komunikatów oraz narzędzi.

Wyzwaniem leżącym u podstaw skutecznej komunikacji, będzie opracowanie dokumentów skierowanych do potencjalnych beneficjentów, a także materiałów przeznaczonych do komunikacji w mediach, z zastosowaniem czytelnego i zrozumiałego powszechnie języka.

W okresie 2014-2020 należy położyć większy nacisk na wykorzystanie potencjału komunikacyjnego samych beneficjentów.

Kluczowe jest również wdrażanie polityk horyzontalnych, jak równy dostęp do informacji dla osób niepełnosprawnych, dbałość o środowisko naturalne oraz współpraca z partnerami społeczno-gospodarczymi.

7.1.6. Zarządzanie finansowe

W realizację programu operacyjnego zaangażowane są środki unijne, krajowe środki publiczne oraz środki prywatne.

Zgodnie z art. 124, 120 i 133 rozporządzenia ogólnego Komisja Europejska przekazywać będzie środki Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego/Europejskiego Funduszu Społecznego na finansowanie programu w formie:

- wstępnych płatności zaliczkowych wypłacanych w ratach w 2014 r. w wysokości 2%, w latach 2015-2016 po 1% kwoty wsparcia z funduszy na cały okres programowania dla programu operacyjnego,
- rocznych płatności zaliczkowych wypłacanych w 2016 r. w wysokości 2%, w okresie 2017-2022 w wysokości 2,5% kwoty wsparcia z funduszy na cały okres programowania dla programu operacyjnego,
- płatności okresowych, w tym płatności salda rocznego, Komisja Europejska zwraca w formie płatności okresowych 90% kwoty wynikającej z zastosowania stopy współfinansowania dla każdej osi priorytetowej ustanowionej w decyzji o przyjęciu programu operacyjnego do wydatków kwalifikowanych dla osi priorytetowej uwzględnionej we wniosku o płatność,
- płatności salda końcowego wypłacane będzie nie później niż w terminie 3 miesięcy od dnia rozliczenia rachunków ostatniego roku obrotowego lub w terminie 1 miesiąca od daty przyjęcia końcowego sprawozdania z realizacji, zależnie od tego, która data będzie późniejsza.

Powyższe środki wpływają na rachunki wskazane przez ministra właściwego do spraw finansów publicznych. Minister właściwy do spraw finansów publicznych zapewnia przeznaczenie całości środków unijnych na realizację właściwych im programów operacyjnych. Zaliczki otrzymywane z KE na realizację programu operacyjnego przeznaczane będą na realizację programu, w szczególności na stworzenie zaliczkowego mechanizmu finansowania projektów oraz na wypłatę środków beneficjentom przed wnioskowaniem o refundację do KE.

Zgodnie z zapisami Założeń do Umowy Partnerstwa utrzymane zostanie rozwiązanie z obecnej perspektywy z Bankiem Gospodarstwa Krajowego jako płatnikiem wypłacającym beneficjentom –

z wyłączeniem projektów pomocy technicznej – środki dofinansowania w oparciu o kierowane do niego zlecenia płatności w formie elektronicznej przez te instytucje, które zawarły umowy z beneficjentami lub w przypadku państwowych jednostek budżetowych bezpośrednio przez te jednostki.

Podstawą wnioskowania o refundację środków z Komisji Europejskiej jest deklaracja wydatków oraz wnioski o płatność przygotowywane przez instytucję zarządzającą. Deklaracja wydatków jest przygotowywana na podstawie wniosków o płatność beneficjenta. Art. 126 rozporządzenia ogólnego traktuje o terminach przedstawiania wniosków o płatność okresową oraz ich wypłacania. Instytucja certyfikująca regularnie składa wnioski o płatność okresową obejmujące kwoty ujęte w jej sprawozdaniu finansowym jako wsparcie publiczne wypłacone na rzecz beneficjentów w roku obrotowym kończącym się 30 czerwca. Ostateczny wniosek o płatność okresową przedkłada się do dnia 31 lipca po upływie poprzedniego roku obrotowego oraz, w każdym przypadku, przed pierwszym wnioskiem o płatność okresową dla następnego roku obrotowego. Pierwszego wniosku o płatność okresową nie składa się przed otrzymaniem przez Komisję formalnego aktu akredytacji instytucji zarządzającej. Komisja dokonuje płatności okresowej nie później niż 60 dni od daty zarejestrowania przez Komisję wniosku o płatność (z zastrzeżeniem dostępności środków art.126 ust.4).

Sekcja 7.2. Działania angażujące stosownych partnerów w proces przygotowania programu oraz rola partnerów zaangażowanych we wdrażanie, monitorowanie, ewaluację programu

Przyjęcie Umowy Partnerstwa, w której określono cele i priorytety interwencji wraz z podstawowymi wskaźnikami, układ programów operacyjnych, podział interwencji pomiędzy kraj i region, zarys finansowania oraz zarys systemu wdrażania, umożliwiło formalne rozpoczęcie prac nad przygotowaniem programu.

Do momentu przyjęcia Założeń Umowy Partnerstwa prace nad założeniami i projektem przyszłego regionalnego programu operacyjnego w województwie prowadzone były w ramach **wewnętrznego Zespołu ds. programowania przyszłej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020 powołanego Zarządzeniem Nr 43/2011 Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego** w dniu 31 sierpnia 2011 r. Zadaniem zespołu było gromadzenie i wymiana wiedzy dotyczącej założeń przyszłej perspektywy oraz dyskusja nad kształtem programu na lata 2014-2020. Od 31 sierpnia 2011 r. do 30 października 2013 r. odbyły się 22 posiedzenia Zespołu, a rezultatem prac było opracowanie pierwszej wersji projektu Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2014-2020.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 rozporządzenia ogólnego KE, który wskazuje na konieczność włączenia w proces programowania szerokiego grona partnerów społeczno-gospodarczych, podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, w tym partnerów na rzecz ochrony środowiska, organizacji pozarządowych oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie równości i niedyskryminacji oraz uwzględniając zapisy „Europejskiego Kodeksu Postępowania w dziedzinie partnerstwa” Zarząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą 15/518/13 dnia 11.04.2013 r. (z późniejszymi zmianami) powołał Grupę roboczą wspierającą przygotowanie Kujawsko - Pomorskiego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 (Grupa). W skład Grupy weszli przedstawiciele ze strony rządowej, samorządowej, partnerzy społeczno – gospodarczy, przedstawiciele środowisk naukowych oraz organizacji pozarządowych. Zadaniem Grupy jest zapewnienie koordynacji i komplementarności pomiędzy programami oraz w ramach poszczególnych celów tematycznych, w tym:

- a) analiza diagnozy sytuacji województwa,

- b) wypracowywanie, omawianie, analizowanie i konsultowanie wspólnych dla regionalnego programu operacyjnego lub celu tematycznego rozwiązań w zakresie zagadnień horyzontalnych, finansowych i innych,
- c) opiniowanie, analizowanie i omawianie wniosków płynących z dokumentów związanych z przeprowadzeniem ewaluacji ex-ante i oceną oddziaływania na środowisko regionalnego programu operacyjnego,
- d) monitorowanie postępów w wypełnianiu warunkowości ex-ante.

Spotkanie inauguracyjne Grupy odbyło się dnia 16 lipca 2013 r. W lipcu i sierpniu 2013 r. członkowie Grupy uczestniczyli w warsztatach ewaluacji ex-ante poświęconych obszarom tematycznym. Podczas, których dyskutowano m.in. nad zidentyfikowanymi problemami i wyzwaniem województwa kujawsko-pomorskiego, planowanymi działaniami oraz wskaźnikami dla zaproponowanych osi priorytetowych w projekcie K-P RPO na lata 2014-2020. Ponadto członkowie Grupy zgłaszali w trybie indywidualnym uwagi do projektu K-P RPO na lata 2014-2020. W dniu 3 października 2013 r. odbyło się drugie spotkanie Grupy. Członkowie grupy po zapoznaniu się z projektem drugiej wersji K-P RPO na lata 2014-2020 wnieśli uwagi do zaproponowanych zapisów. Po analizie tych uwag IZ RPO przygotowała drugą wersję projektu K-P RPO 2014-2020, która została przyjęta uchwałą Zarządu Województwa Nr 43/1600/13 z dnia 30.10.2013 r.

K-P RPO 2014-2020 zostanie poddany konsultacjom społecznym w trybie on-line w terminie od 7 listopada 2013 r. do 7 grudnia 2013 r. oraz poprzez odbycie cyklu spotkań konsultacyjnych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Spotkania poświęcone konsultacjom społecznym rozpoczną się konferencją otwierającą a zakończą podsumowującą konferencją prasową.

Ponadto, zgodnie z przepisami rozporządzenia ramowego, w ciągu trzech miesięcy od daty powiadomienia państwa członkowskiego o decyzji w sprawie przyjęcia programu zostanie powołany i ukształtowany zgodnie z obowiązującymi zasadami horyzontalnymi, a w szczególności zasadą partnerstwa Komitet Monitorujący (KM). Zadaniem KM będzie dokonywanie przeglądu wdrażania programu i postępów w osiąganiu jego celów oraz podejmowanie zgodnie z przydzielonym mu zakresem kompetencji działań na rzecz realizacji założeń programu. Członkami KM będą przedstawiciele instytucji zarządzającej, instytucji pośredniczących oraz reprezentanci partnerów, tj. organów regionalnych, lokalnych, miejskich i innych władz publicznych, partnerów społecznych i gospodarczych, podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, w tym działających na rzecz ochrony środowiska, organizacji pozarządowych oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie równości i niedyskryminacji.

Informacja o podjętych działaniach przygotowawczych oraz konsultacyjnych będzie uzupełniana.

Sekcja 7.3. Granty globalne EFS dla partnerów społecznych i interesariuszy wdrażania programu

Granty globalne nie są w chwili obecnej przewidziane do wprowadzenia w RPO WK-P. Jednakże na dalszych etapach konstruowania programu taki instrument może zostać wprowadzony. Rolę operatora grantu globalnego mogliby pełnić partnerzy społeczno-gospodarczy i organizacje pozarządowe.

Sekcja 7.4. Earmarking środków EFS na wzmocnienie zdolności instytucjonalnych partnerów społecznych oraz na budowanie potencjału organizacji pozarządowych

RPO WK-P przewiduje zaangażowanie partnerów społecznych i organizacji pozarządowych we wdrażanie wielu priorytetów inwestycyjnych. Wartością dodaną takiego podejścia będzie budowa potencjału tych instytucji.

Partnerzy społeczni i organizacje pozarządowe będą mieli możliwość występowania zarówno w roli odbiorcy udzielanego w ramach RPO wsparcia jak i w roli beneficjenta.

Sekcja 8. System koordynacji

Zakres wsparcia w ramach K-P RPO na lata 2014-2020 jest programowany zgodnie z założeniami UP, co gwarantuje komplementarność przewidzianych w programie działań z innymi działaniami podejmowanymi w ramach unijnych funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (ESI), instrumentów UE, instrumentów krajowych oraz EBI.

Rozwiązania zapewniające koordynację będą zapewnione na dwóch poziomach:

1. Programowania – identyfikacja obszarów komplementarności;
2. Zarządzania i wdrażania – zaplanowanie mechanizmów koordynacyjnych oraz odpowiednich struktur, zapewniających nie nakładanie się działań oraz identyfikujących możliwość łączenia różnych źródeł finansowania na poziomie pojedynczych operacji oraz zastosowania mechanizmu cross-financing dla projektów EFRR i EFS.

Koordynację o charakterze strategicznym w zakresie realizacji UP zapewni minister właściwy ds. rozwoju regionalnego oraz Komitet Koordynacyjny UP (KK UP). Minister Rozwoju Regionalnego, jako koordynator realizacji umowy, będzie wiążąco opiniował zmiany programów realizowanych w jej ramach pod kątem zgodności z zapisami UP. Prace KK UP będą dodatkowo wspierane pracami podkomitetów/grup ds. horyzontalnych o charakterze zadaniowym, zajmujących się funkcjonowaniem wyodrębnionego procesu służącego realizacji UP lub kwestii przekrojowych, np. celów społecznych. Dodatkowym podkomitetem jest m.in. Podkomitet ds. koordynacji Europejskiego Funduszu Społecznego oraz celów tematycznych 8-11. Powołanie tego podmiotu wynika z decentralizacji wsparcia w ramach EFS i koordynacji działań podejmowanych z poziomu krajowego (PO WER) i regionalnego (RPO).

W celu zapewnienia koordynacji zarówno w obszarach wyżej wymienionych jak i wewnątrz K-P RPO na lata 2014-2020 Instytucja Zarządzająca powołała **Zespół ds. programowania przyszłej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020** oraz Grupę roboczą wspierającą przygotowanie Kujawsko – Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020. Ponadto województwo kujawsko-pomorskie będzie organizować wspólne kampanie informacyjno-promocyjne, będzie prowadzić punkty obsługi beneficjenta łączące informacje o wszystkich możliwościach wsparcia. Kluczową funkcję w zakresie koordynacji wsparcia w ramach programu będzie pełnił Komitet Monitorujący (KM).

Mechanizmem służącym zachowaniu koordynacji i komplementarności działań realizowanych w K-P RPO na lata 2014-2020 i pozostałych programach operacyjnych jest określenie podziału interwencji pomiędzy poziomem krajowym i regionalnym w poszczególnych celach tematycznych.

Na kolejnym etapie prac nad K-P RPO na lata 2014-2020 zostanie przeanalizowana możliwość zastosowania innych mechanizmów koordynacyjnych.

Tabela zawierająca układ poszczególnych elementów systemu koordynacji zostanie uzupełniona.

Sekcja 9. Warunkowość ex-ante

Rozpoczęcie realizacji K-P RPO na lata 2014-2020 uzależnione jest od spełnienia wymogów warunkowości ex-ante, tj. zapewnienia określonych warunków wyjściowych umożliwiających efektywne korzystanie z funduszy UE.

Warunki ex-ante podzielono na ogólne (dotyczące kwestii horyzontalnych takich jak zamówienia publiczne czy ocena oddziaływania na środowisko) odnoszące się do całokształtu interwencji w ramach funduszy WRS, tematyczne (przypisane do konkretnych priorytetów inwestycyjnych i poszczególnych celów tematycznych) oraz specyficzne dla Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR).

Uwarunkowania ex-ante stanowią wstępne **warunki skutecznego i efektywnego korzystania z funduszy UE**, które należy spełnić przed przyjęciem programu operacyjnego do realizacji.

W odniesieniu do warunków ex-ante, które nie zostaną spełnione przed przekazaniem do Komisji Europejskiej projektu programu, konieczne jest przedstawienie harmonogramu działań na rzecz ich spełnienia. Brak ostatecznego wypełnienia warunków do końca 2016 roku wiąże się z ryzykiem zawieszenia płatności przez Komisję Europejską dla tych priorytetów, których dotyczą niespełnione warunki, a co za tym idzie, z ryzykiem utraty tych środków. Komisja Europejska może również zawiesić płatności od razu po przyjęciu programu operacyjnego jeżeli stwierdzi, że niespełnienie warunków ex-ante w szczególnie istotny sposób odbije się na efektywności przewidzianych interwencji.

W prace na rzecz spełnienia warunkowości ex-ante zaangażowane są nie tylko liczne resorty i inne instytucje szczebla centralnego, ale również – w ograniczonym stopniu – samorządy wojewódzkie.

Sekcja 9.1. Identyfikacja warunków ex ante obowiązujących program oraz ocena ich spełnienia

Na poziomie regionalnym, dla każdego warunku ex-ante, ustalonego zgodnie z art. 17 i załącznikiem IV do CPR, mającego zastosowanie do K-P RPO, przeprowadzono ocenę, czy warunek jest spełniony na dzień złożenia programu. Zgodnie z unijną listą warunków ex-ante w ramach programu należy odnieść się do następujących celów tematycznych, które zostały wybrane do realizacji w K-P RPO :

- cel tematyczny 1. Zwiększenie nakładów na badania naukowe, rozwój technologiczny i innowacje;
- cel tematyczny 2. Zwiększenie dostępności, wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- cel tematyczny 3. Podnoszenie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP);
- cel tematyczny 4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach;
- cel tematyczny 5. Promowanie dostosowania do zmiany klimatu, zapobieganiu ryzyku i zarządzania ryzykiem;
- cel tematyczny 6. Ochrona środowiska i promowanie zrównoważonego wykorzystania zasobów;
- cel tematyczny 7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych;
- cel tematyczny 8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników;
- cel tematyczny 9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem;
- cel tematyczny 10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie;

Część z nich, jako warunki o charakterze horyzontalnym oraz warunki ogólne będą spełnione na poziomie kraju członkowskiego i zapisane w ramach Umowy Partnerstwa. Natomiast zadaniem IZ jest zidentyfikowanie tych warunków ex-ante, które są obowiązujące dla programu oraz dokonanie oceny pod względem ich spełnienia bądź nie.

Poniższe tabele przedstawiają wszystkie mające zastosowanie tematyczne oraz ogólne warunki ex-ante obowiązujące program (tab. 24) wraz z działaniami na rzecz ich spełnienia (tab. 25 i 26).

Na poziomie regionalnym zidentyfikowano **trzy zasadnicze obszary wymagające spełnienia warunkowości ex-ante dla funduszy WRS 2014-2020:**

- 1) **Warunek 1.1 Badania naukowe i innowacje:** Istnienie krajowych lub regionalnych Strategii badań i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji, zgodnie z krajowym programem reform, w celu zwiększenia wydatków na badania i innowacje ze środków prywatnych
- 2) **Warunek 6.2. Gospodarka odpadami:** Promowanie ekonomicznie i środowiskowo zrównoważonych inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, w szczególności poprzez opracowanie planów gospodarki odpadami zgodnie z dyrektywą 2008/98/WE w sprawie odpadów oraz z hierarchią postępowania z odpadami.
- 3) **Warunek 7.1. Drogi:** Istnienie kompleksowego planu(ów) lub ram dla inwestycji transportowych, zgodnie z instytucyjną strukturą Państw Członkowskich (z uwzględnieniem transportu publicznego na szczeblu regionalnym i lokalnym), które wspierają rozwój infrastruktury oraz poprawiają łączność z kompleksowymi i bazowymi sieciami TEN-T.
Warunek 7.2. Kolej: Istnienie w kompleksowym planie (planach) lub ramach dotyczących transportu wyraźnej części dotyczącej Rozwoju kolei zgodnie z instytucyjną strukturą Państw Członkowskich (z uwzględnieniem transportu publicznego na szczeblu regionalnym i lokalnym), który wspiera rozwój infrastruktury i poprawia łączność z kompleksowymi i bazowymi sieciami TEN-T. Inwestycje obejmują aktywa ruchome, interoperacyjność oraz rozwijanie potencjału.

Wskazanie mających zastosowanie uwarunkowań ex-ante i ocena ich spełnienia znajduje się w suplemencie (tabela 24)

Sekcja 9.2. Opis działań zmierzających do spełnienia warunków ex ante, wykaz instytucji odpowiedzialnych oraz harmonogram

W niniejszej sekcji znajduje się opis działań, które mają zostać podjęte w celu spełnienia mających zastosowanie w K-P RPO 2014-2020 uwarunkowań ex-ante, organy odpowiedzialne za ich spełnienie oraz harmonogram realizacji takich działań.

Poniższe tabele przedstawiają ogólne i tematyczne uwarunkowania, które są całkowicie niespełnione bądź spełnione częściowo (jak określono w tabeli 24)w momencie przedłożenia programu operacyjnego.

Tabela 25: Działania do podjęcia w celu spełnienia obowiązujących ogólnych warunków ex-ante

Ogólny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
1. Zapobieganie dyskryminacji	<p>Skuteczne wdrożenie i stosowanie unijnej dyrektywy 2000/78/WE oraz dyrektywy 2000/43/WE w sprawie niedyskryminacji są zapewnione przez:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uregulowania instytucjonalne dotyczące wdrożenia, stosowania i nadzoru unijnych dyrektyw dotyczących niedyskryminacji, – strategię w zakresie szkoleń i rozpowszechniania informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie funduszy. <p>Środki mające na celu zwiększenie potencjału administracyjnego w celu wdrożenia i stosowania unijnych dyrektyw dotyczących niedyskryminacji.</p>	<p>Przyjęcie Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania – III kwartał 2013 r.</p> <p>Przygotowanie <i>zaleceń pn. Zasada równości szans płci w programach operacyjnych na lata 2014-2020</i> – dla instytucji zarządzających i pośredniczących programami operacyjnymi – II/III kwartał 2013 r.</p>	III kwartał 2013 r.	<ul style="list-style-type: none"> • GUS • Rzecznik Praw Obywatelskich • Pełnomocnik Rządu do Spraw Równego Traktowania • wszystkie resorty oraz wybrane jednostki podległe, urzędy wojewódzkie • wszystkie instytucje zarządzające programami operacyjnymi na lata 2014-2020 • <u>Instytucje współpracujące</u>: MAiC oraz MSZ
2. Równouprawnienie płci	<p>Skuteczna realizacja i stosowanie jasno sprecyzowanej strategii promowania równouprawnienia płci są zapewnione przez:</p> <ul style="list-style-type: none"> – system gromadzenia i analizowania danych i wskaźników w podziale na płeć oraz opracowywania opartej na dowodach polityki równouprawnienia płci, – plan i kryteria ex ante 	<p>Przyjęcie Krajowego Programu Działań na rzecz Równego Traktowania – III kwartał 2013 r.</p> <p>Przygotowanie <i>zaleceń pn. Zasada równości szans płci w programach operacyjnych na lata 2014-2020</i> – dla instytucji zarządzających i pośredniczących programami operacyjnymi – II/III kwartał 2013 r.</p>	III kwartał 2013 r.	<ul style="list-style-type: none"> • GUS • Pełnomocnik Rządu ds. Równego Traktowania • MPiPS • wszystkie instytucje zarządzające programami operacyjnymi na lata 2014-2020

Ogólny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<p>włączenia celów dotyczących równouprawnienia płci poprzez normy i wytyczne,</p> <ul style="list-style-type: none"> – mechanizmy wdrażania, w tym zaangażowanie organu do spraw równouprawnienia płci i odpowiedniej wiedzy specjalistycznej do przygotowywania, monitorowania i oceny interwencji. 			
<p>3. Niepełnosprawność</p>	<p>Skuteczne wdrożenie i stosowanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych są zapewnione przez:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wdrożenie środków zgodnie z art. 9 Konwencji ONZ w celu zapobiegania przeszkodom i barierom w dostępie dla osób niepełnosprawnych oraz identyfikowania i eliminowania takich przeszkód i barier, – uregulowania instytucjonalne dotyczące wdrożenia i kontroli Konwencji ONZ zgodnie z art. 33 Konwencji, – plan w zakresie szkoleń i rozpowszechniania informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie funduszy. <p>Środki mające na celu zwiększenie</p>	<p>Ostateczna ocena spełnienia wszystkich kryteriów wymaga dyskusji z KE.</p>	<p>brak danych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Instytucja wiodąca</u>: MPiPS • <u>Instytucja współpracująca</u>: Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych

Ogólny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	potencjału administracyjnego w celu wdrożenia i stosowania Konwencji ONZ, w tym odpowiednie ustalenia dotyczące monitorowania zgodności z wymogami dotyczącymi dostępności.			
4. Zamówienia publiczne	<p>Uregulowania dotyczące skutecznego stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych poprzez stosowne mechanizmy.</p> <p>Uregulowania gwarantujące przejrzystość postępowań o udzielanie zamówienia.</p> <p>Uregulowania dotyczące szkoleń i rozpowszechniania informacji wśród pracowników zaangażowanych we wdrażanie funduszy.</p> <p>Uregulowania gwarantujące potencjał administracyjny w celu wdrożenia i stosowania unijnych przepisów w zakresie zamówień publicznych.</p>	Przyjęcie ustawy o zmianie ustawy Prawo zamówień publicznych.	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> • Urząd Zamówień Publicznych • <u>Instytucje współpracujące</u>: izby skarbowe, regionalne izby obrachunkowe, MRR, MRiRW, władze regionalne
6. Prawodawstwo w dziedzinie ochrony środowiska w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (EIA) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA)	<p>Uregulowania dotyczące skutecznego stosowania dyrektyw w zakresie ocen oddziaływania na środowisko (EIA) oraz strategicznych ocen oddziaływania na środowisko (SEA);</p> <p>Uregulowania w zakresie szkoleń i rozpowszechniania informacji wśród pracowników</p>	<p>Działania niezbędne do podjęcia:</p> <p>Kryterium pierwsze: Przyjęcie zmian w rozporządzeniu o oś dla wypełnienia luki transpozycyjnej w zakresie zmian wprowadzonych do dyrektywy Parlamentu i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/31/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie geologicznego składowania</p>	III kwartał 2013 r.	<ul style="list-style-type: none"> • Rada Ministrów

Ogólny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	zaangażowanych we wdrażanie dyrektyw EIA i SEA; Uregulowania mające na celu zapewnienie odpowiedniego potencjału administracyjnego.	dwutlenku węgla. Zakończenie prac nad <i>rozporządzeniem Rady Ministrów zmieniającego rozporządzenie w sprawie przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko</i> planowane jest na lipiec 2013 r. Ponadto, należy wspomnieć, że równolegle trwają prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy - Prawo geologiczne i górnicze, w której przepisach zostanie transponowana dyrektywa 2009/31/WE. Projekt ustawy o zmianie ustawy - Prawo geologiczne i górnicze został przyjęty przez Radę Ministrów 30 kwietnia 2013 r. i na początku czerwca 2013 r. planowane jest przekazanie projektu ustawy do Sejmu. Kryterium drugie i trzecie: W celu poprawnego spełnienia warunku, niezbędna jest kontynuacja i wsparcie ze środków UE i POPT w perspektywie 2014-2020 w zakresie zapewnienia odpowiedniego potencjału administracyjnego GDOŚ i 16 RDOŚ, jako kluczowych organów w dziedzinie EIA i SEA. Ostateczna ocena spełnienia wymaga dyskusji z KE.		
7. Systemy statystyczne i wskaźniki rezultatu	Uregulowania w zakresie terminowego gromadzenia i agregowania danych uwzględniające następujące elementy: – identyfikację źródeł i mechanizmów mających na celu zagwarantowanie walidacji statystycznej; – ustalenia dotyczące publikacji i dostępności publicznej, – skuteczny system wskaźników rezultatu, obejmujący:	Opracowanie ram systemu statystycznego dla okresu 2014-2020 Ad 1) Pomimo spełniania warunku 1 w stopniu wystarczającym, MRR wspólnie z GUS podejmuje szereg działań zapewniających rozwój systemu statystycznego dla potrzeb monitorowania celów strategicznych polityki spójności. W dniu 18 grudnia 2012 r. został podpisany list intencyjny wyznaczający ramy współpracy, który pozwoli elastycznie reagować na zapotrzebowanie informacyjne. Ponadto, w listopadzie 2012 podpisano porozumienie pomiędzy GUS a MRR dot. opracowania i prowadzenia bazy wskaźników kluczowych, w których znajdują się i	brak danych	<ul style="list-style-type: none"> • GUS • <u>Instytucje współpracujące:</u> MRR

Ogólny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<ul style="list-style-type: none"> – wybór wskaźników rezultatu dla każdego programu, dostarczających informacji na temat tego, co jest motywacją przy wyborze działań z zakresu polityki finansowanych przez dany program; – ustanowienie celów dla tych wskaźników; – spełnienie w odniesieniu do każdego wskaźnika następujących wymogów: odporność oraz walidacja statystyczna, jasność interpretacji normatywnej, reagowanie na politykę, terminowe gromadzenie danych; <p>gotowe są procedury gwarantujące, że wszystkie operacje finansowane z programu stosują skuteczny system wskaźników.</p>	<p>będą na bieżąco uaktualniane wskaźniki rezultatu na poziomie strategicznym (umowy partnerskiej). Z racji faktu, że warunek dotyczy wszystkich funduszy, konieczne są ustalenia międzyresortowe w zakresie spójności ich systemów monitorowania na poziomie programowym</p> <p>Dla zapewnienia prawidłowości procesu wskaźniki rezultatu wraz z szacowanymi wartościami docelowymi zostaną poddane ewaluacji ex ante.</p> <p>Ad 2) Szczegółowe działania w zakresie wyboru wskaźników rezultatu oraz ich raportowania zostaną określone w krajowych dokumentach dot. przyszłej perspektywy finansowej (w zależności od przyjętego modelu: wytyczne, ustawy itp.)</p>		

Tabela 26: Działania do podjęcia w celu spełnienia obowiązujących tematycznych warunków ex-ante

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
1.1 Badania naukowe i innowacje	Gotowe są krajowe lub regionalne strategiczne ramy	Przyjęcie Programu Rozwoju Przedsiębiorstw (horyzont czasowy: 2020 r.):	Przyjęcie Programu Rozwoju Przedsiębiorstw (horyzont	<u>Instytucja wiodąca</u> : MG <u>Instytucja współpracująca</u> : MNiSW

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<p>polityki w dziedzinie badań i innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji, które:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opierają się na analizie SWOT lub podobnej analizie, aby skoncentrować zasoby na ograniczonym zestawie priorytetów badań i innowacji; – przedstawiają środki na rzecz pobudzenia prywatnych inwestycji w badania i rozwój, – obejmują mechanizm monitorowania. <p>Przyjęto ramy określające dostępne środki budżetowe na badania i innowacje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – przedstawienie projektu PRP po konsultacjach – do końca Q2 2013 – przyjęcie PRP przez Radę Ministrów – do końca Q3 2013. <p><u>Poziom regionalny:</u> Określenie obszarów inteligentnej specjalizacji w dokumentach na poziomie regionalnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> – różny stopień zaawansowania prac w regionach: w części dokumenty są bardzo zaawansowane, obszary specjalizacji zostały przyjęte; w pozostałych trwają prace; – MRR na bieżąco monitoruje prace na poziomie regionalnym, poprzez spotkania bezpośrednie oraz za pośrednictwem 	<p>czasowy: 2020 r.)</p>	<p><u>Instytucje odpowiedzialne za poziom regionalny:</u> władze regionalne</p>
<p>2.1. Rozwój cyfrowy</p>	<p>Gotowe są strategiczne ramy polityki na rzecz rozwoju cyfrowego, zawarte na przykład w krajowych lub regionalnych strategicznych ramach polityki innowacji na rzecz inteligentnej specjalizacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> – budżet i priorytety działań określone na podstawie analizy SWOT lub podobnej analizy spójnej z tabelą wyników Europejskiej agendy cyfrowej; – przeprowadzono analizę równoważenia wsparcia dla popytu i podaży 	<p>Przyjęcie Programu Zintegrowanej Informatyzacji Państwa: (horyzont czasowy: do 2020).</p>	<p>III kw. 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> MAiC <u>Instytucje współpracujące:</u> UKE, GUGiK oraz władze regionalne</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<p>technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK);</p> <ul style="list-style-type: none"> – wskaźniki miary postępów interwencji w takich dziedzinach jak kultura – informatyczna, e-integracja, e-dostępność, oraz e-zdrowie w granicach określonych w art. 168 TFUE powiązane z istniejącymi odpowiednimi krajowymi lub regionalnymi strategiami sektorowymi; <p>ocena potrzeb w zakresie budowania większego potencjału technologii informacyjno-komunikacyjnych.</p>			
<p>3.1. Przeprowadzono konkretne działania wspierające promowanie przedsiębiorczości z uwzględnieniem Small Business Act</p>	<p>Konkretne działania obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – środki mające na celu ograniczenie kosztów i skrócenie czasu potrzebnego na rozpoczęcie działalności gospodarczej; – środki mające na celu skrócenie czasu potrzebnego na uzyskanie licencji i pozwoleń na podjęcie i prowadzenie konkretnej działalności przez dane przedsiębiorstwo. 	<p>Przyjęcie Programu Rozwoju Przedsiębiorstw przez Radę Ministrów</p>	<p>III kw. 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> MG <u>Instytucje współpracujące:</u> MS, MAiC, pozostałe resorty w zakresie licencji i pozwoleń</p>
<p>4.1. Przeprowadzono działania promujące racjonalne kosztowo ulepszenie</p>	<p>Działania obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Środki służące zagwarantowaniu 	<p>Wdrożenie dyrektywy i zapewnienie systemu wsparcia będzie wymagało zmiany ustawy o efektywności energetycznej oraz przyjęcia ustawy</p>	<p>Przewidywane w 2014 r.</p>	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> MG</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
<p>efektywnego końcowego wykorzystania energii oraz racjonalne kosztowo inwestycje w „Efektywność energetyczną” przy wznoszeniu lub renowacji budynków.</p>	<p>wdrożenia minimalnych wymagań dotyczących charakterystyki energetycznej budynków, zgodnie z art. 3, 4 i 5 dyrektywy 2010/31/UE.</p> <p>– Środki konieczne do utworzenia systemu certyfikacji w odniesieniu do charakterystyki energetycznej budynków spójnego z art. 11 dyrektywy 2010/31/UE.</p> <p>Środki spójne z art. 13 dyrektywy 2006/32/WE w sprawie końcowego wykorzystania energii i usług energetycznych, aby zagwarantować dostarczenie klientom końcowym indywidualnych liczników w zakresie, w jakim jest to możliwe technicznie, racjonalne finansowo i proporcjonalne w odniesieniu do potencjalnych oszczędności energii.</p>	<p>Prawo energetyczne w ramach pakietu („dużego trójpaku”) ustaw energetycznych.</p>		
<p>4.3. Przeprowadzono działania promujące produkcję i dystrybucję odnawialnych źródeł energii</p>	<p>Gotowe są przejrzyste systemy wsparcia, priorytetowy lub gwarantowany dostęp do sieci oraz pierwszeństwo w dystrybucji, jak również standardowe zasady odnoszące się do ponoszenia i podziału kosztów dostosowań technicznych, które to zasady</p>	<p>Projekt ustawy <i>o zmianie ustawy – Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw</i> (druk sejmowy nr 946) (w ramach tzw. małego trójpaku ustaw energetycznych) jest po pierwszym czytaniu, i niebawem zostanie skierowany na drugie czytanie w Sejmie. Planowany termin wejścia w życie ustawy to II półrocze 2013 r.</p> <p>Dalsze prace nad projektem ustawy o odnawialnych źródłach energii zostaną wznowione po wejściu w</p>	<p>do końca 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja odpowiedzialna:</u> MG</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	zostały podane do publicznej wiadomości, zgodnie z art. 14 ust. 1, art. 16 ust. 2 oraz art. 16 ust. 3 dyrektywy 2009/28/WE. Państwo członkowskie przyjęło krajowy plan działania w zakresie energii ze źródeł odnawialnych zgodnie z art. 4 dyrektywy 2009/28/WE..	życie ustawy, o której mowa powyżej. Termin zakończenia prac nad ustawą.		
5.1. Zapobieganie ryzyku i zarządzanie ryzykiem	Gotowe są krajowe lub regionalne oceny ryzyka zawierające następujące elementy: – Opis procesu, metodologii, metod i niewrażliwych danych wykorzystywanych w ocenach ryzyka, jak również opartych na ryzyku kryteriów określania inwestycji priorytetowych; – Opis scenariuszy zakładających jeden rodzaj ryzyka i scenariuszy zakładających wiele rodzajów ryzyka; Uwzględnienie, w stosownych przypadkach, krajowych strategii dostosowania do zmiany klimatu.	Kryterium pierwsze i drugie Sposób spełnienia warunku będzie przedmiotem dalszej dyskusji z KE. Wstępną propozycją strony polskiej będzie przygotowanie dodatkowego dokumentu opartego o raporty cząstkowe przygotowywane na potrzeby Raportu na temat zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Kryterium trzecie Przyjęcie Strategicznego planu adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu Zakończono konsultacje społeczne i międzyresortowe Strategicznego Planu. Ostateczny projekt został skierowany do akceptacji Kierownictwa MŚ, a po jej uzyskaniu zostanie skierowany do przyjęcia przez Radę Ministrów za pośrednictwem komitetów RM. Przewidywany termin przyjęcia przez RM to przełom czerwca i lipca 2013 r.	przełom czerwca i lipca 2013 r.	<u>Instytucja wiodąca</u> – decyzja do podjęcia na poziomie Rady Ministrów. <u>Instytucje współpracujące</u> (w zakresie SPA 2020) – MŚ.
6.2 Gospodarka odpadami	Komisji przekazano sprawozdanie dotyczące	Projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo energetyczne oraz niektórych innych ustaw (druk	do końca 2013 r.	<u>Instytucja wiodąca</u> : MŚ <u>Instytucje współpracujące</u> : władze

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<p>postępów w osiągnięciu celów określonych w art. 11 dyrektywy 2008/98/WE oraz zamierzonych działań prowadzących do osiągnięcia celów.</p> <p>Przyjęto środki niezbędne do osiągnięcia celu na 2020 r. dotyczącego ponownego użycia i recyklingu, zgodnie z art. 11 ust. 2 dyrektywy 2008/98/WE.</p>	<p>sejmowy nr 946) (w ramach tzw. małego trójpaku ustaw energetycznych) jest po pierwszym czytaniu, i niebawem zostanie skierowany na drugie czytanie w Sejmie. Planowany termin wejścia w życie ustawy to II półrocze 2013 r.</p> <p>Dalsze prace nad projektem ustawy o odnawialnych źródłach energii zostaną wznowione po wejściu w życie ustawy, o której mowa powyżej. Termin zakończenia prac nad ustawą – do końca 2013 r.</p> <p><u>Kryterium pierwsze:</u> MŚ przygotowuje i przekazuje sprawozdania do KE w terminie do 30 września 2013 r.</p> <p><u>Kryterium czwarte:</u> Zdaniem MŚ, spełnieniem tego kryterium jest zaplanowanie podjęcia przez Polskę następujących działań (i przedstawienie ich w dokumentach typu: plany gospodarki odpadami lub sprawozdanie z transpozycji i wdrażania dyrektywy 2008/98/WE, o którym mowa w kryterium 1):</p> <p>a) przeprowadzenie prac legislacyjnych umożliwiających realizację celów roku 2020:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ wprowadzenie przepisów dotyczących nowego systemu gospodarki odpadami komunalnymi – już zrealizowane, ➤ wzmocnienie instrumentów finansowych – prace nad projektem rozporządzenia w sprawie opłat za składowanie odpadów są w toku, <p>b) skuteczna egzekucja prawa, c) realizowanie kampanii informacyjno-edukacyjnych (na poziomie MŚ i gmin), d) budowa niezbędnej infrastruktury (w tym instalacji) gospodarki odpadami.</p>		regionalne

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
7.1 Drogi	<p>Istnienie kompleksowego planu/planów transportu lub ram w zakresie inwestycji transportowej spełniających wymogi prawne dotyczące strategicznej oceny środowiskowej i określających:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wkład w jednolity europejski obszar transportu zgodnie z art. 10 rozporządzenia nr [TEN-T], w tym priorytetów w zakresie inwestycji w: <ul style="list-style-type: none"> (a) bazowe i kompleksowe sieci TEN-T, w których przewiduje się inwestycje w ramach EFRR i Funduszu Spójności; oraz (b) wtórną łączność; – realistyczne i dojrzałe ramy projektów, które mają być wspierane w ramach EFRR i Funduszu Spójności. <p>Środki mające na celu zagwarantowanie zdolności instytucji pośredniczących i beneficjentów do realizacji projektów.</p>	<p><u>Poziom krajowy:</u> Przygotowanie przez Ministerstwo Transportu Budownictwa i Gospodarki Morskiej i przyjęcie Dokumentu Implementacyjnego dla SRT który będzie zawierał wszystkie wskazane w warunku elementy. Termin przedstawienia przez Ministerstwo Transportu Budownictwa i Gospodarki Morskiej projektu DI - III kwartał 2013 r.</p> <p><u>Poziom regionalny:</u> Przygotowanie list inwestycji drogowych oraz kolejowych w ramach regionalnych dokumentów strategicznych. Aktualnie trwa weryfikacja przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego nadesłanych przez większość regionów list projektów w zakresie dróg wojewódzkich. Listy pozostałych projektów drogowych oraz kolejowych ustalane będą w ramach negocjacji Kontraktów Terytorialnych pomiędzy Rządem RP a samorządami wojewódzkimi.</p>	III kwartał 2013 r.	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> Ministerstwo Transportu Budownictwa i Gospodarki Morskiej <u>Instytucje współpracujące:</u> władze regionalne</p>
7.2 Kolej	Istnienie w określonych powyżej planie/planach lub ramach dotyczących transportu części	<p><u>Poziom krajowy:</u> Przygotowanie przez Ministerstwo Transportu Budownictwa i Gospodarki Morskiej i przyjęcie</p>	III kwartał 2013 r.	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> MTBiGM <u>Instytucje współpracujące:</u> władze regionalne</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<p>odnoszącej się do rozwoju kolei spełniającej wymogi prawne dotyczące strategicznej oceny środowiskowej i określającej realistyczne i dojrzałe ramy projektu (wraz z harmonogramem, budżetem); Środki mające na celu zagwarantowanie zdolności instytucji pośredniczących i beneficjentów do realizacji projektów.</p>	<p>Dokumentu Implementacyjnego dla SRT który będzie zawierał wszystkie wskazane w warunku elementy. Termin przedstawienia przez Ministerstwo Transportu Budownictwa i Gospodarki Morskiej projektu DI - III kwartał 2013 r. <u>Poziom regionalny:</u> Przygotowanie list inwestycji drogowych oraz kolejowych w ramach regionalnych dokumentów strategicznych. Aktualnie trwa weryfikacja przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego nadesłanych przez większość regionów list projektów w zakresie dróg wojewódzkich. Listy pozostałych projektów drogowych oraz kolejowych ustalane będą w ramach negocjacji Kontraktów Terytorialnych pomiędzy Rządem RP a samorządami wojewódzkimi.</p>		
<p>8.2. Praca na własny rachunek, przedsiębiorczość i tworzenie przedsiębiorstw</p>	<p>Gotowe są strategiczne ramy polityki na rzecz wspierania nowych przedsiębiorstw sprzyjających włączeniu społecznemu obejmujące następujące elementy:</p> <ul style="list-style-type: none"> – środki mające na celu ograniczenie kosztów i skrócenie czasu potrzebnego na rozpoczęcie działalności gospodarczej; – środki mające na celu skrócenie czasu potrzebnego na uzyskanie licencji i pozwoleń na podjęcie i prowadzenie konkretnej działalności 	<p>Kryterium trzecie: Przyjęcie Programu Rozwoju Przedsiębiorstw przez Radę Ministrów, termin: III kwartał 2013, resort odpowiedzialny: MG. Uruchomienie pilotażu funduszu pożyczkowego dla przedsiębiorstw społecznych, termin realizacji: III kwartał 2012 r. Przygotowanie i przyjęcie Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej (przewidywany termin przyjęcia: III kwartał 2013 r.) oraz przygotowanie założeń i przyjęcie ustawy o przedsiębiorstwie społecznym i przedsiębiorczości społecznej. (IV kwartał 2013 r.) Resort odpowiedzialny - MPIPS</p>	<p>III + IV kwarta 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> MPiPS <u>Instytucja współpracująca:</u> MG, MS</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	danego przedsiębiorstwa; działania łączące odpowiednie usługi rozwoju przedsiębiorstw i usługi finansowe (dostęp do kapitału), w tym w miarę potrzeb kontakty z grupami i obszarami w niekorzystnej sytuacji.			
9.1. Istnienie i realizacja krajowych strategicznych ram polityki na rzecz ograniczania ubóstwa mającej na celu – w świetle wytycznych dotyczących zatrudnienia – aktywne włączenie osób wykluczonych z rynku pracy	<p>Gotowe są krajowe strategiczne ramy polityki na rzecz ograniczania ubóstwa, które mają na celu aktywne włączenie i które:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zapewniają wystarczające podstawy do opracowywania polityk ograniczania ubóstwa i umożliwiają monitorowanie rozwoju sytuacji; – są zgodne z krajowymi celami dotyczącymi walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym (zgodnie z definicją w krajowym programie reform), co obejmuje rozszerzenie możliwości zatrudnienia na grupy w niekorzystnej sytuacji; – w zwalczanie ubóstwa angażują odpowiednie zainteresowane strony; <p>Zainteresowane strony – na</p>	<p>Przyjęcie Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, kompleksowego programu rozwoju stanowiącego dokument uzupełniający Strategię Rozwoju Kapitału Ludzkiego.</p>	<p>Przygotowanie wstępnej wersji Programu – II kwartał 2013 r. Konsultacje międzyresortowe i społeczne Programu – II kwartał 2013 r. Przewidywany termin przyjęcia Programu przez Radę Ministrów – II. połowa 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja odpowiedzialna:</u> MPiPS</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	wniosek i gdy jest to konieczne – mogą otrzymać wsparcie przy składaniu wniosków dotyczących projektów oraz przy realizacji wybranych projektów i zarządzaniu nimi.			
9.3. Zdrowie	<p>Gotowe są krajowe lub regionalne strategiczne ramy polityki zdrowotnej, które:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zawierają skoordynowane środki poprawiające dostęp do świadczeń zdrowotnych; – zawierają środki mające na celu stymulowanie efektywności w sektorze opieki zdrowotnej poprzez wprowadzanie modeli świadczenia usług i infrastruktury; – obejmują system monitorowania i przeglądu. <p>Państwo członkowskie lub region przyjęły na zasadach orientacyjnych ramy określające środki budżetowe dostępne na opiekę zdrowotną oraz efektywną pod względem kosztów koncentrację środków przeznaczonych na priorytetowe potrzeby opieki zdrowotnej.</p>	<p>Przygotowanie dodatkowego dokumentu o charakterze implementacyjnym, stanowiącego podsumowanie i przełożenie na konkretne działania obecnie funkcjonujących dokumentów strategicznych odnoszących się do tematyki zdrowia. Dokument posłuży do uzasadnienia i pokazania komplementarności interwencji planowanych z funduszy UE na poziomie krajowym (EFRR i EFS) oraz regionalnym.</p> <p>Kryterium czwarte Kryterium spełnione: Strategia Rozwoju Kraju 2020 wyznacza ramy określające dostępne środki budżetowe dla realizacji powyższych priorytetowych kierunków strategicznej interwencji w obszarze ochrony zdrowia.</p>	brak danych	<p><u>Instytucja wiodąca</u>: MZ Instytucje współpracujące: MPiPS (za SRKL) oraz MAiC (za SSP)</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
<p>10.1. Przedwczesne zakończenie nauki</p>	<p>Gotowy jest system gromadzenia i analizowania danych i informacji dotyczących przedwczesnego zakończenia nauki na odpowiednich szczeblach, który:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zapewnia wystarczające podstawy do opracowywania ukierunkowanych polityk i monitoruje rozwój sytuacji. <p>Gotowe są strategiczne ramy polityczne dotyczące przedwczesnego zakończenia nauki, które:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opierają się na dowodach; – obejmuje wszystkie sektory edukacji, w tym wczesny rozwój dziecka, i porusza kwestię środków zapobiegawczych, interwencyjnych i wyrównawczych; <p>obejmuje wszystkie sektory polityki oraz zainteresowane podmioty, które są istotne z punktu widzenia zjawiska przedwczesnego zakończenia nauki.</p>	<p>Przyjęcie „Perspektywy uczenia się przez całe życie”</p>	<p>III kw. 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja wiodąca:</u> MEN <u>Instytucje współpracujące:</u> władze regionalne</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
<p>10.3. Uczenie się przez całe życie</p>	<p>Gotowe są krajowe lub regionalne strategiczne ramy polityki w zakresie uczenia się przez całe życie, które obejmują:</p> <ul style="list-style-type: none"> – środki mające na celu wspieranie realizacji programu uczenia się przez całe życie i podnoszenie kwalifikacji oraz zapewnienie zaangażowania i partnerstwa odpowiednich zainteresowanych stron; – środki mające na celu skuteczne świadczenie usług rozwoju umiejętności odpowiednio do potrzeb poszczególnych grup docelowych w przypadkach gdy nadano im priorytet w krajowych lub regionalnych strategicznych ramach polityki (na przykład ludzie młodzi odbywający szkolenie zawodowe, dorośli, rodzice powracający na rynek pracy, osoby o niskich kwalifikacjach i osoby starsze, migranci i inne grupy osób w niekorzystnej sytuacji); 	<p>Przyjęcie przez Radę Ministrów dokumentu. „Perspektywa uczenia się przez całe życie”</p>	<p>III kw. 2013 r.</p>	<p><u>Instytucja wiodąca we wdrażaniu „Perspektywy”</u>: MEN <u>Instytucje współpracujące</u>: Członkowie Międzyresortowego Zespołu ds. spraw uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji: MPiPS, MNiSW, MG, MRR, MSZ, KPRM oraz władze regionalne (SRW)</p>

Tematyczny warunek ex-ante obowiązujący program, który jest całkowicie lub częściowo niespełniony	Niespełnione kryteria	Działania do podjęcia	Termin wykonania	Instytucje odpowiedzialne za spełnienie warunku
	<p>środki mające na celu rozszerzenie dostępu do programu uczenia się przez całe życie, z uwzględnieniem starań na rzecz skutecznego wdrażania narzędzi przejrzystości (na przykład europejskich ram kwalifikacji, krajowych ram kwalifikacji, europejskiego systemu transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym, europejskich ram odniesienia na rzecz zapewniania jakości w kształceniu i szkoleniu zawodowym).</p>			

Sekcja 10. Redukcja obciążeń administracyjnych z punktu widzenia beneficjenta

Polski rząd prowadzi stałe działania zmierzające do obniżenia obciążeń biurokratycznych nakładanych na obywateli oraz na podmioty gospodarcze. Szczególna aktywność skierowana jest na rzecz przedsiębiorstw i przedsiębiorczości. Podejmowane działania ukierunkowane są na stworzenie sprzyjających warunków dla ich rozwoju poprzez m.in. wzmacnianie przewag konkurencyjnych, a w efekcie uzyskanie stabilnego wzrostu gospodarczego w perspektywie długoterminowej. Działania te mają przede wszystkim na celu poprawę dostępu przedsiębiorstw do kapitału, wzmocnienia postaw przedsiębiorczych, instytucjonalne, organizacyjne i finansowe wzmocnienie otoczenia przedsiębiorstw, a także wypełnienie luki informacyjnej poprzez udostępnianie analiz konkurencyjności sektorów przemysłowych.

Podejmowane działania przynoszą wymierne rezultaty, czego wynikiem jest stały wzrost pozycji Polski w rankingu Banku Światowego Doing Business.

Pozytywny wpływ na prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce mają także fundusze europejskie – w tym fundusze polityki spójności, co zostało potwierdzone przez liczne badania ewaluacyjne. Stąd konieczne jest wypracowanie takich zasad, które umożliwią beneficjentom ubieganie się o środki UE bez ponoszenia zbędnych ciężarów administracyjnych.

Instytucje odpowiedzialne w Polsce za wdrażanie polityki spójności będą kontynuowały w perspektywie finansowej 2014-2020 działania zmierzające do wprowadzenia jak najszerszego katalogu uproszczeń dla beneficjentów środków UE. Niemniej, należy zauważyć, że zdecydowana większość obowiązków nakładanych na beneficjenta wynika wprost z przepisów prawa unijnego (rozporządzenia ramowego i rozporządzeń funduszowych) lub jest ich konsekwencją. W związku z tym pole do redukcji obciążeń w tym zakresie jest niewielkie. Zmniejszenie obciążeń administracyjnych jest możliwe tylko w tych obszarach, które wynikają z uregulowań krajowych IZ lub IP. Podkreślić należy, że system wdrażania środków UE 2014-2020 został zaplanowany w ten sposób, aby kontynuować pozytywne działania edukujące obciążenia dla beneficjentów i poprawiające ich zdolność instytucjonalną (np. wsparcie eksperckie w ramach project pipeline).

Ponadto, zostały jasno określone obowiązki beneficjentów. Zgodnie z zaleceniami krajowymi, przy opracowywaniu programu odpowiednie instytucje zaangażowane w jego przygotowanie były zobowiązane do umieszczenia w programie syntetycznej oceny najważniejszych obowiązków administracyjnych po stronie beneficjentów, związanych z jego wdrażaniem oraz do wskazania ich źródła.

Zalecono ponadto, aby opisując najważniejsze obowiązki beneficjentów wskazać źródło – przepisy unijne, krajowe, wytyczne, ich cel oraz potencjalne konsekwencje ich niewprowadzenia.

Do uproszczeń we wdrażaniu funduszy polityki spójności w okresie 2014-2020, które nie wynikają bezpośrednio z planowanych regulacji unijnych, należą w szczególności:

- większa decentralizacja systemu wdrażania poprzez zwiększenie udziału regionalnych programów w alokacji ogółem. W porównaniu do okresu 2007-2013 samorządom województw powierzone zostanie także częściowe zarządzanie EFS - w ramach dwu-funduszowych programów),
- wprowadzenie do programów mechanizmów wsparcia zintegrowanego, których wdrażanie powierzone zostanie ośrodkom miejskim (ZIT),
- elastyczne formy finansowania projektów z rozbudowanym systemem zaliczkowym,
- zapewnienie szerszego tematycznie dostępu do wsparcia zwrotnego,
- zapewnienie łatwego dostępu dla potencjalnych beneficjentów do kompleksowej informacji za pośrednictwem rozbudowanej sieci punktów informacyjnych poszczególnych funduszy.

Z uproszczeń, które wynikają z możliwości wprowadzonych przez rozporządzenie ramowe, w warunkach polskich wykorzystane zostały m.in.:

- w zakresie projektów generujących dochód - możliwie szerokie stosowanie stawek ryczałtowych, w tym także obniżenie poziomu dofinansowania w ramach osi priorytetowej po uwzględnieniu dochodowości projektów realizowanych w ramach tej osi, możliwie szerokie stosowanie form ryczałtowego finansowania w ramach programów
- Podkreślić należy, że ww. uproszczenia zostały wprowadzone już na etapie programowania wsparcia. Natomiast w stosunku wszelkich innych obszarów problemowych, zidentyfikowanych w trakcie realizacji programów, będą podejmowane bieżące działania eliminujące źródła problemów (wzorem minionych perspektyw finansowych).

Sekcja 11. Zasady horyzontalne

Sekcja 11.1. Zrównoważony rozwój

Program uwzględni zasadę zrównoważonego rozwoju w programowaniu i wdrażaniu obejmując finansowanie przedsięwzięć minimalizujących oddziaływanie działalności człowieka na środowisko, w tym nakierowanych na spełnienie *acquis* w obszarze środowiska.

W odniesieniu do finansowania infrastruktury zostaną uwzględnione zasady „zanieczyszczający płaci” i „użytkownik płaci” poprzez obowiązek zgodności finansowanych interwencji z odpowiednimi regulacjami unijnymi i krajowymi.

Projekty finansowane w ramach RPO będą musiały być również zgodne z dyrektywami: OOŚ, Siedliskową oraz Ptasią. Ponadto wymagana będzie ich zgodność z krajowymi Priorytetowymi Ramami Działań w zakresie finansowania europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 na lata 2014-2020.

Z uwagi na szczególne znaczenie w Strategii Europa 2020 problemu zmian klimatu, zostanie on w szeroki sposób uwzględniony w ramach Programu. W Programie zostaną w szeroki i przekrojowy sposób zaplanowane do zrealizowania działania zarówno z zakresu mitygacji jak i adaptacji do zmian klimatu. Przewiduje się położenie znacznego nacisku na realizację przedsięwzięć m.in. z zakresu wspierania efektywności energetycznej, odnawialnych źródeł energii oraz transportu przyjaznego środowisku.

Zapewnione zostaną mechanizmy monitorowania i raportowania wydatków związanych z realizacją celów dotyczących zmian klimatu, realizowane przy wykorzystaniu systemu kategorii interwencji przygotowywanego przez KE oraz systemu *Rio markers*.

We wszystkich możliwych obszarach wspieranych przez Program wprowadzone zostaną kryteria weryfikujące spełnianie wymogów ochrony środowiska oraz preferujące efektywne wykorzystanie zasobów, łagodzenie skutków zmian klimatu oraz dostosowanie do zmian klimatu.

W ramach Programu zamierza się ponadto realizować projekty wspierające bioróżnorodność, a także przedsięwzięcia dotyczące innowacyjnych rozwiązań technologicznych prowadzących do zmniejszenia szkodliwego oddziaływania na środowisko. Odbywać się to będzie poprzez zaprogramowanie dedykowanych działań lub stworzenie preferencyjnych zapisów w kryteriach wyboru projektów.

W aspekcie wypełniania polityki zrównoważonego rozwoju bardzo istotną rolę pełni mechanizm dostosowywania do zmian klimatu. Ze zmianami klimatycznymi wiąże się przede wszystkim niekorzystne przeobrażenia warunków hydrologicznych, stąd tak duży nacisk kładziony jest na oszczędne ale i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi. Obniżanie poziomu wód gruntowych i podziemnych wiąże się z obserwowanym od lat postępującym deficytem zasobów wodnych oraz okresowo występującymi trudnościami w zaopatrzeniu w wodę. W przypadku województwa kujawsko-pomorskiego obserwuje się zjawisko stepowienia Kujaw. Niekorzystną konsekwencją zmian klimatu będzie również zwiększenie częstotliwości występowania niebezpiecznych i ekstremalnych zjawisk, które będą stanowić zagrożenie dla obszarów wrażliwych. Podstawowe znaczenie będą miały ulewne deszcze niosące ryzyko wystąpienia

powodzi i podtopień lub uruchomienia powierzchniowych ruchów masowych. Dodatkowo prawdopodobne jest zwiększenie częstotliwości i natężenia występowania innych ekstremów pogodowych m.in. fale upałów, susze, huragany na terenie województwa kujawsko-pomorskiego. Problemem jest niewłaściwie prowadzona gospodarka przestrzenna, w szczególności inwestowanie na terenach zagrożonych, w tym w strefach zalewowych rzek. Obecnie w celu dostosowania do istniejących warunków jest prowadzona aktualizacja planu zagospodarowania przestrzennego województwa, który będzie uwzględniał ryzyko powodziowe. Na Kujawach występuje zagrożenie dla rolnictwa, w szczególności spowodowane jest to zmniejszaniem się ilości opadów w okresie wegetacyjnym oraz zwiększeniem częstotliwości występowania susz. Z drugiej strony krótkie a intensywne opady, zwłaszcza w okresie letnim, stanowią zagrożenie dla produkcji roślinnej. Przeciwdziałaniem takich zjawisk jest intensyfikacja działań adaptacyjnych dla zrównoważenia i poprawy struktury bilansu wodnego obszarów rolniczych przez odpowiednie działania retencyjne połączone z działaniami doradczymi i szkoleniowymi dla rolników w zakresie zapobiegania katastrofom naturalnym i minimalizowania ich skutków.

Zmiany klimatu i niekorzystne zjawiska pogodowe wpłyną również na funkcjonowanie infrastruktury sektora energetycznego i planowanie zużycia energii. Deficyt opadów w lecie może wywołać problem z zapewnieniem wystarczających zasobów wodnych zapewniających prace elektrowni wodnych. Natomiast opady nawalne zwiększą ryzyko powodzi i zagrożenie dla elektrowni wodnych. Ponadto dłuższe okresy wysokich lub niskich temperatur mogą zwiększyć częstotliwość występowania awarii sieci przesyłowych.

Zasada zrównoważonego rozwoju realizowana jest poprzez nadanie dużego znaczenia efektywności energetycznej i oszczędności energii. Zapewnienie realnych mechanizmów preferencji dla projektów maksymalizujących oszczędność energii i efektywność energetyczną łączy się z korzyściami dla środowiska ze względu na zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych i innych zanieczyszczeń, dla gospodarki poprzez rozwój innowacyjnych rozwiązań, stymulowanie sektora budowlanego i zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego oraz dla społeczeństwa poprzez konieczność zmiany zachowań i postaw społecznych. Należy podkreślić, iż preferowanie przy wsparciu z funduszy europejskich projektów przynoszących pozytywne efekty w zakresie oszczędności energii stanowi jedno z działań wykonawczych dla realizacji polityki energetycznej Polski do 2030.

Kolejnym elementem polityki realizacji zrównoważonego rozwoju jest zachowanie zasad polityki przestrzennej. Realizacja Kujawsko-Pomorskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2014-2020 w ramach Umowy Partnerstwa będzie zapewniać osiągnięcie celów przestrzennych wynikających z krajowych dokumentów strategicznych: KPZK 2030, KSRR 2010-2020 i ŚSRK 2020.

Zasady i cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju nie wpisują się wprost w cele tematyczne i priorytety inwestycyjne, jednak stanowią integralną część działań nakierowanych na zintegrowany rozwój terytorialny, uwzględniający aspekty zrównoważonego rozwoju. Działania założone w Kujawsko-Pomorskim Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020 będą uwzględniać następujące czynniki kształtowania przestrzeni:

- a) Działania na rzecz przywrócenia i utrwalenia ładu przestrzennego zgodnie z celem 6 KPZK 2030;
- b) Zrównoważone podejście, zwłaszcza w aspekcie niskoemisyjnym oraz sprzyjające włączeniu społecznemu.

Przygotowywane i realizowane przedsięwzięcia będą wpisywać się w kierunki działań zbieżne z kształtowaniem polityki wynikającej z KPZK 2030, KSRR 2010-2020 i ŚSRK 2020. Przedsięwzięcia, w tym infrastrukturalne, które choćby pośrednio mogą prowadzić do procesów przeciwnych nie będą zyskiwały wsparcia. Procedura oceny wniosków o dofinansowanie w ramach K-P RPO na lata 2014-2020 będzie uwzględniać promowanie projektów w szczególny sposób przyczyniających się do przywrócenia ładu przestrzennego.

Sekcja 11.2. Równość szans i zapobieganie dyskryminacji

W programie realizacja równości szans i zapobieganie dyskryminacji znalazła wyraz w konkretnym zakresie wsparcia: promowaniu zatrudnienia i mobilności pracowników przez zapewnienie równości mężczyzn i kobiet oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa przez zwalczanie dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

W zakresie EFS działania będą prowadzone w oparciu o tzw. standard minimum, który określa minimalne warunki przyjęcia wniosku o dofinansowanie do realizacji. Natomiast dane dotyczące wskaźników *Common output and result indicators* EFS będą podzielone według płci.

Sekcja 11.3. Równość płci

Przez „promowanie równości” należy rozumieć działania przyczyniające się do zwiększenia trwałego udziału kobiet w zatrudnieniu i do rozwoju ich kariery, ograniczenia segregacji na rynku pracy, zwalczania stereotypów związanych z płcią w dziedzinie kształcenia i szkolenia oraz propagowania godzenia pracy i życia osobistego kobiet i mężczyzn. W programie znalazło to wyraz w konkretnym zakresie wsparcia: promowaniu zatrudnienia i mobilności pracowników przez zapewnienie równości mężczyzn i kobiet oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego oraz promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa przez zwalczanie dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

W zakresie EFS działania będą prowadzone w oparciu o tzw. standard minimum, który określa minimalne warunki przyjęcia wniosku o dofinansowanie do realizacji. Natomiast dane dotyczące wskaźników *Common output and result indicators* EFS będą podzielone według płci.

Sekcja 12. Elementy dodatkowe

Sekcja 12.1. Wykaz dużych projektów

Sekcja 12.2. Ramy wykonania

Sekcja 12.3. Lista partnerów zaangażowanych w przygotowanie programu

ZAŁĄCZNIKI DO PROGRAMU WPROWADZANE DO SYSTEMU SFC2014

SUPLEMENT DO K-P RPO NA LATA 2014-2020 – Dodatkowe elementy wykraczające poza wzór dla programów operacyjnych

Wykaz warunków ex-ante obowiązujących program oraz ocena ich spełnienia

Analiza dokumentów strategicznych

zostanie uzupełniona

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

zostanie uzupełniona

Ewaluacja ex-ante

zostanie uzupełniona